

IEVADS, PIENĒMUMI UN METODOLOĢIJA

Baltijas jūras reģions (BJR) kā ģeogrāfiska vienība pastāvēja jau pirms aukstā kara, taču BJR kā politiskas vienības izveidošanās bija iespējama tikai pateicoties aukstā kara beigām, kas izraisīja nozīmīgus pārkārtojumus gan globālā, gan reģionālā līmenī. Starptautiskajā sistēmā notikušās politiskās un ekonomiskās pārmaiņas izmainīja starpvalstu attiecības daudzviet pasaulē. Tās atbalsojās arī reģionālajā līmenī un bija īpaši nozīmīgas tajos reģionos, kuri aukstā kara laikā bija sadalīti. Viens no šādiem reģioniem bija BJR, kur valstu sadarbība bija ļoti ierobežota. Pēc aukstā kara reģiona valstis un nevalstiskie aktieri centās izmantot radušās iespējas veidojot sadarbības tīklus un reģionālās institūcijas, tāpēc promocijas darbā tiek aplūkotas divu pārmaiņu procesu – integrācijas un reģionalizācijas – izpausmes BJR.

Iemesls sadarbības procesu intensifikācijai BJR pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā bija visa reģiona attīstībai nozīmīgas dienaskārtības pastāvēšana, Baltijas valstu un Polijas vēlme reintegrēties Rietumeiropas valstu grupā un reģiona rietumu daļas valstu vēlme palielināt savu drošību, kas prasīja izrādīt aktivitāti tuvākās politiskās vides stabilizēšanā. Arī Krievija bija ieinteresēta piedalīties reģionālajā sadarbībā, jo nepiedalīšanās gadījumā tā varētu izkrist no starptautiskās aprites. Lai realizētu iepriekšminētos mērķus, BJR ietvaros neilgā laikā tika izveidota virkne reģionālās sadarbības organizāciju, kas darbojās starpvaldību, starpparlamentu, nevalstisko organizāciju, uzņēmēju un pašvaldību līmenī. Lai arī sadarbības procesu veidošanos reģionā kopumā var vērtēt pozitīvi, tomēr tie ir neskaidri, ja tos mēģina sistematizēt un analizēt ar starptautiskās politikas teoriju un konceptu palīdzību, jo BJR vēl joprojām atrodas reģionālā pārklājuma zonā, apvienojot dažādus politiskos aktierus, kuru intereses un mijiedarbības motivācija ir atšķirīga. Tas neapšaubāmi ietekmē reģionālo organizāciju veidošanos, to iespējas organizēt politisko un ekonomisko telpu, kā arī apgrūtina sadarbības procesu izpausmju izvērtēšanu.

Valstu mijiedarbību var aplūkot ar dažādu jēdzienu palīdzību, un starptautiskās politikas teorijas piedāvā samērā plašu jēdzienu klāstu, piemēram, *sadarbība, konflikts, reģionalizācija, integrācija, drošība* utt. Šī darba ietvaros BJR valstu mijiedarbība pēc aukstā kara beigām tiks aplūkota ar divu jēdzienu – integrācijas un reģionalizācijas – palīdzību. Minēto jēdzienu izvēlei ir divi iemesli. Pirmkārt, BJR valstu mijiedarbība

līdz šim nav tikusi aplūkota ar šo jēdzienu palīdzību, tāpēc autoram paveras iespējas samērā pamatīgi analizētu pētījuma objektu (BJR) izpētīt ar vēl neizmanto tu instrumentu (integrācijas un reģionalizācijas) palīdzību.¹ Otrkārt, jēdzienu izvēles pamatā ir priekšstats par BJR valstu mijiedarbību pārsvarā kā par sadarbību, tāpēc jautājums ir nevis par to, vai sadarbība vispār notiek, jo to pierāda kopēju reģionālās sadarbības organizāciju un politiku veidošana un reģionālo problēmu risināšana kopīgiem spēkiem, bet gan par to, cik tālu reģiona valstu sadarbība ir attīstījusies. BJR valstu sadarbība ir neapstrīdama reģiona realitātes sastāvdaļa, tāpēc no pētnieciskā viedokļa nozīmīgāks ir jautājums par sadarbības formu un izpausmju izpēti. Protams, tas nenozīmē, ka BJR valstu mijiedarbību nevarētu aplūkot pēc mijiedarbības veida – konflikta un sadarbības, taču autors ir izvēlējis reģiona valstu mijiedarbības aplūkošanu integrācijas un reģionalizācijas perspektīvā.

Tēmas aktualitāti nosaka pēc aukstā kara palielinājusies interese par reģionālās sadarbības procesiem daudzviet pasaulē, tostarp arī BJR. Ir arī jāņem vērā, ka reģionālisms un integrācija kā parādības sāka attīstīties tikai pēc Otrā pasaules kara, turklāt interese par tām ir bijusi svārstīga. Sākotnēji reģionālās sadarbības intensificēšanos aplūkoja galvenokārt ar integrācijas jēdziena palīdzību, un tikai pēc aukstā kara beigām sāka nostiprināties viedoklis, ka integrācija ir tikai viens no jēdzieniem, ar kuru palīdzību iespējams raksturot reģionālās sadarbības intensificēšanos, tāpēc var apgalvot, ka sistemātisks darbs pie reģionālo sadarbību raksturojošo jēdzienu noskaidrošanas un precizēšanas ir ticis uzsākts salīdzinoši nesen. Šie apsvērumi pamato tēmas aktualitāti teorijas līmenī.

Padziļināta reģionālās sadarbības izpēte ir nepieciešama arī tāpēc, ka empīriskā bāze, ar kuras palīdzību tiek izdarīti secinājumi par reģionālās sadarbības procesu virzību un vispārējām tendencēm, ir nepilnīga un ar pārlieku lielu integrācijas fenomena izpētei veltītu pētījumu skaitu. Līdz ar to promocijas darba ieguldījums izpaužas gan kā atšķirību precizēšana starp integrācijas un reģionalizācijas jēdzieniem, gan arī kā empīriskās bāzes papildināšana, pārbaudot šo jēdzienu attiecības uz trijiem BJR valstu

---

¹ Pirmkārt, šeit runa ir par integrācijas jēdzienu, kas nav ticis lietots BJR gadījumā, taču arī reģionalizācijas jēdziena skaidrojums teorētiskajā literatūrā ir diezgan neskaidrs, tāpēc tā konkretizācija un izmantošana BJR valstu mijiedarbības izpētē paver jaunrades iespējas. Otrkārt, integrācijas jēdziena lietošana pārsvarā ir aprobežojusies ar starptautisko organizāciju darbības analīzi, tāpēc šajā darbā izmantotā pieeja ir inovatīva, jo ar šī koncepta palīdzību tiek aplūkota arī politika un subreģions. Arī reģionalizācijas jēdziens BJR sadarbības procesu analīzei tikpat kā nav ticis izmantots, tāpēc promocijas darba novitāte izpaužas gan jēdzienu pilnveidošanā, gan to praktiskā pielietošanā.

sadarbības gadījumiem. Tādējādi tēmas aktualitāte pastāv ne tikai teorijas, bet arī empīriskajā līmenī.

Darba mērķis ir aplūkot integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmes BJR ietvaros un noskaidrot, vai aplūkotās izpausmes klasificējamas kā integrācija vai reģionalizācija. Ar šo jēdzienu palīdzību var pētīt reģiona ietvaros notiekošo starpvalstu mijiedarbību. Kā raksta Endrjū Harels (*Andrew Hurrell*), reģionālisms ir parādība, kas sevī ietver piecas diezgan līdzīgas, tomēr atšķirīgas kategorijas, kas raksturo valstu sadarbību reģiona ietvaros: reģionalizāciju, reģionālo apziņu un identitāti, reģionālo starpvalstu sadarbību, valsts vadītu integrāciju un reģionālo kohēziju.²

Darba turpinājumā BJR valstu mijiedarbība tiks aplūkota, kā analītiskos instrumentus izmantojot divus no Harela piedāvātajiem jēdzieniem: reģionalizāciju un integrāciju.³ Ar tiem tiek apzīmēti valstu mijiedarbības procesi, un pētnieciskajā literatūrā tie visbiežāk ir tikuši izmantoti, lai raksturotu un izpētītu reģionu veidošanos. Pārējie Harela piedāvātie jēdzieni ir diezgan neskaidri, nav attiecināmi uz reģiona veidošanos BJR ģeogrāfiskajā telpā un neatbilst reģionā novērojamajai starpvalstu mijiedarbībai. Ar reģionālo kohēziju apzīmē reģionus, kas sasnieguši augstu homogenitātes līmeni, tāpēc šī jēdziena attiecināšana uz BJR nav iespējama, jo pētnieciskajā literatūrā atrodamie BJR sadarbības raksturojumi neliecina par reģionālās kohēzijas pazīmēm. Reģiona identitātes veidošanās ir apstrīdēts un grūti analizējams process. No identitātes pieminēšanas ir grūti izvairīties, raksturojot reģionu veidošanos, taču šis jēdziens atšķiras no ārējiem un drīzāk ir uzskatāms par reģiona pazīmi, tāpēc tā salīdzināšana ar kādu citu jēdzienu nebūtu iespējama, turklāt pētnieciskajā literatūrā ar BJR identitātes veidošanos saistītie jautājumi nav tikuši pietiekami izpētīti, tāpēc jebkādu secinājumu veikšana par BJR identitātes veidošanos nebūtu uzskatāma par pamatotu, jo tai pietrūktu empīriskā pamatojuma.

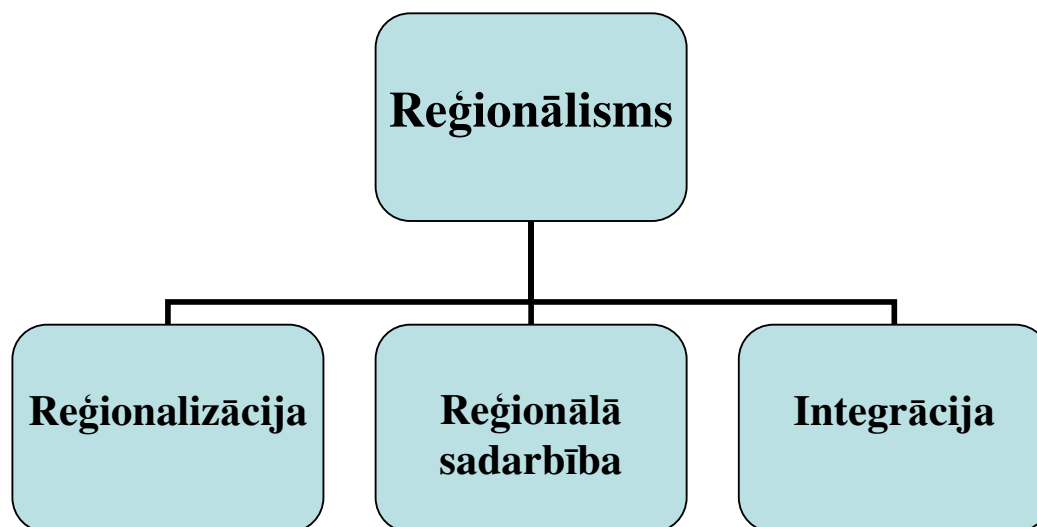
---

² Starptautiskās politikas literatūrā nākas sastapties ar ļoti dažādu terminoloģiju. "Reģionālisms", "reģionalizācija", "integrācija" tiek dēvēti gan par konceptiem, gan par jēdzieniem, gan par kategorijām. Piemēram, Endrjū Harels tos dēvē par kategorijām. (Sk. Hurrell, A. *Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics*. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. pp. 38-45.) Vadoties no vispārpieņemtiem terminu, jēdzienu, kategoriju un teoriju lietošanas nosacījumiem, reģionalizācija un integrācija ir uzskatāmi par jēdzieniem, taču promocijas darbā tie tiks dēvēti divējādi – gan par jēdzieniem, gan par konceptiem. Vārds "jēdziens" angļu valodā nozīmē "concept" (Tildes datorvārdnīca), tāpēc tos var lietot kā sinonīmus. Turpmāk darbā reģionālisms, reģionalizācija un integrācija tiks pārmaiņus dēvētas gan par jēdzieniem, gan par konceptiem.

³ Endrjū Harels uzskata, ka jēdzienā "reģionālisms" apvienotas piecas reģionālisma izpausmes: reģionālā sadarbība, reģionālā identitāte, reģionalizācija, reģionālā integrācija un reģionālā kohēzija. Hurrell, A. *Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics*. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, 1995. P. 39.-45.

Sadarbība ir minimālā pozitīvas⁴ starpvalstu mijiedarbības pazīme. Sadarbības jēdziena izmantošana BJR valstu sadarbības pētīšanā būtu iespējama, taču tas netiks darīts, jo jautājums BJR ir nevis par to, vai sadarbība pastāv, bet gan par tās izpausmes formām. Sadarbībā apvienojas reģionalizācijas un integrācijas jēdzieni, taču katram no abiem pēdējiem piemīt atšķirīgas iezīmes. Sadarbību var uzskatīt par valstu pielāgošanos konfliktam, jo sadarbība notiek tad, kad valstis uzskata, ka pašreizējā situācija tām ir nepieņemama, tāpēc tās izlemj pielāgoties konflikta situācijai un to pārvaldīt ar kopīgiem spēkiem.⁵ Sadarbība nav altruistiska un tā ir pragmatisku apsvērumu vadīta. Starpvalstu reģionālā sadarbība ir pamatjēdziens, kas raksturo reģionu veidošanos, tāpēc tā izmantošana nebūtu lietderīga, jo pārējās kategorijas sevī ietver norādi uz sadarbību, tāpēc salīdzināšana būtu neiespējama. Gan reģionalizācija, gan integrācija sevī ietver sadarbības pazīmes, taču sadarbība sevī neietver ne integrāciju, ne reģionalizāciju. Sadarbības jēdziens arī nav cieši saistīts ar reģiona jēdzienu. Sadarbība visbiežāk notiek starp reģionālajā ģeogrāfiskajā telpā novietotām valstīm, tomēr tā nav tikai reģioniem raksturīga parādība.

1. attēls. Reģionalizācijas, integrācijas, sadarbības un reģionālisma savstarpējās attiecības⁶

⁴ Šajā gadījumā ar „pozitīvu” ir apzīmēta tāda starpvalstu sadarbība, kuru pārsvarā var raksturot ar sadarbības, nevis konflikta jēdziena palīdzību.

⁵ Intervija ar Robertu Koheinu. Keohane, R. Theory and International Institutions. Conversations with History. 09.03.2004. Sk. internetā (29.01.2007.): <http://globetrotter.berkeley.edu/conversations/>

⁶ Endrjū Harela izveidotā shēma šajā attēlā ir nedaudz modificēta, tajā neiekļaujot vairākus citus reģionālisma veidus. Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 38.-45.

Pirmajā attēlā ir informācija par reģionālisma, reģionalizācijas, reģionālās sadarbības un integrācijas savstarpējām attiecībām. Šie jēdzieni (atskaitot sadarbību) sīkāk tiks aplūkoti darba teorētiskajā daļā, taču attēls liecina par to, ka atšķiras pētnieku priekšstati par reģionālās sadarbības attiecībām ar integrāciju un reģionalizāciju. Harels uzskata, ka reģionālā sadarbība ir viena no reģionālisma izpausmēm, taču reģionālisma izpausmes nav līdzvērtīgas, jo dažas no tām norāda uz ciešāku sadarbību nekā citas. Sadarbība var būt arī ļoti cieša, un tieši šādas sadarbības raksturošanai ir izveidoti tādi jēdzieni kā reģionalizācija un integrācija, kas raksturo valstu attiecības, kuras sniedzas tālāk par vienkāršu sadarbību, jo gan integrācija, gan reģionalizācija raksturo arī valstu nolūkus sadarbības procesā, pārsniedzot sadarbības jēdzienu.

Integrācija un reģionalizācija nav identiski jēdzieni. Tie neatspoguļo dažādas starpvalstu sadarbības attīstības stadijas, un, kā tiks pierādīts darba teorētiskajā daļā, tiem piemīt līdzīgas un atšķirīgas pazīmes, kas ļauj veikt salīdzinošo analīzi. Tos var attiecināt uz jebkuru ģeogrāfisku veidojumu, kam piemīt reģiona pazīmes. Integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni pieļauj to attiecināšanu uz izvēlēto starptautisko ģeogrāfisko vienību pat tajā gadījumā, ja tā atrodas vairāku reģionu saskarsmes zonā. Šis nosacījums ir īpaši nozīmīgs, jo BJR daļēji atrodas lielāka reģiona – ES – pārklājuma zonā, tāpēc reģionā notiekošo sadarbības procesu nodalīšana no plašākā ES integrācijas projekta ir apgrūtināta. Apzinoties grūtības, kas saistītas ar BJR kā analīzes objekta nodalīšanu no ES radītās ietekmes, šī darba autors tomēr centīsies aplūkot reģionu kā vienotu veselumu, nevis kā lielāku un mazāku reģionu un subreģionu pārklājuma telpu. Lai arī viens no jēdzieniem, ar kura palīdzību tiks aplūkota valstu mijiedarbība BJR ietvaros, ir integrācija, tomēr tas tiks attiecināts uz BJR valstu un sabiedrību savstarpējo mijiedarbību, nevis uz ES klātbūtni reģionā. Citiem vārdiem sakot, BJR valstu mijiedarbība tiks aplūkota ar integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu palīdzību, pieņemot, ka tie ir atšķirīgi un to izpausmes ir atšķirīgas.

Tā kā darba mērķis ir aplūkot integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmes BJR un noskaidrot, vai reģiona valstu sadarbība ir klasificējama kā integrācija vai kā reģionalizācija, tāpēc ir nepieciešams paskaidrot, kādas izpausmes un kāpēc darba gaitā tiks izpētītas. Ja integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu savstarpējo attiecību un pazīmju izpēte veido šī darba teorētisko pamatojumu, tad šo jēdzienu praktiskās izpausmes BJR ietvaros veido šī darba empīrisko bāzi. Daudzveidīgie BJR notiekošie

sadarbības procesi laikā pēc aukstā kara apgrūtinā gadījumu sistemātisku izvēli, tāpēc šī darba autors gadījumu izvēles procesā vadījās no diviem apsvērumiem. Pirmkārt, gadījumiem ir jābūt attiecināmiem uz starpvalstu sadarbību, jo starptautiskajā politikā, kuras pieeja un jēdzieni tiek izmantoti dotajā darbā, valstis ir galvenie aktieri. Otrkārt, izvēlētajiem gadījumiem ir jāraksturo reģionālās sadarbības dažādi aspekti, lai integrācijas un reģionalizācijas attiecības tiktu pārbaudītas nevis vienā vai līdzīgos, bet gan vairākos un atšķirīgos gadījumos.

Promocijas darbā tiks aplūkotas trīs reģionalizācijas un integrācijas procesu izpausmes trijos līmeņos:

1. **institūciju līmenī**; pirmajā empīriskās daļas nodaļā tiks aplūkota Baltijas jūras valstu padome (BJVP) kā reģionālās sadarbības organizācija, kuru izveidojušas valstis, ar nolūku koordinēt daudzo aktieru centienus dažādu darbības sfēru ietvaros risināt reģiona attīstībai nozīmīgus jautājumus.
2. **kopīgas politikas līmenī**; otrajā empīriskās daļas nodaļā tiks aplūkota kopīga Ziemeļu dimensijas (ZD) politika, kuras iniciatores bija BJR valstis. ZD iniciatīva pārtapa kopīgā ES politikā, tāpēc šīs politikas analīzes gaitā tiks mēģināts noskaidrot integrācijas un reģionalizācijas izpausmes caur valstu līdzdalību šīs politikas veidošanā, realizācijā un politikas ģeogrāfiskajā pārklājumā.
3. **subreģiona līmenī**; trešajā empīriskās daļas nodaļā tiks aplūkota BJR valstu sadarbība Kaļiņingradas apgabala⁷ gadījumā. Integrācijas un reģionalizācijas attiecības Kaļiņingradas gadījumā tiks aplūkošanas, cenšoties noteikt reģionālās sadarbības dažādām izpausmēm atvēlēto lomu Krievijas un ES savstarpējās attiecībās un to, cik lielā mērā šis Krievijas subreģions veicina vai neveicina integrāciju un reģionalizāciju.

Līdztekus integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmju analizēšanai darba autors izpētīs arī reģionālās sadarbības dinamiku, lai varētu izvērtēt reģionālās sadarbības projektu rezultātus un noskaidrot, cik lielā mērā tie ir izrādījušies dzīvotspējīgi, un, kas ir vēl būtiskāk, vai izveidotie sadarbības projekti ir attīstījušies ciešākas sadarbības virzienā, palikuši nemainīgi, vai arī tie ir izpildījuši savu uzdevumu, un pēdējo gadu pieredze liecina par to darbības apsīkumu. Jautājums par integrācijas un

---

⁷ Turpmāk tekstā autors uz Kaļiņingradas apgabalu atsauksies kā uz Kaļiņingradu.

reģionalizācijas attiecībām BJR būtībā ir jautājums par sadarbības dinamiku un to, vai tā ir kļuvusi ciešāka vai vājāka. Autors centīsies sniegt atbildi uz šo jautājumu, aplūkojot trīs reģionālās sadarbības gadījumus: BJVP, ZD un Kaļiņingradas apgabalu.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, autors izvirza vairākus **darba uzdevumus**. Pirmkārt, darba teorētiskajā daļā tiks veikta reģionālisma, integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu analīze. Otrkārt, tiks veikta jēdzienu operacionalizācija ar nolūku izveidot kritēriju kopumu, ar kura palīdzību tālākajās nodaļās būs iespējams aplūkot reģionalizācijas un integrācijas praktiskās izpausmes BJR. Treškārt, darba empīriskajā daļā tiks veikta gadījumu analīze. Lai izpildītu izvirzītos uzdevumus, darbā tiks veikta teorētiskās literatūras, politikas dokumentu un statistiskās informācijas analīze.

Atbilstoši darba mērķim un uzdevumiem autors izvirza divas hipotēzes. Pirmā no tām attiecas uz kopējo integrācijas un reģionalizācijas attiecību stāvokli BJR, bet otrā aplūko reģionālās sadarbības virzību. Otrā hipotēze loģiski papildina pirmo, jo reģionalizācijas jēdziens norāda uz to, ka sadarbība varētu būt viļņveidīga un izpausties projektu veidā. Tas nozīmē, ka pēc projektu ietvaros nosprausto mērķu sasniegšanas sadarbība varētu apsīkt. Savukārt integrācija ir stabilāku starpvalstu sadarbību raksturojoša kategorija, tāpēc BJR sadarbības virzības analīze ļaus papildināt pirmās hipotēzes pārbaudi un vai nu apstiprināt, vai apšaubīt iegūtos rezultātus. Otrās hipotēzes pārbaude ļaus identificēt arī ES ietekmi uz BJR sadarbības motivāciju, jo pastāv iespēja, ka šī sadarbība bija vismaz daļēji vērsta uz kandidātvalstu sagatavošanu dalībai ES. Līdz ar to reģionālā sadarbība pēc ES paplašināšanās varētu pavājināties.

1. hipotēze. BJR starpvalstu sadarbība atbilst reģionalizācijas, nevis integrācijas pazīmēm.

2. hipotēze. Integrācijas un reģionalizācijas pazīmes BJR pēc 2004. gada ES paplašināšanās ir kļuvušas vājākas.⁸

Izvirzītās hipotēzes balstās uz autora iepriekšējām zināšanām un pētījumiem, kā arī priekšstatiem par BJR valstu sadarbību un tās motīviem laikā pēc aukstā kara. BJR

---

⁸ 2. hipotēzē izteiktais pieņēmums raksturo BJR sadarbību laikā pēc ES paplašināšanās. Darba autors uzskata, ka BJR valstu sadarbība ir kļuvusi vājāka, un šis pieņēmums tiek aplūkots ar integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu palīdzību.

valstu sadarbības virzītājspēks deviņdesmitajos gados bija vēlme palielināt savu drošību. Sākotnēji drošības palielināšanas pasākumi izpaudās kā diplomātisko sakaru dibināšana starp reģiona rietumu un austrumu daļas valstīm, taču jau deviņdesmito gadu vidū par reģionālās sadarbības centrālo asi kļuva Baltijas valstu un Polijas sagatavošana dalībai ES un NATO. Krievija sākotnēji šo procesu centās aizkavēt, taču vēlāk bija spiesta piekāpties un pieņemt šo valstu integrāciju ES un NATO kā nepatīkamu, taču nenovēršamu faktu. Pirmā hipotēze balstās uz autora priekšstatu par to, ka reģionālā sadarbība BJVP ietvaros nebija BJR valstu ārpolitikas galvenā prioritāte, tāpēc tai tika veltīta salīdzinoši mazāka uzmanība, nekā ES vai NATO. Līdz ar to BJR valstu sadarbība varētu būt brīvāka, elastīgāka un tāpēc vairāk atbilstoša reģionalizācijai, nekā integrācijai. Savukārt otrā hipotēze aplūko iespēju, ka līdz ar Baltijas valstu un Polijas integrāciju ES un NATO mazinājās nepieciešamība pēc reģionālās sadarbības, jo šo valstu sagatavošana dalībai eiroatlantiskajās organizācijās bija uzskatāma par reģionālās sadarbības centrālo asi. Darba turpinājumā veiktā analīze sniegs atbildi uz jautājumu, vai autora sākotnējie priekšstati, uz kuru bāzes tika izvirzītas abas hipotēzes, nebūs izrādījušies kļūdaini.

Darbā tiks izmantota gadījuma analīzes metode, jo BJR sadarbības analīze tiks veikta, izpētot katru no izvēlētajiem gadījumiem. Analīzei ir tikuši izvēlēti trīs gadījumi: BJVP, Kaļiņingradas apgabals un ZD. Izvēlētie gadījumi ir dažādi, tāpēc katrs no tiem ļaus atklāt atšķirīgus integrācijas un reģionalizācijas aspektus. BJVP ir reģionālās sadarbības jumta organizācija, kuras uzdevums ir koordinēt daudzās reģionālās sadarbības iniciatīvas. ZD sākotnēji bija Somijas politiska iniciatīva, kas pārtapa ES politikā attiecībā pret Eiropas ziemeļu reģionu, bet Kaļiņingradas apgabals ir Krievijas eksklāvs, ko pēc ES paplašināšanās no sauszemes pilnībā ieskauj ES dalībvalstis.

Autora izvēlētie gadījumi ir atšķirīgi, jo darba uzdevums ir aplūkot integrācijas un reģionalizācijas izpausmes institūcijā, politikā un subreģionā, tāpēc katra gadījuma analīze balstīsies uz nedaudz atšķirīgiem kritērijiem. Integrācijas un reģionalizācijas koncepti ir pētīti, taču to dažādās izpausmes nav izpētītas vienlīdz pamatīgi. Piemēram, integrācijas institucionālie aspekti ir tikuši analizēti ļoti vispusīgi, jo integrācija pārsvarā ir tikusi aplūkota kā process, kura gaitā tiek veidotas kopīgas institūcijas. Savukārt citi integrācijas un reģionalizācijas aspekti ir mazāk pētīti, tāpēc viena no būtiskākajām darba novītātēm būs šo abu procesu pazīmju kopuma izveidošana, ko

varētu izmantot kopīgas politikas (ZD) un subreģiona (Kaļiņingrada) analīzei. Tā kā gadījumi ir atšķirīgi, tad katrā no tiem tiks izmantotas nedaudz atšķirīgas integrācijas un reģionalizācijas pazīmes, jo atsevišķas pazīmes var tikt pielietotas vairāku gadījumu analīzei, bet citas nevar tikt izmantotas.

Darba novitāte un akadēmiskais ieguldījums izpaužas divos veidos. Pirmkārt, autors sniedz ieguldījumu reģionalizācijas un integrācijas jēdzienu izpētē, cenšoties izprast to līdzīgās un atšķirīgās pazīmes. Pat akadēmiskajā literatūrā šie jēdzieni ir tikuši izmantoti bez adekvāta izskaidrojuma. Tie pat ir tikuši izmantoti kā savstarpēji aizvietojami jēdzieni jeb sinonīmi. Tā kā viens no darba uzdevumiem ir noskaidrot abu jēdzienu kopīgās un atšķirīgās pazīmes, tad viens no šī darba būtiskākajiem ieguldījumiem ir integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu izskaidrošana un atšķirīgo pazīmju identificēšana. Otrkārt, darba gaitā BJR valstu sadarbība tiek aplūkota, izmantojot integrācijas un reģionalizācijas jēdzienus, tāpēc var apgalvot, ka promocijas darba autora pieeja BJR sadarbības procesu analīzei ir netradicionāla, proti, līdz šim pētnieciskajā literatūrā šis reģions nav ticis aplūkots, izmantojot integrācijas jēdzienu. Darba teorētiskajā daļā autors izveido oriģinālu integrācijas un reģionalizācijas kopīgo un atšķirīgo pazīmju kopumu, tāpēc empīriskā daļa ir oriģināls pētījums, jo trīs reģionālās sadarbības gadījumus – BJVP, ZD un Kaļiņingradu – līdz šim vēl neviens autors nav analizējis, izmantojot šī darba ietvaros izveidotos kritērijus.

Darba struktūra tiek veidota tā, lai atļautu pienācīgi aplūkot gan teorētiskos jautājumus, kas ir ļoti būtiski, jo reģionalizācija un integrācija ir jēdzieni, par kuru nozīmi norisinās dzīvas diskusijas, gan to savstarpējās attiecības, kas arī ir neskaidras, gan arī izpētīt katru no trijiem gadījumiem. Darba pirmajā daļā tiks veikta teorētiskā analīze, kuras uzdevums ir pēc iespējas skaidrāk noteikt reģionalizācijas un integrācijas jēdzienu kopīgās un atšķirīgās pazīmes. Šī daļa tiks iedalīta četrās nodaļās. Pirmās nodaļas uzdevums būs raksturot reģiona un reģionālisma jēdzienus. Šī nodaļa ir nepieciešama, lai mazinātu neskaidrības, kādas valda ar reģioniem un to attīstību saistītajā terminoloģijā, turklāt nodaļā aplūkots reģionālisma jēdziens kalpo par kopīgo ietvaru, kurā tiek apvienotas dažādas reģionālās sadarbības kategorijas. Pirmajā nodaļā tiks izmantoti Luīzes Fosetas (*Louise Fawcett*), Barija Buzana (*Barry Buzan*), Endrjū Harela (*Andrew Hurrell*), Bjorna Hettnes (*Bjorn Hettne*), Žanetas Ozoliņas, Viljama Etjēra (*William Ethier*), Šona Breslina (*Shaun Breslin*), Ričarda Higota

(*Richard Higgott*), Bena Rosamonda (*Ben Rosamond*), Rodrigo Tavaresa (*Rodrigo Tavares*) un citu autoru darbi.

Pirmās daļas otrajā un trešajā nodaļā tiks aplūkoti integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni, īpašu uzmanību veltot pētnieciskajā literatūrā sastopamo abu procesu pazīmju izklāstam. Šo nodaļu uzdevums ir sagatavot integrācijas un reģionalizācijas pazīmju sarakstu, kas ļaus ceturtajā nodaļā veikt to operacionalizāciju. Integrācijas koncepta analīzei veltītajā nodaļā tiks izmantoti tādu autoru kā Ernesta Hāsa (*Ernst Haas*), Deivida Mitranija (*David Mitrany*), Vernera Landekera (*Verner Landecker*), Tolkota Pārsonsa (*Talcott Parsons*), Nikosa Mouzelisa (*Nicos Mouzelis*), Deivida Lokvuda (*David Lockwood*), Pītera Blaua (*Peter Blau*), Johanna Galunga (*Johan Galtung*), Mortena Kelstrupa (*Morten Kelstrup*), Bena Rosamonda (*Ben Rosamond*), Čārlza Pentlanda (*Charles Pentland*), Džeimsa Sjūela (*James Sewell*), Leona Lindberga (*Leon Lindberg*), Džozefa Naja (*Joseph Nye*), Stjuarta Šaingolda (*Stuart Scheingold*), Filipa Šmitera (*Philippe Schmitter*), Karla Doiča (*Karl Deutsch*), Džeimsa Kaporaso (*James Caporaso*), Belas Balassas (*Bela Balassa*), Tibora Palankai (*Tibor Palankai*) darbi. Savukārt nodaļā, kurā tiek aplūkots reģionalizācijas koncepts, tiks izmantoti Žanetas Ozoliņas, Endrjū Harela, Luīzes Fosetas, Endrjū Vaieta-Valtera (*Andrew Wyatt-Walter*), Frederika Soderbauma (*Frederik Soderbaum*), Osvaldo Sunkela (*Osvaldo Sunkel*), Bjorna Hettnes (*Bjorn Hettne*), Oles Vīvera (*Ole Waever*), Boba Džessopa (*Bob Jessop*) un citu autoru darbi.

Pirmās daļas ceturtajā nodaļā otrajā daļā, tiek operacionalizēti integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni. Analīze tiek veikta trijos posmos. Vispirms tiek nosauktas abu jēdzienu pazīmes, no kurām tālākajā darba gaitā tiks izmantotas integrācijas un reģionalizācijas atšķirīgās pazīmes, lai būtu iespējams pārbaudīt abu jēdzienu attiecības izvēlētajos gadījumos. Tālāk tiek nosauktas tās abu jēdzienu pazīmes, kas pārbaudītas uz BJVP, ZD un Kaļiņingradas piemēriem, bet trešajā analīzes posmā darba autors vēl atsevišķi izdala sešas pazīmes, kas palīdzēs labāk izpētīt Kaļiņingradas un ZD gadījumus, tādējādi papildinot darba iepriekšējā nodaļā izveidoto triju gadījumu analīzes ietvaru.

Darba otrā daļa sākas ar BJR vispārēju raksturojumu, īpašu uzmanību veltot politiskās un ekonomiskās sadarbības veidošanās procesam un attīstībai. Piektā nodaļa palīdz

labāk saprast gadījumu izvēli, jo tie ne tikai atbilst iepriekš izklāstītajiem diviem kritērijiem, bet ir arī nozīmīgi reģiona valstu politiskās un ekonomiskās sadarbības dienaskārtības jautājumi. Šīs nodaļas struktūra ir veidota tā, lai atspoguļotu dažādas reģionālās sadarbības stadijas un valstu sadarbības motivāciju katrā no tām. Šajā nodaļā ir izmantoti Helmuta Hubela (*Helmut Hubel*), Barija Buzana, Kristofera Brauninga (*Christopher Browning*), Pertti Joenniemi (*Pertti Joenniemi*), Kari Liuhto (*Kari Liuhto*), Esko Antolas (*Esko Antola*), Karla-Eināra Stalvanta (*Carl-Einar Stalvant*), Žanetas Ozoliņas, Hansa Mouricena (*Hans Mouritzen*), Fabricio Tassinari (*Fabrizio Tassinari*) un Kristiana Ketela darbi (*Christian Ketels*). Dati par BJR ekonomiskās sadarbības attīstību ir iegūti no dažādām statistiskajām publikācijām, kā arī tādu autoru kā Kari Liuhto un Kristiana Korneta pētījumiem.

Darba sestajā, septītajā un astotajā nodaļā tiek veikta BJVP, ZD un Kaļiņingradas gadījumu analīze, izmantojot gan politikas pētnieku, gan praktiķu darbus. Secinājumi tiks izdarīti katras nodaļas noslēgumā, tāpēc darba nobeigumā tiek apkopoti tikai paši nozīmīgākie. Nobeigumā autors atgriežas pie ievadā izvirzītajām hipotēzēm un izdara secinājumus par to pārbaudes rezultātiem.

I. daļa - REĢIONĀLISMS, REĢIONĀLISMS, INTEGRĀCIJA UN REGIONALIZĀCIJA

Teorētiskās daļas uzdevums ir aplūkot integrācijas un reģionalizācijas jēdzienus, nošķirot to atšķirīgās iezīmes no kopīgajām, un mazināt neskaidrību par to savstarpējām attiecībām. Tā kā autors šo jēdzienu izpēti gaitā nav sastapies ar līdzīgas ievirzes darbiem, tad to savstarpējo attiecību noskaidrošana un to nošķiršana ir uzskatāma par šī darba lielāko teorētisko pienesumu.⁹

Attiecības starp integrācijas un reģionalizācijas jēdzieniem veido darba teorētisko bāzi, bet reģionālisms ir parādība, kas sevī ietver daudzveidīgus procesus, kas notiek reģionu ietvaros. Bez integrācijas un reģionalizācijas teorētisko aspektu aplūkošanas nebūtu iespējama abu jēdzienu operacionalizācija un to attiecību pārbaude autora izvēlētajos gadījumos BJR. Savukārt reģionālisma jēdziens palīdz saprast reģionalizācijas un integrācijas vietu plašākos reģionālās sadarbības procesos. Lai arī abu parādību izpēti daudzi pētnieki ir veltījuši daudz laika un pūļu, tomēr gan integrācijas, gan reģionalizācijas koncepti vēl joprojām ir uzskatāmi par neskaidriem. Grūtības rada arī tas, ka pētnieciskajā literatūrā šie jēdzieni bieži tiek lietoti bez adekvātas definēšanas.

Integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni daudzējādā ziņā ir visai līdzīgi pēc satura. Šim apstāklim detalizētāka uzmanība tiks pievērsta teorētiskās daļas otrajā, trešajā un ceturtajā nodaļā, taču uzskatāms piemērs ir to apvienošana, kuras rezultāts ir "reģionālā integrācija". Tas liek vērst uzmanību uz to, ka gan integrācija, gan reģionalizācija ir procesi, kas (parasti) norisinās reģiona ietvaros. Reģionālisma procesi ir tikuši raksturoti ar integrācijas elementu palīdzību, proti, brīvās tirdzniecības līgumu slēgšana, kas pētnieciskajā literatūrā ir tikusi dēvēta par jauno reģionālismu, no integrācijas teoriju viedokļa būtu uzskatāma par integrāciju. Turpmākajās nodaļās tiks aplūkotas integrācijas un reģionalizācijas kopīgās un atšķirīgās iezīmes, un šī darba autors centīsies noteikt to, cik lielā mērā abi jēdzieni pārklājas un cik lielā mērā atšķiras viens no otra.

---

⁹ Endrjū Harels, Luīze Foseta un citi autori ir izveidojuši klasifikāciju, kur reģionālisms tiek uzskatīts par pārklājošo jēdzienu daudzveidīgajām reģionālās sadarbības formām, taču šī darba autors nav saskāries ar integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu attiecību pārbaudi ne teorētiskajā, ne praktiskajā līmenī BJR pētnieciskajā literatūrā.

Darba teorētiskās daļas struktūra ir sekojoša. Vispirms tiks aplūkots reģionālisma jēdziens, kas kalpos par ietvaru integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu analīzei. Otrajā nodaļā tiks aplūkots integrācijas, bet trešajā – reģionalizācijas jēdziens. Paralēli katrā no nodaļām tiks aplūkotas arī reģionālisma, integrācijas un reģionalizācijas ekonomiskās pazīmes, jo reģionālisms ir par politekonomiska parādība, jo gan integrācijai, gan reģionalizācijai piemīt ekonomiskas pazīmes. Ceturtā nodaļa tiks veltīta abu jēdzienu kopīgo un atšķirīgo iezīmju analīzei, kas ir nepieciešama, lai tos būtu iespējams operacionalizēt un piemērot autora izvēlētajiem gadījumiem.

1. Reģions, reģionālisms un ekonomiskais reģionālisms

Reģiona, reģionalizācijas un reģionālisma konceptus ir izmantojuši daudzi autori, taču ne visi ir pievērsuši uzmanību to definēšanai un savstarpējo attiecību izskaidrošanai. Nodaļas uzdevums ir izveidot pamatu tālākajās nodaļās sekojošajai integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu analīzei. Nav iespējams aplūkot visas daudzveidīgās reģiona izpratnes, taču neliels ieskats šajā jēdzienā tiks sniegts, jo gan reģionālisma, gan reģionalizācijas koncepti ir tikuši veidoti uz vārda “reģions” bāzes.

1.1. Reģions

Politologi parasti ģeogrāfisko telpu uzskata par reģionu, ja to veidojošie elementi ir pietiekami saliedēti, lai reģionu varētu uzskatīt par rīcībspējīgu vienību.¹⁰ Tomēr praksē par reģioniem tiek dēvētas ļoti neviendabīgas ģeogrāfiskas vienības. Reģions ir gan Eiropas Savienība, gan Baltijas jūras reģions, gan Tuvie Austrumi, gan Kurzeme. Reģionos apvienojas politiskās, ekonomiskās, kultūras un sociālie elementi, kas tiek novietoti noteiktā ģeogrāfiskā vidē. Līdz ar to reģioniem piemīt gan ģeogrāfiskie, gan sociālās mijiedarbības elementi. Reģions nepastāv, ja to veidojošās vienības nesaista savstarpēja mijiedarbība. Gan ģeogrāfiskie, gan politiskie, gan ekonomiskie un sociālie elementi katrs atsevišķi neveido reģionu. To veido šo elementu kopums un noteikts mijiedarbības līmenis, kas atļauj ģeogrāfisko telpu un tajā notiekošo cilvēku un to grupu mijiedarbību dēvēt par reģionu. Reģionu robežas var būt gan precīzi definētas, gan neskaidras atkarībā no tā veidojošo vienību interesēm, nodomiem un vēlmes pozicionēt sevi starptautiskajā un reģionālajā vidē.

---

¹⁰ Schmitt-Egner, P. The Concept of „Region”: Theoretical and Methodological Notes on its Reconstruction. Journal of European Integration, Vol. 24:3, Routledge, 2002. P. 181.

Luiiss Kantori (*Louis Cantori*) un Stīvens Spīgels (*Steven Spiegel*) uzskata, ka reģions ir uzskatāms par vienu no starptautiskās politikas analīzes līmeņiem, kas veido noderīgu starpposmu starp valstu uzvedības analīzi un starptautiskās sistēmas funkcionēšanu kopumā. Autori uzskata, ka reģiona kā pakļautas (subordinētas) sistēmas robežu palīdz noteikt šādas pazīmes:

1. Saliedētības jeb kohēzijas raksturs un pakāpe. Ar saliedētību saprot starp politiskajām vienībām pastāvošo līdzību un mijiedarbības pakāpi. Kohēzijai piemīt politiskie, sociālie, ekonomiskie un organizacionālie elementi.
2. Komunikācijas. Komunikācijas biežums palīdz raksturot starp politiskajām vienībām pastāvošo cilvēku, ideju un tirdzniecības līmeni. Pastāv vairāki komunikācijas veidi: indivīdu komunikācija, plašsaziņas līdzekļu komunikācija, elites līmeņa komunikācija un komunikācija transporta sektorā.
3. Varas līmenis. Ar varas līmeni tiek saprasta esošā un iespējamā kādas politiskās vienības vēlme ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesus citās valstīs. Kantori un Spīgels īpaši izdala trīs varas elementus: materiālo, militāro un motivācijas.
4. Attiecību struktūra reģiona ietvaros. Šī pazīme raksturo sadarbības vai konflikta elementus reģiona ietvaros.¹¹

Daži autori uzskata, ka jēdziena „reģions” definēšana ir gandrīz neiespējama, tāpēc kā vienīgo iespējamo risinājumu Kims Andersons (*Kym Anderson*) un Hēge Norheims (*Hege Norheim*) iesaka pasaules reģionus iedalīt pēc kontinentālās piederības. Sīkāks dalījums katra kontinenta ietvaros būtu veicams, par pamatu ņemot kultūras, valodas, reliģijas un attīstības līmeņa kritērijus.¹² Tomēr vairums pētnieku uzskata jēdziena „reģions” definēšanu par iespējamu un pat nepieciešamu. Bjorns Mollers (*Bjorn Möller*) apgalvo, ka reģions ir starptautiskās sistēmas apakšsistēma un ka reģioni veidojas, intensificējoties sadarbībai starp nacionālām un subnacionālām vienībām. Tomēr ģeogrāfijai nav noteicošā loma, jo lielāka nozīme reģionu veidošanā ir topogrāfiskajiem, infrastruktūras un tehnoloģiskajiem faktoriem.¹³

---

¹¹ Tā kā Kantori un Spīgels reģionālās apakšsistēmas aplūkoja aukstā kara laikā, tad tika uzskatīts, ka reģionus veido valstis. Nevalstisko un subnacionālo aktieru klātbūtne un loma reģionu veidošanā netiek aplūkota. Cantori, L.J., Spiegel, S.L. *International Regions: A Comparative Approach to Five Subordinate Systems*. *International Studies Quarterly*, 13:4, Blackwell, 1969. P. 362.-363.

¹² Kimas Andersones un Hēges Norheima idejas ir tikušas pārņemtas no Mansfield, E.D. un Milner, H.V. *The New Wave of Regionalism*. *International Organization*, 53:3, Cambridge, 1999. P. 591.

¹³ Moller, B. *The “Nordic Model or Regionalism”*. *Regionalism in the Post-Cold War World*. Calleya, S.C. (ed.). Ashgate, Burlington, 2000. P. 45.-46.

Barijs Buzans uzskata, ka reģionu pastāvēšanu nosaka valstu mijiedarbības blīvums. Ja valstu savstarpējās attiecības ir daudz ciešākas, nekā to attiecības ar citām valstīm, tad to mijiedarbību var uzskatīt par samezglotumu (par reģionu) uz kopējā starptautiskās sistēmas "audekla".¹⁴ Savukārt Endrjū Harels, rakstot par sociālo un ģeogrāfisko komponentu attiecībām reģionu veidošanās procesā, apgalvo, ka „dabīgu” reģionu nav un ka visi reģioni ir sociāli veidojumi, tāpēc pakļauti pastāvīgiem mēģinājumiem tos apstrīdēt un pārdefinēt.¹⁵ Luīze Foseta definē reģionu kā vienību, kuras pamatā ir grupa, valsts vai teritorija, kuras daļībniekiem ir kopības, kuras iespējams identificēt. Būtiska šādu vienību īpatnība ir, ka tās ir mazākas par starptautisko sistēmu, bet lielākas par katru valsti vai nevalstisko vienību atsevišķi.¹⁶ Fosetas definīcija ir vispārīga, un tajā nav pamanāmas intereses, kas reģionu veidošanās procesā spēlē nozīmīgu lomu.

Bjorns Hettne reģioniem izvirza piecus kritērijus, ar kuriem iespējams pārbaudīt, vai konkrētais ģeogrāfiskais veidojums uzskatāms par reģionu:

1. Reģions ir ģeogrāfiska vienība ar pietiekami skaidrām robežām.
2. Reģions ir sociāla sistēma. Ar jēdzienu „sociāla sistēma” tiek saprastas cilvēku grupu translokālas attiecības, kuras ir pietiekami izteiktas, lai izceltos uz starptautiskās sistēmas neviendabīgo attiecību fona.
3. Attiecības starp cilvēku grupām, kas veidojas reģiona ietvaros, nav tikai mijiedarbība. Sadarbība militārajā, ekonomiskajā, kultūras, politiskajā vai kādā citā jomā ir organizēta.
4. Reģiona ietvaros ir jābūt reģiona pilsoniskajai sabiedrībai, jo mijiedarbība ir ne tikai komunikatīvs, bet arī vērtību konvergenci veicinošs process.
5. Reģionu var uzskatīt par pilnībā izveidojušos, ja tam ir attiecīga institucionālā kapacitāte, iekšēja un ārēja leģitimitāte, kā arī savdabīga identitāte.¹⁷

---

¹⁴ Buzans, B. *Cilvēki, valstis un bailes*. AGB, Rīga 2001.

¹⁵ Hurrell, A. *Regionalism in Theoretical Perspective*. *Regionalism in World Politics*. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 38..

¹⁶ Fawcett, L. *Regionalism from an Historical Perspective*. *Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 24.

¹⁷ Hettne, B. *Globalization and the new regionalism: the second great transformation*. *Globalism and the New Regionalism*. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). St. Martin's Press, New York. 1999. Savukārt Endrjū Harels raksta, ka reģionu veidojošajām vienībām ir raksturīga pārliecība, ka starp tām pastāvošās attiecības ir savstarpējās atkarības attiecības un ka reģiona daļībnieki ekoloģiskā, sociālā, politiskā un ekonomiskā ziņā "atrodas vienā laivā". Reģionu veidojošās vienības izvēlas savstarpēji sadarboties, jo uzskata, ka nacionālais egoisms ir kaitīgs to interesēm, kas daudz labāk var tikt realizētas sadarbības procesā ar citiem aktieriem, kas piedalās reģiona veidošanas projektā. Hurrell, A. *Regionalism in Theoretical Perspective*. *Regionalism in World Politics*. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 39.

Žaneta Ozoliņa raksta, ka “reģions sastāv no valstiskiem un nevalstiskiem aktieriem, kuru starpā pastāv mijiedarbība vienā vai vairākās sabiedriskās dzīves jomās un kurus apvieno ģeogrāfiskais tuvums, kopīgi mērķi un to sasniegšanas līdzekļi, kas meklējami ārpus nacionālajiem ietvariem”.¹⁸ Ozoliņas definīcija satur vairākas būtiskas reģiona pazīmes. Pirmkārt, reģionu veido valstiskie un nevalstiskie aktieri. Šī reģiona pazīme norāda uz to, ka runa ir par reģioniem starptautiskajā politikā un ka to veidošanā nozīmīga loma ir gan valstīm, gan subnacionālajiem un nevalstiskajiem aktieriem. Subnacionālie aktieri var spēlēt nozīmīgu lomu, jo ne vienmēr reģiona robežas sakrītīs ar valstu robežām, kā tas ir uzskatāmi redzams BJR gadījumā.

Otrkārt, definīcijā tiek dota norāde uz valstu mijiedarbību. Tradicionāli mijiedarbība tiek saprasta kā sadarbība, kas izceļas uz pārējo mijiedarbības attiecību fona, tomēr ir jāņem vērā, ka reģiona veidošanās pamatā var būt arī naidīgas attiecības. Tādā gadījumā mijiedarbība izpaudīsies nevis kā sadarbības procesu intensifikācija, bet gan kā drošības attiecības, kas reģionu veidojošo valstu starpā izcelsies uz pārējo drošības attiecību fona.

Treškārt, Ozoliņa definīcijā norāda uz ģeogrāfiskā faktora nozīmību. Lai arī ģeogrāfiskā tuvuma nozīmei tiek pievērsta aizvien mazāka vērība, tomēr ģeogrāfiskajam izvietojumam vēl joprojām ir liela nozīme, jo valstīm, kas atrodas vienas ģeogrāfiskās telpas ietvaros, pastāv „dabīgas” mijiedarbības formas¹⁹, kuras nosaka to piederība kopīgajai telpai. Piemēram, BJR valstu mijiedarbību ietekmē jūra kā kopīgs resurss. Tas nozīmē, ka ģeogrāfiskā tuvuma nozīme nevis mazinās, bet gan tiek papildināta ar iespējām, kuras aktieriem sniedz modernās tehnoloģijas.

Ceturtkārt, definīcijā tiek pieminēts ļoti būtisks reģionu veidošanās elements – kopīgie mērķi un to sasniegšanas līdzekļi, kas atrodas ārpus katras atsevišķas valsts realizācijas iespējām. Būtiska politisko reģionu pazīme ir kopīgas dienaskārtības pastāvēšana. Dienaskārtības apjoms un kopīgie mērķi nosaka reģionālā projekta veiksmi. Dienaskārtības apjoms un kopīgo mērķu realizācijas efektivitāte norāda uz starpvalstu mijiedarbības intensitāti un sadarbības „dziļumu”. Piemēram, ES var uzskatīt par reģionu, jo valstīm ir kopīgi mērķi un apjomīga sadarbības dienaskārtība.

---

¹⁸ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 40. lpp.

¹⁹ Kaimiņos esošas valstis savstarpēji gan vairāk tirgojas, gan arī konfliktē, jo ģeogrāfiskais tuvums palielina mijiedarbības iespējas.

Pētnieciskajā literatūrā ir atrodamas arī norādes uz reģioniem raksturīgajām pazīmēm, kuras Ozoliņas definīcijā nav pieminētas. Reģioniem var būt raksturīga arī kultūras un dzīvesveida kopība, elites vērtību savietojamība un līdzīgs dzīves līmenis. Reģioni var būt patstāvīgi spēlētāji starptautiskajā politikā, tiem piemīt zināms rīcībspējas līmenis, kas ļauj darboties kā vienotiem aktieriem. Tomēr ES pieredze rāda, ka pat relatīvi saliedēti reģioni praksē saskaras ar grūtībām ārējas nostājas veidošanā, tāpēc reģiona rīcībspēja attiecībās ar ārpusauli nevar tikt uzskatīta par obligātu reģiona pazīmi.

Var secināt, ka reģionus raksturojošās pazīmes var iedalīt trijās grupās. Pirmajā grupā ir pazīmes, bez kuru pastāvēšanas aplūkojamo vienību nevar uzskatīt par reģionu. Otrajā grupā ir pazīmes, kas uzskatāmas par neobligātiem priekšnoteikumiem reģiona pastāvēšanā, bet trešajā grupā – pazīmes, kas veicina reģionu veidošanos.

Pie obligātajiem priekšnoteikumiem pieder prasība pēc vairākiem nacionālajiem, subnacionālajiem un nevalstiskajiem aktieriem, mijiedarbības pastāvēšanu starp šiem aktieriem, turklāt tai ir jābūt blīvākai, nekā attiecībās ar valstīm, kas atrodas ārpus reģiona. Arī kopīga dienaskārtība, mērķi un to sasniegšanas līdzekļi pieder pie reģioniem izvirzītajām prasībām, un parasti reģionu veidojošo vienību sadarbību izsauc nepieciešamība rast risinājumu problēmām, kuru nokārtošana nacionālajā līmenī nav iespējama. Reģionālajai sadarbībai pat piemīt piespiedu raksturs, jo aktieri ir spiesti meklēt sadarbības iespējas un uzņemties saistītas, kas ierobežo to rīcības brīvību.

Reģionu neobligātās pazīmes ir mijiedarbības norisināšanās ierobežotā ģeogrāfiskajā telpā un reģionu veidojošo vienību atrašanās tiešā ģeogrāfiskā tuvumā. Būtiska reģiona pazīme varētu būt ārēja nostāja, taču šī pazīme ir raksturīga reģioniem, kas ir sasnieguši augstu saliedētības pakāpi. Kopīgas ekonomiskās intereses ir būtisks reģionu veidošanās priekšnoteikums, taču tas nav obligāts, jo šo interešu pastāvēšana vēl nenozīmē, ka reģions patiešām izveidosies. Labvēlīgi starptautiskās vides nosacījumi tiek ierindoti neobligāto reģionu veidošanās priekšnosacījumu kategorijā, taču nelabvēlīga starptautiskā vide pilnībā neizslēdz reģionu veidošanos.

Par reģionu veidošanās veicinošajiem priekšnoteikumiem var uzskatīt kultūras, valodas, reliģijas un dzīves stila kopību, taču tas nav obligāts priekšnoteikums, jo reģionu

veidošanās pamatā var būt aktieru intereses. Līdzības var atvieglot komunikācijas un interešu saskaņošanas procesu, taču nenosaka tā iznākumu. Sīkāks reģionu veidošanās priekšnoteikumu izklāsts ir 1.tabulā.

1. tabula. Reģionu veidošanās priekšnoteikumi²⁰

Obligātie priekšnoteikumi	Neobligātie priekšnoteikumi	Veicinošie priekšnoteikumi
Reģionu veido politiskas vienības Kopīgas intereses un savstarpējā atkarība Mijiedarbība starp reģionu veidojošajām vienībām	Ģeogrāfiskais tuvums Kopīga ārēja rīcība Ekonomiskās intereses Labvēlīgi starptautiskās vides nosacījumi	Kopīgas identitātes apzināšanās Sociālās un kultūras līdzības

Arī ekonomisti ir devuši nozīmīgu ieguldījumu reģiona jēdziena attīstībā. Edvards Mansfīlds (*Edward Mansfield*) un Helēna Milnere (*Helen Milner*) raksta, ka ekonomisti ir atraduši izmantojumu ekonomiskā reģiona jēdzienam, taču nav spējuši atrast piemērotu definīciju, kas palīdzētu precīzi noteikt, vai divas teritorijas atrodas vienā un tajā pašā ekonomiskajā reģionā vai neatrodas. Pārsvārā ekonomiskie reģioni tiek aplūkoti divos veidos – no politiku un ekonomisko faktoru plūsmu viedokļa.²¹ Tiek nodalīti ekonomisko reģionu veidošanās formālie un neformālie aspekti. Ekonomiskie reģioni veidojas, ja valstis noslēdz brīvās tirdzniecības līgumus vai veido muitas savienības. Vilfrēds Etjērs raksta, ka brīvās tirdzniecības līgumu slēgšana ir ekonomistiem likusi uzdot divus būtiskus jautājumus. Pirmkārt, kā reģionālās tirdzniecības bloku veidošanās ietekmēs vispārējo labklājību. Otrkārt, vai reģionālisms veicinās vai kavēs daudzpusējās tirdzniecības liberalizācijas attīstību.²² Otrā jautājuma gadījumā noteikti jāpiemin jau par klasiku kļuvušais Džagdiša Bagvati (*Jagdish Bhagwati*) jautājums par reģionālās integrācijas līgumiem, proti, vai tie veicinās, vai kavēs daudzpusējās tirdzniecības liberalizāciju pasaulē.²³

²⁰ Šajā gadījumā runa ir par reģionu veidošanos starptautiskajā politikā. Par reģionu tiek uzskatīts veidojums, kas sastāv vismaz no divām vai vairākām valstīm. Tiek pieļauts, ka reģionu veido arī subnacionālas vienības. Reģions šajā gadījumā ir veidojums, kuru piemēram, Markuss Perkmans un Ngai-Ling Sums raksturo kā „cross-border region” jeb pārrobežu reģions, kurā ietilpst vismaz divas valstis vai šo valstu subnacionālās vienības. Sk. Perkmann, M., Sum, N.L. *Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions*. Palgrave Macmillan, London, 2002.

²¹ Mansfield, E.D. un Milner, H.V. *The New Wave of Regionalism*. International Organization, 53:3, Cambridge, 1999. P. 590.-592.

²² Etjērs ekonomisko reģionu veidošanos aplūko, pirmkārt, kā brīvās tirdzniecības līgumu slēgšanu, un otrkārt, uzskata ekonomisko reģionu veidošanos par reģionālismu. Ethier, W.J. *The New Regionalism*. The Economic Journal, 108:449, Blackwell, 1998. P. 1149.

²³ Building blocks or stumbling blocks? – tekstā autora tulkojums no angļu valodas. Citēts no Winters, A.L. *Regionalism versus Multilateralism*. The World Bank, Policy Research Working Paper nr. 1687, Washington, 1996. P. 1.

Pastāv arī neformālie ekonomisko reģionu veidošanās aspekti. Karīna Pešela (*Karin Peschel*) raksta, ka ekonomikā reģions ir telpa, kurā ekonomikas aģenti savstarpēji ir ciešāk integrēti nekā ar tiem ekonomikas aģentiem, kas atrodas ārpus reģiona robežām. Šādas attiecības ir tirdzniecības, kapitāla, zināšanu un tehnoloģiju plūsmu rezultāts. Transakcijas savstarpēji papildina viena otru un veicina ekonomiskā reģiona veidošanos. Pastāv četras reģionālo ekonomisko integrāciju veicinošu faktoru grupas:

1. Zemas transporta un komunikāciju izmaksas. Šis faktors veicina lēmumu pieņemšanu par labu sadarbībai ar citiem ekonomiskajiem aģentiem viena reģiona ietvaros, jo tādējādi tiek ietaupīts uz transporta un komunikāciju izmaksām.
2. Lingvistiskās un kultūras līdzības un pozitīva attieksme pret sadarbības partneriem. Dotā reģiona partneri šķiet uzticamāki par citiem iespējamajiem partneriem, kas atrodas ārpus reģiona.
3. Līdzīga sociālā un politiskā pieredze. Šai grupai pieder līdzīgas politiskās un tiesiskās normas, zināšanu bāze un sociālekonomiskās problēmas.
4. Līdzīgas politiskās stratēģijas attiecībā uz labklājību un makroekonomisko stabilitāti.²⁴

Ekonomisti reģionus pārsvarā aplūko vai nu kā formālas starpvalstu vienošanās, kuru mērķis ir palielināt ekonomisko transakciju skaitu reģiona ietvaros, palielināt labklājību un veicināt resursu efektīvu izmantošanu, vai arī kā ģeogrāfisku telpu, kuras ietvaros ekonomiskie aģenti ir savstarpēji ciešāk integrēti, nekā attiecībās ar līdzīgiem aģentiem ārpus reģiona robežām. Otrajā gadījumā integrētība ir izskaidrojama nevis ar noslēgtiem līgumiem, bet ar ekonomisko aģentu rīcību, kuru vada uz labuma gūšanu vērsti apsvērumi.

1.2. Reģionālisms

Pētnieku viedokļi par jēdziena „reģionālisms” nozīmi atšķiras. Ir zināms, kāpēc un kādā kontekstā šis jēdziens ir ticis lietots, taču domstarpības pastāv jautājumā par tā nozīmi. Deivids Allens (*David Allen*) raksta, ka reģionālisma pētījumi aplūko to, kā ES ietvaros reģionālās politikas ilgstošas īstenošanas rezultātā nostiprinās dalībvalstu reģioni.²⁵ Marija Farela (*Maria Farrell*) raksta, ka reģionālisms atšķiras no tās integrācijas

²⁴ Peschel, K. The Baltic Sea Region – an Economically Highly Integrated Area in Future? 1999. P. 2. Sk. internetā (16.11.2003.) www.geo.ut.ee.

²⁵ Allen, D. Cohesion and the Structural Funds. Policy-Making in the European Union. Wallace, H. Wallace, W. (ed.). 4. ed. Oxford University Press, Oxford, 2000. P. 245.

izpratnes, kas pārsvarā ir aplūkota integrācijas teorijās.²⁶ Eberhards Reins (*Eberhard Rhein*) apgalvo, ka reģionālisma izcelšanās ir notikusi Rietumeiropā pēc Otrā pasaules kara, kas norāda uz to, ka vismaz sākotnēji reģionālisms tika aplūkots caur integrācijas prizmu.²⁷ Var apgalvot, ka ar reģionālisma palīdzību tiek raksturota starpvalstu sadarbības procesu intensifikācija reģionos.

Endrjū Harels raksta, ka reģionālismu vislabāk ir izprast kā nestabilu procesu, kura iznākumu paredzēt nav iespējams. Harels uzskata, ka tieši reģionālisma nenoteiktība ir par iemeslu tam, kāpēc ES integrācijas procesa gaita un iznākums nav prognozējami.²⁸ Viena no pazīstamākajām reģionālisma pētniecēm Luīze Foseta par reģionālismu raksta, ka tā nozīme nav konstanta. Tā ir mainīga, un reģionālismam ir daudzas interpretācijas. Foseta uzskata, ka reģionālisms ir reizē rīcībpolitika²⁹ un projekts, kura gaitā valstis un nevalstiskie aktieri sadarbības ceļā koordinē stratēģijas darbībai reģiona ietvaros. Reģionālisms paredz kopīgu mērķu realizāciju. Ir iespējams nodalīt vismaz divas reģionālisma formas. Pirmkārt, pastāv „nenoteiktais” reģionālisms, kas paredz kopienas izjūtas veidošanos reģionā un reģionālo grupu darbības konsolidāciju. Otrkārt, „cietais” reģionālisms paredz grupu darbības formalizāciju, kas tiek veikta ar starpvaldību vienošanos un reģionālo organizāciju izveidošanas palīdzību.³⁰

Savukārt Džeimss Mittelmans (*James Mittelman*) un Ričards Falks (*Riĉard Falk*) raksta, ka 20. gadsimta beigu reģionālisms ir hegemonisks projekts, kuru atbalsta ASV ar nolūku caur savām pārstāvniecībām reģionālajās organizācijās dažādos reģionos kontrolēt un ietekmēt šo organizāciju dienaskārtību un pieņemtos lēmumus. Reģionālisms ir vērsts uz ASV hegemonijas saglabāšanu.³¹

Ozoliņa reģionālismu definē kā „mijiedarbības procesu, kura gaitā valstiskas un nevalstiskas starptautiskās politikas vienības organizējas sociālā apvienībā, kura cenšas

---

²⁶ Farrell, M. *The Global Politics of Regionalism: An Introduction*. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 8.

²⁷ Rhein, E. *European Regionalism – Where is the European Union Heading? Regionalism in the Post-Cold War World*. Calleya, S.C. (ed.). Ashgate, Burlington, 2000. P. 25.

²⁸ Minētais piemērs liecina, ka Harels uzskata ES integrāciju par vienu no daudzajiem mūsdienās notiekošajiem reģionālisma procesiem. Hurrell, A. *Regional Dimension in International Relations Theory*. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 41.

²⁹ „Rīcībpolitika” no angļu vārda „policy” – autora tulkojums no angļu valodas.

³⁰ Fawcett, L. *Regionalism from an Historical Perspective*. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B. un Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 24.

³¹ Mittelman, J., Falk, R. *Global Hegemony and Regionalism*. Regionalism in the Post-Cold War World. Calleya, S.C. (ed.). Ashgate, Burlington, 2000. P. 19.

mobilizēt kopējā veidojumā nacionālos līdzekļus, lai reaģētu uz globāliem procesiem. Reģionālisms uzskatāms par stihisku un nemērķtiecīgu procesu, kuru iniciē pragmatisms un izdzīvošanas loģika, suverenitātes un autonomijas saglabāšanas princips.”³² Reģionālisms ir interpretējams kā valstu un citu starptautiskās politikas aktieru reakcija uz starptautiskās politikas norisēm, kas pieprasa kolektīvu rīcību. Reģionālisms ir nestabils fenomens, jo kolektīvā atbilde uz starptautiskajā sistēmā notiekošo var būt gan īstermiņa, gan ilgtermiņa koordinēta un saskaņota rīcība. Mainoties starptautiskās sistēmas struktūrai un spēku līdzsvaram, var mainīties arī nepieciešamība pēc rīcības koordinācijas reģionālajā līmenī. Tomēr reģionālisma kā stihiska procesa raksturojums nav gluži precīzs, jo ar reģionālismu apzīmē ļoti daudzveidīgus valstu un nevalstisko aktieru rīcības koordinācijas piemērus.³³ Daži no tiem ir stihiski un neplānoti, taču citi ir organizēti un izplānoti.

Reģionālisms ir jēdziens, ar kuru tiek raksturoti vairāki savstarpēji saistīti un līdzīgi, taču ne identiski procesi, kas norisinās reģionu ietvaros. Endrjū Harels ar jēdzienu „reģionālisms” apzīmē sekojošus procesus:

- *Reģionalizācija* – Harels uzskata, ka reģionalizācija ir jēdziens, kas raksturo sabiedrības integrētības līmeņa paaugstināšanos un nemērķtiecīgus sociālās un ekonomiskās mijiedarbības procesus, kas norisinās reģiona ietvaros. Šie procesi var tikt raksturoti kā neformālā integrācija vai „nenoteiktais” reģionālisms. Ar reģionalizācijas jēdziena palīdzību tiek raksturoti ekonomiskās savstarpējās atkarības procesi, kas palielina mijiedarbības blīvumu reģiona ietvaros, kamēr reģiona un ārpusreģiona mijiedarbības blīvums nepalielinās. Politiskie lēmumi un intereses ietekmē reģionalizāciju, tomēr tiek uzskatīts, ka to virza tirgus spēki.
- *Reģionālās identitātes apzināšanās* – reģionālā piederība un identitāte ir neskaidrs jēdziens, tomēr to nedrīkst ignorēt, jo tās veidošanās analīze ir kļuvusi par neatņemamu reģionālisma pētījumu daļu. Tāpat kā nacionālās valstis, arī reģioni ir iedomātas kopienas, kuru veidošanās var pētīt, aplūkojot reģionu veidojošo vienību kopīgās īpašības, kā valodu, kultūru, kopīgo vēsturi, reliģiju un politisko diskursu. Identitāte ir mainīgs lielums, tāpēc reģionālisms un reģionālā identitāte tiek pastāvīgi pārdefinēta. Identitāte var veidoties gan uz reģionu veidojošo vienību kopību, gan arī uz iekšreģionālās–ārreģionālās

---

³² Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 41. lpp.

³³ Hurrell, A. Regional Dimension in International Relations Theory. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 41.

pretnostatījuma bāzes, kad reģiona vienību kopības nav tik nozīmīgas kā ārpusaulei piederošo aktieru nozīmīgās atšķirības un radītie draudi reģiona drošībai.³⁴ Reģionalizācija ir pragmatisks projekts, tomēr tas ir arī process, kura gaitā tiek atdzīvinātas leģendas, radīti mīti un atjaunotas tradīcijas, kas, iespējams, nekad nav pastāvējušas.

- *Reģiona ietvaros notiekoša starpvalstu sadarbība* – par nozīmīgu reģionālisma sastāvdaļu ir uzskatāma sadarbība, kas norisinās starpvaldību līmenī. Tā var būt formāla, taču nevar apgalvot, ka augstāka attiecību formalizācijas pakāpe būtu uzskatāma par lielākas efektivitātes pazīmi. Tā kā pat visdecentralizētākie sadarbības režīmi ir sociālas institūcijas, tad to atbalstīšanai ir nepieciešamas formālas organizācijas ar savu budžetu, personālu un darbības procedūram. Reģionālā sadarbība var būt gan formāla, gan mazāk formāla, tomēr var apgalvot, ka šai sadarbībai ir jābūt vismaz minimāli formalizētai, lai uzturētu reģiona ietvaros pastāvošās attiecības. Formalizētas sadarbības izveidošanas iemesli var būt ļoti dažādi, sākot ar kopīgu problēmu risināšanu un beidzot ar reģionālā spēku līdzsvara sistēmas stabilizēšanu. No sadarbības motivācijas lielā mērā ir atkarīgs, cik formālas būs sadarbības formas un cik lielu lomu reģionālās sadarbības procesā spēlēs valsts un nevalstiskie aktieri.
- *Valstu vadīta reģionālā integrācija* – reģionālā (ekonomiskā) integrācija ir ļoti būtiska reģionālās sadarbības forma. Tās centrā atrodas valstu pieņemtie lēmumi, kas regulē preču, pakalpojumu, kapitāla un cilvēku pārvietošanās brīvību. Reģionālā ekonomiskā integrācija ir izpelnījiesies pastiprinātu pētnieku uzmanību, jo tā ir ļoti raksturīga Eiropas reģionālismam, kas ir uzskatāms par veiksmīgu reģionālisma gadījumu. Parasti reģionālās integrācijas process sākas ar negatīvo integrāciju, kas izpaužas kā tirdzniecības barjeru nojaukšana. Savukārt nākamajā stadijā notiek valstu ekonomisko politiku koordinācija un saskaņošana, kas izpaužas gan kopīgu politiku veidošanā, gan atšķirību mazināšanās nacionālajā līmenī. Tomēr darba autors nepiekrīt Harela viedoklim, ka ar valstu veicinātas reģionālās integrācijas jēdzienu būtu jāsaprot tikai ekonomiskā integrācija. Integrācija līdztekus reģionalizācijai ir uzskatāma par būtisku reģionālisma kategoriju. Harels raksta, ka reģionālisma izpausmju

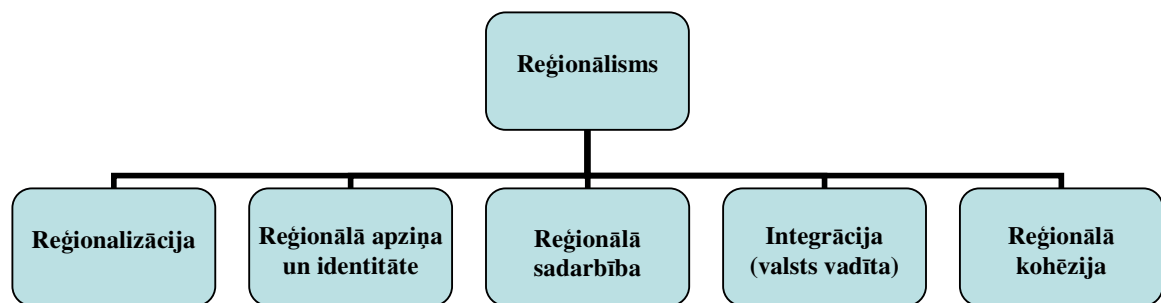
---

³⁴ Neraugoties uz iekšpasaules-ārpusaules dalījumu, jaunais reģionālisms ir daudz atvērtāks par veco reģionālismu, tāpēc periodā pēc aukstā kara ir novērojama tendence iekļaut reģionālās sadarbības procesos arī bijušos pretiniekus un valstis, kas atrodas dažādos attīstības līmeņos, apzinoties, ka drošības palielināšana ir iespējama uz pastāvošo atšķirību samazināšanas, nevis palielināšanas bāzes.

analīze ir nepieciešama, jo tā ļauj izvairīties no pārmērīgas koncentrēšanās uz reģionālās sadarbības mērķiem. Integrācijas teorētiķi pārāk maz uzmanības veltīja alternatīviem reģionālisma veidiem, kā rezultātā integrācija kā reģionālisma paveids tika ievietots pārmērīgi stingrā ietvarā, kur reģionālajai sadarbībai bija noteikti mērķi (politiskās kopienas izveidošana) un līdzekļi (ekonomiskā integrācija). Pārmērīga koncentrēšanās uz šādu reģionālās sadarbības modeli novērsa uzmanību no alternatīvām reģionālisma formām.

- *Reģionālā kohēzija jeb reģiona saliedētības palielināšana* – reģionālā kohēzija kā reģionālisma paveids klasifikācijā ir iekļauta tāpēc, ka iepriekš aplūkotie četri procesi var radīt priekšnoteikumus konsolidētas un saliedētas reģionālās vienības izveidošanai. Reģionālā kohēzija var izpausties divos veidos. Pirmkārt, reģions ir uzskatāms par konsolidētu, ja tas spēj ietekmēt to veidojošo valstu uzvedību vai arī būtiski ietekmēt to veidojošo valstu attiecības ar pārējo pasauli. Otrkārt, ja reģions spēj kalpot par pamatu, uz kura tiek veidotas politikas, kuru uzdevums ir regulēt reģiona ietvaros notiekošos procesus. Reģionālisms parasti tiek aplūkots kā savstarpējās atkarības attiecību tīkls, tomēr nav izslēgtas attīstītākas reģionālisma formas, kuru biežāk minētais piemērs ir ES.³⁵

2. attēls. Reģionālisma paveidu savstarpējās attiecības.

Harels raksta, ka reģionālisms ir jēdziens, kas pārklāj un paskaidro sekojošas parādības³⁶: sociālo un ekonomisko reģionalizāciju, reģionālās identitātes veidošanos, starpvaldību reģionālo institūciju vai valsts veicinātu ekonomisko integrāciju un politiski saliedētu reģionālo bloku veidošanos.³⁷ Harela secinājumiem par reģionālisma

³⁵ Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 39.–45.

³⁶ Regionalism is a blanket term – autora tulkojums no angļu valodas.

³⁷ Hurrell, A. Regional Dimension in International Relations Theory. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 41.

attiecībām ar integrācijas un reģionalizācijas jēdzieniem ir milzīga nozīme, jo šī klasifikācija atklāj reģionālisma, integrācijas un reģionalizācijas savstarpējo saistību, kas ir attēlota 2. attēlā.

Ja ar reģionālisma palīdzību tiek raksturoti valstu savstarpējo attiecību virzības procesi (savstarpējas rīcības koordinācija), tad reģionalizācija un integrācija ir divi no šo procesu veidiem. Reģionālisms raksturo valstu ciešākas sadarbības daudzveidīgos aspektus reģiona ietvaros, tomēr rodas jautājums par tā cēloņiem. Tiek uzskatīts, ka pirmais reģionālisma vilnis notika 20. gadsimta piecdesmitajos gados un sešdesmito gadu sākumā, savukārt otrais vilnis sākās tā 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigās. Foseta raksta, ka par atskaites punktu reģionālisma procesā kalpo reģionālās sadarbības organizāciju veidošanās, kas notika Eiropā pēc Otrā pasaules kara. Pēckara starptautisko sistēmu raksturoja tās pieaugošais dalījums apakšsistēmās, kuru iekšējie sadarbības procesi bija daudz izteiktāki, nekā ja tie tiktu veidoti starptautiskajā sistēmā kopumā.³⁸ Starptautiskās sistēmas dalījums apakšsistēmās ierobežoja valstu izvēles iespējas pievienoties reģionālajiem projektiem. Ozoliņa raksta, ka veco reģionālismu raksturoja tā noslēgtā būtība, kas neļāva reģionu veidojošajām vienībām izvēlēties, kuros reģionālās sadarbības projektos iekļauties un kuros – nē.³⁹

Līdzīgi uzskati ir Bjornam Hettne, kurš nosauc trīs vecā reģionālisma neveiksmju iemeslus. Pirmkārt, vecais reģionālisms tika uzspiests no ārpusē, un tā motivācija bija ģeopolitiska, tāpēc pat labi domāti ekonomiskās sadarbības projekti neizdevās, jo sadarbība bija kā reakcija uz bipolāro spēku līdzsvaru, nevis radās reģiona ietvaros. Otrkārt, lielā daļā pasaules reģionu reģionālā sadarbība tika veidota uz veco koloniālisma laikmeta shēmu pamata, kas nebija savienojamas ar valstu interesēm pēckoloniālisma laikā. Treškārt, vecā reģionālisma laikā panāktās starpvalstu vienošanās reti kad bija mērķētas tālāk par vienkāršiem brīvās tirdzniecības līgumiem. Tirdzniecība nekad nekalpoja par pietiekamu pamatu, uz kura veidot reģionālo sadarbību starp attīstības valstīm ar līdzīgu ekonomisku struktūru un resursiem.⁴⁰

---

³⁸ Fawcett, L. Regionalism from an Historical Perspective. *Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 12.

³⁹ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. *Izglītība*, 2000. 41., 42. lpp.

⁴⁰ Hettne, B. Regionalism, Security and Development: A Comparative Perspective. *Comparing Regionalisms. Implications for Global Development*. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2001. P. 15.

Vecā reģionālisma periodā valstīm bija raksturīga reģionālās sadarbības organizāciju izmantošana drošības problēmu risināšanai, turklāt reģionālisms pārsvarā tika saprasts kā reģionālās integrācijas projekti. Tā kā vairumā gadījumu šie projekti ārpus Eiropas bija neveiksmīgi, tad reģionālisma vilnis sešdesmito gadu beigās apstājās. Ernsts Hāss (*Ernst Haas*), raksturojot veco reģionālismu, uzsver, ka reģionu veidošanās bija reakcija uz to, ka aukstā kara apstākļos vai nu nebija iespējams veidot universālus sadarbības projektu, vai arī tie bija samērā neveiksmīgi.⁴¹ Situācija mainījās astoņdesmito gadu otrajā pusē, pateicoties tam, ka jaunu iedvesmu ieguva Eiropas integrācija, turklāt straujās pārmaiņas sociālistisko valstu noietnē atjaunoja pētnieku un praktiķu interesi par reģionālismu.

Luīze Foseta uzskata, ka jaunā reģionālisma vilnis bija iespējams, pateicoties vairākiem nosacījumiem. Pirmkārt, aukstā kara beigās, kas mazināja starpvalstu attiecību spriedzi un pavēra jaunas sadarbības iespējas, ko valstis optimistiskajā gaisotnē pēc aukstā kara perioda steidzās izmantot. Starptautiskajām un reģionālajām organizācijām tika atvēlēta būtiska loma sadarbības projektu realizācijā, turklāt starptautiskās organizācijas tika izveidotas tur, kur agrāk to pastāvēšana nebija iespējama. Otrkārt, reģionālisma atdzimšanu veicināja ekonomiskie procesi, kas pastiprinājās astoņdesmito gadu beigās.⁴² Daudzas valstis uzskatīja, ka to ekonomiskā marginalizācija ir ne mazāk bīstama par drošības marginalizāciju. Treškārt, reģionālismu stiprināja ilūzijas par trešās pasaules valstu apvienības izveidošanu. Lielie attīstības valstu projekti kā G-77, valstu prasība pēc jaunas starptautiskās ekonomiskās kārtības, nebija guvuši panākumus, tāpēc pamazām nostiprinājās pārliecība, ka attīstības valstīm ir lielākas iespējas gūt panākumus, ja tās veido salīdzinoši nelielas uz pragmatiskiem apsvērumiem balstītas reģionālās sadarbības organizācijas. Ceturtkārt, reģionālismu pēc

---

⁴¹ Tā kā reģionālisms tika pamatīgi kritizēts, tad Hāss nosauc arī galvenos kritiķu argumentus. Vecais reģionālisms ir ticis kritizēts, jo ekonomisko reģionu veidošanās izkropļo starptautiskās ekonomiskās attiecības un ka reģionālā ekonomiskā integrācija var nelabvēlīgi ietekmēt reģionālās sadarbības projekta valstu tirdzniecības attiecības ar trešajām valstīm. Reģionālisms ir ticis kritizēts arī tāpēc, ka reģionālā sadarbība samazina universālo organizāciju, piemēram, ANO, lomu starptautiskajā sistēmā. Savukārt, reģionālā sadarbība drošības un aizsardzības jomā ir tikusi kritizēta, jo tādējādi valstis uzņemas savstarpējas saistības, kas noteiktos apstākļos var padziļināt izveidojušos konfliktus, turklāt ir ticis apgalvots, ka reģionālā militārā plānošana ir zaudējusi nozīmi, jo militāro tehnoloģiju attīstība pieprasa globālas plānošanas nepieciešamību. Haas, E.B. *The Challenge of Regionalism*. International Organization, Cambridge, 12:4, 1958. P. 440–441.

⁴² Bieži tiek apgalvots, ka reģionālisma galvenais virzītājspēks laikā pēc aukstā kara beigām ir globalizācija, taču šī saikne bieži tiek vienkāršota, jo globalizācija var virzīt reģionalizāciju, taču tikpat labi arī reģionalizācija var atbalstīt globalizāciju. Kā raksta Šons Breslins, Ričards Higots un Bens Rosamonds, reģionalizācijas un globalizācijas gadījumā darīšana ir nevis ar diviem konkurējošiem, bet gan savstarpēji papildinošiem procesiem. Breslin, S., Higgott, R., Rosamond, B. *Regions in Comparative Perspective*. CSGR Working Paper no. 107/02, Warwick, 2002. P. 13.

aukstā kara veicināja demokratizācija, kas radīja priekšnoteikumus ciešākas savstarpējās atkarības attiecību izveidošanai.⁴³ Demokrātija nav uzskatāma par obligātu reģionālisma priekšnoteikumu, tomēr Centrālās un Austrumeiropas valstu piemērs apliecina, ka tās valstis, kas izvēlējās demokrātiskas attīstības ceļu, ir integrētas reģionālās sadarbības organizācijās, kamēr, piemēram, Baltkrievija atrodas ārpus tām.

Citviet Foseta raksta, ka jaunā reģionālisma veiksmes recepte ir tāda, ka valstīm un nevalstiskajiem veidojumiem tiek dotas iespējas atrast reģionālajā sadarbībā to, kas tiem ir nepieciešams, tāpēc pat viena reģionālisma projekta ietvaros valstu motivācija var būt atšķirīga. Vienas valstis baidās no globalizācijas⁴⁴ ietekmes un izvēlas piedalīties reģionālās sadarbības projektos, jo uzskata, ka reģionālisms tām piedāvā aizsardzības iespējas no globalizācijas ietekmes. Savukārt perifērijas valstis uzskata, ka reģionālisms tām dod iespēju caur reģionālajām organizācijām projicēt savu ietekmi starptautiskajā sistēmā. Apstākļos pēc aukstā kara reģionālisms ir kā atbilde uz nepieciešamību pievērst lielāku uzmanību saviem kaimiņiem un uzņemties lielāku atbildību par reģionālajā vidē notiekošajām pārmaiņām. Turklāt valstu izvēle piedalīties reģionālajās norisēs ir kļuvusi par starptautiski atzītu rīcības modeli.⁴⁵ Kā atzīmē Harels, tad reģionālismam piemīt gan aprakstošie, gan normatīvie aspekti.⁴⁶

Maikls Šulcs (*Michael Schulz*), Fredriks Soderbaums (*Fredrik Soderbaum*) un Hoakims Ojendāls (*Joakim Ojendal*) uzskata, ka reģionālisms kā starptautiskās politikas parādība pēc aukstā kara ir jāsaprot pēc iespējas plaši, jo reģionālismā ietilpst ne tikai valsts vadīti reģionālās sadarbības projekti ar mērķi organizēt politisko un ekonomisko telpu, bet arī valstu sadarbība tās visplašākajā izpratnē. Savukārt operacionālajā līmenī reģionālisms izpaužas kā idejas, vērtības un praktiski projekti, kas attiecas uz drošību,

---

⁴³ Fawcett, L. Regionalism in Historical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L. un Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 17.-30.

⁴⁴ Ozoliņa, atsaucoties uz Bjornu Hetni, raksta, ka par galveno jaunā reģiona iemeslu bieži vien tiek nosaukta globalizācija un tās radītās sociālās sekas. Zināmā mērā globalizācija patiešām varētu būt galvenais reģionālisma iemesls (protams, atkarībā no tā, kā globalizācija tiek interpretēta), taču ne mazāk svarīgu lomu spēlē arī citi starptautiskajā sistēmā notiekošie procesi, turklāt katras valsts motivācija, iesaistoties reģionālisma projektos, var būt atšķirīga. Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 42. lpp.

⁴⁵ Fawcett, L. Regionalism from an Historical Perspective. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 30.-31.

⁴⁶ Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 38.-39.

labklājību, mieru un attīstību reģiona līmenī. Reģionālisma fenomens raksturo aktieru vēlmi reorganizēt noteiktu ģeogrāfisko telpu.⁴⁷

Rodrigo Tavaress (*Rodrigo Tavares*) raksta, ka starp jauno un veco reģionālismu pastāv četras būtiskas atšķirības. Pirmkārt, agrākās reģionālās konstrukcijas bija valstu veidotas, bet jauno reģionālismu virza vesela aktieru plejāde, sākot ar lokāliem un beidzot ar globāliem aktieriem. Otrkārt, jaunais reģionālisms ir daudzdimensionāla integrācijas forma, kas satur politiskos, ekonomiskos, kultūras un sociālos aspektus, tādējādi ejot tālāk par brīvās tirdzniecības režīmu un alianšu veidošanu. Treškārt, reģioni vairs netiek veidoti „no augšas”. Tie veidojas spontāni cilvēku rīcības un interešu sadursmes rezultātā. Ceturtkārt, reģionālā integrācija ir izklūvusi ārpus Eiropas un kļuvusi par universālu parādību.⁴⁸

Hettne savukārt uzskata, ka jaunais reģionālisms ir daudzšķautņaina integrācijas forma, kam piemīt sociālie, ekonomiskie, politiskie un kultūras aspekti un kas ir iecerēta kā projekts, kas tālu pārsniedz brīvās tirdzniecības režīmu izveidošanu. Jauno reģionālismu galvenokārt raksturo politiskas ambīcijas, kas vērstas uz reģionālās saliedētības jeb reģionalitātes radīšanu.⁴⁹ Hettnes ideja ir provokatīva, jo reģionālisms tiek uzskatīts par plašāku konceptu nekā integrācija. Jaunajam reģionālismam tiek piedēvētas politiskas ambīcijas, kas neaprobežojas ar integrāciju. Šis apgalvojums ir ļoti strīdīgs, jo integrācija ir process, kam nenoliedzami ir politiskas ambīcijas, turklāt reģionalizācija, kuras kontekstā 20. gadsimta beigās atdzima interese par reģioniem, vismaz daļēji bija saistīta ar brīvās tirdzniecības līgumu slēgšanu. Hettnes ideja par jauno reģionālismu kā politisku parādību ir diskutējama arī no tā viedokļa, ka, pēc Hettnes domām, reģionalizācijas procesi pēc aukstā kara notiek pārsvarā „no apakšas”, tāpēc politisko ambīciju klātbūtne jaunajā reģionālisma ir grūti izskaidrojama, jo sociālo un ekonomisko grupu iespējas pārvērst reģionu veidošanos par politisku projektu ir ierobežotas. Šīs pretrunas vedina izdarīt secinājumu, ka integrācija nav tikai ekonomisks un reģionālisms – politisks projekts.

---

⁴⁷ Schulz, M., Soderbaum, F., Ojendal, J. Introduction. A Framework for Understanding Regionalization. Regionalization in a Globalizing World. A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes. Schulz, M., Soderbaum, F. un Ojendal, J. (ed.). Zed Books, New York, 2001. P. 5.

⁴⁸ Tavares, R. The State of the Art of Regionalism. The Past, Present and Future of a Discipline. UNU-CRIS e-Working Paper nr. 10, Brugge, 2004. P. 10.

⁴⁹ Hettne, B. The New regionalism: A Prologue. The New Regionalism and the Future of Security and Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Macmillan Press, Basingstoke, 2000. P. xix.

1.3. Ekonomiskais reģionālisms

Atsevišķi ekonomiskā reģionālisma aspekti jau ir tikuši aplūkoti iepriekš, analizējot reģiona jēdzienu, tomēr ir nepieciešama tā dziļāka izpēte, jo reģionālisms ir politiski ekonomiska parādība. Ekonomiskais reģionālisms ir viena no reģionālisma formām, un tā izpēte dažādos laika posmos ir tikusi koncentrēta uz atšķirīgiem ekonomisko attiecību aspektiem.⁵⁰ Sešdesmitajos gados pārsvarā tika izmantoja integrācijas terminoloģiju, un ekonomiskais reģionālisms tika saprasts kā ekonomiskā integrācija. Integrācijas un reģionalizācijas ekonomiskie aspekti tiks aplūkoti nākamajās nodaļās, tāpēc turpmāk šajā nodaļā aplūkoti tika jaunā reģionālisma ekonomiskie aspekti.⁵¹

Endrjū Vaiets-Valters (*Andrew Wyatt-Walter*) uzskata, ka ekonomiskais reģionālisms ir apzināta valstu un subnacionālo aktieru politiska orientācija, kas sāka attīstīties laikā pēc Otrā pasaules kara, un sākotnēji tas tika aplūkots formālas ekonomiskās integrācijas kategorijās kā labvēlīgu tirdzniecības nosacījumu radīšana valstu grupas ietvaros. Šādi veidojumi parasti pētnieciskajā literatūrā tiek dēvēti par tirdzniecības blokiem, tomēr principā ekonomiskais reģionālisms ir plašāka parādība, jo ar to var apzīmēt arī sadarbības formas, kā brīvā tirdzniecības zona, muitas savienība, kopējais tirgus, ekonomiskā un monetārā savienība, kā arī politiskā savienība, kurās ir ietverta vienošanās par ekonomisko integrāciju. Vaiets-Valters ekonomisko reģionālismu definē kā vienošanos noslēgšanu un īstenošanu, kas noteikta reģiona valstīm to savstarpējās attiecībās nodrošina īpašas labvēlības statusu un kuras mērķis ir preču un ražošanas faktoru apmaiņas nosacījumu uzlabošana valstu grupas ietvaros.⁵²

Ekonomiskā reģionālisma projektu dalībnieku mērķis ir palielināt tirdzniecības apjomu⁵³ valstu grupas ietvaros, tomēr šādas vienošanās parasti ir diskriminējošas attiecībā pret trešajām valstīm, tāpēc ir notikušas asas diskusijas par to, vai tirdzniecības palielināšanās valstu grupas ietvaros nenovedīs pie tirdzniecības

---

⁵⁰ Tieši šī iemesla dēļ tajās promocijas darba vietās, kur tiek aplūkotas ekonomiskās integrācijas un ekonomiskās reģionalizācijas pazīmes, tiek izmantotas atšķirīgu paaudžu teorijas. Ekonomiskās integrācijas raksturošanai tiek izmantotas 20. gadsimta piecdesmito un sešdesmito gadu teorijas, bet ekonomiskās reģionalizācijas nodaļa ir veidota uz to darbu bāzes, kas tikuši izstrādāti 20. gadsimta astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados.

⁵¹ Jaunā un vecā politiskā un ekonomiskā reģionālisma rašanās laiki sakrīt, tāpēc jēdzieni „jaunais” un „vecais” politiskā un ekonomiskā reģionālisma gadījumos attiecas uz vienu un to pašu laika posmu.

⁵² Wyatt-Walter, A. Regionalism, Globalization and World Economic Order. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 78.

⁵³ Trade creation – autora tulkojums no angļu valodas.

samazināšanās⁵⁴ attiecībās ar trešajām valstīm. Nodala divas ekonomiskā reģionālisma izpausmes, kas tikušas izveidotas, par pamatu ņemot reģionālisma ietekmi uz sadarbībā iesaistīto valstu ietekmi uz tirdzniecības attiecībām ar trešajām valstīm. Reģionālisms tiek dēvēts par ļaunprātīgu⁵⁵, ja tā rezultātā cieš esošās tirdzniecības attiecības. Par ļaunprātīgu reģionālismu liecinātu tirdzniecības barjeru nojaukšana reģiona ietvaros, vienlaikus paaugstinot tarifus attiecībās ar trešajām valstīm. Savukārt labdabīgajam reģionālismam⁵⁶ ir raksturīga nediskriminējoša attieksme pret trešajām valstīm. Reģiona veidošanas gaitā netiek likti šķēršļi citu valstu piekļuvei jaunizveidotajam tirdzniecības blokam. Protams, lielu tirdzniecības bloku veidošanās procesā ir pieļaujami gadījumi, kad atsevišķām valstīm var nākties paaugstināt tarifus, ja līdz tam tie ir bijuši zemi, tāpēc galvenais nosacījums, lai reģionālismu varētu uzskatīt par labvēlīgu, ir labi nodomi, proti, lai mērķis nebūtu trešo valstu vai pat atsevišķu ekonomiskā reģionālismā iesaistīto valstu labklājības pazemināšana.⁵⁷

Intereses pieaugumu par ekonomisko reģionālismu pēc aukstā kara beigām lieliski raksturo Vilfrēda Etjēra 1998. gadā rakstītais: „Reģionālisms valda”⁵⁸. Arī Edvards Mansfilds un Helēna Milnere apgalvo, ka ekonomiskais reģionālisms ir parādība, kas piedzīvo strauju attīstību.⁵⁹ Rodas jautājums, kas nosaka ekonomiskā reģionālisma plašo izplatību un kādi ir tā avoti? Endrjū Vaiets-Valters uzskata, ka ekonomiskajam reģionālismam pēc aukstā kara bija četri galvenie iemesli:

- *Aukstā kara beigas.* Jau aukstā kara laikā ideoloģiskās atšķirības un pastāvošais naidīgais bipolārais spēku līdzsvars radīja priekšnoteikumus ciešākai ekonomiskajai sadarbībai Rietumeiropā, Amerikā un Austrumāzijā, jo spēku līdzsvara poliem piederošās valstis tika mudinātas saskatīt līdzības, nevis atšķirības draudzīgo valstu grupā.
- *Pārmaiņas globālajā ekonomiskajā spēku līdzsvarā.* ASV hegemonijas šķietamais noriets kalpoja par nozīmīgu iemeslu ekonomiskā reģionālisma attīstībai. Tiek uzskatīts, ka hegemonijas norieta periodā starptautiskajā sistēmā parādās centrālās tendences. Hegemons vairs nespēj uzturēt starptautisko

⁵⁴ Trade diversion – autora tulkojums no angļu valodas.

⁵⁵ Malign regionalism – autora tulkojums no angļu valodas.

⁵⁶ Benign regionalism – autora tulkojums no angļu valodas.

⁵⁷ Wyatt-Walter, A. Regionalism, Globalization and World Economic Order. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 78.-79.

⁵⁸ Regionalism rules – autora tulkojums no angļu valodas. Ethier, W.J. Regionalism in a Multilateral World. The Journal of Political Economy, 106:6, Blackwell, 1998. P. 1214.

⁵⁹ Mansfield, E.D., Milner, H.V. The New Wave of Regionalism. International Organization, Cambridge, 53:3, 1999. P. 589.

ekonomisko kārtību, tāpēc tas atkāpjas reģionālajā sadarbībā. ASV atkāpšanās reģionālismā varētu notikt arī tāpēc, ka vairākas jaunās ekonomiskās lielvaras kā Japāna un Ķīna tiek uzskatītas par neuzticamiem partneriem, jo tās izmanto priekšrocības, kas izriet no starptautiskās tirdzniecības liberalizācijas, taču nepiedalās sistēmas izmaksu segšanā.⁶⁰

- *Izvēle par labu uz āru vērstai ekonomisko attiecību orientācijai.* Uz eksportu orientēto Dienvidaustrumāzijas valstu panākumi lika daudzām valstīm pārskatīt savu ekonomisko politiku, kā rezultātā valstis kļuva aizvien atvērtākas un centās orientēties uz savas produkcijas eksportu. Piedalīšanās tirdzniecības blokos attīstības valstīm ļāva cerēt uz ārvalstu investīcijām, ja pastāvētu labākas saražotās produkcijas eksporta iespējas.
- *Ārpustarifu (netarifu) barjeru⁶¹ nozīmes palielināšanās.* Starptautiskās tirdzniecības liberalizācija un tarifu barjeru nojaukšana lika aizvien lielāku uzmanību veltīt ārpustarifu tirdzniecības barjerām, kas izrādījās daudz grūtāk nojaucamas. Panākt progresu šajā jomā īsā laika periodā šķita nereāli, tad par daudz perspektīvāku tika atzīta ārpustarifu barjeru nojaukšana reģionālā līmenī, kur kultūras un dzīvesveida līdzības šādu vienošanos panākšanu atvieglotu.⁶²

Starptautiskā vide 20. gadsimta beigu periodā bija labvēlīga reģionālās sadarbības iniciatīvām. Etjērs uzskata, ka 20. gadsimta beigu reģionālisms notika kvalitatīvi atšķirīgā starptautiskajā ekonomiskajā vidē, kuru raksturoja divas pazīmes. Pirmkārt, daudzpusējā tirdzniecības liberalizācija bija daudz tālāk attīstījies nekā 20. gadsimta vidū. Otrkārt, daudzas valstis bija lielā mērā atteikušās no protekcionisma politikas un centās integrēties starptautiskajā tirdzniecības sistēmā.⁶³

Pēc Etjēra domām, mūsdienās ekonomiskais reģionālisms notiek kvalitatīvi atšķirīgā starptautiskajā vidē, un tam ir vairākas pazīmes, kas to ļauj aplūkot kā iekšēji saskanīgu parādību. Pirmkārt, jaunajam reģionālismam ir raksturīgi, ka mazas valstis cenšas nostiprināt ekonomiskās uz līgumiem balstītās attiecības ar lielām valstīm. Otrkārt, mazās valstis cenšas vienpusēji veikt nepieciešamos pārkārtojumus, kas tām ļautu

⁶⁰ Šis arguments ir pārspīlēts, taču gan ASV, gan ES ir ieguldījušas lielas pūles, lai padarītu Japānas tirgu atvērtāku. Iespēja tapt izslēgtai no tirdzniecības bloka bija būtisks stimuls, lai mainītu Japānas uzvedību.

⁶¹ Non-tariff barriers – autora tulkojums no angļu valodas.

⁶² Wyatt-Walter, A. Regionalism, Globalization and World Economic Order. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 92.-97.

⁶³ Ethier, W.J. Regionalism in a Multilateral World. The Journal of Political Economy, 106:6, Blackwell, 1998. P. 1215.

veidot ciešākas tirdzniecības attiecības ar lielajām valstīm.⁶⁴ Treškārt, jaunā reģionālisma projekti iet tālāk par brīvās tirdzniecības līgumu slēgšanu. Ceturtkārt, tirdzniecības liberalizācijas pakāpe ir diezgan pieticīga, tāpēc brīvā tirdzniecība nav uzskatāma par vienīgo un varbūt pat ne par galveno jaunā ekonomiskā reģionālisma iezīmi. Piektkārt, tirdzniecības liberalizācija notiek vienpusējas piekāpšanās ceļā, proti, mazākās valstis veic nepieciešamos pārkārtojumus un piekāpjas.⁶⁵ Šis princips ir raksturīgs gan Eiropas, gan Ziemeļamerikas ekonomiskā reģionālisma procesiem.

Pārsvarā ekonomiskais reģionālisms pētnieciskajā literatūrā tiek interpretēts kā brīvās tirdzniecības līgumu slēgšana un tirdzniecības nosacījumu liberalizācija reģiona ietvaros. Nākamajās nodaļās paralēli divu reģionālisma procesu – integrācijas un reģionalizācijas – politiskajiem elementiem tiks aplūkoti arī ekonomiskā reģionālisma integrācijas un reģionalizācijas aspekti. Lai arī pārsvarā darba empīriskajā daļā tiks aplūkoti integrācijas un reģionalizācijas politisko aspektu piemēri BJR, tomēr zināmā mērā arī ekonomiskā reģionālisma ideja palīdz labāk saprast integrācijas un reģionalizācijas dinamiku BJR ietvaros.

---

⁶⁴ Jaunajam reģionālismam ir raksturīga pārvalde ar iekļaušanas/izslēgšanas palīdzību, proti, reģiona valstis var ietekmēt savus kaimiņus ar iekļaušanas solījumu vai izslēgšanas draudu palīdzību. Larner, W., Walters, W. The political rationality of “new regionalism”: Toward a genealogy of the region. *Theory and Society* 31, 2002. P. 418.

⁶⁵ Ethier, W.J. Regionalism in a Multilateral World. *The Journal of Political Economy*, Blackwell, 106:6, Springer, 1998. P. 1216.-1217.

2. Integrācija

Integrācija ir veseluma izveidošana no daļām. Tas ir jēdziens, kas tālu pārsniedz starptautiskās politikas disciplīnas robežas. Integrācija ir tikusi pētīta dažādās sociālo zinātņu nozarēs, tāpēc šajā nodaļā tiks aplūkoti ne tikai starptautiskās politikas autoru, bet arī sociologu uzskati par integrāciju. Ir vairākas teorijas, kas skaidro integrācijas jēdzienu, priekšnosacījumus, procesa stadijas, iesaistīto aktieru nolūkus, un cenšas atbildēt uz jautājumu, kas vada integrācijas procesu.⁶⁶

Integrācija ir viens no reģionālisma veidiem, taču divdesmitā gadsimta piecdesmitajos un sešdesmitajos gados, kad strauju attīstību piedzīvoja integrācijas teorijas, ar integrāciju apzīmēja reģiona ietvaros notiekošos ciešākas starpvalstu sadarbības procesus. Tā kā integrācija tika uzskatīta par izsmeļošu jēdzienu, ar kā palīdzību var tikt raksturoti valstu ciešākas sadarbības projekti, tad jēdziens „reģionālisms” tikpat kā netika izmantots, jo šie jēdzieni tika uzskatīti gandrīz par sinonīmiem.

Integrācijas skaidrojumi ir visai pretrunīgi, taču promocijas darbā dažādās pieejas tiks apvienotas. Lai arī šāda pieeja varētu šķist nepieņemama, jo tādējādi tiktu ignorētas starp dažādām integrācijas izpratnēm pastāvošās atšķirības, tomēr lielu daļu integrācijas priekšstatiem var apvienot vienā klasifikācijā. Vienotas pieejas iespējamību nosaka autoru atšķirīgie uzsvāri, skaidrojot integrāciju. Piemēram, Kārlis Doičs apgalvo, ka par integrāciju starp suverēnām valstīm liecina transakciju pieaugums, taču par integrāciju liecina arī pārnacionālo organizāciju veidošana, to nostiprināšanās un pilnvaru apjoma palielināšanās (Ernests Hāss). Integrācija notiek abos gadījumos, taču abi autori pārstāv atšķirīgas pieejas integrācijas skaidrošanai. Abi gadījumi ir atšķirīgi, taču nav pretrunīgi, tāpēc tos ir iespējams apvienot.

Pētnieku uzskati atsevišķos būtiskos jautājumos patiešām ir pretrunīgi, piemēram, neofunkcionālistu un starpvaldības pieejas aizstāvju diskusija par integrācijas procesa vadību, proti, kas vada integrācijas procesu? Šajā jautājumā vienprātības nav, turklāt uzskati ir pretrunīgi, taču tā kā tālāk darbā tiks aplūkotas dažādas integrācijas definīcijas un izpratnes, tad atšķirīgu integrācijas teoriju izmantošana ir pieļaujama.

---

⁶⁶ Neofunkcionālisma klasiķim Ernestam Hāsam integrācija neapšaubāmi bija process, taču Kārlim Doičam integrācija bija reizē stāvoklis un process. Haas, E.B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Stanford University Press, Stanford, 1964. P. 27.-29.

Līdzīgā veidā atsevišķas integrācijas pazīmes var aplūkot nevis kā savstarpēji izslēdzošas vai vienlaicīgi notiekošas, bet gan kā secīgas. Ja integrācija ir process, un dažādi autori aplūko ne tikai dažādus integrācijas aspektus, bet arī atšķirīgas integrācijas stadijas. Institūciju veidošanas stadija būs atšķirīga no pārplūšanas stadijas, tāpēc dažādas integrācijas pazīmes ir nevis atšķirīgas vai savstarpēji izslēdzošas, bet gan attiecināmas uz dažādām integrācijas procesa stadijām.⁶⁷

Integrācijas jēdziena analīze tiks veikta, pārsvarā izmantojot literatūru, kas sarakstīta 20. gadsimta vidū un sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados. Tam ir divi iemesli. Pirmkārt, minētajā laika posmā norisinājās integrācijas teoriju veidošanas process, kura gaitā liela uzmanība tika pievērsta integrācijas definīciju izstrādei un pazīmju noteikšanai, tāpēc teorētiskā literatūra, kas sarakstīta šajā laika posmā, ir ļoti bagāta ar dažādām idejām un viedokļiem par integrāciju kā procesu. Otrkārt, pirmā viļņa teorijās (līdz septiņdesmito gadu vidum) integrācijas izpētei tiek veltīta liela uzmanība, kamēr otrā viļņa (kopš astoņdesmito gadu vidus) integrācijas teorijās jēdzienu skaidrošanai vairs tik liela uzmanība netiek pievērsta. To var skaidrot tā, ka sākotnēji integrācijas esamība tika apšaubīta, taču mūsdienās tā ir kļuvusi par pašsaprotamu parādību. Jaunākās integrācijas jautājumiem veltītās literatūras vērtība netiek apšaubīta, taču pirmā viļņa integrācijas teorijas vairāk pievēršas integrācijas fenomena skaidrošanai kopumā, nevis atsevišķu integrācijas elementu analīzei, cenšoties izskaidrot konkrētas integrācijas izpausmes, piemēram, Eiropas Kopienu Tiesas lomu integrācijas procesā.

2.1. Integrācija kā sociāla parādība

Integrācija ir izpelnījies pastiprinātu pētnieku un politikas praktiķu uzmanību kopš Eiropas miermīlīgas apvienošanās pirmsākumiem, taču būtu kļūdaini uzskatīt, ka integrācija ir jēdziens, kura lietojums aprobežojas ar starpvalstu attiecību raksturošanu. Integrācijas izpētē būtisku ieguldījumu ir snieguši pētnieki no citām sociālo zinātņu nozarēm. Tolkots Pārsonss uzskatīja, ka vairums sabiedrību ir stabilas un ilgtspējīgas. Tas vedināja domāt, ka ikvienai sabiedrībai, lai tā varētu funkcionēt un nodrošināt savu nepārtrauktību, ir jāveic vairākas funkcijas. Pārsonss uzskatīja, ka ikvienā sabiedrībā tiek realizētas četras funkcijas, kas nodrošina tās stabilitāti un pastāvēšanu: adaptācija,

---

⁶⁷ Tas nenozīmē, ka abas stadijas nevarētu notikt vienlaicīgi, ar to saprotot situāciju, kad notiek jaunu institūciju veidošana, ko varētu interpretēt arī kā esošo institūciju darbības pārplūšanas rezultātu. Tomēr tās ir atšķirīgas pēc sava satura.

mērķu sasniegšana, integrācija un latentums. Kopumā tas tika dēvēts par AGIL modeli.⁶⁸ Adaptācijas funkcija tiek pildīta, lai nodrošinātu sabiedrību ar pietiekamu resursu daudzumu, kas nepieciešams tās pastāvēšanai. Mērķu sasniegšanas funkciju pārsvarā pilda valdības institūcijas, kas nodarbojas ar sabiedrības pārvaldi un politisko lēmumu pieņemšanas funkciju. Latentuma funkcija nodrošina sabiedrības pārmantojamību un attīstību. Šo funkciju pilda izglītības organizācijas, muzeji un reliģiskās organizācijas. Savukārt integrācijas funkcija nodrošina sabiedrības saliedētību. To pilda tiesas, politiskās partijas un sociālās kontroles organizācijas, kuru mērķis ir nodrošināt sabiedrībā saskaņu un novērst sabiedrības polarizāciju.⁶⁹

Kā raksta Pārsonss, tad sabiedrības integrētībai ir jābūt nodrošinātai trijos veidos. Pirmkārt, sabiedrības iekšienē ir jābūt lomai diferenciācijai, jo stabilitāte ir iespējama tikai tad, ja cilvēki zina, ko viņi drīkst darīt noteiktā laikā un vietā, un ja katram indivīdam ir sava vieta un loma. Otrkārt, sabiedrība būs stabila, ja tā tiks pārvaldīta un ja cilvēki pieņems kā leģitīmu to, ka ir sabiedrības daļa, kas izdod rīkojumus, kuriem cita daļa pakļaujas. Treškārt, sabiedrībā ir jāpastāv vispārpieņemtai mērauklai, ar kuru būtu iespējams novērtēt indivīdus un ar kuras palīdzību notiktu sociālā stratifikācija. Mērauklu un stratifikācijas pastāvēšana veicinātu mērķu sasniegšanu, jo tādējādi tiktu motivēta cilvēku rīcība.⁷⁰ Jāatzīmē, ka integrācija ar minēto triju veidu palīdzību tiek nodrošināta gan sabiedrības, gan indivīda apziņas līmenī.

Divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu vidū Deivids Lokvuds bija pirmais, kurš nošķīra divus integrācijas veidus: sociālo un sistēmas integrāciju. Viņš rakstīja, ka sistēmas integrācija norāda uz to, ka sabiedrībā darbojas daudzas institūcijas, un to veiksmīgas un saskaņotas mijiedarbības gadījumā sistēmu kopumā varētu dēvēt par integrētu. Savukārt sociālās integrācijas jēdziens norāda uz aktieru mijiedarbību sabiedrības ietvaros.⁷¹ Nikoss Mouzeliss, raksturojot Deivida Lokvuda idejas, raksta, ka sistēmas integrācijas jēdziens raksturo institucionalizēto sabiedrības daļu savstarpējās attiecības, bet sociālās integrācijas jēdziens raksturo aktieru integrētības pakāpi.⁷²

---

⁶⁸ A – *adaptation*, G – *goal attainment*, I – *integration*, L – *latency*. Autora tulkojums no angļu valodas.

⁶⁹ Parsons, T. Some Comments on the State of the General Theory of Action. *American Sociological Review*, ASA, 18:6, 1953. P. 624.-625.

⁷⁰ Parsons, T. The Motivation of Economic Activities. *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, 6:2, Blackwell, 1940. P. 190.-191.

⁷¹ Lockwood, D. Civic Integration and Class Formation. *British Journal of Sociology*, 47:3, Blackwell, 1996. P. 533.-534.

⁷² Mouzelis, N. Restructuring Structuration Theory. *Sociological Review* 37, 1989. ASA, P. 620.

Citviet Mouzeliss raksta, ka Lokvuda izveidotais nošķīrums starp sistēmas un sociālo integrāciju palīdz labāk saprast, kā sabiedrības veidojas, atražo sevi un transformējas. Deivida Lokvuda nošķīrums ļauj labāk konceptualizēt, piemēram, konfliktu teorijas, kurās galvenokārt tiek aplūkotas sabiedrībā notiekošās pārmaiņas, kuras notiek, atrisinot izveidojušos starpgrupu konfliktus. Savukārt citi pētnieki ir pārsvarā aplūkojuši attiecības starp institucionalizētajām sabiedrības daļām, uzskatot, ka aktieru pieeja nav produktīva un ka tā vietā ir nepieciešams izpētīt sabiedrības daļu savstarpējo integrētību.⁷³ Jāatzīmē, ka dalījums sociālajā un sistēmas integrācijā atspoguļojas arī starptautiskās politikas teorētiķu darbos, kur ticis aplūkots integrācijas jēdziens.

Pīters Blaus integrācijas konceptu ir izmantojis, lai raksturotu cilvēku attiecības grupas ietvaros un izveidotu sociālās integrācijas teoriju. Blaus uzskata, ka cilvēku grupu var uzskatīt par integrētu, ja cilvēki šīs grupas ietvaros šķiet viens otram sociāli pievilcīgi. Tomēr sacensība par to, kurš būs sociāli vispievilcīgākais, neizbēgami noved pie konkurences un dezintegrācijas tendencēm grupas iekšienē, kas tiek pārvarēta ar sociālās diferenciacijas palīdzību, jo dažu indivīdu spējas sniegt būtisku ieguldījumu individuālo un grupas mērķu sasniegšanā neizbēgami ir augstākas, nekā citiem grupas dalībniekiem.⁷⁴ Citi grupas dalībnieki pamazām šīs atšķirības akceptē, tādējādi ļaujot grupu integrēt, vienlaikus saglabājot tās iekšējās atšķirības un konkurenci. Būtu sarežģīti attiecināt sociālās integrācijas jēdzienu uz integrācijas procesiem ES vai BJR, taču ir noderīgi ņemt vērā, ka integrācijas procesam ir savi psiholoģiskie aspekti, kas neizbēgami parādās arī starpvalstu attiecībās.

Integrācijas saistīšana ar grupu veidošanos ir atrodama arī citu autoru darbos. Piemēram, Verners Landekers, raksturojot Rūdolfu Smenda (*Rudolph Smend*) idejas par integrāciju, raksta, ka valsts, tāpat kā ikviena cita grupa, atrodas integrācijas procesā un ka ikvienas cilvēku grupas integrācija ir pastāvīgs šīs grupas dalībnieku apvienošanās process un esošo vienošanos nemitīga atjaunošana no dienas dienā. Turklāt integrācijai, pēc Smenda domām, piemīt pašvērtība, ko cilvēki ar savu rīcību regulāri apstiprina,

---

⁷³ Mouzelis, N. Social and System Integration: Habermas' View. *British Journal of Sociology*, 43:2, Blackwell, 1992. P. 267.

⁷⁴ Blau, P.M. A Theory of Social Integration. *The American Journal of Sociology*, The University of Chicago Press, 65:6, 1960.

proti, tiek noliegta pasīvā integrācijas izpratne, jo integrēts cilvēks ir aktīvs un piedalās esošo vienošanos apstiprināšanā, pastiprinot grupas saliedētību.⁷⁵

Pēc Smenda domām valsts darbojas kā sabiedrību saliedējošs spēks, proti, sabiedrība/valsts ir spēcīga, ja tā ir integrēta. Lai arī Smends un Landekers šo domu nav attīstījuši tālāk, tomēr ir skaidri redzams, ka integrācija no valsts saliedētības un varas apjoma viedokļa tiek uzskatīta par acīm redzami pozitīvu procesu. Augstāka integrācijas jeb saliedētības pakāpe ļauj pilnvērtīgāk izmantot valsts rīcībā esošos resursus. Ja vēlākajos pētījumos liela daļa pētnieku ir uzsvēruši integrācijas pozitīvo pienesumu miera nodrošināšanā, tad citi autori vairāk ir akcentējuši iespēju efektīvāk izmantot cilvēku rīcībā esošos resursus.

Smends nosauc vairākus integrācijas veidus un izskaidro to, kā un kāpēc integrācija notiek. Šie veidi ir integrācija ar personu (līderu), procedūru un vērtību palīdzību.⁷⁶ Pirmkārt, integrācija var notikt caur personām. Šajā gadījumā daudz kas ir atkarīgs no integratīvās vienības lieluma. Mazās grupās integrācija var notikt ar personisku kontaktu un līdera personisko īpašību palīdzību. Savukārt lielās grupās integrācija notiek, pateicoties institucionalizētai pārvaldei, kurā varas personifikācijas pakāpe ir zemāka.⁷⁷ Mazās grupās integrācijas procesā lielāka nozīme ir līderu personiskajām īpašībām, bet lielās grupās integrācijas veiksmes nosaka institūciju darbība, jo tajās attālums starp cilvēkiem un politisko varu ir lielāks. Otrkārt, integrācija var notikt ar procedūru palīdzību, kuru gaitā grupas dalībnieki ar kolektīvu rīcību uzsver grupas nozīmīgumu. Kolektīvas procedūras, kurās tiek simbolizēta grupa, palīdz atražot grupu un palielina tās nozīmīgumu grupas dalībnieku acīs. Kolektīvajiem rituāliem var būt tīri simboliska funkcija, kam nav nekāda cita lietojuma kā vien grupas saliedētības saglabāšana vai palielināšana, taču kolektīvajām darbībām var būt arī praktiskas funkcijas. Treškārt, grupas integrācija var notikt pateicoties kopīgām vērtībām, proti, integrācijas pakāpe un dinamika ir saistīta ar orientācijām uz kopīgām vērtībām.

---

⁷⁵ Landecker, W.S. Smend's Theory of Integration. Social Forces, 29:1, University of North Carolina Press, 1951.

⁷⁶ Turpat, P. 42.

⁷⁷ Var redzēt, ka Smenda 1928. gadā izdots darbs ir sarakstīts vēl pirms plašsaziņas līdzekļu revolūcijas, jo mūsdienās līderim lielas grupas ietvaros ar komunikāciju tehnoloģiju palīdzību ir iespējams aizsniegt arī tos indivīdus, kurus agrāk aizsniegt nebūtu bijis iespējams. Televīzija, internets un radio, kā arī cilvēku pārvietošanās līdzekļu attīstība ir palielinājuši iespēju līderim izveidot personisku saikni ar grupas dalībniekiem lai cik tālu tie no līdera atrastos.

Papildus jau aplūkotajai klasifikācijai Smends nodala tiešo integrāciju no netiešās, ar to saprotot sabiedrības saliedētības pakāpes izmaiņas, kuras izraisa tieša vai pastarpināta grupas dalībnieku saikne ar līderiem, procedūrām un vērtībām.⁷⁸ Arī šīs klasifikācijas gadījumā liela nozīme ir integratīvās grupas lielumam, jo lielās grupās pārsvarā būs novērojama netiešā integrācija, savukārt nelielās grupās integrācija var būt tieša.

Smenda integrācijas veidi ir diskutējami, jo netiek pieminēts tāds integrāciju veicinošs faktors kā kopīgas intereses, kā arī ļoti apšaubāms ir līdera nepieciešamības attiecinājums uz starpvalstu attiecībām un no tā izrietošā saiknes izveidošana starp līderi un sekotājiem,⁷⁹ taču daudzējādā ziņā mācības, kas aizgūtas no sociālās integrācijas teorijas, ir palīdzējušas pilnveidot teorijas, kuru mērķis ir bijis skaidrot starpvalstu integrāciju. Attiecinot abas Smenda klasifikācijas uz ES integrāciju, var secināt, ka tā ir pārsvarā netieša, tā notiek caur institūcijām (nevis līderiem), procedurālās integrācijas pakāpe ir visai zema, savukārt vērtību integrācijas pakāpe nav precīzi nosakāma, jo dažādos vērtību vispārinājuma līmeņos tā var būt visai atšķirīga.

Integrācijas teorijām attīstoties, nostiprinājās tendence, ka ar jēdzienu “integrācijas teorija” tiek saprasta teorija, kuras pārstāvji pēta starpvalstu integrāciju. Praktiski tas nozīmēja integrācijas teoriju izpēti objekta – integrācijas – izpratnes sašaurināšanos. Tas daudzus pētniekus neapmierināja, kā rezultātā radās mēģinājumi integrācijas teoriju pētniecības objektu paplašināt un izvērst ārpus jau pierastā starpvalstu integrācijas ietvara. Johans Galtung (*Johan Galtung*), paužot savu neapmierinātību ar to, kā ir ievirzījusies integrācijas fenomena pētīšana, sešdesmito gadu beigās apgalvoja, ka citi autori tā vietā, lai izveidotu vispārēju integrācijas teoriju, koncentrējas uz atsevišķām integrācijas izpausmēm, piemēram, nāciju (starpvalstu) integrāciju.⁸⁰ Pēc Galtunga domām, no integrācijas definīcijām vajadzētu izslēgt tās sastāvdaļas, kas norāda uz integrācijas nosacījumiem vai sekām. No šāda viedokļa raugoties, integrācija noteikti nav:

---

⁷⁸ Landecker, W.S. Smend's Theory of Integration. *Social Forces*, 29:1, University of North Carolina Press, 1951. P. 46.-47.

⁷⁹ Starpvalstu līmenī līderības loma integrācijas procesā ir visai apšaubāma, jo vienas valsts iedzīvotāju sekošana citas valsts līderim ir maz ticama, turklāt, piemēram, ES ir tikusi raksturota kā elites projekts, tāpēc praksē apstiprinās pieņēmums, ka saliedētība varētu rasties elites, nevis sabiedrības līmenī un ka starpvalstu integrācijas gaitā ciešas saiknes izveidošana starp līderi un sabiedrību varētu būt gandrīz neīstenojams uzdevums.

⁸⁰ Galtung, J. A Structural Theory of Integration. *Journal of Peace Research*, 5:4, SAGE, 1968.

1. Integrācija kā vērtību integrācija. Līdzīgas vērtības kalpo par priekšnosacījumu integrācijai un tāpēc tās nevajadzētu iekļaut definīcijā.
2. Integrācija kā aktieru integrācija. Galtung uzskata, ka šajā, tāpat kā vērtību gadījumā, pārāk liela nozīme tiek atvēlēta vai nu aktieru līdzības palielināšanai, kas būtībā ir integrācijas priekšnosacījums, vai arī savstarpējās atkarības pakāpes paaugstināšanai.
3. Integrācija kā apmaiņa starp daļām un veselumu. Tā tiek saprasta kā process, kas balstīts uz daļu lojalitāti un/vai cerībām gūt labumu no integrācijas.⁸¹

Galtung apgalvo, ka minētās integrācijas kategorijas nekādā gadījumā nav uzskatāmas par integrācijas kā sociāla fenomena definīcijas sastāvdaļām, un aicina veidot tādu integrācijas definīciju, kas būtu attiecināma uz jebkuru sociālās mijiedarbības līmeni (nelielām cilvēku grupām, klubiem, asociācijām, pašvaldībām un valstīm) un kas tajā pat laikā necenstos pateikt priekšā to, kādiem jābūt integrācijas nosacījumiem vai sekām. Var piekrist Galtungam, ka neviens no integrācijas nosacījumiem var nebūt pietiekams, lai integrācija notiktu. Tāpat arī integrācijas sekas var būt negaidītas un neparedzamas, turklāt tās noteikti ir atkarīgas no līmeņa, kādā integrācija notiek. Jāpiekrīt arī tam, ka integrācija pārāk bieži ir tikusi aplūkota kā mērķtiecīga darbība, kas tiek uzsākta ar mērķi realizēt tajā iesaistīto aktieru intereses. Tad jājautā, vai integrācija nevar būt spontāna un ar neparedzamām sekām?

Cenšoties izveidot definīciju, kas atbilstu augstāk izvirzītajām prasībām, Galtung piedāvā šādu integrācijas definīciju: integrācija ir process, kura gaitā divi vai vairāki aktieri izveido jaunu aktieri. Kad process ir pabeigts, aktierus var dēvēt par integrētiem. Savukārt dezintegrācija ir process, kura gaitā viens aktieris sašķeļas divos vai vairākos patstāvīgos aktieros. Kad process ir pabeigts, sākotnējo aktieri var uzskatīt par dezintegrētu.⁸² Integrācija rada nevis aktieru virkni, esošajiem aktieriem pievienojot vēl vienu, bet gan pilnīgi jaunu aktieri. Lai arī definīcijā integrācija vairāk tiek aplūkota no procesa beigu viedokļa, tomēr Galtung nenoliedz arī procesa nozīmi.

Protams, Galtunga integrācijas izpratne liek uzdot daudzus jautājumus par jaunizveidotās vienības raksturu, proti, vai tā ir līdzīga to izveidojušajām sastāvdaļām vai atšķirīga? Divām pašvaldībām apvienojoties, rezultātā tiek izveidota lielāka

---

⁸¹ Turpat, P. 375.-376.

⁸² Turpat, P. 377.

pašvaldība, kas ne ar ko īpaši neatšķirsies no to izveidojušajām mazākajām pašvaldībām, taču ES atšķiras no tās sastāvdaļām. Cits būtisks jautājums ir par to, vai jaunais aktieris iepriekšējos atsevišķos aktierus aizstāj, papildina tos vai aizstāj tikai daļēji? Galtunga paša sniegtie piemēri liecina par to, ka pieņemami ir visi trīs piedāvātie varianti un ka galvenais kritērijs, pēc kura spriest par to, vai integrācija ir notikusi, ir jauna aktiera izveidošana. Tiesa gan, šeit vajadzētu piebilst, ka ikvienā gadījumā jaunais aktieris varētu būt atšķirīgs veidojums, turklāt jaunā aktiera rīcībspēja var būt ļoti dažāda, nemaz nerunājot par to, ka tas ir pakļauts arī ārējās vides ietekmei, tāpēc diezgan būtisks ir jautājums par to, vai ārējā vide (citi aktieri) atzīst jauno vienību, vai arī turpina rīkoties tā, it kā integrācija nebūtu notikusi.

Integrācijas teorijas iekļaujas sociālās integrācijas teoriju grupā kā viena no grupas sastāvdaļām, un šīs nodaļas mērķis bija palūkoties uz integrācijas konceptu plašāk, nekā to dara tās integrācijas teorijas, kuras galvenokārt aplūko starpvalstu integrācijas gadījumus. Nākamajās nodaļās tiks aplūkotas integrācijas teorijas, kas galvenokārt ir tikušas izveidotas ar mērķi skaidrot starpvalstu notiekošo integrāciju.

2.2. Funkcionālisms

Pirmā un vecākā no (starptautiskās) integrācijas teorijām ir funkcionālisms. Ja par integrācijas teoriju uzskata federālismu, tad federālistu idejas par Eiropas apvienošanu neapšaubāmi ir senākas par funkcionālismu, tomēr federālisms šī darba ietvaros netiks aplūkots. Tam ir divi iemesli. Pirmkārt, lai arī federālisms tiek pieminēts integrācijas kontekstā (iespējams pat kā viena no integrācijas teorijām), tomēr federālisms drīzāk tiek uzskatīts nevis par integrācijas teoriju, bet gan par Eiropas kustībā sakņotu stratēģiju.⁸³ Federālisms ir cieši saistīts ar federālisma politisko teoriju, tāpēc integrācijas process tiek uzskatīts par notikumu virkni, kurai vajadzētu noslēgties ar federālas pārvaldes sistēmas ieviešanu, kuru veidotu subjekti, kas agrāk bija nacionālas valstis. Tieši šī iemesla dēļ federālismu ir ļoti grūti uzskatīt par integrācijas teoriju, jo federālisms piedāvā skaidru integrācijas procesa gala rezultāta vīziju, savukārt, integrācijas procesa skaidrošana ir federālisma vājā vieta, proti, federālisti vai nu nespēj izskaidrot iemeslus, kāpēc suverēnām valstīm vajadzētu izšķirties par federācijas

---

⁸³ Kelstrup, M. *Integration Theories: History, Competing Approaches and New Perspectives*. Explaining European Integration. Wivel, A. (ed.). Copenhagen Political Studies Press, Copenhagen, 1998. P. 17.

izveidošanu vai arī šie skaidrojumi nešķiet īpaši ticami, vai arī valstu lēmums par federācijas izveidošanu varētu tikt pieņemts visai specifiskos apstākļos⁸⁴.

Federālisma priekšstati par integrāciju nedaudz atgādina piemēru, kuru ir minējis Ēriks Gartzke (*Erik Gartzke*), rakstot par varas nozīmes samazināšanos starpvalstu attiecībās. Viņš izmanto analogiju, kas pārņemta no multfilmu seriāla „Dienvidparks”. Gartzkes izmantotais piemērs ir tikpat labi pielietojams, raksturojot federālisma priekšstatus par integrāciju. Piemēra būtība ir sekojoša. Rūķīši ir izdomājuši, ka nozags bērnu apakšbikses un gūs peļņu. Viņu plāns sastāv no trijām daļām. Pirmkārt, nozagt bērnu apakšbikses. Otrkārt, ?????????? Treškārt, tiek gūta peļņa. Plāna vājā vieta, protams, ir otrais punkts, kur netiek izskaidrots, kā tad īsti tiks gūta peļņa. Sākums un beigas ir zināmas, taču netiek paskaidrots, ko tieši rūķīši gatavojas darīt, lai nopelnītu ar bērnu apakšbiksēm.⁸⁵ Līdzīgi ir ar federālismu. Ir skaidrs sākumpunkts, kurā starptautiskā sistēma sastāv no valstīm, no kurām daudzas savstarpēji konfliktē. Ir skaidrs beigu stāvoklis, kurā starpvalstu attiecību sistēmu ir aizstājusi federācija, kuras izveidošana ir mazinājusi valstu iespējas savstarpēji konfliktēt. Taču nav skaidrības par to, kā un kādos apstākļos federācija varētu tikt izveidota, proti, plāna nozīmīgākais punkts ir palicis neaizpildīts. Tas, protams, nenozīmē, ka federālisti neapzinās šo problēmu, taču viņu centieni izskaidrot apstākļus, kādos valstis varētu vienoties par federācijas izveidošanu un valstu motivāciju tās izveidošanai, nav īpaši pārliecinoši.

Tā kā ikviena teorija balstās uz noteiktiem pieņēmumiem, tad federālismu noteikti nevar uzskatīt par integrācijas teoriju, jo tas nebalstās uz pieņēmumiem, kas ietvertu apgalvojumus par integrācijas fenomenu. Federālistu apgalvojumi pārsvarā ir normatīva rakstura un ir saistīti ar to, ka federācijas izveidošana tiek uzskatīta par efektīvu līdzekli starpvalstu konfliktu izbeigšanai. Integrācijai šajā procesā ir tikai pastarpināta nozīme, nemaz nerunājot par to, ka integrācijas motīvu izskaidrošana ir federālistu vājā vieta.

---

⁸⁴ Ļoti precīzi federālisma trūkumus raksturo Mitranijis, kurš divdesmit gadus pēc Otrā Pasaules kara beigām rakstīja, ka pēckara periodā īstenotie funkcionālie pasākumi ir izrādījušies veiksmīgi, bet federālistu piedāvātās politiskās shēmas ir izrādījušās neveiksmīgas. Federālistu piedāvātajā integrācijas beigu vīzijā nav norādīts, kā tā būtu sasniedzama. Mitranija arguments šajā gadījumā ir tāds, ka produktīvāk ir piedāvāt integrācijas sākotnējos soļus, nevis aprakstīt beigu vīziju. Mitranijis raksta “At least the functional ideas discussed here try to face the future and to do so on a human practical plane, usable here and now, not having to wait on some political apocalypse”. Šajā citātā acīmredzami tiek norādīts uz federālistu ideju neīstenojamību. Mitranij, D. *A Working Peace System*. Quadrangle Book, Chicago, 1966. P. 21.

⁸⁵ Gartzke, E. *The Essential Irrelevance of Power in International Relations*. Referāts tika nolasīts Amerikas Politikas Zinātnes Asociācijas Konferencē Filadelfijā, 1.-3. 09.2006. Npublicēts materiāls.

Otrkārt, federālisma piedāvātā integrācijas definīcija no šī darba ietvaros izvirzīto uzdevumu viedokļa nešķiet interesanta, jo integrācija pēc būtības ir process, kura gaitā izveidojas federācija. Savukārt raugoties uz integrāciju nevis kā uz procesu, bet kā stāvokli, par integrētu sistēmu var uzskatīt federālu sistēmu, un jebkura sistēma, kas nav federāla, būtu uzskatāma par nepilnīgi integrētu. Federālistu pieeja arī ir uzskatāma par pārlietu kategorisku, jo federālisms izslēdz iespējamību, ka integrācijas procesā varētu izveidoties jauna politiska vienība, kas nebūtu federācija. Turklāt federālisma izmantošana BJR valstu sadarbības raksturošanai nešķiet pietiekami pamatota, jo, ja ES integrācijas procesu var censties skaidrot no federālisma viedokļa, proti, cik daudz no federācijas elementiem ir iespējams saskatīt Eiropas apvienošanās projektā, tad BJR gadījumā par federācijas pazīmēm runāt ir stipri pārāgri. Augstākminēto iemeslu dēļ federālisms kā integrācijas teorija un stratēģija šī darba ietvaros netiek aplūkots.

Ja neskaita federālismu, tad funkcionālistu pieņēmumi un idejas par integrāciju ir uzskatāmas par vecāko integrācijas teoriju, kuras redzamākais pārstāvis nenoliedzami ir Deivids Mitranis (*David Mitrany*). Lai arī Mitranis daudz savos darbos aplūko starptautiskās sistēmas evolūciju, tomēr visprecīzāk funkcionālisma idejas ir izklāstītas viņa 1943. gadā izdotajā darbā, kas tika uzrakstīts Otrā pasaules kara laikā („A Working Peace System”). Deivids Mitranis, kurš rakstīja par valstu sadarbību starptautiskajā sistēmā, sākotnēji vārdu „integrācija” nemaz neizmantoja. Neraugoties uz to, ka Mitranis integrācijas jēdzienu sākotnēji neizmantoja, funkcionālistu tomēr var dēvēt par integrācijas teoriju, jo valstu mijiedarbības (normatīvais) process pēc būtības ir integrācijas process, kā to pilnīgi leģitīmi ir nodēvējušas vēlākās integrācijas teorijas, kā arī pats Mitranis, kurš savos vēlākajos darbos izmanto integrācijas jēdzienu, lai reaģētu uz kritiku un pats kritizētu neofunkcionālistus.⁸⁶ Tā kā integrācijas definīciju Mitranis un citi funkcionālisti nepiedāvā, tad šīs nodaļas noslēgumā tiks piedāvāta promocijas darba autora paša izveidota uz funkcionālisma skolas idejām balsītu integrācijas definīciju.

Jau savos agrākajos darbos Mitranis aplūko starptautiskās sistēmas evolūciju un nodala tiesiskuma principu realizācijas iespējas valstu iekšienē un starpvalstu attiecībās, vienlaikus norādot, ka starptautiskā vide pakāpeniski pārveidojas un tajā aizvien vairāk

---

⁸⁶ Viens no uzskatāmākajiem piemēriem ir Mitranija vairākus gadus pirms nāves sarakstītais raksts “The Functional Approach in Historical Perspective”, kurā autors daudz uzmanības pievērš tam, kā integrācijas jēdzienu interpretē dažādi pētnieki. Mitrany, D. The Functional Approach in Historical Perspective. *International Affairs*, 47:3, Blackwell, 1971.

parādās demokrātiskuma principi, kas agrāk bija vairāk raksturīgi cilvēku attiecībām valsts iekšienē, nevis starptautiskajā vidē. Lai arī starptautiskajā vidē darbojās princips, ka valstis ir suverēnas un tām nav jāļauj ierobežot savu rīcības brīvību ar likumu un līgumsaistību palīdzību, tomēr, pēc Mitranija domām, jau līdz pagājušā gadsimta trīsdesmitajiem gadiem bija pietiekami daudz pierādījumu tam, ka starptautiskā sistēma mainās un ka valstis ir gatavas uzņemties saistības, kas ierobežo to rīcības brīvību.⁸⁷ Jāatzīmē, ka Mitranija priekšstats par starptautiskās sistēmas attīstību balstījās evolūcijas idejā, kur valstis un valstu attiecības attīstās neatkarīgi no cilvēku gribas un pat tai pretēji.⁸⁸ Starptautiskās sistēmas evolūciju ir vadījusi nevis cilvēku gudrība, bet gan evolūcijas procesa iekšējā loģika un dinamika. Pēc Mitranija domām, starptautiskā sistēma pagājušā gadsimta trīsdesmito gadu sākumā bija sasniegusi zināmu brieduma pakāpi, kuru raksturoja nevis vienkārši miers, kad katra valsts ir par sevi, bet gan miers, kuru raksturo valstu aktīva sadarbība un starptautiskās sabiedrības veidošanās.

Deivids Mitranijs, atzinīgi novērtējot starpvalstu attiecībās notikušās pārmaiņas, vienlaicīgi tomēr atzīst, ka valstis (gan lielās, gan mazās) nevēlas atzīt nekādu pāri tām stāvošu varu, tāpēc miera un sadarbības panākšana ir problemātiska, taču ne neiespējama. Mitranijs raksta, ka cilvēku apvienību organizēšanās progress ir radījis situāciju, kurā rodas funkcijas, kas valstu līmenī nevar tikt realizētas. Šo tehnisko funkciju realizācija ir atkarīga no valstu sadarbības, radot savstarpējās atkarības attiecības. Tāpat Mitranijs norāda arī uz suverenitātes postošo ietekmi uz starpvalstu attiecībām, jo tā kavē sadarbības veidošanos, nemaz nerunājot par to, ka Mitranijs noliedz absolūtas suverenitātes iespējamību un apgalvo, ka valstu suverenitāte drīzāk uzskatāma par ilūziju, nevis par realitāti.⁸⁹

Integrācija Mitranija izpratnē ir starptautiskās sabiedrības nostiprināšanās, kuras centrā atrodas mēģinājumi esošās valstu sistēmas ietvaros nostiprināt vienlīdzības principu (visām valstīm jābūt vienlīdzīgām likuma (starptautisko tiesību) priekšā) un iedibināt principu, ka lielu daļu ar cilvēku labklājību saistītajām funkcijām pārvalda starptautiskās organizācijas, kuru ietvaros nozīmīgāka loma ir nevis diplomātiem, bet

---

⁸⁷ Mitrany, D. *The Progress of International Government*. Yale University Press, New Haven, 1933. P. 47.

⁸⁸ Šajā vietā Mitranijs citē Kantu, kurš rakstīja, ka "This guarantee of perpetual peace is given by no less a power than the great artist Nature, in whose mechanical course is so clearly exhibited a predetermined design to make harmony spring from human discord, even against the will of man". Citēts no Mitrany, D. *The Progress of International Government*. Yale University Press, New Haven, 1933. P. 51.-52.

⁸⁹ Mitrany, D. *The Progress of International Government*. Yale University Press, New Haven, 1933.

gan tehniskajam personālam jeb ekspertiem, kas vislabāk pārzina konkrēto ar cilvēku labklājības uzlabošanu saistīto funkciju īstenošanu.⁹⁰

Savos nākamajos darbos Mitranis turpināja attīstīt funkcionālisma argumentus. Mitranija neuzticēšanās politiķu spējai pieņemt gudrus lēmumus pavisam atklāti parādās jau viņa 1933. gada darbā „Starptautiskās pārvaldes attīstība” (“The Progress of International Government”), kur viņš raksta, ka politiķi, pieņemot lēmumus, vairāk ņem vērā cilvēku kaislības, nevis saprātu, tādējādi aizkavējot progresu.⁹¹ Šo neuzticēšanos vēl vairāk palielināja Otrais pasaules karš, mudinot Mitraniju precīzāk definēt atšķirības starp politisko uz varu orientēto un tehnisko uz labklājību orientēto sfēru, kas veido pamatus funkcionālismam kā integrācijas teorijai.

Cenšoties argumentēt to, ka dažāda veida federāciju veidošana nebūt nespēs nodrošināt mieru starptautiskajā sistēmā,⁹² Mitranis nonāk pie secinājuma, ka risinājums kara problēmai starptautiskajās attiecībās ir rodams funkcionālisma idejās, kas balstās uz apgalvojuma, ka “valdība ir praktiska lieta”.⁹³ Tas gan nenozīmē, ka Mitranis iestājas pret federālismu un iespēju, ka valstis nākotnē varētu izveidot federāciju. Tieši otrādi, Mitranis uzskatīja, ka federālismam ir nākotne un ka funkcionālisma attīstības rezultāts būtu federācija, taču viņš domāja, ka valstu apvienošanās iespējas uzreiz pēc Otrā pasaules kara bija ierobežotas, tāpēc funkcionālisms būtu uzskatāms par īstermiņa problēmu risinājumu, kas ilgākā laikā novestu pie tālākas valstu apvienošanās, kas beigtos ar tās pārtapšanu federācijā.⁹⁴

---

⁹⁰ Turpat.

⁹¹ Mitranis raksta “I confess that if the issue were altogether in the hands of politicians who find it easier to enlist the passions than the reason of their peoples, perhaps the dogma of sovereignty would acquire through that economic isolation a new lease of life and might succeed in obstructing progress”. Citēts no Mitrany, D. *The Progress of International Government*. Yale University Press, New Haven, 1933. P. 92.

⁹² Četrdesmito gadu beigās Mitranis raksta, ka dažādas starptautisko organizāciju shēmas ir iedalāmas trijās kategorijās. Pirmkārt, tās ir vispārīgas un īpašas saistības neuzliekošas organizācijas kā Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO). Otrkārt, tās ir federālas sistēmas, un, treškārt, valstu organizēšanās, kas balstīta uz funkcionālisma argumentiem. Šī klasifikācija ir nedaudz atšķirīga no tās, kas atrodama Mitranija 1943. gada darbā, jo tajā tika pretnostatītas federatīvas un funkcionālas sistēmas. Savukārt, pēc Otrā pasaules kara beigām, kad jau bija izveidota ANO, Mitranis uzskatīja, ka mieru savstarpējās atkarības apstākļos nespēs nodrošināt ne federācijas, ne vispārējas starptautiskās organizācijas kā ANO, tādējādi vēlreiz uzsverot funkcionālisma priekšrocības. Mitrany, D. *The Functional Approach to World Organization*. International Affairs, Blackwell, 24:3, 1948. P. 351.-355.

⁹³ Government is a practical thing – autora tulkojums no angļu valodas. Mitrany, D. *A Working Peace System*. Quadrangle Books, Chicago, 1966. P. 55.

⁹⁴ D.Mitranija uzstāšanās *Chatham House* 1948. gada 4. martā. Atbildes uz klātesošo jautājumiem. Mitrany, D. *The Functional Approach to World Organization*. International Affairs, Blackwell, 24:3, 1948. 360.-361. pp. Savukārt Pols Teilors Mitranija darbu apkopojuma ievadā apgalvo sekojošo: “Funkcionālās pieejas viens no pamatpieņēmumiem ir tāds, ka konstitucionāls risinājums valstu nesaskaņām ir nepraktisks un nesavienojams ar mūsdienu pasaules nozīmīgākajām problēmām”. Taylor,

Mitranijs pretnostata dažāda veida konvencijas, konferences un starptautiskās tiesības, kas, pēc viņa domām, nav bijušas īpaši veiksmīgas, funkcionālajai sadarbībai un *ad hoc* problēmu risināšanai, kur valstu sadarbība ir bijusi veiksmīga.⁹⁵ Līdz ar to pēckara sadarbībai vajadzētu tikt veidotai, lai pēc iespējas vairāk tiktu izmantotas sadarbības iespējas, vienlaikus cenšoties neaizskart tos jautājumus, kas varētu uzsvērt atšķirības starp valstīm, radot to starpā konfliktus. Kopdarbībai būtu jābūt konkrētai un reālai, nevis jāpastāv tikai konferenču un deklarāciju formā. Zemāka līmeņa funkcionāla sadarbība funkcionālistu skatījumā ir produktīvāka, nekā augstāka līmeņa kopdarbība, kas nespēj tādā mērā par labiem nodomiem un politisko retoriku.

Sadarbības funkcionalitāte padarītu valstu robežas par nevajadzīgām un novecojušām, jo labums, ko cilvēki gūtu no robežas pastāvēšanas, izrādītos mazāks par to labumu, ko ir iespējams gūt, sadarbojoties pāri robežām. Šādas sadarbības rezultātā izveidotos institūcijas un aģentūras, kuru lēmums būtu pārraudzīt pārrobežu aktivitātes un kurām nebūtu nekāda sakara ar nacionālo valstu valdībām, jo tās pārraudzītu funkciju nevis teritoriju. Šādu organizāciju veidošanās būtu iespējama uz tehniskās ekspertīzes bāzes, ja tehniskajiem ekspertiem būtu iespējams izvairīties no politiskās un diplomātiskās cenzūras.⁹⁶ Mitranijs arī piedāvā idejas tam, kādām vajadzētu būt funkcionālajām organizācijām. Viņš nošķir kontinentālās organizācijas, kas pārraudzītu dzelzceļa satiksmi kontinenta ietvaros, starptautiskās organizācijas, kas, piemēram, regulētu ar kuģošanu saistītos jautājumus (tā kā ne visām valstīm ir pieeja jūrai vai okeānam, tad līdzdalība šajā organizācijā neinteresētu tās valstis, kuras neatrodas pie ūdeņiem), un universālās organizācijas, kas, piemēram, pārraudzītu ar aviāciju un pasta pakalpojumiem saistītos jautājumus.⁹⁷ Būtiski ir tas, ka līdzdalība šajās organizācijās

---

P. Introduction. Mitrany, D. *The Functional Theory of Politics*. Taylor, P. (ed.). LSE, London, 1975. P. XXIV.-XXV.

⁹⁵ Mitranijs skaidroja Tautu Savienības neveiksmes starpkaru periodā ar to, ka šai organizācijai tika dotas formālas pilnvaras ar domu, ka tā varētu spēlēt nozīmīgu lomu miera uzturēšanā, nevis uzdevums veikt pēckara atjaunošanu, kas, pēc Mitranija domām, kļūdaini tika atstāta pašu valstu ziņā. Mitrany, D. *A Working Peace System*. Quadrangle Books, Chicago, 1966. P. 60.

⁹⁶ Šajā vietā autors Mitranija idejas ir pārformulējis. Mitranijs raksta, ka daudzās sfērās sadarbība ir notikusi pateicoties tam, ka starptautiskajās konferencēs ir piedalījušies tehniskie eksperti, kas pārstāv savus tehniskos departamentus un ir ieinteresēti, lai viņi pēc iespējas labāk varētu pildīt savu funkciju. Šādā veidā sadarbības funkcionālie aspekti gūst virsroku pār sadarbības politiskajiem aspektiem. Mitranijs raksta, ka tehniskie eksperti spēj izvairīties no politiskās un diplomātiskās cenzūras, kamēr šī darba autors uzskata, ka tehnisko ekspertu spējas funkcionālos argumentus nodalīt no politiskajiem tikai tādā gadījumā, ja tiem izdotos izvairīties no politiskās un diplomātiskās cenzūras. Mitranijs uzskata, ka tas notiek, bet šī darba autors uzskata, ka tas varētu notikt tikai noteiktos apstākļos.

⁹⁷ Mitrany, D. *A Working Peace System*. Quadrangle Books, Chicago, 1966. P. 70.-71.

būtu iespējama tikai uz funkcijas pamata.⁹⁸ Nevienai valstij nevarētu atteikt dalību šajās organizācijās uz ideoloģisku vai citu nesaskaņu pamata.⁹⁹

Lai arī Mitranis pilnīgi skaidri funkcionālisma pamatprincipus nenoformulēja, tomēr, kā raksta Ernests Hāss, tad Mitranija darbos var saskatīt vairākus pieņēmumus, uz kuriem balstās šī pieeja.¹⁰⁰ Funkcionālisma kodolu veido četri pieņēmumi:

1. Varu ir iespējams un ir nepieciešams nodalīt no labklājības. Politisko sfēru ir iespējams nodalīt no tehniskās sfēras.¹⁰¹
2. Tā kā funkcionālisti tiecas valdības veiktās funkcijas nodalīt vienu no otras, tad būtiski ir tas, ka viena sektora (funkcijas) ietvaros gūtās mācības (pozitīvā pieredze) var vēlāk tikt pārnestas uz citiem sektoriem (funkcijām). Mācīšanās procesa rezultātā valdības sākotnēji uz varas maksimizāciju orientētā rīcībpolitika tiek pārveidota uz labklājības palielināšanu orientētā politikā.
3. Funkcionālistiem ir raksturīgi uzskatīt ekspertu un nevalstisko/voluntāro organizāciju darbu kā uz labklājības palielināšanu orientētu, bet politiku aktivitātes kā orientētas uz varas palielināšanu. Līdz ar to starptautiskā integrācija novedīs pie labklājības palielināšanās tad, ja tā tiks atstāta ekspertu un brīvprātīgo/nevalstisko organizāciju rokās.
4. Ikvienam cilvēkam piemīt vairākas lojalitātes, turklāt lojalitātes pamatā ir funkcija, proti, indivīds būs lojāls tai autoritātei, kas labi pildīs savas uz labklājību orientētās funkcijas. Pārnēsot funkciju no nacionālā ietvara uz

---

⁹⁸ Šajā jautājumā Mitranija idejas ir ļoti skaidras un konkrētas, proti, valsts dalība kādā organizācijā var būt ierobežota ar ģeogrāfisko jeb dabīgo un funkcionālo, nevis politisko argumentu palīdzību.

⁹⁹ Mitranis starptautisko funkcionālo organizāciju priekšrocības raksturo ar relatīvi viegliem un nepretrunīgiem piemēriem, atzīstot, ka jautājumos, kas saistīti ar tirdzniecību, ražošanu un drošību panākt funkcionālu no politiskiem jautājumiem nodalītu neitralitāti būtu daudz sarežģītāk, nemaz nerunājot par to, ka būtu nepieciešama arī daudzo funkcionālo organizāciju darbības koordinācija.

¹⁰⁰ Reizēm Mitranis apzināti nedēvē sevi par teorētiski un funkcionālistu par teoriju. Šī īpatnība parādās viņa darbos vairākkārt, un Mitranis sevi vairāk uzskatīja par cilvēku, kas dod praktiskus padomus. Tomēr citviet viņa rakstītais liecina par to, ka Mitranis ir labi apzinājies sevi kā funkcionālistu teorijas pārstāvi un vienu no būtiskākajām figūrām, kas stāv aiz šīs teorijas izveidošanas. 1948. gadā Mitranis raksta: "It seems to be the fate of all periods of transition that reformers are more ready to fight over a theory than to pull together on a problem. At this stage I can only ask to be given credit for the claim that I do not represent a theory. I represent an anxiety." Mitrany, D. *The Functional Approach to World Organization*. International Affairs, Blackwell, 24:3, 1948. P. 350.

¹⁰¹ Vēlākajos gados Mitranis sāka atzīt, ka reizēm tehniskos un politiskos jautājumus nevar nemaz tik vienkārši nodalīt, jo daudzos gadījumos tehniskais būs politisks pēc būtības. Par šādu Mitranija domu maiņu liecina viņa sarakste ar Ernestu Hāsu.

starptautisko, tai līdz pārvietosies arī cilvēku lojalitāte. Integrācijas procesa rezultātā notiek lojalitāšu pārbīde no nacionālā uz starptautisko līmeni.¹⁰²

Bens Rosamonds (*Ben Rosamond*), apkopojot integrācijas teorijas, raksta, ka funkcionālisma centrā atrodas cilvēku labklājība un ar to saistītās vajadzības, nevis nacionālā valsts vai kādas ideoloģijas slavināšana. Funkcionālisti apšaubā to, ka valsts spēj apmierināt cilvēku vajadzības ne tikai tāpēc, ka šīm vajadzībām ir transnacionāls raksturs, bet arī tāpēc, ka valdībām ir tieksme pacelt atsevišķas dogmas, piemēram, nacionālās intereses, pāri cilvēku labklājībai, tādējādi neļaujot to palielināt. Funkcionālisti uzskata cilvēkus par racionālām būtnēm, kas apzinās savas vajadzības un ir spējīgas radoši veidot jaunas pārvaldes formas, kuras spētu labāk realizēt sabiedrības labklājības paaugstināšanas funkcijas.¹⁰³ Cilvēku vajadzības nedrīkst politizēt, turklāt funkcionālisms ir reizē ļoti racionāls un normatīvs, jo tajā apvienojas prasība pēc racionalitātes (ar labklājību saistīto funkciju izpildē) ar normatīvismu (piedāvājot atšķirīgu skatījumu uz suverenitāti, starptautiskajām organizācijām un starptautisko politiku kopumā). Valstis rada ietvaru, kas ierobežo cilvēku aktivitātes, tāpēc funkcionālistu izpratnē integrācija varētu būt process, kura gaitā tiek īstenotas cilvēku vajadzības, mainot un apejot valsts izveidoto ietvaru. Integrācija kļūst par procesu, kura gaitā valstu robežas pārsniedzošās cilvēku vajadzības tiek apmierinātas, veidojot funkcionālās aģentūras. Rosamonds raksta, ka funkcionālismu nevar uzskatīt par integrācijas teoriju, jo jēdziens "integrācija" tiek attiecināts uz noteiktu institucionālu beigu iznākumu.¹⁰⁴ Šādam viedoklim promocijas darba autors nepiekrīt, jo integrācija funkcionālistu izpratnē ir process bez beigu stadijas, jo cilvēku vajadzības laika gaitā mainās, tāpēc tām līdz vajadzētu mainīties arī institucionālajam ietvaram. Var apgalvot, ka integrācija ir process, kura gaitā starptautiskajā sistēmā tiek apmierinātas cilvēku vajadzības, kas saistītas ar labklājības paaugstināšanu. Ja šīs vajadzības tiek apmierinātas, tad integrāciju var uzskatīt par notikušu. Ja vajadzības ir, bet tās netiek apmierinātas, tad var uzskatīt, ka integrācija nav notikusi. Jāatzīmē, ka institūciju skaitam un pilnvarām nav ne mazākās nozīmes, jo integrācijas pakāpi var mērīt pēc tā, cik lielā mērā esošās starptautiskās organizācijas spēj apmierināt cilvēku vajadzības.

---

¹⁰² Funkcionālistu pieņēmumus apkopojis (neofunkcionālists) Ernests Hāss. Haas, E. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization*. Stanford University Press, Stanford, 1964. P. 21.-22. un 47.-50.

¹⁰³ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 33.

¹⁰⁴ Turpat, P. 34.

Funkcionālisma ietvaros politiskais līmenis tiek nodalīts no tehniskā jeb ekspertu līmeņa. Līdz ar to starptautiskās organizācijas nosaukumam vai rangam (pārnacionāla organizācija, starptautiska nevalstiska organizācija vai starptautiska organizācija) nav nozīmes. Formai ir jāseko funkcijai. Ja forma funkcijai neseko, tad integrācija nenotiek. Līdzīgās domās ir funkcionālistu skolas autors Čārlzs Pentlands, kurš raksta, ka “integrācija ir process, kura gaitā racionalitāte un tehnokrātiska pieeja pārvaldei triumfē pār politisko pieeju”.¹⁰⁵

Atsevišķi citi autori ir centušies attīstīt tālāk funkcionālisma idejas un arī pārbaudīt to piemērojamību gadījumu izpētē. Viens no redzamākajiem funkcionālistu skolas autoriem aiz Deivida Mitranija ir Džeims Sjūels (*James Sewell*). Arī Sjūela darbos integrācijas jēdziens tiek izmantots visai neregulāri, jo funkcionālisms Sjūela skatījumā ir pieeja starptautisko organizāciju veidošanai un izpētei.¹⁰⁶

Viens no pozitīvajiem momentiem Sjūela darbā ir funkcionālisma politisko aspektu atklāšana. Diezgan bieži Mitranijs un citi funkcionālisti ir tikuši kritizēti par to, ka funkcionālisma ietvaros tiek ignorēti integrācijas politiskie aspekti. Tā nav gluži taisnība, jo, pirmkārt, Sjūels uzsver pārstāvnieciskuma principa saglabāšanas nepieciešamību funkcionālo organizāciju veidošanā. Ja starptautiskās ekspertu organizācijas būtu nepolitiskas, tad nerastos nepieciešamība uzstāt uz pārstāvnieciskuma principa ievērošanu. Otrkārt, politiskie aspekti parādās nepieciešamībā koordinēt funkcionālo organizāciju darbību. Sjūels, atsaucoties uz Mitraniju, raksta, ka funkcionālo organizāciju attīstība notiek šādā veidā:

1. Vienas funkciju grupas ietvaros ir nepieciešama koordinācija vai nu aiz tehniskiem apsvērumiem, vai plašākas funkcionālas nepieciešamības rezultātā.
2. Nākamajā integrācijas stadijā būtu jānotiek dažādu funkcionālo aģentūru grupu sadarbībai.
3. Integrācijas trešajā stadijā vajadzētu notikt funkcionālo aģentūru sadarbībai ar starptautiskajām plānošanas aģentūrām. Atsevišķos gadījumos šīs starptautiskās

---

¹⁰⁵ Turpat, P. 40.

¹⁰⁶ Sjūels lielā mērā balstās uz Mitranija idejām, par ko liecina, piemēram, tas, ka viņa sarakstītās grāmatas “Functionalism and World Politics” ievada daļā, kur tiek atspoguļoti nozīmīgākie funkcionālistu pieņēmumi un argumenti, Sjūels uz Mitraniju atsaucas 26 reizes 15 lapaspusēs. Sewell, J.P. *Functionalism and World Politics. A Study Based on United Nations Programs Financing Economic Development*. Princeton University Press, Princeton, 1966. P. 3.-18.

plānošanas aģentūras pat varētu uzņemties regulatīvās funkcijas, lai samazinātu atšķirības starp nacionālajām funkcionālajām aģentūrām.

4. Starptautiskajā līmenī ir nepieciešama politiskās varas klātbūtne, proti, lai starptautisko funkcionālo aģentūru sadarbība tiktu veiksmīgi koordinēta, ir nepieciešama augstākstāvošas politiskās varas klātbūtne.¹⁰⁷

Īpaši interesants ir Mitranija klasifikācijas ceturtais punkts, kurā tiek atzīmēta nepieciešamība pēc augstākstāvošas politiskās varas, kas pieļautu funkcionālo aģentūru darbību un nepieciešamības gadījumā to regulētu. Tomēr jāatzīmē, ka Mitranijs ir visai nekonkrēts savos izteicienos par augstākstāvošo politisko varu un tās funkcijām.¹⁰⁸ Viņš raksta, ka politiskā vara pilda koordinējošas funkcijas un ka tā ir augstākstāvoša, taču nav skaidrs, kā tieši veidojas politiskās varas un funkcionālo aģentūru attiecības. Tomēr būtiskākais ir tas, ka Mitranijs labi apzinājās politisko faktoru nozīmi funkcionālo aģentūru veidošanā un pārvaldīšanā.

Kā galveno uzdevumu Sjūels savā darbā izvirza funkcionālās pieejas salīdzināšanu ar citām pieejām starptautisko organizāciju veidošanā ar mērķi noskaidrot, vai funkcionālā pieeja piedāvā priekšrocības, kādas nepiedāvā neviena cita pieeja. Kā pirmo pieeju starptautisko organizāciju veidošanai Sjūels nosauc funkcionālismu, kur, Mitranija vārdiem runājot, “forma seko funkcijai”. Otrais veids, kā varētu veidoties starptautiskās organizācijas, ir pakāpeniskā pieeja¹⁰⁹, kurā pretēji funkcionālistu uzskatiem tiek apgalvots, ka funkcija seko formai. Šīs pieejas ietvaros tiek apgalvots, ka ir nepieciešams, lai starptautiskās organizācijas balstītos uz ideāliem, nevis izaugtu no pragmatiskām funkcijām. Kā trešo pieeju Sjūels atzīmē “apokaliptisko” pieeju, kuras ietvaros tiek piedāvāts pārvarēt starptautiskajā sistēmā pastāvošo nenoteiktību un nedrošību, veicot “lēcienu ārpus anarhijas” un nodibinot starptautisku federāciju.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Mitranija idejas pārņemtas no Sewell, J.P. *Functionalism and World Politics. A Study Based on United Nations Programs Financing Economic Development*. Princeton University Press, Princeton, 1966. P. 13.

¹⁰⁸ Mitranijs ir ļoti nekonkrēts, par ko liecina vispārīgais formulējums attiecībā uz politiskās varas vietu un lomu starptautisko funkcionālo aģentūru darbības koordinēšanā. “Beyond this there remains the habitual assumption ... that international action must have some overall political authority above it”. Citēts no Sewell, J.P. *Functionalism and World Politics. A Study Based on United Nations Programs Financing Economic Development*. Princeton University Press, Princeton, 1966. P. 13.

¹⁰⁹ In-principle gradualism – autora tulkojums no angļu valodas.

¹¹⁰ Sewell, J.P. *Functionalism and World Politics. A Study Based on United Nations Programs Financing Economic Development*. Princeton University Press, Princeton, 1966. P. 18.-27.

Cenšoties operacionalizēt funkcionālismu, Sjūels nonāca pie secinājuma, ka funkcionālismam ir savi nosacījumi, indikatori un seku izskaidrojums. Šie komponenti seko formulai “ja... , tad... , jo...”. Sjūela izveidotā funkcionālisma loģika ir apkopota 2. tabulā. Darba apjoma dēļ Sjūela klasifikācija tiek piedāvāta saīsinātā veidā, atstājot sīkākos funkcionālisma operacionalizācijas kritērijus ārpus tabulas. Tomēr tā kā funkcionālisms piedāvā tikai vienu no integrācijas izpratnēm, tad sīkākas klasifikācijas piedāvāšana nesekmētu šī darba autora pētnieciskos nolūkus, jo autora izvēlēto gadījumu izpētei ir iespējams piemērot tikai ierobežotu kritēriju skaitu, tāpēc vēl sīkāks funkcionālisma aplūkojums nebūtu produktīvs.

2. tabula. Funkcionālisma nosacījumi, rezultāti un to skaidrojums¹¹¹

Kategorija un jautājums	Funkcionālisma pieņēmumi
NOSACĪJUMI: Kādus starptautiskajā sistēmā notiekošos procesus var dēvēt par funkcionāliem?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Funkcionālās aktivitātes ir specifiski orientētas. Tās nav vispārīgas. 2. Specifiski orientētās aktivitātes notiek nepretrunīgās sfērās (sociālajā un ekonomiskajā, pretstatā politiskajai sfērai). 3. Funkcionālās aktivitātes tiek nošķirtas ne tikai viena no otras, bet arī no starptautiskajām organizācijām, kuras nodarbojas ar politiskajiem jautājumiem.
SEKAS un INDIKATORI: Kādus procesus funkcionālisti paredz un kā tos novērot?	<p>Funkcionālo aktivitāšu rezultātā vajadzētu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. notikt strukturālām pārmaiņām. 2. notikt problēmu risināšanai. 3. notikt attieksmju maiņai.
IEMESLI UN IZSKAIDROJUMS: Kāpēc notika miermīlīgas pārmaiņas starptautiskajā sistēmā?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Funkcionālajām aktivitātēm ir preventīva funkcija: tās novērš konfliktus to veidošanās stadijā. 2. Funkcionālās aktivitātes veicina pūliņu diversifikāciju. Problēmas tiek sadalītas sīkākos komponentos, kā rezultātā katrs komponents ir jārisina atsevišķi. Tas novērš lielus konfliktus, jo sīkajiem funkcionālajiem konfliktiem piemīt tendence neizplesties un nekļūt politiskiem. 3. Funkcionālās aktivitātes veido ietvaru sadarbības iemaņu uzlabošanai un attīstīšanai. 4. Funkcionālās aktivitātes pilda neredzamās rokas funkcijas, turklāt ar tendenci paplašināt sadarbības loku. Tās ir pašregulējošas un mainās līdz ar nosacījumiem, kuru ietvaros tās notiek. 5. Funkcionālās aktivitātes palīdz veidot kopienu. Sabiedrība tiek uzlūkota kā organisms, un funkcijas ir tās, kas sabiedrību palīdz integrēt.

¹¹¹ Turpat, P. 51.-72.

Atzīstot, ka funkcionālistu argumenti cieš no loģikas trūkuma un bieži vien ir grūti aizstāvam, ¹¹² Sjuēls, aplūkojot starptautisko organizāciju veidošanos no augstākminēto pieeju perspektīvas, tomēr secina, ka funkcionālistu argumenti ir spēcīgāki par pakāpeniskās, nemaz nerunājot par apokaliptiskās pieejas aizstāvju argumentiem. Taču tā kā funkcionālisma paša ietvaros bija atrodamas nozīmīgas pretrunas un neskaidrības, tad šī pieeja bija jāuzlabo, kā rezultātā tapa jauna teorija - neofunkcionālisms, kas tiks aplūkota nākamajā nodaļā.

2.3. Neofunkcionālisms

Neapšaubāmi funkcionālisma lielākais ieguldījums bija tas, ka Mitranija un dažu citu funkcionālistu darbi deva aizsākumu neofunkcionālistu idejām. Ne velti viens no redzamākajiem neofunkcionālistu autoriem Ernests Hāss raksta par funkcionālisma pārdefinēšanu, nevis par jaunas teorijas veidošanu. Mitranija darbos bija pietiekami daudz ideju, kuras bija vērts apspriest, tāpēc viņa darbi izpelnījās ne tikai plašu atzinību, bet arī krietnu kritikas devu. Hāss apkopoja to kritiku, ko Mitranijs bija izpelnījies līdz sešdesmito gadu sākumam, un savos darbos sniedza kopsavilkumu citu integrācijas procesu pētnieku reakcijai uz Mitranija idejām. Asāko kritiku Mitranijs ir saņēmis no reālistiem. ¹¹³ Mitranija idejas par tehniskās un funkcionālās sfēras pārākumu pār politisko ir pretrunā ar reālistu priekšstatiem par starptautisko politiku. Mitranija redzējums bija tāds, ka funkcijas pārsniedz valstu robežas. Ja sadarbība būs nepieciešama, tad tā notiks un novedīs pie integrācijas. Reālisti savukārt uzskatīja, ka sadarbība un integrācija nenotiks, jo suverēnās nacionālās valstis ignorēs funkcionālās sadarbības nepieciešamību, tāpēc varas nodošana dažādām starptautiskajām institūcijām netiks veikta. Reālisti arī uzskatīja, ka Mitranijs ir kļūdījies, nošķirot varu no labklājības un pretnostatot tās vienu otram, turklāt reālisti norādīja uz to, ka Mitranijs ir kļūdījies, nenovērtējot nacionālisma spēku un vienkārši paļaujoties uz to, ka cilvēku lojalitātes sekos funkcijai, kad tā tiks nodota starptautisko organizāciju kontrolē. ¹¹⁴

---

¹¹² Turpat, P. 51.

¹¹³ Lai arī reālisti pret Mitranija darbiem bija diezgan kritiski, tomēr tas netraucēja vienam no redzamākajiem reālistu autoriem Hansam Morgentavam uzrakstīt Mitranija grāmatas "A Working Peace System" otrajam izdevumam ļoti pozitīvu ievadu. Turklāt, kā atzīmē Hāss, tad lielākais Mitranija nopelns bija tas, ka viņam izdevās atbrīvoties no klasiskajām reālistu domāšanas klišejām un paskatīties uz pasauli un starpvalstu attiecībām citādi.

¹¹⁴ Haas, E. Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization. Stanford University Press, Stanford, 1964. P. 23.

Ja Hāss, galvenokārt, uzsvēra tās funkcionālisma kritikas nozīmi, kas nāca no reālistu skolas, tad citi autori uz funkcionālisma kritiku raugās nedaudz atšķirīgi. Piemēram, Bens Rosamonds funkcionālismam velīto kritiku iedala četrās daļās. Pirmkārt, Mitranijš ir kļūdījies, pieņemot, ka cilvēku vajadzību noteikšana ir objektīvs un tehnokrātisks process. Otrkārt, Mitranija funkcionālisms ir naivs, jo tiek apgalvots, ka valdības un indivīdi plāno savu rīcību tā, lai pēc iespējas labāk tiktu apmierinātas cilvēku vajadzības, kas saistītas ar labklājību. Treškārt, funkcionālisms ir ticis kritizēts par to, ka tā paredzējumi nav piepildījušies.¹¹⁵ Ceturtkārt, funkcionālisms ir ticis kritizēts par to, ka šī teorija ir visai nekonkrēta, turklāt tā nebalstās uz vienu vai vairākiem pieņēmumiem.¹¹⁶ Šis pēdējais kritikas punkts ir izskaidrojams ar to, ka Mitranijš, bija nevis zinātnieks, bet gan publiska figūra – daļēji žurnālists, daļēji konsultants, daļēji ārpolitikas analītiķis, kas nozīmē, ka viņa mērķauditorija bija nevis zinātnieku kopiena, bet gan daudz plašāks interesentu loks.

Neofunkcionālisms ir integrācijas teorija, kas vairumam pētnieku un studentu visvairāk saistās ar integrāciju, turklāt, kā raksta Rosamonds, tad pie neofunkcionālisma attīstības savu roku ir pielikuši savā laikā ļoti atzīti autori, piemēram, Hāss, Šmiters (*Philippe Schmitter*) un Lindbergs (*Leon Lindberg*).¹¹⁷

Neofunkcionālisms balstās uz vairākiem pieņēmumiem. Hāss, cenšoties noformulēt neofunkcionālisma pamatpieņēmumus, lielā mērā balstījās uz Mitranija darbiem. Lai arī Hāss lielai daļai Mitranija ideju nepiekrita, tomēr viņš nevis noliedza, bet gan pārformulēja funkcionālismu. Iepriekšējā nodaļā aplūkotie funkcionālisma pamatpieņēmumi ir vairāk Hāsa, nevis Mitranija darba rezultāts. Par funkcionālistu un neofunkcionālistu uzskatu kopību liecina tas, ka šo pieeju autoriem bija visai līdzīgas domas par integrācijas procesa norisi. Piemēram, ļoti līdzīgi ir funkcionālistu un neofunkcionālistu priekšstati par iesaistīto aktieru motivāciju integrācijas procesa uzsākšanai un turpināšanai. Abu pieeju pārstāvji uzskata, ka aktieru motivācija ir pragmatiska, nevis balstīta uz aktieru ideāliem. Līdzīgi uzskati abu pieeju aizstāvjiem ir arī jautājumā par konstitucionālām un tiesiska rakstura pārmaiņām. Tiek uzskatīts, ka tādas ir iespējamās, taču maz ticamas un grūti paredzamas. Arī institucionālās

---

¹¹⁵ Rosamonds brīdina, ka šī kritikas daļa nav gluži objektīva, jo Mitranija funkcionālisms ir uzskatāms par teoriju kā jaunievedumu, kuras mērķis ir normatīvs, nevis teoriju kā pieņēmumu kopumu, kuras mērķis ir paredzēt likumsakarības.

¹¹⁶ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 39.-42.

¹¹⁷ Turpat. P. 50.

pārmaiņas notiek, aktieriem pakāpeniski vienojoties par jaunu funkciju pildīšanas uzticēšanu centrālajām institūcijām.¹¹⁸

Tomēr jāatzīmē, ka starp abām pieejām pastāv arī būtiskas atšķirības. Hāsa izpratne par funkcionālismu un tās atšķirības no Mitranija funkcionālisma ir apkopotas 3. tabulā. Tieši Hāsa idejas par to, kā funkcionālisms būtu pārveidojams, veidoja neofunkcionālisma pamatu.

3. tabula. Hāsa un Mitranija priekšstati par funkcionālisma pamatpieņēmumiem¹¹⁹

Mitranija funkcionālisms	Hāsa funkcionālisms
1. Varu ir iespējams nodalīt no labklājības.	1. Funkcionāli specifiskas programmas, ja tās organizatoriski tiek nodalītas no politiskajām domstarpībām, var veicināt gan integrāciju, gan labklājību.
2. Ar mācīšanās procesa palīdzību sākotnēji uz varu orientētā valdības rīcībpolitika transformējas uz labklājību orientētā. Mācības, kas apgūtas vienā funkcionālajā kontekstā, tiks izmantotas citos kontekstos, tādējādi novedot pie starptautiskās politikas aizvietošanas ar funkcionālo politiku.	2. Neviena politika nav orientēta tikai uz varas palielināšanu. Mācīšanās process ir jāsaprot grupu uzvedība, neparedzētas sekas un jaunu normu pieņemšana. Mācīšanās procesu nedrīkst atraut no iesaistīto aktieru interesēm. Ja aktieri, balstoties uz savām interesēm, vēlēšies integrācijas procesā vienā kontekstā gūtās mācības lietot citos kontekstos, tad gūtās mācības tiek vispārinātas.
3. Labklājība kā starptautiskās sadarbības mērķis ir visvieglāk sasniedzama, atstājot integrācijas procesa attīstību ekspertu un brīvprātīgo grupu ziņā.	3. Starptautiskā integrācija ir visvieglāk panākama, ja tās mērķis ir labklājības līmeņa paaugstināšana un ja tās sasniegšana tiek atstāta ekspertu ziņā, kuri apzinās savas rīcības politiskās sekas un kuri ir tikuši izvēlēti tā, lai reprezentatīvi pārstāvētu sabiedrībā esošās intereses.
4. Cilvēku politiskā lojalitāte veidojas uz apmierinātības vai neapmierinātības ar valdības aģentūru darbu. Tā kā cilvēkiem vienlaicīgi var būt vairākas lojalitātes, tad laika gaitā vajadzētu notikt pakāpeniskai lojalitāšu pārbīdei no nacionālā līmeņa uz starptautisko, kurā atrodas funkcionālās institūcijas.	4. Hāss uzskata, ka Mitranija funkcionālisma pieņēmums par cilvēku lojalitāšu pārbīdi no nacionālā uz starptautisko līmeni nav jāmaina, taču ir jāņem vērā tas, ka cilvēku attieksme pret valdību nav balstīta tikai uz valdības darba racionāla novērtējuma. Tāpēc integrācijas rezultātā lojalitāšu pārbīde no nacionālā uz starptautisko līmeni var notikt, bet var arī nenotikt.

¹¹⁸ Haas, E.B. The Obsolescence of Regional Integration Theory. Research series, no. 25, University of California, Berkeley, 1975. P. 13.

¹¹⁹ Haas, E. Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization. Stanford University Press, Stanford, 1964. P. 47.-50.

Tabulā aplūkojamās kopības un atšķirības starp Hāsa un Mitranija funkcionālisma izpratnēm liecina par to, ka atsevišķos aspektos neofunkcionālisms ir nodalāms no funkcionālisma, bet citos aspektos abas teorijas ir diezgan līdzīgas, taču atšķiras autoru priekšstati par to, cik liela ir integrācijas iespējamība. Iespējams, ka nozīmīgākā atšķirība starp funkcionālismu un neofunkcionālismu ir tāda, ka pirmie uzskatīja integrāciju par tehnokrātisku un automātisku procesu, savukārt neofunkcionālistu viedoklis bija tāds, ka integrāciju vada iesaistīto aktieru savtīgās intereses. Savukārt, viena no nozīmīgākajām līdzībām starp abām teorijām ir tāda, ka integrācija notiek pakāpeniski, nevis strauji un visaptveroši, kā to bija iztēlojušies federālisti.¹²⁰

Jāņem vērā arī tas, ka neofunkcionālisma attīstība notika līdztekus plurālisma jeb liberālisma attīstībai starptautiskajā politikā, ar kura palīdzību tika organizēta pretdarbība reālismam kā dominējošajai starptautiskās politikas teorijai. Līdz ar to neofunkcionālistiem ir raksturīgi politiku aplūkot kā grupu aktivitāti, kuras gaitā konkurējošas intereses sacenšas par iespēju ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesa gala iznākumu. Neofunkcionālistiem bija raksturīgi uzskatīt, ka laika gaitā starptautiskā valstu sistēma varētu kļūt līdzīgāka nacionālajai politiskai sistēmai. Tāpat kā grupas sacenšas par iespēju ietekmēt politiskā procesa gala iznākumu valsts līmenī, tāpat integrācijas procesa rezultātā varētu izveidoties pietiekami spēcīgas grupas, kuras sacenstos par ietekmi starptautiskajā politiskajā procesā. Līdz ar to pārnacionālo politisko sistēmu veidotu nevis vienkārša valstu un integrācijas procesu pārraugošo institūciju mijiedarbība, bet gan daudz sarežģītāks attiecību komplekss, kurā ietilptu arī nevalstiskās un uzņēmēju intereses pārstāvošās organizācijas. Tas nozīmē ne tikai to, ka cilvēku un organizāciju lojalitātes varētu tikt pārbīdītas no nacionālā uz starptautisko līmeni, bet arī to, ka varētu mainīties grupu darbības lauks un ka pakāpeniski varētu attīstīties transnacionālā politika.

Neofunkcionālisms bija cieši saistīts ar centieniem apvienot Eiropu, tāpēc ir jāaplūko pieņēmumi, uz kuriem lielā mērā balstījās Eiropas integrācijas sākotnējā stratēģija un kas ir cieši saistīti ar neofunkcionālisma teoriju:

---

¹²⁰ Šī patiešām ir ļoti nozīmīga atšķirība starp federālismu un funkcionālismu/neofunkcionālismu. Ja pirmajiem pārmaiņu pakāpeniskais raksturs ir kavēklis pārkārtojumu veikšanai, tad otrie šādā pārmaiņu veikšanas modelī saskata daudzus pozitīvus aspektus, piemēram, nelielas un pakāpeniskas pārmaiņas veikt ir vienkāršāk, nekā straujas un visaptverošas. Arī pretestība pakāpenisku pārmaiņu veikšanai varētu būt vājāka, nekā strauju pārmaiņu veikšanai.

1. Integrācijai ir jānotiek zemās politikas līmenī, taču ir jāņem vērā, ka integrācijai ir jānotiek stratēģiski nozīmīgos sektoros.
2. Ir jāizveido institūcija (*high authority*), kas pārrauga integrācijas procesu, vienlaicīgi nemazinot nacionālo valstu iespējas piedalīties integrācijas procesā un to kontrolēt, taču izveidotajai institūcijai ir jābūt pietiekami ietekmīgai, lai tā spētu aizstāvēt tālākas integrācijas nepieciešamību nākotnē.
3. Noteiktu ekonomisko sektoru integrācija radīs funkcionālu spiedienu un nepieciešamību pēc integrācijas arī citos ekonomikas sektoros. Šādā veidā valstu ekonomikas tiek savstarpēji cieši saistītas, turklāt institūcija, kas izveidota, lai pārraudzītu integrācijas procesu, darbosies kā tālākas integrācijas nepieciešamības rupors.
4. Sociālās intereses integrācijas procesa gaitā sāks atbalstīt tālākas integrācijas nepieciešamību. Vienlaicīgi vajadzētu notikt arī lojalitāšu pārbīdei jaunizveidoto integrācijas procesu pārraugošo institūciju virzienā, ja šīs institūcijas spēš veicināt sociālo grupu materiālo interešu realizāciju.
5. Ekonomiskās integrācijas padziļināšanās varētu radīt nepieciešamību pēc integrācijas procesa institucionalizācijas, jo integrācijas procesa gaitā notiek ne tikai deregulācija, bet arī rodas nepieciešamība pēc pastiprinātas regulatorās kapacitātes starptautiskajā līmenī.
6. Politiskā integrācija ir vairāk vai mazāk nenovēršams ekonomiskās integrācijas blakus efekts.
7. Pakāpeniska ekonomiskā integrācija, kuru pavada pārnacionālo institūciju nostiprināšanās, ir efektīvs veids, kā panākt ilgstošu miera periodu Eiropā.¹²¹

Neofunkcionālistu izpratne par integrāciju ir diezgan stipri atšķirīga no funkcionālistu izpratnes, par ko liecina Ernesta Hāsa piedāvātā integrācijas definīcija, proti, integrācija ir process, kura gaitā politiskie aktieri vairākās atsevišķās nacionālās sistēmās tiek pārliecināti par nepieciešamību pārbīdīt savas lojalitātes, ekspektācijas un politiskās aktivitātes jaunas politiskās vienības virzienā, kuras institūcijas pieprasa lemšanas tiesības pār integratīvo vienību veidojošajām nacionālajām valstīm.¹²² Tāpēc pētniekus

---

¹²¹ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 51.-52.

¹²² Political integration is the process whereby political actors in several distinct national settings are persuaded to shift their loyalties, expectations and political activities toward a new center, whose institutions possess or demand jurisdiction over the pre-existing national states. Haas, E. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*. Stanford University Press, Stanford, 1968. P. 16.

interesē jautājumi par to, kādos apstākļos un kāpēc valstis pārstāj būt pilnīgi suverēnas, kā un kāpēc tās brīvprātīgi apvienojas un sadarbojas ar saviem kaimiņiem, neraugoties uz to, ka tādējādi tās zaudē savus suverenitātes atribūtus, pretī iegūstot jaunas iemaņas starpvalstu konfliktu novēršanai.¹²³

Hāsa piedāvātā integrācijas definīcija ir viena no visbiežāk izmantotajām, jo tā pieļauj ļoti daudzveidīgas integrācijas gradācijas un variācijas. Netiek paskaidrots, cik lielam aktieru skaitam vajadzētu būt iesaistītam integrācijas procesā, proti, kuri aktieri pārbīda savas lojalitātes jaunā politiskā centra virzienā un cik lielam skaitam aktieru vajadzētu piedalīties šajā procesā. Ne mazāk interesants ir jautājums par jaunā politiskā centra pilnvarām. Ir noprotams, ka jaunais politiskais centrs ir starptautiska organizācija, taču tās pilnvaru apjoms netiek precizēts. Neliela norāde definīcijā gan tiek dota attiecībā uz jaunā politiskā centra spēku, jo, ja šis centrs ir pietiekami spēcīgs, lai pieprasītu lemšanas tiesības pār nacionālajām valstīm (būtībā šeit ir runa par nacionālo valstu rīcības ietekmēšanu), tad kļūst skaidrs, ka jaunais politiskais centrs nav vāja starptautiskā organizācija. Un tomēr Hāsa definīcija pieļauj arī minimālu integrācijas izpratni, proti, par starptautisko integrāciju var runāt arī tad, ja jaunais politiskais centrs ir starptautiska organizācija, kuras pilnvaras saistās, piemēram, ar kuģošanas drošības jautājumu kontroli un regulēšanu starptautiskā līmenī. Parasti Hāsa integrācijas definīcija tiek saistīta ar Eiropas Savienības piemēru, taču pēc būtības šī definīcija neizslēdz citus integrācijas gadījumus. Tas ļauj promocijas darbā piemērot integrācijas jēdzienu valstu mijiedarbības procesiem BJR.

Ernesta Hāsa definīcija ir iekļaujoša, taču tajā ir ietverta arī prasība pēc augstas integrētības pakāpes, lai kādu procesu dēvētu par integrāciju. Par augstiem kritērijiem attiecībā pret integrācijas procesu liecina Hāsa definīcijā ietvertā norāde uz lojalitāšu pārbīdi no nacionālās valsts ietvariem uz jauno politisko centru. Tas arī ir visnekonkrētākais elements Hāsa definīcijā, jo lojalitāšu pārbīdi ir ļoti grūti identificēt, taču tās klātbūtne definīcijā liecina par to, ka Hāss paredzēja integrācijas procesu kā ilgstošu virzību, kuras galarezultāts varētu būt jauna politiskā kopiena, kas veic pieaugošu funkciju daudzumu, tādējādi izpelnoties ne tikai pozitīvu savas darbības novērtējumu, bet arī politiskās kopienas dalībnieku lojalitāti. Var secināt, ka

---

¹²³ Haas, E. *The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing*. International Organization, 24:4, Cambridge, 1970. P. 610.

integrācijas definīcijas vieni elementi varētu attiekties uz vienu integrācijas procesa stadiju, ka, kamēr visi elementi kopā varētu darboties integrācijas tālākajās stadijās.

Neofunkcionālistu pieejai ir iekšēji nedaudz atšķirīga, jo, piemēram, Leons Linbergs, definējot integrācijas jēdzienu, atzīst, ka ir piesardzīgāks par Hāsu. Lindbergs raksta, ka piesardzīgāka integrācijas izpratne nozīmē to, ka integrācija tiek saprasta kā procesu un instrumentu attīstība, ar kuru palīdzību ir iespējams pieņemt kolektīvus lēmumus citādā veidā, nekā tas notiek nacionālo valstu ietvaros. Integrāciju, pēc Lindberga domām, ir iespējams sasniegt arī bez jaunas politiskās kopienas izveidošanas, un integrācija šajā gadījumā būtu nevis jaunas politiskās kopienas izveidošana, bet gan lēmumu pieņemšanas procesa radīšana, kas ļautu suverēnām valstīm darboties kopā un pieņemt kolektīvus lēmumus.¹²⁴ Hāsa izpratnē integrācija ir visaptveroša, bet Lindberga izpratne aprobežojas ar kolektīvu lēmumu pieņemšanas mehānismu izveidošanu politiskās elites grupu līmenī. Hāsam integrācijas procesā tiek iesaistīta arī sabiedrība, bet Lindbergam integrācija ir elites grupu projekts.

Citās integrācijas definīcijās tiek uzsvērti nedaudz atšķirīgi integrācijas aspekti. Čārlzs Pentlands (*Charles Pentland*) raksta, ka vispārīgā līmenī politisko integrāciju ir iespējams saprast kā procesu, kura gaitā cilvēku grupa, kas sākotnēji ir organizēta divās vai vairākās valstīs, izveido politisku kopumu, ko ir iespējams zināmā mērā nosaukt par kopienu.¹²⁵ Protams, arī Pentlanda definīcija rada zināmus jautājumus, proti, kāda veida kopienai vajadzētu izveidoties integrācijas procesa rezultātā un kādiem nosacījumiem vajadzētu piepildīties, lai integrācijas process notiktu? Attiecībā uz pirmo jautājumu atbildes variē sākot ar valsts modeli un beidzot ar kopienas modeli, bet otrā jautājuma gadījumā var nodalīt tās pieejas, kurās ir uzsvērti politisko faktoru nozīme, no pieejām, kurās uzsvars tiek likts uz ekonomiskajiem, sociālajiem un tehnoloģiskajiem faktoriem.

Hāss kādā citā savā darbā raksta, ka integrācija ir brīvprātīga lielāku politisko vienību radīšana, kuras gaitā notiek kara kā organizētas vardarbības formas un savstarpējo attiecību kārtošanas metodes izslēgšana no integrācijas procesā iekļauto institūciju

---

¹²⁴ Lindberg, L.N. *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford University Press, Stanford, 1963. P. 4.

¹²⁵ Pentland, C. *International Theory and European Integration*. Faber and Faber Limited, London, 1973. P. 21.

rīcības.¹²⁶ Turpat Hāss norāda uz to, ka reģionālā integrācija ir process, kura gaitā tiek radītas jaunas politiskās kopienas, kuru pastāvēšanu galvenokārt definē institūciju un attieksmju eksistence. Vēl citviet Hāss raksturo integrāciju kā procesu, kura gaitā tiek izveidota politiskā kopiena. Šo kopieni veido suverēnas valstis, no kurām katra pati par sevi ir politiska kopiena, taču vairākas suverēnas valstis var izveidot jaunu politisko kopieni. Ar politisko kopieni Hāss saprot cilvēku un institūciju kopumu, kurā pārmaiņas notiek mierīgā ceļā, neraugoties uz to, ka kopienā ir grupas, kuru intereses ir antagonistiskas. Savukārt, pats process, kura gaitā tiek izveidota politiskā kopiena, kurā pārmaiņas notiek mierīgā ceļā, pēc Hāsa domām, būtu dēvējams par integrāciju.¹²⁷ Var pamanīt, ka viņa skatījums uz integrācijas procesu ir ļoti konsekvents, proti, integrācija ir politiskās kopienas izveidošana ar visām no tā izrietošajām sekām (institūciju veidošana un attieksmes), turklāt šo kopieni raksturo tās iekšienē pastāvošo domstarpību atrisināšana mierīgā ceļā.

Citi neofunkcionālistu autori, kas rakstījuši par integrāciju,¹²⁸ arī piedāvāja savas integrācijas definīcijas. Kā raksta Bens Rosamonds, tad, piemēram, Maikls Hodžess (*Michael Hodges*) definē integrāciju kā jaunu politisko sistēmu veidošanu no politiskajām sistēmām, kas līdz tam bijušas šķirtas. Redžinalds Harisons (*Reginald Harrison*) līdzīgi kā Hāss norādīja uz centrālo institūciju nozīmīgumu, apgalvojot, ka integrācijas procesu var definēt kā centrālo pārvaldes institūciju izveidošanu politiskās kopienas ietvaros, kur jaunajām pārvaldes institūcijām ir, pirmkārt, tiesības pieņemt saistošus lēmumus, otrkārt, tiesības veikt vērtību pārdali reģionālā līmenī un, treškārt, ir izveidoti adekvāti lēmumu saskaņošanas mehānismi (consensus-formation mechanisms). Savukārt, Viljams Voless (*William Wallace*) uzskata, ka integrācija ir intensīvu un daudzveidīgu mijiedarbības kanālu izveidošana starp līdz tam autonomām vienībām.¹²⁹ Volesa definīcija stipri vien atšķiras no pārējām līdz šim piedāvātajām, jo tajā nav likts uzsvars uz institūciju veidošanu. Jāatzīmē, ka Volesa definīcija arī ir veidota krietni pēc klasiskā integrācijas teoriju veidošanās perioda sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados. Volesa definīcijā apvienojas gan neofunkcionālisma, gan

---

¹²⁶ Haas, E.B. The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing. *International Organization*, 24:4. Regional Integration: Theory and Research, Cambridge, 1970. P. 610.

¹²⁷ Haas, E.B. *International Integration: The European and Universal Process*. *International Organization*, 15:3, Cambridge, 1961. P. 366.

¹²⁸ Pirmā viļņa integrācijas teorijās jēdziens „integrācija” galvenokārt tika saprasts kā politiskā integrācija. Protams, integrācijas ekonomiskie aspekti netika pilnībā izslēgti no analīzes, taču jēdzieni “integrācija” un “politiskā integrācija” tika uzskatīti gandrīz par sinonīmiem.

¹²⁹ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 13.

transakcionālisma (tikš aplūkots nākamajā nodaļā) elementi, jo tajā tiek pieminēta kanālu veidošana starp autonomām vienībām, ko var saprast gan kā transakcijas, gan kā politisko lēmumu saskaņošanu, kurai parasti ir nepieciešama arī institūciju klātbūtne. Līdz ar to Volessam vienā definīcijā ir izdevies apkopot ne tikai integrācijas politiskos un ekonomiskos, bet arī sociālos un kultūras aspektus, jo mijiedarbības kanālu daudzveidība paredz dažādus mijiedarbības veidus starp autonomajām vienībām.

Volessa integrācijas definīcija ir ļoti interesanta arī no tā viedokļa, ka tā norāda uz atšķirībām starp formālo un neformālo integrāciju, proti, politiskā integrācija ir tikai viens no tās aspektiem, jo ir vēl arī ekonomiskā, sociālā un kultūras integrācija. Piemēram, Džozefs Najs (*Joseph Nye*) raksta, ka Hāsa integrācijas definīcijā ir apvienoti dažādi integrācijas aspekti, kas var notikt vai nenotikt vienlaicīgi, tāpēc pareizāk būtu runāt par dažādiem integrācijas veidiem – sociālo, ekonomisko un politisko, kuras būtu iespējams sadalīt sīkākos integrācijas apakštipos.¹³⁰ Ričards Higots (*Richard Higgott*) norāda uz atšķirībām starp formālo un neformālo integrāciju – starp integrāciju *de iure*, kas ir interpretējama kā institucionāla ekonomiskā sadarbība, un integrāciju *de facto*, kuru saprot kā strukturālu ekonomisko reģionalizāciju.¹³¹ Šīs vēlākās integrācijas definīcijas norāda uz sakarībām starp politisko un ekonomisko integrāciju un to daudzveidīgajām izpausmēm.

No šī darba viedokļa ir būtiski aplūkot ne tikai neofunkcionālistu piedāvāto integrācijas definīciju un tajā uzsvērtos integrācijas aspektus, bet arī pazīmes, kas raksturo (un pavada) integrācijas procesu, kā arī šī procesa priekšnosacījumus.¹³² Par spīti neofunkcionālistu paškritiskajai attieksmei, kuras viena no redzamākajām izpausmēm bija neofunkcionālista Ernesta Hāsa uzdrīkstēšanās nosaukt grāmatu, kas bija veltīta

---

¹³⁰ Nye, J.S. *Comparative Regional Integration: Concept and Measurement*. International Organization, Cambridge, 22:4, 1968. P. 858.

¹³¹ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 13.

¹³² Jautājums par integrācijas procesu un sekām ir ticis diezgan plaši apspriests pētnieciskajā literatūrā. Piemēram, Stjuarts Šaingolds uzskata, ka daudzu pētnieku liktais uzsvars uz integrācijas procesu, aplūkojot integrācijas gaitā notiekošās izmaiņas kā tās indikatorus, nav īsti pareizs un adekvāts. Integrācija parādās kā nebeidzams process, kam nav seku un kam ir tikai procesa indikatori. Šaingolds piedāvā palūkoties uz integrāciju no ieceru un seku viedokļa, kas ļautu izdarīt secinājumus par to, kā integrācija ir ietekmējusi valstu sadarbību un iekšpolitiskās norises. Ja uz integrāciju palūkojas, kā to piedāvā Šaingolds, tad jau sešdesmito gadu beigās varēja saskatīt būtiskas izmaiņas, kas radušās integrācijas rezultātā, piemēram, jaunu organizāciju un kopienas mēroga spiediena grupu parādīšanās, institucionālās inovācijas un bezprecedenta sadarbība starp nacionālā un kopienas līmeņa pārvaldes struktūru darbiniekiem. Scheingold, S.A. *Domestic and International Consequences of Integration*. Regional Integration. Theory and Research Lindberg, L.N., Scheingold, S.A. (ed.). Harvard University Press, Cambridge, 1971. P. 375.

neofunkcionālisma ideju pārskatīšanai, „Reģionālās integrācijas teorijas atpalcība” (“The Obsolescence of Regional Integration Theory”),¹³³ neofunkcionālisti visai pamatīgi bija aprakstījuši integrācijas procesu un tā pazīmes.

Neapšaubāmi par nozīmīgu neofunkcionālistu ieguldījumu reģionālās integrācijas teoriju attīstībā ir uzskatāma integrācijas procesu aprakstīšana vispārīgā līmenī. Ne tikai funkcionālismam bija raksturīgs automātisks skatījums uz integrāciju, jo zināmā mērā tāds piemīt arī neofunkcionālismam. Var nosaukt vismaz divus procesus, kam, pēc neofunkcionālistu domām, integrācijas gaitā vajadzētu notikt automātiski. Pirmkārt, ekonomiskā integrācija automātiski palielina ekonomisko transakciju daudzumu starp vienībām, kas piedalās integrācijas procesā. Otrkārt, integrācijas gaitā rodas jaunas interešu grupas, kas cenšas aizstāvēt savas intereses reģiona līmenī.¹³⁴ Pirmajam apgalvojumam ir raksturīgs funkcionāls skatījums uz integrāciju, jo tā rodas tikai tur, kur pēc tās ir pieprasījums. Tātad tajā brīdī, kad pieprasījums tiek apmierināts (notiek integrācija), transakciju apjoms palielinās, jo iesaistītie aktieri ir gaidījuši nosacījumu maiņu, kas pieļautu transakcijas. Otrajā apgalvojumā ir labi saskatāms neofunkcionālistiem raksturīgais skatījums uz politiku kā grupu aktivitāti. Politikā piedalās grupas, kas aizstāv savas savtīgās intereses. Ja nozīmīgu lēmumu pieņemšana tiek pacelta pārnacionālā līmenī, tad automātiski radīsies grupas, kas centīsies aizstāvēt savas intereses pārnacionālajās institūcijās.

Par būtisku neofunkcionālistu ieguldījumu reģionālās integrācijas teoriju attīstībā ir uzskatāms detalizēti izstrādātais priekšstatu kopums par integrācijas nosacījumiem. Hāss un Šmiters aplūko integrāciju kā procesu, kam ir savi sākotnējie nosacījumi, ekonomiskās savienības veidošanas nosacījumi un procesa nosacījumi. Hāsa un Šmitera integrācijas procesa modelis (skat. 4. tabulu) atklāj neofunkcionālistu priekšstatus par

---

¹³³ “Obsolescence” no angļu valodas tulkojama kā novecošana, nolietojums, morālais nolietojums. Ernests Hāss, salīdzinot reģionālās integrācijas pētniekus ar dakteriem un reģionālās integrācijas projektus ar pacientiem, norāda uz to, ka teorijas nav spējušas adekvāti paredzēt pārmaiņas, kurām vajadzētu notikt. Pirmkārt, neofunkcionālisti nespēja paredzēt, ka valdības aktīvi rīkosies un pārņems integrācijas procesus savā kontrolē. Otrkārt, dažos gadījumos integrācijai vajadzēja izbeigties, tomēr tā turpinājās un attīstījās pretēji teorētiku paredzējumiem, taču citos gadījumos no teorētiku viedokļa perspektīvi integrācijas projekti “nomira”. Hāss nebūt neapgalvo, ka nākotnes nav reģionālajai integrācijai vai ka nākotnes nav reģionālās integrācijas teorijām. Tieši pretēji. Gan reģionālās integrācijas projekti var veiksmīgi attīstīties, gan teorijas var tikt pilnveidotas, taču, pēc Hāsa domām, problēmas rada teorijas nespēja adekvāti paredzēt pārmaiņu procesu un to virzību, jo izrādījās, ka integrācija neseko kādam konkrētam modelim un ka tās rezultāti (institūcijas, attieksmes, transakcijas) var attīstīties veidos, kas ir grūti paredzami. Haas, E.B. The Obsolescence of Regional Integration. Research series no. 25, University of California, Berkeley, 1975.

¹³⁴ Rosamond, B. Theories of European Integration. St.Martin’s Press, New York, 2000. P. 58.

integrācijas nosacījumiem. Integrācija noritēs veiksmīgi, ja tai būs tādi priekšnoteikumi kā kultūras līdzības, intensīva mijiedarbība starp iesaistītajām vienībām un iesaistītās vienības būs plurālistiskas demokrātijas. Integrācija noritēs veiksmīgi, ja tās attīstībā būs ieinteresētas politiskās elites grupas un ja integrācija noritēs stratēģiski nozīmīgos sektoros. Savukārt, tālākā integrācijas attīstība būs atkarīga no tā, kā tiks pieņemti nozīmīgi lēmumi, vai integrācija sniegs gaidītos ieguvumus un vai izveidosies nozīmīgas aktieru grupas, kas būs ieinteresētas integrācijas procesa turpināšanā. Jāpiebilst, ka Hāsa-Šmitera modelim piemīt nepilnības. Uz tām norāda Džozefs Najs, rakstot, ka viņam nav saprotama savstarpējā saistība starp deviņiem mainīgajiem, proti, vai integrācija ir uzskatāma par notikušu, ja tiek izpildīti visi deviņi nosacījumi, vai arī daži no tiem ir svarīgāki par citiem? Un cik nopietnas grūtības var rasties integrācijas procesā, ja netiek izpildīti vairāki no tabulā aplūkojamajiem nosacījumiem?¹³⁵

4. tabula. Hāsa-Šmitera integrācijas procesa modelis¹³⁶

Sākotnējie nosacījumi	Nosacījumi ekonomiskās savienības veidošanas gaitā	Procesa nosacījumi
-Vienības lielums -Transakciju biežums -Plurālisma pakāpe -Elites grupu savietojamība	-Iespējamie valdības rīcības iemesli -Jauno reģiona līmeņa institūciju varas un funkciju apjoms	-Lēmumu pieņemšanas stils -Transakciju biežuma pieauguma ātrums -Valdības un privāto aktieru spēja adaptēties

Pie neofunkcionālistu panākumiem jāpieskaita arī tas, ka šīs pieejas ietvaros tika izveidoti termini, ar kuru palīdzību varēja raksturot dažādus integrācijas procesa posmus un aspektus. Nozīmīgākais no šiem jēdzieniem ir pārplūšana, kas tika ieviests, lai raksturotu integrāciju kā procesu, kas, reiz uzsākts, ir ar tendenci turpināties. Pārmaiņas nenotiek automātiski, jo ir nepieciešams politisko aktieru atbalsts, taču pārmaiņu procesa iekšējā dinamika veido pamatu tālākai integrācijai. Šmiters raksta, ka pārplūšana ir process, kura gaitā integrācijas projektā iesaistītie aktieri ir neapmierināti ar to, ka sākotnēji izvirzītie mērķi un noslēgtās vienošanās nedarbojas pilnā apmērā un apņemas atbrīvoties no neapmierinātības vai nu sadarbojoties kādā citā saistītā sektorā vai izvēloties padziļināti sadarboties sākotnējā sektorā, vai izvēlas abus risinājumus.¹³⁷

¹³⁵ Nye, J.S. Patterns and Catalysts in Regional Integration. International Organization, Cambridge, 19:4, 1965. P. 873.

¹³⁶ Haas, E.B. un Schmitter, P.C. Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections about Unity in Latin America. International Organization, 18:4, Cambridge, 1964. P. 711-716., 720.

¹³⁷ Šmitera pārplūšanas jēdziena formulējums ir vēl interesantāks oriģinālvalodā: "Frustration and/or dissatisfaction generated by unexpected performance (whether better or worse) in a a sector for which specific common goals have been set will result in the search for alternative means for reaching the same

Tomēr ir būtiski vēlreiz uzsvērt to, ka pārplūšanas process jau no paša sākuma netika uzskatīts par automātisku. Hāss 1961. gadā rakstīja, ka nosacījumi dažādās integrācijas stadijās var būt ļoti atšķirīgi. Mācības, kas ir gūtas vienā integrācijas kontekstā, nevar tikt automātiski pārnestas citā laikā un citā kontekstā.¹³⁸

Neofunkcionālisti izveidoja veselu terminu virkni, kas aprakstīja dažādas integrācijas stadijas un procesus. Pārplūšana – *spillover*. *Spill-around* – tiek paplašināts centrālo institūciju darbības lauks, taču tiek saglabāts to varas līmenis. *Buildup* – tiek palielināta institūciju autonomija, pieņemot lēmumus, taču netiek pieļauta institūciju nostiprināšanās, iekļaujot to pārziņā jaunas darbības jomas. *Retrench* – tiek paaugstināts kopīgās apspriešanas līmenis, taču tiek likvidētas institūcijas. *Muddle-about* – reģionālā līmeņa institūciju birokrātiem tiek atļauts debatēt un piedāvāt jaunas iniciatīvas, taču tiek samazinātas birokrātu iespējas pārdalīt kopīgās vērtības. *Spill-back* – atgriešanās pirmsintegrācijas stadijā, samazinot reģionālo institūciju lemtspējas līmeni un darbības lauku. *Encapsulate* – reakcija uz integrācijas procesa krīzi, piedāvājot minimālas modifikācijas. Nosauktie jēdzieni veido terminoloģisko pamatu, uz kura balstās integrācijas pētnieki arī mūsdienās.

Pārplūšana un citi ar to saistītie jēdzieni ieņem svarīgu vietu neofunkcionālisma teorijā, tomēr integrācijas procesam ir arī citi rezultāti. Filips Šmiters raksta, ka ļoti nozīmīgs integrācijas procesā ir eksternalizācijas jautājums. Ar to tiek saprasta integrācijas gaitā radusies nepieciešamība izveidot kopīgu ārēju nostāju attiecībā pret trešajām valstīm pat tādā gadījumā, ja ārējās nostājas veidošana nav bijusi ietverta sākotnējā integrācijas shēmā. Interesanti, ka ārējas nostājas veidošana var tikt uztverta kā nepieciešamība ne tikai tajos gadījumos, kad integrācija ir bijusi veiksmīga, bet arī tajos gadījumos, kad tā tāda nav bijusi. Arī trešo valstu attieksme pret konkrēto integrācijas projektu var būt ļoti dažāda. Tā var svārstīties no klaja naidīguma līdz pat vēlmei pievienoties reģionālās

---

goals. This is likely to involve collective action in policy sectors not contemplated in original agreement which, in turn, is likely to lead to an added delegation of authority to regional institutions. Spillover refers, then, to the process whereby members of an integration scheme – agreed on some collective goals for a variety of motives but unequally satisfied with their attainment of these goals – attempt to resolve their dissatisfaction either by resorting to collaboration in another, related sector (expanding the *scope* of the mutual commitment) or by intensifying their commitment to the original sector (increasing the *level* of mutual commitment) or both.” Schmitter, P.C. Three Neofunctional Hypotheses about International Integration. *International Organization*, 23:1, Cambridge, 1969. P. 162.

¹³⁸ Haas, E.B. *International Integration: The European and Universal Process*. *International Organization*, Cambridge, 15:3. 1961. P. 376.

integrācijas projektam.¹³⁹ Būtiski ir tas, ka integrācijas gaitā rodas nepieciešamība pēc ārējas nostājas veidošanas. Šis process ir daļēji automātisks, tomēr tas ir atkarīgs no veselās faktoru virknes, piemēram, trešo valstu nostājas, ģeogrāfiskajiem faktoriem, integrācijas shēmas apjoma un līmeņa utt.

Visbeidzot, integrācijas gaitā notiek politizācijas process. Tā kā pārplūšanas procesam ir kumulatīvs raksturs, tad veiksmīgas integrācijas gadījumā paplašinās tajā iesaistīto aktieru un tās aptverto jautājumu loks.¹⁴⁰ Ja integrācija ir sākusies ar valstu sadarbību nepretrunīgos jautājumos vai tādos jautājumos, kuros valstis sākotnēji vismaz ir spējušas panākt vienošanos, tad integrācijas gaitā kopīgai lēmumu pieņemšanai tiek nodoti jautājumi, kas ir ļoti pretrunīgi un kuros panākt vienprātību ir sarežģīti. Jaunu un pretrunīgu tēmu iesaistīšana pati par sevi palielina ieinteresēto grupu loku, tāpēc var apgalvot, ka integrācijas process tiek aizvien vairāk politizēts. Kopīgo lēmumu pieņemšanas procesā visticamāk tiek pārdefinēti kopīgie mērķi. Politizācija ir visai interesanta no tā viedokļa, ka šajā stadijā var notikt gan reģionālo institūciju nostiprināšanās, gan pavājināšanās, jo pastāv iespēja, ka valstis, pieaugot dienaskārtības pretrunīgumam, centīsies iegūt lielāku kontroli pār integrācijas procesu. Šmiters uzskata, ka politizācijai vajadzētu novest pie reģionālo institūciju nostiprināšanās, taču šī darba autors uzskata, ka politizācijas stadijas gala iznākums ir neskaidrs un var būt atšķirīgs katra konkrētā integrācijas projekta gadījumā.

Parasti pārplūšanas, eksternalizācijas un politizācijas jēdzieni tiek lietoti attiecībā uz stabilām integrācijas shēmām, taču tos var attiecināt arī uz BJR valstu sadarbības piemēriem, kas ļauj aplūkot sadarbību uzdodot jautājumus par to, vai ir notikusi reģionālās sadarbības kodolu veidojošo jautājumu skaita paplašināšanās? Vai ir notikusi reģionālās sadarbības organizāciju nostiprināšanās? Vai BJR spēj ietekmēt ārējo vidi? Kā veidojas ārējo aktieru jeb trešo valstu attieksme pret BJR? Vai BJR sadarbības gadījumā ir notikusi reģionālās dienaskārtības jautājumu politizācija? Var secināt, ka neofunkcionālisms piedāvā instrumentus, kas ir noderīgi ne tikai atzītu reģionālās integrācijas shēmu analīzei, bet arī citu reģionālās sadarbības gadījumu analīzei.

---

¹³⁹ Schmitter, P.C. Three Neofunctional Hypotheses about International Integration. *International Organization*, 23:1, Cambridge, 1969. P. 165.

¹⁴⁰ Turpat, P. 166.

Ir jāpiebilst arī daži vārdi par funkcionālisma un neofunkcionālisma attiecībām, jo, lai arī parasti tiek uzsvērtā šo teoriju secīgā attīstība, tomēr funkcionālistu ievērojamākais autors Deivids Mitranijš aktīvi aizstāvēja savas idejas vēl septiņdesmito gadu sākumā. Mitranijš ļoti kritiski vērtēja neofunkcionālismu un savā 1971. gadā publicētajā rakstā pat nodēvēja neofunkcionālistus par pusfunkcionālistiem. Kritika šajā gadījumā ir īsti vietā, jo funkcionālisma ietvaros integrācijai ir nevis reģionāls, bet gan visaptverošs raksturs savukārt neofunkcionālisms pēc būtības ir reģionālās integrācijas teorija. No Mitranija viedokļa raugoties, neofunkcionālisms ir uzskatāms par pusfunkcionālismu tādā ziņā, ka jaunais šajā teorijā ir integrācija, taču vecais ir šīs integrācijas iegrožošanas politiskās suverenitātes konceptā, jo reģionu integrācijas rezultātā veidojas nošķirums starp iekšpasauli un ārpusauli.¹⁴¹ Robežas tiek nojauktas, lai tās nostiprinātu reģionu līmenī. Integrācijas iegrožošana reģionu robežās ir pretrunā ar funkcionālisma pamatideju par integrāciju kā universālu fenomenu, kur politiskie jeb norobežojošie elementi piekāptos robežas pārsniedzošo elementu priekšā.¹⁴² Mitranija neapmierinātība ar integrācijas teoriju attīstību, ir izskaidrojama ar to, ka funkcionālisms piedāvā normatīvu skatījumu uz integrāciju, bet neofunkcionālisti labāk apzinās integrācijas ierobežojumus. Uzsvēra likšana uz reģionālo integrāciju no neofunkcionālistu viedokļa ir dabiska, jo integrācija kā institūciju veidošana patiešām pārsvarā notiek reģionu ietvaros.

Arī Hāss raksta, ka neofunkcionālisma, tāpat kā jebkuras citas integrācijas teorijas, mērķis pēc būtības ir normatīvs, jo tiek skaidrots tas, kā reģiona ietvaros notiek miermīlīgas pārmaiņas un kopienas veidošana. No šāda viedokļa raugoties, Hāsam neapšaubāmi ir taisnība, taču Mitraniju vairāk uztrauc nevis integrācijas iekšējie pozitīvie rezultāti, kas izpaužas reģiona ietvaros, bet gan iespējamie negatīvie aspekti, kas varētu rasties pretnostatot iekšpasauli ārpusaulei. Funkcionālisti uzdod jautājumu, vai funkcijas apstājas pie reģiona robežām? Ja funkciju ierobežošana reģiona mērogā ir mākslīga, tad integrācija ir uzskatāma par nepilnīgu. Atzīstot neofunkcionālisma teorētiskās priekšrocības, tomēr būtu vērts atcerēties, ka integrācijas teorijas sākotnēji skaidroja integrāciju, nevis reģionālo integrāciju, kura, iespējams, nav vienīgais integrācijas veids, jo integrācija var būt arī universāla, nevis tikai reģionāla parādība.

---

¹⁴¹ Mitranijš, D. The Functional Approach in Historical Perspective. *International Affairs*, 47:3, Blackwell, 1971. P. 535.

¹⁴² Mitranija uzskats par Eiropas apvienošanās projektu ir, ka tam vajadzētu attīstīties tādā veidā, lai tas netraucētu integrācijas kā universāla, nevis reģionāla fenomena nostiprināšanos. Mitranijš, D. *Delusion of Regional Unity. Limits and Problems of European Integration*. Martinus Nijhoff, Hague, 1963. P. 39.

Džeimss Kaporaso (*James Caporaso*) septiņdesmito gadu sākumā rakstīja, ka integrācijas pētījumi ir attīstījušies trijos virzienos, un tos nosaka autoru dažādās šī procesa izpratnes. Pirmkārt, pētītas ir transakcijas starp vienībām, kas piedalās integrācijas procesā. Otrkārt, pētītas ir indivīdu attieksmes un viedokļi. Treškārt, pētītas ir politiskās institūcijas, kas tiek izveidotas integrācijas procesā.¹⁴³ Neofunkcionālisti pārsvarā savos pētījumos fokusējās uz politisko institūciju analīzi, kā arī pētīja attieksmi pret integrācijas procesu,¹⁴⁴ taču neofunkcionālisti maz uzmanības pievērša transakciju analīzei starp integrācijas procesā iesaistītajām vienībām, tāpēc nākamajā nodaļā tiks aplūkoti transakcionālistu priekšstati par integrāciju.

2.4. Transakcionālisms

Transakcionālisma kā integrācijas teorijas elementi ir atrodami arī neofunkcionālisma teorijā, piemēram, Hāsa-Šmitera integrācijas procesa modelī transakcijas tika pieminētas kā būtisks nosacījums integrācijas procesa uzsākšanai. Transakciju daudzums liecina par pastāvošu ieinteresētību, kas var kalpot par stimulu integrācijas uzsākšanai. Neraugoties uz to, ka šī darba ietvaros transakcionālisms tiek aplūkots kā trešā integrācijas teorija, atsevišķi autori, atskatoties uz integrācijas teoriju veidošanos, sāk teorētisko pārskatu tieši ar transakcionālismu, ignorējot funkcionālistu veikumu.¹⁴⁵ Un šāda pieeja ir diezgan pamatota, jo mūsdienās funkcionālisms tikpat kā netiek izmantots, turklāt hronoloģiski transakcionālisms ir veidojies pirms neofunkcionālisma. Transakcionālisma pieeja tiek izmantota integrācijas pētīšanai arī mūsdienās, par ko liecina Žanetas Ozoliņas rakstītais: “Neraugoties uz to, ka teorija [transakcionālisms] tika izstrādāta aukstā kara apstākļos, tomēr tās pamatnostādnes ir pilnībā piemērojamas mūsdienās. ... Tās integrācijas teorijas, kuras tika izstrādātas aukstā kara apstākļos, galvenokārt aplūkoja starpvalstu attiecības un valstu uzvedības modeļus bipolārajā spēku sadalījumā. Savukārt Kārlis Doičs atšķirībā no citiem integrācijas teoriju

---

¹⁴³ Caporaso, J. *Theory and Method in the Study of International Integration*. International Organization, Cambridge, 25:2. 1971. P. 229.

¹⁴⁴ Pārsvarā ar indivīdu attieksmju analīzi nodarbojās politikas sociologi. Viens no piemēriem ir Ronalds Ingharta 1970. gada raksts, kurā viņš cenšas atbildēt uz vairākiem būtiskiem jautājumiem saistībā ar integrācijas procesu un indivīdu ietekmi uz to. Piemēram, cik lielā mērā sabiedrība var ietekmēt ārpolitisko lēmumu pieņemšanu? Vai ārpolitika vispār interesē sabiedrību? Kādos apstākļos sabiedrība sāk pastiprināti interesēties par integrācijas procesu? utt. Inglehart, R. *Public Opinion and Regional Integration*. International Organization, 24:4, Cambridge, 1970.

¹⁴⁵ Piemēram, Finns Laursens, rakstot apskatu par reģionālās integrācijas teorijām, to sāk ar transakcionālismu un Kārļa Doiča priekšstatiem par integrāciju, kam tālāk seko neofunkcionālistu uzskatu izklāsts. *Comparative Regional Integration. Theoretical Perspectives* Laursen, F. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2003. P. 4.

pārstāvjiem pievēršas indivīdu un sociālo grupu, kuras nosauc par kopienām, analīzei starptautiskās mijiedarbības kopsakarībā. ... Tieši šī pieeja garantēja tās ilglaicīgumu arī pēc bipolaritātes sabrukuma, jo mūsdienu starptautiskajos politiskajos procesos, kā jau iepriekš pieminēts, pieaug tieši dažādu sociālo faktoru loma paralēli valstu tradicionālajai lomai.”¹⁴⁶ Nav jābrīnās, ka Ozoliņa izvēlas savā darbā skatīties uz reģionālo drošību caur transakcionālisma (un drošības kopienas jēdziena) prizmu, jo transakcionālisms kā integrācijas teorija ir piemērojama arī mūsdienās.

Transkcionālisms ir ticis dēvēts arī par komunikatīvo pieeju integrācijas pētīšanai. Tas pārsvarā tiek saistīts ar čehu izcelsmes pētnieka Karla Doiča vārdu, kurš pat nebūdam starptautisko attiecību pētnieks spēja dot milzīgu ieguldījumu nosacījumu izpētē, kuru iedarbības rezultātā būtu iespējams atrisināt kara problēmu starpvalstu attiecībās. Doičs nodarbojās ar integrācijas pētījumiem ne tikai starptautiskajā, bet arī nacionālajā līmenī. Viņaprāt, integrācija ir process, kas attiecināms gan uz nāciju, gan drošības kopienu veidošanos.¹⁴⁷ Doičs apgalvoja, ka nāciju veidošanās bija iespējama pateicoties komunikācijas uzlabojumiem, kas nodrošināja masu sociālās mobilizācijas iespēju. Cilvēku grupas, paplašinoties komunikāciju tīklam, kļuva saliedētākas, un tas sekmēja nāciju rašanos un attīstību.¹⁴⁸ Ja komunikāciju pieeju piemēro starpvalstu attiecībām, tad pieaugošais komunikāciju blīvums starp valstīm varētu kalpot par iemeslu tam, lai izveidotos transakcionāla kopiena.¹⁴⁹ Integrācijas rezultāts Doičam bija drošības kopiena, kuras izveidošanās bija iespējama, pieaugot transakciju skaitam starp valstīm.

---

¹⁴⁶ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 69. lpp.

¹⁴⁷ Nation-Building. Deutsch, K.W., Foltz, W.J. (ed.). Aldine Atherton, New York, 1966.

¹⁴⁸ Doičs nosauc astoņas pazīmes, kas, viņaprāt, ir bijušas kopīgas daudzām nācijām to veidošanās procesā. 1) Pāreja no lauksaimniecības, kas domāta iztikas vajadzībām, uz lauksaimniecību, kas domāta masu ražošanas un pārdošanas vajadzībām. 2) Laukos dzīvojošās sabiedrības daļas sociālā mobilizācija, kas pārsvarā notika tur, kur iedzīvotāju blīvums bija diezgan augsts. 3) Pilsētu veidošanās un sociālā mobilitāte gan pilsētu ietvaros, gan arī mobilitāte starp pilsētām un lauku rajoniem. 4) Komunikāciju tīkla veidošanās, kas sasaistīja nozīmīgākās upes, pilsētas un tirdzniecības ceļus. Transporta, ceļošanas un migrācijas tendenču pastiprināšanās. 5) Atšķirīga kapitāla, prasmju koncentrācija un reizēm arī sociālo institūciju koncentrācija, kas pievilināja cilvēkus no citām apdzīvotajām vietām, tādējādi palīdzot nācijas veidošanās procesā piedalīties ļoti dažādu sociālo slāņu pārstāvjiem. 6) Intereses jēdziena nostiprināšanās gan indivīdu, gan grupu līmenī, kas notika paralēli noteiktai indivīdu predispozīcijai pievienoties grupai, ar kuru indivīdu saista kopīga valoda un komunikāciju iemaņas. 7) Etniskās pašapziņas un nacionālo simbolu nostiprināšanās indivīdu apziņā. 8) Etniskās apziņas saplūšana ar politiskās piespiešanas mēģinājumiem, kas dažos gadījumos radīja kārdinājumu “saviem” cilvēkiem nodrošināt privileģētu statusu, pakļaujot sev citas sabiedrības grupas. Deutsch, K.W. The Growth of Nations: Some Recurrent Patterns of Political and Social Integration. World Politics, The John Hopkins University Press, 5:2. 1953.

¹⁴⁹ Rosamond, B. Theories of European Integration. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 42.

Doičs raksta, ka integrācija tās procesa nozīmē ir vienotas sistēmas izveidošana no daļām, kas līdz tam bijušas savrupas. Integrētai vienībai piemīt visas sistēmas pazīmes, proti, savstarpējā atkarība starp sistēmas sastāvdaļām, bet sistēmai kopumā piemīt īpašības, kādas nepiemīt jebkurai no tās vienībām, proti, sistēma ir kas vairāk par tās veidojošo daļu summu. Savukārt, integrācija kā stāvoklis ir attiecību kopums, kas izveidojies starp sistēmas savstarpēji atkarīgajām vienībām. Politisko integrāciju Doičs raksturo kā politisko aktieru un/vai vienību (indivīdi, grupas, pašvaldības, reģioni, valstis) integrāciju, kas izpaužas šo aktieru uzvedībā. Integrācija ir attiecību modifikācija starp politiskajām vienībām. Doičs atsevišķi nenodala reģionālo integrāciju. Viņš izšķir četrus integrācijas tipus: universālā integrācija, daļējā integrācija, specifiskā integrācija un difūzā integrācija.¹⁵⁰ Doiča teorija tiek dēvēta par transakcionālismu, tomēr integrācijas veiksmes vai neveiksmes netiek skaidrotas tikai ar kvantitatīviem transakciju rādītājiem, jo drošības kopienas pastāvēšanas galvenā pazīme ir tāda, ka to veidojošās valstis savā starpā nekaro. Doičs uzskatīja, ka transakcijas pašas par sevi mieru negarantē, tāpēc galvenais miera garants ir cilvēku attieksme pret kara iespējamību. Līdz ar to par galveno drošības kopienas pazīmi kļūst nevis transakciju daudzums un blīvums, bet gan cilvēku attieksmes, kas liek domāt, ka “drošības kopiena ir integrēta ļaužu grupa”.¹⁵¹

Tomēr augstākminētai definīcijai nepieciešams plašāks skaidrojums. Doičs un pārējie septiņi autori¹⁵² skaidro, ka *integrācija* ir pietiekami spēcīgas un izplatītas “kopienas izjūtas”, institūtu un prakses izplatīšanās noteiktas teritorijas ietvaros, lai nodrošinātu ilglaicīgu pārliecību iedzīvotājos, ka pārmaiņas notiks miermīlīgā ceļā. Doičam un citiem transakcionālistiem integrācija nenozīmēja cilvēku vai valstu saplūšanu vienotā veselumā, jo Doičs nodalīja amalgamētās drošības kopienas no plurālistiskajām. Pirmajās integrācija patiešām nozīmēja pilnīgu saplūšanu, bet otrajās integrācija notika, daļām paturot savu autonomiju. Ar *kopienas sajūtu* tiek saprasta indivīdu ticība tam, ka grupas ietvaros ir panākta vienošanās, ka sociālo problēmu risināšana notiks miermīlīgu pārmaiņu ceļā. Ar *miermīlīgām pārmaiņām* tiek saprasta sociālo problēmu atrisināšana

---

¹⁵⁰ Deutsch, K.W. *The Analysis of International Relations*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1978. P. 198-200.

¹⁵¹ *Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience*. Deutsch, K.W. (ed.). Princeton University Press, Princeton, 1968. P. 5.

¹⁵² Lai arī šīs drošības kopienas un integrācijas definīcijas parasti tiek piedēvētas Kārlim Doičam, tomēr grāmatā par to autoru tiek nosaukts Ričards Van Vāgenens, kurš bija viens no astoņu pētnieku komandas, kuru kopdarba rezultātā tapa grāmata par politiskās kopienas veidošanos Ziemeļatlantijas reģionā.

institucionalizētu procedūru ceļā bez liela apmēra fiziska spēka lietošanas.¹⁵³ Šie pieņēmumi par drošības kopienu, integrāciju, kopienas izjūtu un miermīlīgām pārmaiņām veido transakcionālisma kodolu.

Pēc Doiča domām, integrācijai ir vairāki uzdevumi. Pirmkārt, tai ir jāpalīdz saglabāt miers. Otrkārt, integrācijas procesā ir jāpalielinās integratīvās vienības kapacitātei. Treškārt, integrācijai ir jāpalīdz sasniegt kāds konkrēts uzdevums. Ceturtkārt, integrācijas procesā izveidotajai vienībai ir jāiegūst paštēls un priekšstats par savu lomu. Savukārt, lai integrācija varētu notikt, ir jābūt šādiem priekšnoteikumiem: pirmkārt, vienību starpā ir jāvalda viedoklim, ka tās ir viena otrai nozīmīgas. Otrkārt, vērtību savietojamībai un cerībām uz kopējiem ieguvumiem. Treškārt, vienībām ir jābūt savstarpēji atsaucīgām. Ceturtkārt, starp vienībām ir zināmai kolektīvai identitātei vai lojalitātei vienai pret otru.¹⁵⁴ Doičs uzskatīja, ka integrācijas rezultātā varētu rasties drošības kopienas, kuru integrācijas pakāpe būtu diezgan atšķirīga. Vairums pētnieku rakstot par Doiča pienesumu integrācijas teorijām, piemin nosacījumus, kas nepieciešami, lai izveidotos amalgamēta drošības kopiena, aizmirstot, ka amalgamēta drošības kopiena būtībā ir valsts, nevis valstu apvienība. Doičs bija izveidojis veselu virkni nosacījumu, kas būtu nepieciešami amalgamētas drošības kopienas izveidošanai. Dažādos avotos šo nosacījumu skaits ir atšķirīgs.¹⁵⁵ Savukārt plurālistiskas drošības kopienas izveidošanai, pēc Doiča domām, ir nepieciešami trīs nosacījumi:

1. Galveno politisko vērtību savietojamība.
2. Integrācijas procesā iesaistīto valstu valdību un politiski nozīmīgo slāņu spēja pietiekami ātri un adekvāti atsaukties uz citu procesā iesaistīto valstu vajadzībām, lūgumiem un rīcību bez vardarbības lietošanas.
3. Integrācijas procesā iesaistīto valstu nozīmīgu politisko, ekonomisko un sociālo rīcības aspektu savstarpēja paredzamība (Doičs raksta, ka plurālistiskas drošības kopienas gadījumā nozīmīgo politisko, ekonomisko un sociālo rīcības aspektu skaits ir mazāks nekā amalgamētās drošības kopienas gadījumā).¹⁵⁶

---

¹⁵³ Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience. Deutsch, K.W. (ed.). Princeton University Press, Princeton, 1968. P. 5.

¹⁵⁴ Deutsch, K.W. The Analysis of International Relations. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1978. P. 220.

¹⁵⁵ Pats Doičs vienā no grāmatām nosauc 12 nosacījumus, bet citi autori uzskata, ka nosacījumu skaits ir mazāks, piemēram, Laursens nosauc 9 nosacījumus. Deutsch, K.W. The Analysis of International Relations. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1978. P. 243. un Comparative Regional Integration. Theoretical Perspectives Laursen, F. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2003. P. 4-5.

¹⁵⁶ Deutsch, K.W. The Analysis of International Relations. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1978. P. 244.-245.

Doiča izpratne par integrāciju bija kvantitatīva, jo gan komunikācijas, gan transakcijas ir kvantitatīvi izmērāmas, tomēr tas reizē ir gan ieguvums, gan problēma. Ieguvums ir tādā ziņā, ka integrācijas procesu ir iespējams pārvērst kvantitatīvos lielumos, kurus ir iespējams savstarpēji salīdzināt. Iegūto datu apstrāde un analīze ļauj izdarīt secinājumus par integrācijas projektu gaitu, salīdzinot gan viena integrācijas projekta dažādas stadijas, gan atšķirīgus integrācijas projektus.¹⁵⁷ Šādas pieejas galvenais trūkums ir tāds, ka kvantitatīvos datus, kas nepieciešami integrācijas procesu analīzei, ir ļoti grūti iegūt, nemaz nerunājot par to, ka vairums Doiča izvirzīto kritēriju amalgamētajām un plurālistiskajām drošības kopienām, ir izteikti kvalitatīvi. Integrācijas procesa operacionalizācija un izmērīšana bija milzīga problēma, kuru pētnieki centās atrisināt ar matemātisko metožu izmantošanas palīdzību, taču šādā veidā iegūtie rezultāti vienalga bija neprecīzi. Turklāt uzsvēra likšana uz komunikācijām un transakcijām sabiedrības līmenī var nebūt produktīva, jo tādā veidā pārāk maza uzmanība tiek veltīta elites grupu uzvedībai, turklāt lielā mērā tiek ignorēta arī starptautiskās sistēmas struktūras ietekme uz valsts uzvedību un realizēto ārpolitiku. Tomēr kopumā Doiča pieeja ļauj aplūkot integrācijas procesu nevis no reģionālo institūciju veidošanas vai ekonomiskās integrācijas skatu punkta, bet gan no starpsabiedrību kontaktu veidošanās viedokļa. Valstu iedzīvotāji sāk apzināties sevi kā vienai kopienai piederošus,¹⁵⁸ bet politisko lēmumu pieņemšanas process netiek pārcelts no nacionālā uz reģionālo līmeni.

---

¹⁵⁷ Piemēram, Doičs sešdesmito gadu vidū izdarīja secinājumu, ka integrācijas gaita Eiropā kopš piecdesmito gadu vidus ir palēninājusies. Šāds apgalvojums ir visai pārsteidzošs, jo aplūkotajā laikā notika Eiropas Ekonomiskās kopienas dibināšana un tās ieviešanas pirmā stadija. Kvantitatīvā analīze ļauj salīdzināt transakciju integrācijas gaitu ar politiski-institucionālās integrācijas gaitu. Var gadīties, ka šie abi integrācijas procesi nenorit vienmērīgi un saskaņoti. Deutsch, K.W. Integration and Arms Control in the European Political Environment: A Summary Report. *The American Political Science Review*, 60:2, APSA, 1966. P. 355. Doiča apgalvojums izraisīja plašas diskusijas, jo Doičs savā pētījumā aplūkoja tikai Rietumeiropas sociālās homogenitātes līmeni raksturojošos faktoros, nepievēršot gandrīz nekādu uzmanību politisko lēmumu pieņemšanas līmenim. Doiča izvēle par labu sociālo indikatoru analīzei tika izdarīta, vadoties no viedokļa, ka vispirms reģionam ir jāsasniedz noteikts sociālās homogenitātes līmenis un ka tikai tad būtu iespējams veikt politiskās integrācijas pasākumus. Citi autori, piemēram, Viljams Fišers, iebilda, uzskatot, ka Doiča izvēle atņemt politisko lēmumu pieņemšanas līmeņa analīzi un koncentrēties uz sabiedrības līmeņa integrācijas indikatoriem ir nepamatota un ka analīzē ir nepieciešams iekļaut arī politisko lēmumu pieņemšanas līmeņa analīzi. Fischer, W.E. An Analysis of the Deutsch Sociocausal Paradigm of Political Integration. *International Organization*, 23:2, Cambridge, 1969. 254.-255. pp. Fišera raksta analīzei skatīt: Caporaso, J. Fischer's Test of Deutsch's Sociocausal Paradigm of Political Integration: A Research Note. *International Organization*, Cambridge, 25:1, 1971. P. 120.-131.

¹⁵⁸ Doičs rakstīja, ka integrācijas procesa gaitā izveidojas tas, ko viņš dēvē par "no-war community", proti, kara iespēja starp integrācijas projektā iesaistītajām vienībām tiek samazināta līdz minimumam, pateicoties tam, ka attiecīgo valstu iedzīvotāji karu uzskata par neiespējamu un nelegitīmu politiskās uzvedības alternatīvu. Turklāt, pēc Doiča domām, kara iespēju noliedzošā attieksme izveidojas integrācijas procesa sākumposmā un nav uzskatāma par šī procesa rezultātu. Deutsch, K.W. *The Analysis of International Relations*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1978. P. 245.

2.5. Integrācijas jēdziens otrā integrācijas teoriju viļņa ietvaros

Otrā viļņa teoriju detalizēts aplūkojums šajā darbā netiek veikts. Daži no iemesliem tika minēti jau teorētiskās daļas sākumā, taču tos ir vērts atsvaidzināt, vēlreiz uzsverot to nozīmi. Pirmā viļņa teoriju izmantošanas pamatojumu rada integrācijas teoriju attīstības pārskats. Šīs teorijas jau sākotnēji attīstījās, lielā mērā pateicoties tam, ka tika izveidota Eiropas Ogļu un Tērauda Kopiena (EOTK), Eiropas Ekonomiskā Kopiena (EEK) un Eiratoms, taču tās netika pilnībā saistītas ar Eiropā notiekošajiem integrācijas procesiem. Visas trīs aplūkotās teorijas – funkcionālisms, neofunkcionālisms un transakcionālisms – centās skaidrot integrācijas procesu un izveidot universālas integrācijas shēmas, kas būtu lietojamas ne tikai Eiropā, bet arī citviet pasaulē. Minētajām trijām teorijām sekoja starpvaldību pieejas periods, kad skaidrota tika nevis pati integrācija, bet gan tas, kāpēc integrācija ir apstājusies un kas vada integrācijas procesu. Tā kā starpvaldību pieeja zināmā mērā sakņojas reālistu skatījumā uz starptautisko politiku, tad tika apgalvots, ka integrāciju vada valstis un ka integrācija Eiropā ir apstājusies, jo tā nav valstīm izdevīga.

Nākamā integrācijas teoriju attīstības stadija jeb otrā viļņa integrācijas teorijas parādījās astoņdesmito gadu beigās, kad Eiropas apvienošanās piedzīvoja jaunu attīstības impulsu, kas starptautiskās politikas pētniekiem deva vielu pārdomām un prasīja izskaidrojumu tam, kāpēc integrācija atkal notiek. Šajā laikā neofunkcionālisma teorijas piedzīvoja atdzimšanu, jo tās uzsvēra pārnacionālo un subnacionālo aktieru lomu integrācijas un pārvaldes procesā. Līdz ar to neofunkcionālisma pamatprincipi un pieņēmumi tika pārskatīti un lietoti aktuālo ES pārvaldības jautājumu analīzē.¹⁵⁹ Var redzēt, ka integrācijas teoriju otrais vilnis ir pilnībā saistīts ar Eiropas apvienošanās, kam netiešs apliecinājums ir Bena Rosamonda dotais apzīmējums otrā viļņa integrācijas teorijām „„Jaunās Eiropas” integrācijas teorijas” (“Theorizing the “New Europe””), jo tieši tā tiek nosaukta nodaļa Rosamonda grāmatā, kur tiek aplūkotas otrā integrācijas viļņa teorijas.¹⁶⁰ Ir skaidrs, ka šajā gadījumā runa nav par integrācijas fenomena kā tāda pētniecību, bet gan par Eiropas integrācijas izpēti.¹⁶¹ Kā atzīst

---

¹⁵⁹ Viens no piemēriem ir Arnes Nīmana mēģinājums atsvaidzināt neofunkcionālisma teoriju un pārbaudīt savu apgalvojumu pareizumu uz PHARE programmas piemēra. Niemann, A. The PHARE programme and the concept of spill-over: neofunctionalism in the making. *Journal of European Public Policy* 5:3, Routledge, 1998. P. 429.-430.

¹⁶⁰ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 98.

¹⁶¹ Citi autori, kā Volters Mattli, ir centušies aplūkot jautājumu par to, kāpēc integrācijas procesi dažādos pasaules reģionos ir noveduši pie tik daudzveidīgiem gala rezultātiem. Protams, šo jautājumu var pārfrāzēt tādā veidā, ka jautājums tiek uzdots par to, kāpēc Eiropā integrācija ir bijusi veiksmīga, kamēr

Markuss Jahtenfukss, tad mūsdienās diskusijas par integrācijas jautājumiem ir daudz konkrētākas, jo pati ES ir kļuvusi par sarežģītu daudzpakāpju pārvaldes sistēmu, kas zināmā mērā pat līdzinās valstij. Turklāt mūsdienu integrācijas teorijām, pateicoties to šaurajai specializācijai, ir maz kopīgā vienai ar otru. Piemēram, teorijām, kuru mērķis, būtu izskaidrot koalīciju veidošanos Eiropas Parlamentā, nebūtu gandrīz nekas kopīgs ar teorijām, kuru mērķis būtu izskaidrot starpvaldību konferenču iznākumus.¹⁶² Tā kā promocijas darba teorētiskās daļas uzdevums ir integrācijas kā teorētiskas kategorijas, nevis konkrēti Eiropas integrācijas izpēte, tad otrā viļņa integrācijas teoriju aplūkošana šī darba ietvaros ir uzskatāma par nelietderīgu divu galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt, jaunā integrācijas teorijas zināmā mērā balstījās uz vecajām teorijām. Otrkārt, jaunās teorijas skaidro nevis integrāciju, bet gan tikai Eiropas integrāciju, turklāt tās nereti ir ļoti specifiskas, piemēram, Eiropas Kopienų tiesas loma integrācijas procesā.

Ja palūkojas uz integrācijas teoriju attīstību, sākot ar funkcionālismu un beidzot ar daudz specifiskākām otrā integrācijas viļņa teorijām, tad var saskatīt vairākas teoriju attīstības fāzes. Viena no iespējām ir nodalīt vecās integrācijas teorijas no jaunākajām, kā starposmu nodalot starpvaldību pieeju, taču pastāv iespēja aplūkot integrācijas teoriju veidošanos citādākā griezumā, un tāds dalījums ir īpaši nozīmīgs no šī darba viedokļa. Var saskatīt trīs integrācijas teoriju veidus, tos nodalot pēc tā, kā tās skata integrācijas fenomenu.

1. Integrācijas teorijas, kas aplūko integrāciju kā universālu fenomenu.
2. Integrācijas teorijas, kas aplūko integrāciju kā reģionālu fenomenu.
3. Integrācijas teorijas, kas tiek veidotas un pārbaudītas uz Eiropas Savienības integrācijas piemēra.

Pirmie divi integrācijas teoriju veidi, kuros ietilpst šī darba autora aplūkotās integrācijas teorijas, ir izmantojami šajā darbā, jo tās aplūko integrāciju kā universālu (funkcionālisms un daļēji transakcionālisms) un/vai reģionālu (neofunkcionālisms un daļēji transakcionālisms) fenomenu. Savukārt, otrā viļņa teorijas, kas pieder pie klasifikācijas trešā punkta, nav izmantojamas integrācijas procesu analīzei BJR, jo tās ir veidotas un testētas gandrīz tikai uz ES piemēra, tāpēc nav piemērojamas “vājākas” reģionālās sadarbības gadījumiem, pie kādiem pieskaitāms BJR.

---

citās pasaules daļās tā tikpat kā nav notikusi? Mattli, W. Explaining regional integration outcomes. *Journal of European Public Policy* 6:1, Routledge, 1999. P. 1.-27.

¹⁶² Jachtenfuchs, M. Deepening and widening integration theory. *Journal of European Public Policy* 9:4, Routledge, 2002. P. 651.

Kā papildus arguments par labu tam, ka darbā tiek izmantotas tikai vecās integrācijas teorijas, ir tas apstāklis, ka jaunākajās integrācijas teorijās vairs tikpat kā netiek skaidrots integrācijas jēdziens¹⁶³, bet integrācijas operacionalizācija šī darba ietvaros notiek, balstoties uz integrācijas definīcijām un pieņēmumiem par parādībām, kas pavada integrāciju un notiek tās gaitā.

2.6. Ekonomiskā integrācija

Reģionālā integrācija jau senir piesaistījusi ekonomistu uzmanību, tāpēc šajā jomā pastāv labi izstrādātas teorijas, kas izskaidro tirdzniecības un monetāro integrāciju. Volters Mattli raksta, ka ekonomisti skaidro integrāciju, fokusējoties uz ražošanas faktoru un preču izvietojumu ģeogrāfiskajā telpā. Politiskajām institūcijām netiek piešķirta tik liela loma, jo visi aktieri ir ieinteresēti labklājības palielināšanā. Ekonomiskā integrācija tiek uzskatīta par instrumentu, ar kura palīdzību var palielināt vispārējo labklājību.¹⁶⁴ Visplašākajā nozīmē ekonomiskā integrācija ir jēdziens, kurā ietilpst gan uzņēmuma iekļaušana lielākā koncernā, gan integrācijas telpas aspekti, kas var tikt izmantoti, raksturojot reģionu integrāciju nacionālajā ekonomikā, gan arī attiecībā uz starptautisko ekonomisko integrāciju.¹⁶⁵ Bela Balassa (*Bela Balassa*) raksta, ka ekonomiskā integrācija ir reizē stāvoklis un process. Ekonomiskā integrācija kā process ir pasākumu kopums, ka tiek realizēts ar mērķi likvidēt dažādās valstīs atrodošos ekonomisko vienību diskrimināciju. Aplūkota kā stāvoklis, ekonomiskā integrācija ir situācija, kad nepastāv diskriminācija starp dažādām nacionālajām ekonomikām.¹⁶⁶ Savukārt Vilems Molle (*Villem Molle*) definē starptautisko ekonomisko integrāciju kā pakāpenisku ekonomisko barjeru nojaukšanu starp neatkarīgām valstīm, kā rezultātā šo valstu ekonomikas sāk funkcionēt kā vienots

---

¹⁶³ Tas nenozīmē, ka integrācijas jēdziens otrā viņa teorijās netiek skaidrots vispār. Piemēram, Anna Branča un Jakobs Orgārds integrāciju definē kā “procesu, kura gaitā starp sociāliem, ekonomiskiem un politiskiem aktieriem veidojas un attīstās horizontālas un vertikālas saiknes, kas noteiktā integrācijas procesa stadijā tiek institucionalizētas”. Taču, kā apgalvo Branča un Orgārds, pārnacionālisma un starpvaldību pieejas pretnostājums ir kļūdainis, jo tas nepieļauj iespēju, ka dažādus ES pārvaldes aspektus varētu izskaidrot ar dažādu teoriju palīdzību. Pēc abu autoru domām, integrācija ir process, kas var notikt dažādos veidos dažādās ES darbības jomās. Citiem vāriem sakot, integrācija ir dinamisks process, kura iznākums ir neskaidrs. Branch, A.P., Ohrgaard, J.C. Trapped in the supranational-intergovernmental dichotomy: a response to Stone Sweet and Sandholtz. *Journal of European Public Policy* 6:1, Routledge, 1999. P. 125.

¹⁶⁴ Mattli, W. Explaining regional integration outcomes. *Journal of European Public Policy* 6:1, Routledge, 1999. P. 7.

¹⁶⁵ Molle, V. *The Economics of European Integration*. 4. ed. Ashgate, Aldershot, 2001. P. 4.

¹⁶⁶ Balassa, B. *The Theory of Economic Integration*. R.D.Irwin, Homewood, 1961. P. 1.

veselums. Turklāt ekonomiskā integrācija pati par sevi nekad nav mērķis, tā ir līdzeklis kādu citu mērķu sasniegšanai.¹⁶⁷

Tirdzniecības integrāciju veido brīvās tirdzniecības zona, muitas savienība un kopējais tirgus. Brīvās tirdzniecības zonas izveidošana ir visvienkāršākā ekonomiskās integrācijas forma, jo valstu grupa vienojas liberalizēt savstarpējās tirdzniecības attiecības, taču katra valsts saglabā kontroli pār tirdzniecības attiecībām ar trešajām valstīm. Muitas savienība ir solis uz priekšu, ja to salīdzina ar brīvās tirdzniecības zonu. Muitas savienības gadījumā notiek ne tikai tirdzniecības liberalizācijas valstu grupas ietvaros, bet arī tiek nodibināta kopēja ārējās tirdzniecības politika, nosakot visām grupas valstīm vienotus ārējās tirdzniecības tarifus. Muitas savienības izveidošana vēl nenozīmē, ka tai būs tirdzniecību veicinošs efekts. Šo jautājumu detalizēti ir aplūkojis Džeikobs Vainers (*Jacob Viner*). Viņš apgalvo, ka muitas savienību izveidošana var veicināt starptautisko tirdzniecību, taču augsti ārējie tarifi var iedragāt tirdzniecības attiecības ar trešajām valstīm. Vainers uzskatīja, ka, lai reģionālā ekonomiskā integrācija būtu attaisnojama, tai jābūt ar vispārējo labklājību veicinošu rezultātu. Tirdzniecības veicināšana nozīmē to, ka pēc brīvās tirdzniecības līguma noslēgšanas tirdzniecības attiecības starp līgumu noslēgušajām valstīm un pārējo pasauli nemainās, bet tirdzniecība starp līgumslēdzējām pusēm pieaug. Pilnīgi pretēja situācija ir vērojama, ja tirdzniecība līgumslēdzēju valstu starpā pieaug tāpēc, ka paplašinās tirdzniecības attiecības ar trešajām valstīm. Nacionālā protekcija tiek pārnesta uz reģionālo līmeni, un tas ir zaudējums pārējām valstīm, kas tādējādi cieš no reģionālās ekonomiskās integrācijas.¹⁶⁸ Savukārt kopējais tirgus paredz brīvu ražošanas faktoru – darbaspēka un kapitāla – kustību, kas pēc būtības ir uzskatāma par „dziļo integrāciju”, jo kopējā tirgus izveidošanas procesā notiek ārpustarifu tirdzniecības barjeru liberalizācija.¹⁶⁹

Nākamā ekonomiskās integrācijas pakāpe ir monetārā integrācija, kas tiek panākta ar vienotas valūtas ieviešanu, kopējas monetārās politikas pieņemšanu un atsevišķas reģiona līmeņa institūcijas nodibināšana, kas pārrauga monetārās politikas ieviešanu. Visbeidzot, pilnīga ekonomiskā integrācija tiek panākta, kad tiek nodibināta ekonomiskā un monetārā savienība, kur dalībvalstu monetārās un fiskālās politikas tiek

---

¹⁶⁷ Molle, V. *The Economics of European Integration*. 4. ed. Ashgate, Aldershot, 2001. P. 4-5.

¹⁶⁸ Viner, J. *The Customs Union Issue*. Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950. P. 41-81.

¹⁶⁹ Balassa, B. *The Theory of Economic Integration*. R.D.Irwin, Homewood, 1961. P. 2.-3.

apvienotas pārnacionālās organizācijas uzraudzībā. Dalībvalstis būtībā kļūst par reģioniem kāda lielāka politiska veidojuma ietvaros.¹⁷⁰ Uz Balassas ekonomiskās integrācijas stadiju bāzes ir tikušas veidotas detalizētākas klasifikācijas.¹⁷¹

5. tabula Starptautiskās ekonomiskās integrācijas stadijas¹⁷²

Integrācijas stadijas	Integrācijas stadiju raksturojums
Brīvās tirdzniecības zona	Integrācija ar brīvās tirdzniecības zonas izveidošanu paredz tirdzniecības liberalizāciju, samazinot tarifus un kvotas valstu grupas ietvaros, taču katra valsts saglabā iespējas noteikt tarifus un kvotas attiecībā ar valstīm, kas atrodas ārpus brīvās tirdzniecības zonas.
Muitas savienība	Valstu grupas ietvaros tirdzniecība tiek liberalizēta, taču attiecībā ar ārpusē esošajām valstīm tiek piemērots vienots tarifs. Muitas savienības izveidošana paredz, ka ir jāizveido kopēja ārējās tirdzniecības un konkurences politika. Ja muitas savienības izveidošana ir pabeigta, tad var rasties nepieciešamība nodibināt arī kopējās politikas.
Kopējais tirgus	Kopējais tirgus, salīdzinot ar muitas savienību, ir solis uz priekšu, šajā stadijā tiek panākta ne tikai preču un pakalpojumu tirdzniecības liberalizācija, bet arī brīva darbaspēka un kapitāla kustība. Kopējais tirgus var balstīties arī uz brīvās tirdzniecības līgumiem.
Vienotais tirgus	Vienotais tirgus ir solis uz priekšu, salīdzinot ar kopējo tirgu, jo tiek panākta pilnīga tirdzniecības liberalizācija ne tikai ar negatīvās, bet arī ar pozitīvās integrācijas palīdzību, nojaucot ārpusstarifu barjeras. ES šo integrācijas stadiju ieviesa 1992. gadā, un tā tajā ietilpst arī tehnisko, fizisko un fiskālo barjeru nojaukšana. Vienotā tirgus stadijā notiek arī ekonomisko regulāciju un politiku harmonizācija.
Ekonomiskā savienība	Ekonomiskā savienība paredz ne tikai tirgus, bet arī ekonomisko politiku integrāciju. Šajā stadijā notiek arī kopējās valūtas ieviešana, un monetārās politikas vadībai ir nepieciešama centrālās bankas un kopējas monetārās politikas izveidošana.
Politiskā savienība	Šajā stadijā notiek pakāpeniska izpildvaras un likumdevējvaras pārņemšana uz kopienas līmeni, un pārnacionālo organizāciju pieņemtie lēmumi ir saistoši visām dalībvalstīm.

¹⁷⁰ Gavin, B., De Lombaerde, P. Economic Theories of Regional Integration. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 69.

¹⁷¹ Bela Balassa uzskatīja, ka ekonomiskajai integrācijai ir piecas stadijas, Palankai ekonomisko integrāciju iedala sešās stadijās, bet Vilems Molle integrācijas procesu iedala sīkākās stadijās, rezultātā iegūstot desmit ekonomiskās (un politiskās) integrācijas posmus.

¹⁷² Palankai, T. Economics of European Integration. Akademiai Kiado, Budapest, 2003. P. 37.-39.

Tibors Palankai (*Tibor Palankai*) piedāvā ekonomiskās integrācijas stadiju klasifikāciju. 5. tabulā atainotās ekonomiskās integrācijas stadijas precīzi raksturo tādas Eiropas valstu ekonomiskās apvienšanās dažādos posmus, taču tās ir grūtāk izmantot, cenšoties raksturot ciešākas ekonomiskās sadarbības procesus reģionos, kas veidojas no reģioniem, kas jau funkcionē, un valstīm, kas atrodas ārpus jau pastāvošā reģiona. Nav iespējams attiecināt starptautiskās ekonomiskās integrācijas stadiju modeli uz BJR, jo šobrīd šo reģionu veido ES dalībvalstis, Krievija un Norvēģija. Turklāt vēl pirms piecpadsmit gadiem valstu organizacionālā piederība bija citāda. Deviņdesmito gadu sākumā BJR veidoja divas ES dalībvalstis, trīs kandidātvalstis un piecas valstis, kas atradās ārpus ES. Savukārt deviņdesmito gadu otrajā pusē BJR veidoja četras ES dalībvalstis, četras kandidātvalstis, Norvēģija un Krievija. Īpaši jāuzsver reģionā notiekošo pārmaiņu dinamisms, tomēr rodas jautājums, vai un kā ir iespējams izmantot integrācijas konceptu BJR valstu ekonomiskās sadarbības analīzē?

Tradicionālais skatījums uz integrāciju paredz, ka integrācija notiek uz formālas starpvalstu vienošanās pamata, taču būtībā šī vienošanās ir tikai bāze, uz kuras var attīstīties ciešāka ekonomiskā sadarbība. Pastāv iespēja, ka formālu vienošanos noslēgšana nenovedīs pie pārmaiņām valstu ekonomiskajā struktūrā vai vispārējās labklājības uzlabošanās, ja ekonomiskie aģenti nebūs ieinteresēti ekonomiskās sadarbības formālo aspektu īstenošanā praksē. Tas nozīmē, ka integrācija ir nevis formāls, bet gan dinamisks process, kura gaitā ekonomiskie aģenti savstarpēji mijiedarbojoties rada telpu, kuru, pateicoties to mijiedarbības intensitātei, var raksturot kā integrētu. Tādējādi ekonomiskās integrācijas procesu var raksturot kā vairāk vai mazāk apzinātu reģiona telpas sakārtošanu, kurā, apzinoties savstarpējās ekonomiskās mijiedarbības pozitīvos rezultātus, ekonomiskie aģenti ir savstarpēji ciešāk saistīti, nekā attiecībās ar līdzīgiem aģentiem ārpus reģiona robežām.¹⁷³

Andreass Kornets (*Andreas Cornett*) raksta, ka integrācijai piemīt ekonomiskie aspekti. Telpas ekonomisko integrāciju raksturo arī specifisku funkcionālo saikņu un reģionālās infrastruktūras esamība.¹⁷⁴ Andreass Kornets integrācijas jēdzienu uzskata par procesu, kas notiek noteiktā ģeogrāfiskajā telpā. To ietekmē telpas raksturs, starptautiskās

---

¹⁷³ Šis arguments tika attīstīts jau nodaļā, kur tika aplūkots reģiona jēdziens. Peschel, K. The Baltic Sea Region – an Economically Highly Integrated Area in Future? 1999. P. 2. Sk. internetā (16.11.2003): www.geo.ut.ee.

¹⁷⁴ Cornett, A.P. Regional Perspectives on Integration in the Baltic Sea Region. The Nordic Regions and the European Union. Dosenrode, S., Halkier, H. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2004. P. 122.

tirdzniecības plūsmas, specializācija, kā arī politiskie un kultūras faktori. Šo daudzo faktoru mijiedarbība ietekmē integrācijas iznākumu. Par ekonomisko integrāciju liecina arī reģiona ietvaros un ārpus reģiona notiekošo transakciju plūsmu attiecība un reģionālo aktieru savstarpējais nozīmīgums.¹⁷⁵ Ekonomiskā integrācija ir atšķirību samazināšana starp reģionālajā sadarbībā iesaistītajām vienībām. BJR gadījumā par integrāciju varētu liecināt ekonomisko transakciju līmeņa pieaugums un dažādas pazīmes, kas norādītu uz to, ka reģiona ekonomisko aktieru acīs tā nozīme palielinās.

2.7. Integrācijas operacionalizācija

Aplūkotās integrācijas teorijas varētu radīt iespaidu, ka tās piedāvā ļoti daudzveidīgu un brīžiem iekšēji nesavienojamu skatījumu uz integrāciju, tomēr tas tā nav, un šī darba ietvaros tiks izmantotas visas trīs aplūkotās integrācijas teorijas – funkcionālisms, neofunkcionālisms un transakcionālisms. Būtisks ir jautājums par integrācijas operacionalizāciju, kas nepieciešama, lai veidotu sasaisti starp darba teorētisko un empīrisko daļu. Kā var zināt, ka notiek integrācija? Integrācijas jēdziens tiek operacionalizēts, balstoties uz diviem komponentiem – integrācijas definīcijām un pētnieku priekšstatiem par to, kādi procesi un notikumi pavada integrāciju. Abas pazīmju grupas nav pilnībā nošķiramas, jo integrācijas definēšanā izmantotas arī tās procesa pazīmes. Pārklāšanās nenotiktu, ja jēdziena definēšanu veiktu, necenšoties raksturot pašu procesu (piemēram, integrācija ir divu vai vairāku daļu saplūšana vienā veselumā). Taču tā kā vairums autoru ir definējuši integrāciju sīkāk, tad definīcijas neizbēgami ietver norādes uz pavisam konkrētām integrācijas procesa pazīmēm.

Var secināt, ka integrācijas komponenti un pazīmes ir šādas:

- Valsts lomas mazināšanās integratīvās vienības pārvaldes reorganizācijas rezultātā
- Lojalitāšu un politisko aktivitāšu pārvirzīšana uz jaunu centru
- Palielinās centrālo institūciju lēmumu pieņemšanas tiesības attiecībā pret to veidojošajām valstīm
- Palielinās centrālo institūciju vērtību un resursu pārdales tiesības reģionā
- Politisko vienību interešu saskaņošanas mehānisma izveide

---

¹⁷⁵ Cornett, A.P. Economic and Political Perspectives on Integration in the Baltic Sea Region. Vienna, 2002. P. 5-6.

- Intensīvas un daudzveidīgas mijiedarbības uzturēšana starp politiskajām vienībām
- Daļējs lēmumu pieņemšanas autonomijas zudums
- Jauna politiskā kopiena kā būtisks identifikācijas objekts iedzīvotājiem
- Sadarbības pārplūšana no viena sektora uz citiem
- Kopēju noteikumu un politiku veidošanās
- Reģionu veidojošo valstu homogenitātes līmeņa paaugstināšanās
- Kopienas izveidošanās par pastāvīgu politisko aktieri
- Palielinās transakciju intensitāte reģiona ietvaros
- Valstis ir atrisinājušas lielākās nesaskaņas, un sadarbība dominē pār konfliktiem
- Kolektīvas lēmumu pieņemšanas sistēmas attīstība laika gaitā
- Reģionālās drošības un stabilitātes mērķis aizstāj nacionālo
- Sadarbības tendences ņem virsroku pār konkurences attiecībām
- Palielinās atšķirība starp intrareģionālo un ekstrareģionālo komunikāciju - intensificējas mijiedarbība reģiona ietvaros
- Draudzīguma attiecības ņem virsroku pār nedraudzīguma attiecībām
- Valstu nostājas kļūst līdzīgākas un saskanīgākas, un nacionālā piederība zaudē nozīmi lēmumu pieņemšanas procesā
- Iekšpasaule tiek nodalīta no ārpuspasaules
- Reģiona ietvaros ekonomiskie aģenti ir savstarpēji ciešāk integrēti, nekā attiecībās ar līdzīgiem aģentiem ārpus reģiona robežām

Integrācijas jēdziena operacionalizācijas rezultātā ir iegūti kritēriji, kas raksturo integrāciju. Nākamajā nodaļā tiks aplūkots reģionalizācijas jēdziens, kam sekos abu jēdzienu salīdzinājums. Abu jēdzienu atšķirībām būs milzīga nozīme gadījumu analīzes gaitā, jo uz to atšķirību bāzes varēs salīdzināt integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmes BJR.

3. Reģionalizācija

Reģionalizācijai veltītais literatūras avotu klāsts nav tik plašs kā integrācijas un reģionālisma gadījumā. Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, sākotnēji reģionālā sadarbība tika aplūkota caur integrācijas prizmu. Ja integrācija tika pamatīgi izpētīta jau vecā reģionālisma periodā, tad pēc aukstā kara tika attīstīts reģionālisma jēdziens, zem reģionālisma pārklājuma apvienojot virkni citu jēdzienu. Reģionalizācijai veltīto pētījumu skaits bija krietni mazāks.

Otrkārt, reģionalizācijas jēdziens bieži tiek izmantots, lai raksturotu daudzveidīgos reģionu ietvaros notiekošos procesus, un tikai neliela autoru daļa cenšas tieši paskaidrot, kas ar to tiek saprasts. Daļā reģionalizācijas literatūras tas tiek izmantots bez atbilstoša paskaidrojuma, kas padara reģionalizācijas interpretāciju par subjektīvu procesu.¹⁷⁶ Piemēram, Ananija Makardži Rīds (*Ananya Mukherjee Reed*), rakstot par valstu sadarbību Dienvidāzijā, reģionalizācijas jēdzienu interpretē kā apzīmējumu reģionālajai sadarbībai.¹⁷⁷ Tāpēc var apgalvot, ka reģionalizācijas jēdziens iekšējās sakārtotības ziņā atpaliek no integrācijas un reģionālisma jēdzieniem.

Reģionalizācijas jēdziena attīstība ir notikusi citādi, nekā integrācijas gadījumā. Ja integrācijas jēdziens balstījās sociālās integrācijas teorijā un tika attiecināts uz sociāliem procesiem, tad reģionalizācijas konceptā būtisks ir ģeogrāfiskais komponents, jo tas ir atvasināts no reģiona un reģionālisma konceptiem. Būtisks ir arī sociālais komponents, jo reģionalizācija raksturo sociālos procesus – cilvēku, organizāciju un valstu – mijiedarbību ģeogrāfiskas vienības robežās, tomēr ģeogrāfiskais komponents palīdz nošķirt reģionalizāciju no integrācijas.¹⁷⁸ Reģionalizācijas izpēti apgrūtinā arī

---

¹⁷⁶ Darbu uzskaitījums, kuros jēdzieni reģionālisms un reģionalizācija tiek izmantoti bez pienācīgas definēšanas, aizņemt pārkāp daudz laika, tāpēc šī darba autors aprobežosies tikai ar vienu piemēru. Džefrijs Frankels un citi autori darbā „Pasaules ekonomikas reģionalizācija” („The Regionalization of the World Economy”) aplūko reģionalizācijas procesus starptautiskajā ekonomikā, izmantojot reģionālisma un reģionalizācijas jēdzienus, taču tie netiek definēti. Tiesa gan, autori sniedz norādes uz to, ka reģionalizācija tiek aplūkota caur starptautiskās tirdzniecības prizmu, ka reģionālismu raksturo reģionālo ekonomikas bloku skaita pieaugums (galvenokārt, tas tiek saprasts kā noslēgto brīvās tirdzniecības līgumu skaita pieaugums deviņdesmito gadu sākumā) un ka reģionalizācija vairāk tiek interpretēta kā process, kamēr reģionālisms tiek uzskatīts par parādību, tomēr kopumā jēdzienu interpretācija tiek atstāta lasītāja ziņā, nemaz nerunājot par to, ka netiek konkretizētas reģionalizācijas pazīmes. Šis nav vienīgais piemērs, kur reģionalizācijas un reģionālisma jēdzieni tiek ļoti brīvi interpretēti. *The Regionalization of the World Economy*. Frankel, J.A. (ed.). The University of Chicago Press, Chicago, 1998.

¹⁷⁷ Reed, A.M. *Regionalization in South Asia: Theory and Praxis*. *Pacific Affairs*, 70:2, University of British Columbia, 1997. P. 235.-251.

¹⁷⁸ Tomēr ir jāņem vērā, ka pastāv divas dažādas izpratnes par integrāciju. Funkcionālisti aplūkoja integrāciju kā nodalītu no ģeogrāfiskām robežām, jo integrācija tika uzskatīta par universālu, nevis reģionālu fenomenu. Savukārt neofunkcionālisti integrāciju aplūkoja reģionālās kategorijās, proti, tika

tas, ka nav izveidotas labi izstrādātas teorijas. Neapšaubāmi, pētnieku priekšstati par reģionalizāciju atšķiras, taču atšķirības nav ieguvušas papildījumu teoriju veidolā. Reģionalizācija ir uzskatāma par nepietiekami izstrādātu jēdzienu.¹⁷⁹

3.1. Reģionalizācija un tās pazīmes

Pētnieciskā literatūra ir ne tikai skopa attiecībā uz reģionalizācijas jēdziena, bet arī pretrunīga. Reģionalizācija procesi ir neviennozīmīgi, tāpēc tie reizēm tiek skaidroti dažādi, un pretrunas parādās jau definīciju līmenī. Ozoliņai par reģionalizācijas atskaites punktu kalpo tās atšķirības no reģionālisma. „Ja reģionālisms ir viena no mūsdienu starptautiskās politikas tendencēm, kuras gaitā valstis saskaņo savas intereses un meklē to īstenošanas kolektīvus līdzekļus, tad reģionalizācija ir uzskatāma par procesu, kura gaitā dažādi aktieri mērķtiecīgi piedalās reģiona veidošanā.”¹⁸⁰ Savukārt, Harels ar reģionalizāciju apzīmē sabiedrības integrētības līmeņa paaugstināšanos un nemērķtiecīgus sociālās un ekonomiskās mijiedarbības procesus, kas norisinās reģiona ietvaros. Reģionalizācija ir process, uz kuru integrācijas teorētiski atsaucas kā uz neformālo integrāciju. Ar reģionalizācijas jēdzienu raksturo autonomus ekonomiskās savstarpējās atkarības procesus, kas palielina mijiedarbības blīvumu reģiona ietvaros, kamēr reģiona un ār pasaules mijiedarbības blīvuma attiecība nemainās.¹⁸¹

Abi autori ir līdzīgās domās un apgalvo, ka reģionalizācija ir process, taču ar to līdzības beidzas, jo Ozoliņa reģionalizāciju uzskata par mērķtiecīgu procesu, kura gaitā notiek reģionālās politiskās telpas organizēšana, kamēr Harels raksta, ka reģionalizācija ir nemērķtiecīgs process.¹⁸² Harela viedokli atbalsta Foseta, kura raksta, ka reģionalizācijas koncepts bieži tiek nepamatoti jaukts ar reģionālismu. Tāpat kā globalizācija, arī reģionalizācija var notikt spontāni, un to var izraisīt aktieru autonoma rīcība, kas, iespējams, neapzinās savas rīcības rezultātus plašākā reģionālajā vai globālajā kontekstā. Pēc Fosetas domām, reģionalizācija ir tirdzniecības, cilvēku, ideju un varbūt arī konfliktu koncentrācija reģiona līmenī. Reģionalizācija var veidot pamatu

---

uzskatīts, ka integrācija ir īpašs valstu, indivīdu un grupu sociālās mijiedarbības veids, kas notiek ģeogrāfiski un politiski ierobežotas telpas ietvaros. Ja pirmajai integrācijas izpratnei nepiemīt reģionālā komponente, tad otrajai izpratnei tāda piemīt.

¹⁷⁹ Pieejamā literatūra ir diezgan skopa attiecībā uz reģionalizācijas koncepta skaidrošanu. Neraugoties uz to, ka tas parādās grāmatu nosaukumos, tomēr tā analīzei reti kad tiek atvēlēts vairāk par vienu vai divām lappusēm. Atsevišķos gadījumos šis jēdziens netiek skaidrots vispār.

¹⁸⁰ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 44. lpp.

¹⁸¹ Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L. un Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 39.-40.

¹⁸² Undirected processes of social and economic interaction – autora tulkojums no angļu valodas.

reģionu un reģionālo organizāciju izveidošanai, taču tikpat labi tā var ne tikai palīdzēt veidot reģionālismu, bet arī būt tā rezultāts.¹⁸³

Šulcs, Soderbaums un Ojendāls reģionalizāciju definē kā praktisku aktivitāti un procesu, kura gaitā tiek izmainītas politisko un ekonomisko vienību attiecības reģiona ietvaros. Reģionalizācijas sākumposmā reģionālā sadarbība ir vāja, taču reģionalizācijas gaitā sadarbība pastiprinās un sociālajā, kultūras, politikas, drošības, attīstības un ekonomikas sfērās notiek virzība integrācijas, konverģences, saskaņotības un identitātes virzienā. Reģionalizāciju uzskata par procesu, kura gala iznākums nav skaidri zināms, proti, tas ir atšķirīgs no jau pierastā priekšstata, ka sadarbības intensificēšanās noved pie integrācijas.¹⁸⁴ Reģionalizācija var novest gan pie integrācijas, gan arī pie sadarbības apstākšanas, jo tai ir projektu raksturs.

Viens no autoriem, kuri ir aplūkojuši reģionālisma un reģionalizācijas ekonomiskos aspektus, ir Endrjū Vaiets-Valters, kurš raksta, ka galvenā atšķirība starp ekonomiskā reģionālisma un reģionalizācijas jēdzieniem ir tāda, ka pirmais apzīmē valstu un subnacionālo aktieru apzinātu aktivitāšu koordināciju kolektīvā līmenī, bet ekonomiskās reģionalizācijas jēdziens norāda uz politiku koordināciju un ekonomisko aģentu rīcības rezultātu.¹⁸⁵ Ekonomiskās reģionalizācijas gadījums nedaudz atšķiras no politiskās reģionalizācijas, tomēr Vaieta-Valtera viedoklis reģionalizācijas procesu vadības jautājumā ir līdzīgs Ozoliņas viedoklim, jo viņš uzskata, ka reģionālisms un reģionalizācija paredz politisko aktieru un ekonomisko aģentu darbības koordināciju un saskaņotu rīcību. Tomēr Vaieta-Valtera viedoklis būtiski atšķiras no Ozoliņas un Harela uzskatiem jautājumā par reģionalizāciju kā procesu vai stāvokli, jo Vaiets-Valters raksta, ka reģionalizācija ir stāvoklis jeb, precīzāk, koordinēto aktivitāšu rezultāts.¹⁸⁶

Reģionalizācijas pazīmju jautājumā starp pētniekiem nav vienprātības. Tā ietver sevī pretrunīgu procesu kopumu, kuru mērķtiecīga risināšana nodrošina reģionalizācijas procesa virzību. Kā raksta Kaisa Lēhtenmeki-Smita (*Kaisa Lähtenmäki-Smith*), tad

---

¹⁸³ Fawcett, L. Regionalism from an Historical Perspective. *Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 25.

¹⁸⁴ Schulz, M., Soderbaum, F., Ojendal, J. Introduction. *A Framework for Understanding Regionalization. Regionalization in a Globalizing World. A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes*. Schulz, M., Soderbaum, F. un Ojendal, J. (ed.). Zed Books, New York, 2001. P. 5.

¹⁸⁵ Wyatt-Walter, A. Regionalism, Globalization and World Economic Order. *Regionalism in World Politics*. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 77.

¹⁸⁶ Turpat, P. 77.

gan reģionālisma, gan reģionalizācijas jēdzieni raksturo procesu, kura gaitā mainās attiecības starp valsti, sabiedrību kopumā un tās atsevišķiem pilsoņiem.¹⁸⁷ Reģionalizācija tiek uzskatīta par dinamisku procesu, kas vienlaicīgi norisinās gan nacionālajā, gan starptautiskajā līmenī. Aktīvisma un pārmaiņu elementu ir uzsvēris arī Hettne, raksturojot reģionalizāciju kā rīcības stratēģiju, kas vērsta uz reģiona saliedētības palielināšanu.¹⁸⁸ Ozoliņa raksta, ka nozīmīgākie no procesiem ir pārmaiņu un stabilitātes, integrācijas un dezintegrācijas, integrācijas un fragmentācijas attiecības. Reģionalizācijas centrā atrodas jaunu reģionu veidošanās, starptautiskās vides un politisko aktieru maiņa.¹⁸⁹ Ja reģionalizāciju uzskata par procesu, kas tiek radīts, lai izmantotu to kā politisku saukli reģiona sadarbības organizēšanā, tad to var piepildīt ar pazīmēm, kuru realizācija būtu vēlama no konkrētā aktiera skata punkta. Savukārt, aplūkojot reģionalizāciju no politiskās un ekonomiskās prakses viedokļa, secinājumi varētu būt citādi, proti, reģionalizācijai tiek piedēvētas tās pazīmes, kas tiek identificētas kādā konkrētā reģionā, tāpēc reģionalizācijas aplūkošana no prakses viedokļa nav īpaši auglīga, jo reģioni ir atšķirīgi, tajos piedalās dažādas valstis, uzņēmumi, subnacionālie un citi aktieri, tāpēc reģionalizācijas pamatīgāka izstrāde būtu atkarīga no tā, kādi prakses piemēri tiktu izmantoti tās pazīmju noteikšanai.

Var secināt, ka reģionalizācijas pazīmju noteikšanas problēma atrodas starp normatīvismu un deskriptīvismu. Foseta, rakstot par reģiona, reģionālisma un reģionalizācijas jēdzienu daudzveidīgo lietojumu, apgalvo, ka reģionālās rīcības parametru noskaidrošana ir būtiska, taču daudzveidīgajiem reģionalizācijas skaidrojumiem nevajadzētu būt pietiekamam iemeslam, lai atteiktos no to izmantošanas un definīciju uzlabošanas. Turklāt zināms pamatjēdzienu izpratnes elastīgums ir pat vēlams, jo būtu nepareizi uzskatīt, ka pastāv viena pareizā reģionalizācijas definīcija. Reģioni ir ļoti dažādi, jo atšķiras to aktieru mērķi, spējas un kompozīcija. Veidošanās procesā esošie reģioni var būt mainīgi, kas traucē to precīzu identificēšanu un klasificēšanu, taču noteikti sekmē pašu reģionu attīstību. Reģioni un to pazīmes atšķiras, tāpēc vienīgās pareizās definīcijas meklējumi var izrādīties nesekmīgi.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Lähtenmäki-Smith, K. Finland. The Nordic Regions and the European Union. Dosenrode, S. un Halkier, H. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2004. P. 33.-34.

¹⁸⁸ Hettne, B. Regionalism, Security and Development: A Comparative Perspective. Comparing Regionalisms. Implications for Global Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2001. P. xvi.

¹⁸⁹ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 44. lpp.

¹⁹⁰ Fawcett, L. Regionalism from an Historical Perspective. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B. un Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005. P. 25.-26.

Ozoliņa raksta, ka reģionalizācijas pazīmju identificēšana ir sarežģīta un pretrunīga, jo pētnieciskajā literatūrā ir atrodamas ļoti atšķirīgas reģionalizācijas pazīmes. Viena no tām ir saistīta ar reģionālās identitātes jautājumiem. Var apgalvot, ka reģionalizācijas procesā tiek radītas identitātes un ka tas ir viens šī procesa mērķiem. Kultūras nozīmi reģionalizācijas procesā ir uzsvēris Bjorns Hettne. Viņš apgalvo, ka īstermiņa veiksmīga reģionālo identitāšu veidošanās ir iespējama reģionos, kuru saliedētības palielināšanās aukstā kara apstākļos nebija iespējama. Labvēlīgākā starptautiskajā vidē identitātes izveidošanās ir iespējama salīdzinoši īsā laika periodā. Citos gadījumos reģionālās identitātes izveidošanās varētu prasīt daudz vairāk laika, jo kultūra mainās lēnām.¹⁹¹ Tomēr reģionalizāciju var skaidrot arī kā reģionālo identitāšu noliegšanu, jo gadījumos, kad reģionalizācija ir atvērta, ir nepieciešama esošās identitātes izmainīšana. Spēcīga reģionālā identitāte var kļūt par šķērslī atvērtākas sadarbības izveidošanai, ja reģionalizācija ir atvērta.

Žaneta Ozoliņa aplūko reģionalizāciju kā apzinātu un mērķtiecīgu procesu, un tas paredz politiskās telpas apzinātu organizēšanu, kas rada nepieciešamos priekšnoteikumus daudzveidīgajai sociālajai darbībai, kas tiek samērota attiecībā pret apkārtējo vidi. Līdz ar to par būtisku reģionalizācijas pazīmi kļūst rīcība, kas vērsta vai nu uz ārējās vides ietekmēšanu, vai uz pārkārtojumu veikšanu reģiona ietvaros, adaptējoties ārējās vides ietekmei. Reģiona eksternalizācija, pēc Ozoliņas domām, notiek divos veidos. Pirmkārt, tā izpaužas kā kopīga ārējās vides izvērtēšana un iespējamo draudu novēršana. Otrkārt, tā izpaužas kā nacionālo interešu harmonizēšana reģionālajā līmenī attiecībā pret apkārtējo vidi.¹⁹²

Reģionalizācijā iesaistītie aktieri darbojas apzināti, vadoties no savām interesēm. Lai arī reģionalizācija ir process, kas balstīts uz aktieru interesēm, tomēr dažkārt reģiona aktieriem nākas piekāpties un maksāt par reģionālās sadarbības veiksmīgumu. Reģionalizācija ir brīvprātīga un uz savstarpējas ieinteresētības pamata balstīta politisko vienību koordinēta rīcība, kas paredz zināmu līdzsvaru starp ieguvumiem un zaudējumiem, proti, reģionalizācija ir samaksa par ilgtermiņa ieguvumiem.¹⁹³ Ja

---

¹⁹¹ Hettne, B. Regionalism, Security and Development: A Comparative Perspective. Comparing Regionalisms. Implications for Global Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2001. P. xviii.

¹⁹² Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 44. lpp.

¹⁹³ Turpat. 44. lpp.

reģionalizācija paredz aktieru piekāpšanos vienos jautājumos un kaut kā iegūšanu citos, tad tas nozīmē, ka reģionalizācija ir daudzdimensiju fenomēns, kas neaprobežojas tikai ar vienu vai dažiem jautājumiem. Ja reģionālā sadarbība būtu viendimensiju, tad valstis, visticamāk, nebūtu gatavas brīvpriecīgi piekāpties, jo tām nebūs cerību kaut ko iegūt par savu piekāpšanos kādā citā jautājumā. Savukārt, ja reģionālās sadarbības dienaskārtībā atrodas daudzi jautājumi, tad valstis varētu būt gatavas piekāpties vienos, bet iegūt citos jautājumos. Daudzšķautņainība ir ļoti būtiska reģionalizācijas pazīme, taču reģionalizācija būs sekmīga tikai tad, ja sadarbības dienaskārtībā tiks novietoti jautājumi, kas šķitīs interesanti visām valstīm.

Pēc Harela domām, reģionalizāciju pārsvarā virza tirgus spēki, tomēr ir jāņem arī valstu ietekme, jo to intereses iespaido reģionalizāciju. Īpaša nozīme reģionalizācijā tiek piešķirta ekonomisko aktieru pieņemtajiem lēmumiem, jo šo aktieru izvēle par labu ciešākai sadarbībai veicina tālāku reģionalizāciju, ko Harels konceptualizē kā sociālos tīklus, ar kuru palīdzību tiek izplatītas idejas, politiskās attieksmes un domāšanas veidi. Reģionalizācija tiek uzskatīta par procesu, kas apšaubā valsti, parādot to kā tikai vienu no daudzajiem aktieriem, kas iesaistās reģionālajā sadarbībā, ar ierobežotu ietekmi uz šī procesa gala iznākumu. Reģionalizācija nebalstās uz mērķtiecīgu valstu vai valstu grupas politiku, tāpēc šī procesa dinamika un rezultāti var nesakrist ar valstu robežām. Tā kā reģionalizācija nav mērķtiecīgs process,¹⁹⁴ tad tā rezultātā var izveidoties jauni pārrobežu reģioni, kuru pamatā ir nevis piederība kādam valstiskam veidojumam, bet gan funkcionāla loģika, kas var nesakrist ar valstu robežām.¹⁹⁵

Harela priekšstats par reģionalizāciju kā par nemērķtiecīgu procesu ir visai strīdīgs, taču būtiski ir tas, ka reģionālās sadarbības rezultātā var izveidoties reģioni, kuru robežas nesakrīt ar valstu robežām, tāpēc reģionalizāciju var uzskatīt par savdabīgu atvērtās reģionalizācijas formu, kas tiecas pārveidot politisko telpu atbilstoši funkcionālajai loģikai, ignorējot valstu robežas. Reģionalizācija tiecas mazināt valsts lomu reģionālās sadarbības tīklu veidošanā.¹⁹⁶ Tā arī ietekmē jau esošo integrācijas projektu darbību. Lielākajā daļā pasaules reģionu reģionalizācija notiek starp valstīm, kuras līdz šim nav spējušas izveidot vērā ņemamus reģionālās sadarbības modeļus vai

---

¹⁹⁴ Reģionalizācija nav mērķtiecīgs process, ja raugās no valsts viedokļa, taču tam, protams, ir sava loģika un mērķtiecība, ja raugās no iesaistīto uzņēmumu, indivīdu un grupu viedokļa.

¹⁹⁵ Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, 1995. P. 39-40.

¹⁹⁶ Autoru, piemēram, Ozoliņas un Harela, uzskati šajā jautājumā ir atšķirīgi.

arī līdzšinējie modeļi nav bijuši īpaši veiksmīgi, ja tos salīdzina ar Rietumeiropas valstu integrācijas panākumiem. Taču Ziemeļeiropā BJR tika veidots reģionālajā vidē, kas pēc aukstā kara beigām jau bija reģionalizēta, proti, tajā jau pastāvēja blīvs reģionālo organizāciju tīkls. Rodas jautājums, kā interpretēt reģionalizācijas procesus vidē, kurā jau pastāv ciešas sadarbības tīkli un kāpēc šādi tīkli tiek veidoti?

Atbilde uz uzdoto jautājumu ir atvērtā reģionalizācija. Šis jēdziens norāda uz atsevišķu aktieru vēlmi pārsniegt līdzšinējo sadarbības projektu robežas, reaģējot uz starptautiskajā sistēmā notiekošajām pārmaiņām. Citiem vārdiem sakot, reģionalizācija kļūst par instrumentu, ar kura palīdzību reģions tiek atvērts. To var izraisīt gan kāda jau pastāvoša reģiona valstu mēģinājums to atvērt un paplašināt tā robežas, gan arī daļas valstu centieni realizēt savas intereses, vienlaicīgi atverot reģionu un saglabājot pastāvošo sadarbības tīklu sniegtās priekšrocības.¹⁹⁷ BJR gadījumā reģionalizācijas atvērtība izpaudās kā sadarbības tīklu veidošana ar Baltijas valstīm, Poliju un Krieviju. Reģionalizācija izrietēja no nepieciešamības reaģēt uz reģionā notiekošajām pārmaiņām, kas netika pienācīgi risinātas līdzšinējo sadarbības struktūru ietvaros. Tā kā 20. gadsimta deviņdesmitajos gados ES tika pārstāvēta BJR tikai caur Vāciju un Dāniju, tad reģionālās sadarbības projekta dzīvotspēju noteica šo abu valstu viedoklis, ka ir jāmeklē jaunas sadarbības formas, ar kuru palīdzību būtu iespējams stabilizēt un kontrolēt reģionā notiekošās pārmaiņas. Ja citos pasaules reģionos šādi reģionalizācijas ierobežojumi nepastāvēja, tad BJR gadījumā reģionalizācijas procesā notika tādu sadarbības procesu meklējumi, kas palīdzētu atvērt esošos sadarbības tīklus un apvienot reģiona valstis, bet tajā pat laikā neapšaubītu Dānijas un Vācijas (vēlāk arī Somijas un Zviedrijas) dalību ES. Var apgalvot, ka par reģionalizācijas pazīmi BJR gadījumā var uzskatīt esošo sadarbības struktūru „atvēršanu” un tādu sadarbības modeļu veidošanu, kas neapdraudētu jau funkcionējošos sadarbības tīklus, bet tajā pat laikā veicinātu stabilas un drošas reģionālās vides veidošanos. Reģionalizācija BJR ir atvērta, un, kā uzskata Bjorns Hettne, jauno reģionalismu raksturo tādu sadarbības tīklu veidošanās, kas šķērso iepriekšējās austrumu–rietumu un ziemeļu–dienvidu dalījuma līnijas.¹⁹⁸ BJR

---

¹⁹⁷ Viens no autoriem, kurš raksturo mūsdienu reģionalismu kā atvērtu, ir Bjorns Hettne, kurš raksta, ka mūsdienās reģioni ir vairāk ekstraverti, nevis intraverti. Visticamāk, ka šādam apgalvojumam par iemeslu ir starptautiskās sistēmas struktūrā pēc aukstā kara notiekošās ilgtermiņa pārmaiņas. Hettne, B. Regionalism, Security and Development: A Comparative Perspective. Comparing Regionalisms. Implications for Global Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2001. P. xiv.

¹⁹⁸ Hettne, B. The New regionalism and the Future of Security and Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Macmillan Press, Basingstoke, 2000. P. xx.

gadījumā reģionalizācija izaicina ne tikai valstis, bet arī reģionālās organizācijas, veidojot sarežģītu reģionālo vidi, kurā dažādos institucionālajos ietvaros tiek realizētas dažādas funkcijas.¹⁹⁹

Ozoliņa uzskata, ka reģionalizāciju atšķirībā no reģionālisma, kura abstrakcijas līmenis ir augstāks, ir samērā viegli izprast. Ozoliņa, atsaucoties uz Harelu, raksta, ka to var izdarīt ar tādiem jēdzieniem kā kompleksi, plūsmas, tīkli un mozaīkas. Tādējādi veidojas daudzpakāpju saites, kas noved pie kopējas identitātes izveidošanās gan valstiskā, gan nevalstiskā līmenī. Harels atšķirībā no citiem autoriem neuzskata, ka reģionalizācija nozīmē automātisku valstu vai sociālo grupu iesaistīšanos reģionālajā projektā un ka šis projekts iespaidos valstu attiecības. Harels apgalvo, ka reģionalizācija ir elastīga reģionālo aktieru sadarbības forma, ar kuras palīdzību tiek realizēti tranzītkoridoru, industriāli attīstītu zonu un cita veida projekti ar pozitīvu ekonomisko efektu.²⁰⁰ Tomēr Ozoliņa raksta, ka reģioni neaizstās citas politiskās vienības, jo tie rodas sajaukumā ar nācijvalstu pastāvēšanu, starptautisko sadarbību un pārnacionālo integrāciju. Reģionalizācijas pieņemto formu ir grūti prognozēt, jo tā ir iespējama kā viena no pārmaiņu izpausmes formām Eiropas dažādos līmeņos.²⁰¹

3.2. Reģionalizācija un globalizācija

Reģionalizācijas avoti var būt visdažādākie un slēpties gan globālajā, gan reģionālajā, gan nacionālajā un vietējā vidē, tomēr tiek uzskatīts, ka reģionalizācija ir viens no valstu un citu aktieru reakcijas veidiem uz globalizāciju. Ngai-Ling Suma (*Ngai-Ling Sum*), raksta, ka reģionalizācijas attiecības ar globalizāciju veidojas divos veidos. Pirmkārt, reģionālā globalizācija ir fenomens, kura gaitā politiskie un ekonomiskie aktieri izmanto reģionālo sadarbību ar mērķi stiprināt savas uz eksportu orientētās industrijas, kurām reģionalizācijas rezultātā paveras plašāks eksporta tirgus, vienlaikus saglabājot aizsardzību pret ārējo konkurenci.²⁰²

---

¹⁹⁹ Waever, O. *The Baltic Sea: A Region After Post-Modernity? Neo-Nationalism or Regionality? The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*. Joenniemi, P. (ed.). NordREFO, Copenhagen/Stockholm, 1997.

²⁰⁰ Hurrell, A. *Regionalism in Theoretical Perspective. Regionalism in World Politics*. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995. P. 40.

²⁰¹ Ozoliņa, Ž. *Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti*. Izglītība, Rīga, 2000. 45. lpp.

²⁰² Sum, N.L. *Globalization, Regionalization and Cross-Border Modes of Growth in East Asia: the (Re-) Constitution of "Time-Space Governance"*. *Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions*. Perkmann, M., Sum, N.L. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2002. P. 58.-59.

Otrkārt, globālā reģionalizācija ir jēdziens, ar kuru tiek raksturoti hegemonisko aktieru, piemēram, ASV vai reģionālo hegemonu, mēģinājumi ar reģionālās sadarbības iniciatīvas palīdzību ieviest globālo neolibērālo politiku valstīs, kur tā līdz šim nav iesakņojusies. Procesa gaitā liberalizētas tiek ne tikai reģiona valstu, bet arī reģiona un starptautiskās ekonomikas tirdzniecības attiecības, un veidojas fenomēns, ko dēvē par atvērto reģionalismu, kad vienlaicīgi tiek nojauktas tirdzniecības barjeras gan reģiona ietvaros, gan uz reģiona robežām.²⁰³ Atvērtā reģionalisma jēdziens pārsvarā ir ticis lietots, lai raksturotu Āzijas un Klusā okeāna valstu reģionālo sadarbību, tomēr tas ir interesants pats par sevi un varētu tikt lietots ne tikai ekonomisko attiecību un Austrumāzijas reģionālās sadarbības raksturošanai, bet arī BJR gadījumā, raksturojot reģiona ES dalībvalstu un Krievijas attiecības.

Bens Rosamonds savstarpēji saista ne tikai reģionalizāciju ar globalizāciju, bet arī integrāciju ar abiem iepriekšminētajiem jēdzieniem. Tas izskaidrojams tādējādi, ka 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigās aizsāktais reģionalizācijas vilnis tika uzskatīts par reakciju uz globalizāciju. Tā kā šajā laikā atsākās arī ES integrācija, tad tiek uzskatīts, ka visi trīs jēdzieni ir savstarpēji saistīti. Pieņemot, ka ES ciešāka sadarbība iekļaujas kopējā reģionalizācijas vilnī, var uzskatīt, ka integrācija ir viena no reģionalizācijas izpausmēm. Rosamonds definē reģionalizāciju kā ekonomiskās integrācijas formalizāciju un konsolidāciju ģeogrāfiski tuvu novietotu valstu grupā. Līdz ar to reģioni ir vai nu iekšēji vērsti „cietokšņi”,²⁰⁴ kas cenšas pasargāt valstu grupu no globalizācijas ietekmes, vai arī ārēji vērsti, kas ar reģionalizācijas palīdzību cenšas veicināt tirdzniecības liberalizāciju visā pasaulē.²⁰⁵

Reģionalizācijas un globalizācijas mijiedarbība ir rosinājusi teorētisko jaunradi, lai labāk un precīzāk raksturotu reģionos notiekošos procesus un to saistību ar globālajā līmenī notiekošajām pārmaiņām. Ir pārāgri spriest, cik veiksmīgs ir izrādījies jaunrades process, taču tas ir izraisījis zināmu apjukumu, jo reģionalizācija ir dažādi skaidrots jēdziens, turklāt tas ir ticis papildināts ar daudziem citiem jēdzieniem, kas ir tikuši radīti, lai raksturotu starptautiskās politiskās un ekonomiskās attiecības un to saistību ar reģioniem. Bobs Džessops (*Bob Jessop*), raksturojot pārmaiņas starptautiskajā ekonomikā, ievieš sekojošus jēdzienus, kuriem ir zināma saistība ar reģionalizāciju:

---

²⁰³ Turpat, P. 58.-59.

²⁰⁴ Bieži minēts piemērs ir ārpus ES atrodošos valstu bažas par “Eiropas cietokšņa” veidošanos. *Fortress Europe* – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁰⁵ Rosamond, B. *Theories of European Integration*. St.Martin's Press, New York, 2000. P. 180.-183.

relokalizācija, reregionalizācija, multicentriskā metropolitanizācija, interlokalizācija, interreģionalizācija, translokalizācija, transreģionalizācija, mezoreģionālā integrācija, makroreģionālā integrācija, intertriadizācija un transtriadizācija.²⁰⁶ Šie jēdzieni dotā darba ietvaros netiks izmantoti, tomēr tie liecina, ka reģionalizācijas jēdziens nav ticis papildīts ar saturu, un tā vietā pētnieki ir meklējuši jaunus apzīmējumus reģionos notiekošo procesu saistībai ar globālajā vidē notiekošajām pārmaiņām.

3.3. Reģionalizācijas operacionalizācija

Reģionalizācija ir jēdziens, kas līdztekus integrācijas un vairākiem citiem jēdzieniem mūsdienās raksturo starptautiskās attiecības. Pētnieku viedokļi reģionalizācijas pazīmju, definīcijas un raksturojošo procesu ziņā ir dažādi un pretrunīgi. Atšķirīgo viedokļu pamatā ir autoru secinājumi, kas izriet no viņu aplūkoto gadījumu izpētes, un priekšstati par reģionalizācijas avotiem, iesaistītajiem aktieriem un to mērķiem. Reģionalizācija ir daudzšķautņains process, kurā iesaistās ļoti dažādi aktieri, kas turklāt norisinās vienlaicīgi dažādos pasaules reģionos, tāpēc viedokļu daudzveidība ir normāla parādība. Katra viedokļa un sprieduma pamatā ir noteikta domu gaita un prakses piemērs, tāpēc šī darba autora uzdevums bija aplūkot dažādus priekšstatus par reģionalizāciju, lai beigās nonāktu pie tās visizplatītākajām pazīmēm.

Pēc reģionalizācijas procesa izpētei veltītās teorētiskās literatūras analīzes šī darba autors ir nonācis pie secinājuma, ka reģionalizāciju raksturo šādas pazīmes:

- Valsts lomas mazināšanās pārvaldes reorganizācijas procesa rezultātā, kas tiek saistīta ar daudzveidīga aktieru loka piedalīšanos reģiona veidošanas procesā
- Reģionālās identitātes izveidošanās, taču tā nav identifikācija ar reģionu kā politisko kopienu
- Daudzveidīgā aktieru loka mērķis ir reģiona izveidošana
- Nemērķtiecīgu sociālo, ekonomisko un politisko procesu rezultātā palielinās reģiona saliedētība
- Tirdzniecības, cilvēku un ideju koncentrācija reģiona līmenī
- Reģiona politiskās telpas apzināta organizēšana
- Reģionalizācijas dalībnieku interešu un uzvedības harmonizēšana attiecībā pret apkārtējo vidi

---

²⁰⁶ Jessop, B. The Political Economy of Scale. Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions. Perkmann, M., Sum, N.L. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2002. P. 34.-35.

- Reģionalizācija ir daudzdimensiju process
- Reģionalizāciju virza tirgus spēki, tomēr valstu līmenī notiek reģionālās sadarbības koordinācija
- Reģionalizācijas process nesakrīt ar valstu robežām
- Reģionalizācija ir atvērta process
- Reģionalizācijas procesa formalizācijas līmenis ir zems, kas ļauj veidot uz projektiem balstītu elastīgu sadarbību, kas nav pastāvīgi jāatjauno, tāpēc reģionalizāciju raksturo arī nepastāvība un mainīgums, kas var izpausties gan kā sadarbības strauja intensificēšanās, gan apsīkšana
- Reģionalizācijai raksturīga esošo robežu paplašināšana, kuru virza sociālie un tirgus spēki, un šim procesam ir nepieciešams politiskais atbalsts
- Reģiona kļūšana par pastāvīgu politisko aktieri ir iespējama, taču nav obligāta
- Reģionālās organizācijas ir vājas
- Reģionalizācijai raksturīga brīvās tirdzniecības līgumu slēgšana, kas saprotama kā reģiona ekonomisko robežu paplašināšana

Reģionalizācijas un integrācijas salīdzinājums un operacionalizācija tiks veikti darba nākamajā daļā, kur tiks salīdzināti abi jēdzieni un to attiecības un norādīts uz to līdzībām un atšķirībām, kas kalpos par atskaites punktu tālākajā darba gaitā.

4. Reģionalizācijas un integrācijas jēdzienu operacionalizācija

Darba otrajā daļā tiek veikta integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu operacionalizācija. Šis process tiks veikts trijos posmos. Vispirms tiks aplūkotas integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu līdzīgās un atšķirīgās pazīmes. Šis solis ir nepieciešams lai nodalītu tās pazīmes, kuras tālākajā analīzes gaitā nebūs nepieciešams izmantot, proti, integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmju izvērtējums ir iespējams tikai tajā gadījumā, ja salīdzinātas tiek abu jēdzienu atšķirīgās pazīmes. Otrajā posmā abu jēdzienu atšķirīgās pazīmes tiks pielāgotas trijiem izvēlētajiem gadījumiem. Tā kā ikviens no trijiem gadījumiem ir atšķirīgs (BJVP ir reģionāla organizācija, ZD ir ES politika, Kaļiņingrada ir subreģions), tad katra gadījuma analīzē tiks izmantotas atšķirīgas integrācijas un reģionalizācijas pazīmes. Trešajā posmā autors nonāks pie integrācijas un reģionalizācijas pazīmēm, kas tiks izmantotas ZD un Kaļiņingradas analīzē. Šī posma nepieciešamību nosaka tas, ka pārsvarā integrācija un reģionalizācija ir tikusi interpretēta kā reģionālo institūciju veidošana un ekonomiskā sadarbība. Ja BJVP analīzi ar līdzšinējo instrumentu palīdzību ir iespējams veikt, tad ZD un Kaļiņingradas analīzei ir nepieciešams izveidot jaunu instrumentu kopumu, kas palīdzētu nošķirt reģionalizācijas un integrācijas procesu izpausmes šajos gadījumos.

4.1. Reģionalizācijas un integrācijas kopīgās un atšķirīgās pazīmes

Reģionalizācijas un integrācijas jēdzieni ir līdzīgi, taču starp tiem ir arī būtiskas atšķirības. Darba gaitā jau tika uzskaitītas abu jēdzienu pazīmes, taču šīs nodaļas uzdevums ir aplūkot integrācijas un reģionalizācijas līdzības un atšķirības. Līdzību izmantošanas piemērotība autora izvēlētajos gadījumos nedotu pietiekamu priekšstatu par to, kurš no abiem jēdzieniem visprecīzāk raksturo BJR attīstību, tāpēc nodaļā uzsvars tiks likts uz atšķirību apzināšanu.

Līdzšinējā analīze norāda uz to, ka integrācijas un reģionalizācijas attiecības var iedalīt trijās grupās:

1. *Līdzīgās pazīmes* – šajā grupā ir iekļautas tās pazīmes, kas reģionalizācijas un integrācijas jēdzieniem ir kopīgas. Tā kā ar abu jēdzienu palīdzību tiek raksturoti reģionālās sadarbības procesi, kas vērsti uz reģiona veidošanu, tad ir saprotams, ka zināmā mērā reģionalizācija un integrācija savstarpēji pārklājas. Ir jāņem vērā arī tas, ka integrācijas teoriju veidošanās posmā reģionālā

sadarbība tika aplūkota caur integrācijas prizmu. Tam bija gan praksē balstīti, gan normatīvi iemesli. Savukārt mūsdienās integrācija nereti tiek uzskatīta par vienu no reģionalizācijas procesiem, jo, ja reģionalizāciju aplūko kā procesu, kura laikā palielinās reģiona saliedētība, tad varētu domāt, ka integrācija līdztekus sadarbībai ir viens no reģionalizācijas procesiem. Kā iepriekšējās nodaļās tika norādīts, tad šī darba autors nepiekrīt šādam viedoklim, uzskatot, ka gan integrācija, gan reģionalizācija ir uzskatāmas par procesiem, kurus plašākā kontekstā var raksturot kā reģionālismu. Tomēr tā kā gan integrācija, gan reģionalizācija raksturo pastiprinātas sadarbības procesus reģiona ietvaros, tad starp abiem konceptiem pastāv līdzības.

2. *Neskaidrās pazīmes* – pie šīs pazīmju grupas pieder divu veidu pazīmes. Pirmkārt, šajā grupā ietilpst pazīmes, kas nav pietiekami sīki izstrādātas integrācijas un reģionalizācijas literatūrā. Ja viena jēdziena konkrētais aspekts ir pamatīgi izstrādāts, bet otra gadījumā tam nav tikusi pievērsta īpaša uzmanība, tad šis aspekts ir ievietojams neskaidro pazīmju sarakstā. Otrkārt, par neskaidrām noteikti uzskatāmas tās pazīmes, kas abu jēdzienu gadījumā ir līdzīgi noformulētas, taču attiecas uz principiāli atšķirīgiem procesiem un aktieriem vai arī ir izstrādātas atšķirīgos laika posmos un tāpēc ir vērojama zināma nesakritība starp tām.
3. *Atšķirīgās pazīmes* – šī pazīmju grupa ir visnozīmīgākā no šī darba viedokļa, jo tā norāda uz abu jēdzienu atšķirībām, tādējādi ļaujot strukturēt BJR ietvaros notiekošos procesus kā atbilstošus vienam vai otram. Integrācijas un reģionalizācijas atšķirību noteikšana ir ne tikai šī darba teorētiskās daļas galvenais uzdevums, bet arī viena no novitātēm, jo pētnieciskajā literatūrā šie jēdzieni ir tikuši lietoti ļoti brīvi, kas ir bijis par pamatu sajukumam un palielinājis ap tiem valdošo neskaidrību. Tikai precīza un pamatota integrācijas un reģionalizācijas atšķirību definēšana dos pietiekamu pamatu, uz kura būs iespējams balstīt empīriskajā daļā veikto gadījumu analīzi²⁰⁷.

6. tabulā ir apkopotas integrācijas un reģionalizācijas līdzīgās, neskaidrās un atšķirīgās pazīmes. Pirmajā tabulas daļā ir apkopotas līdzīgās pazīmes. Pie tām pieskaitāmas norādes uz valsts lomas samazināšanos integrācijas un reģionalizācijas procesu gaitā.

---

²⁰⁷ Īsāk sakot, teorijas līmenī šī darba mērķis ir jēdzienu noskaidrošana. Empīriskā līmenī šī darba mērķis ir triju gadījumu – ZD, BJVP un Kaļiņingradas apgabala – aplūkošana. Savukārt, saistot teoriju ar empīriku, šī darba mērķis ir jēdzienu piemērošana un pārbaudīšana uz trijiem gadījumiem vien reģiona ietvaros.

6. tabula. Reģionalizācijas un integrācijas līdzīgās un atšķirīgās pazīmes

Integrācija	Reģionalizācija
Līdzīgās pazīmes	
<ul style="list-style-type: none"> • Valsts lomas mazināšanās integratīvās vienības pārvaldes reorganizācijas rezultātā • Reģionu veidojošo valstu homogenitātes līmeņa paaugstināšanās • Palielinās transakciju intensitāte reģionā • Palielinās atšķirība starp intrareģionālo un ekstrareģionālo komunikāciju - intensificējas mijiedarbība reģionā 	<ul style="list-style-type: none"> • Valsts lomas mazināšanās un daudzveidīga aktieru loka piedalīšanās reģiona veidošanā • Tirdzniecības, cilvēku un ideju koncentrācija • Reģionalizācijas dalībnieku interešu un uzvedības harmonizēšana attiecībā pret apkārtējo vidi • Reģionalizācija ir daudzdimensiju process • Reģionalizāciju virza tirgus spēki, tomēr valstis koordinē reģionālo sadarbību
Neskaidrās pazīmes	
<ul style="list-style-type: none"> • Draudzīguma attiecības ņem virsroku pār nedraudzīguma attiecībām • Intensīvas un daudzveidīgas mijiedarbības uzturēšana starp politiskajām vienībām • Sadarbības tendences ir pārsvarā • Valstu nostājas kļūst līdzīgākas un saskanīgākas, nacionālā piederība zaudē nozīmi lēmumu pieņemšanas procesā • Kopienas izveidošanās par pastāvīgu politisko aktieri • Sadarbības pārplūšana starp sektoriem • Politisko vienību interešu saskaņošanas mehānisma izveide • Kolektīvas lēmumu pieņemšanas sistēmas attīstība laika gaitā 	<ul style="list-style-type: none"> • Reģiona kļūšana par pastāvīgu politisko aktieri ir iespējama, taču nav obligāta • Reģionālās identitātes veidošanās, taču tā nav identifikācija ar reģionu kā politisko kopienas • Reģiona politiskās telpas apzināta organizēšana • Nemērķtiecīgu sociālo, ekonomisko un politisko procesu rezultātā palielinās reģiona saliedētība • Daudzveidīgā aktieru loka mērķis ir reģiona izveidošana
Atšķirīgās pazīmes	
<ul style="list-style-type: none"> • Iekšpasaule tiek nodalīta no ārpuspasaules • Starp valstīm ir atrisinātas lielākās nesaskaņas • Lojalitāšu un politisko aktivitāšu pārvirzīšana uz jaunu politisko centru • Palielinās centrālo institūciju lēmumu pieņemšanas tiesības • Lēmumu pieņemšanas autonomijas mazināšanās • Jauna politiskā kopiena kā būtisks identifikācijas objekts iedzīvotājiem • Kopēju noteikumu un politiku veidošanās • Reģionālās drošības un stabilitātes mērķis aizstāj nacionālo • Palielinās centrālo institūciju loma resursu pārdales procesā • Cieša ekonomisko aģentu savstarpēja integrētība reģiona ietvaros 	<ul style="list-style-type: none"> • Reģionālās organizācijas ir vājas • Reģionalizācijas process nesakrīt ar valstu robežām • Reģionalizācija ir atvērts process • Reģionalizācijai raksturīga esošo robežu paplašināšana, kuru virza sociālie un tirgus spēki • Reģionalizācijas procesa formalizācijas līmenis ir zems • Sadarbība ir elastīga un balstīta uz projektiem, kas nav pastāvīgi jāatražo • Reģionalizāciju raksturo nepastāvība un mainīgums, kas var izpausties gan kā sadarbības strauja intensificēšanās, gan apstākšana • Reģionalizācijai raksturīga brīvās tirdzniecības līgumu slēgšana, kas saprotama kā reģiona ekonomisko robežu paplašināšana

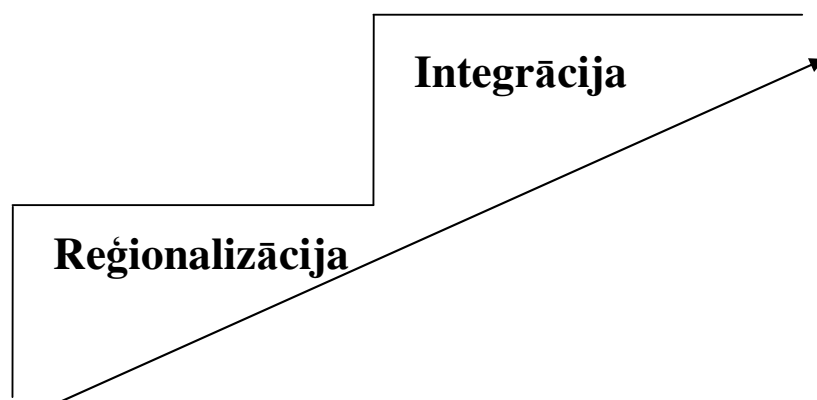
Nedaudz atšķiras autoru skaidrojumi par iemesliem, kāpēc valsts loma samazinās, taču pārsvarā valda uzskats, ka integrācijas procesa rezultātā valsts lomu ietekmē pārnacionālo institūciju un reģionu nostiprināšanās. Ja integrācijas gadījumā valsts loma šī procesa gaitā mazinās, tad reģionalizācija pati par sevi ir uzskatāma par reakciju uz valsts lomas izmaiņām un tās iespējamo mazināšanos. Lai arī šīs pazīmes secība un izpausmes abu jēdzienu gadījumā ir atšķirīgas, tomēr pazīme pati par sevi ir, lai arī ne identiska, tomēr līdzīga. Pie līdzīgām pazīmēm pieskaitāma arī homogenitātes līmeņa paaugstināšana reģiona līmenī. Priekšstati par to, vai homogenitātes līmenis ir uzskatāms par integrācijas un reģionalizācijas procesu cēloni vai sekām, ir visai atšķirīgi, tomēr abi procesi paredz homogenitātes līmeņa palielināšanos reģionā. Tāpat reģionalizācijas un integrācijas koncepti paredz arī atšķirību palielināšanos starp reģionu un apkārtni vidi un transakciju palielināšanos reģiona ietvaros.

Pie neskaidrajām pazīmēm ir pieskaitāma reģiona kļūšana par patstāvīgu politisku aktieri. Integrācijas gadījumā reģions neizbēgami kļūst par politisku aktieri, taču arī reģionalizācijas jēdzienu aplūkojušie autori ir uzskatījuši, ka reģionālās sadarbības gaitā reģions kļūst par politisku vienību. Tomēr reģiona patstāvības izpaušanās varētu būt atšķirīga, jo integrācijas gadījumā parasti ir darīšana ar starptautisko organizāciju, ar kuras starpniecību tiek realizētas valstu intereses, bet reģionalizācijas gadījumā reģionālās organizācijas varētu būt vājākas. Līdzības var saskatīt arī kopīgas identitātes jautājumā, tomēr reģionalizācijas gadījumā identifikācijas avoti ir meklējami ģeogrāfijā, vēsturē un kultūrā, bet integrācijas teorijās tiek uzsvērts, ka identifikācijai vajadzētu notikt pēc piederības reģionālajai politiskajai kopienai.

Citas neskaidrās pazīmes, kā draudzīguma attiecības starp valstīm, politiskās telpas apzināta organizēšana, valstu nostāju izlīdzināšanās, reģiona saliedētības palielināšanās, sadarbības pārplūšana, interešu saskaņošanas mehānisma un kolektīvas lēmumu pieņemšanas sistēmas izveide, norāda uz zināmām līdzībām starp integrācijas un reģionalizācijas konceptiem, taču šajās pazīmēs ir arī savi atšķirīgie elementi. Piemēram, politisko interešu saskaņošanas mehānisma izveide ir raksturīga gan reģionalizācijas, gan integrācijas procesiem, tomēr veids, kādā izpaudīsies interešu saskaņošana, katrā integrācijas un reģionalizācijas piemērā var būt atšķirīgs. Citiem vārdiem sakot, neskaidrās pazīmes nav pietiekami pārlicinošas, lai ar to palīdzību būtu iespējams norādīt uz integrācijas un reģionalizācijas būtiskām līdzībām vai atšķirībām.

Lielā daļā neskaidro pazīmju ir novērojama tendence, ka integrācija ir formālāks process, tāpēc iespējams, to varētu atainot kā pakāpieniem līdzīgu modeli, kur integrācija būtu nākamais pakāpiens aiz reģionalizācijas. Integrācija ietvertu visas reģionalizācijas pazīmes, taču tā ietvertu sevī vairākas pazīmes, kas nav raksturīgas reģionalizācijai un tāpēc integrācija būtu uzskatāma par nākamo attīstības pakāpienu virs reģionalizācijas, proti, integrācija būtu attīstītāka par reģionalizāciju. Šī pieņēmuma grafisko atainojumu var aplūkot 3. attēlā.

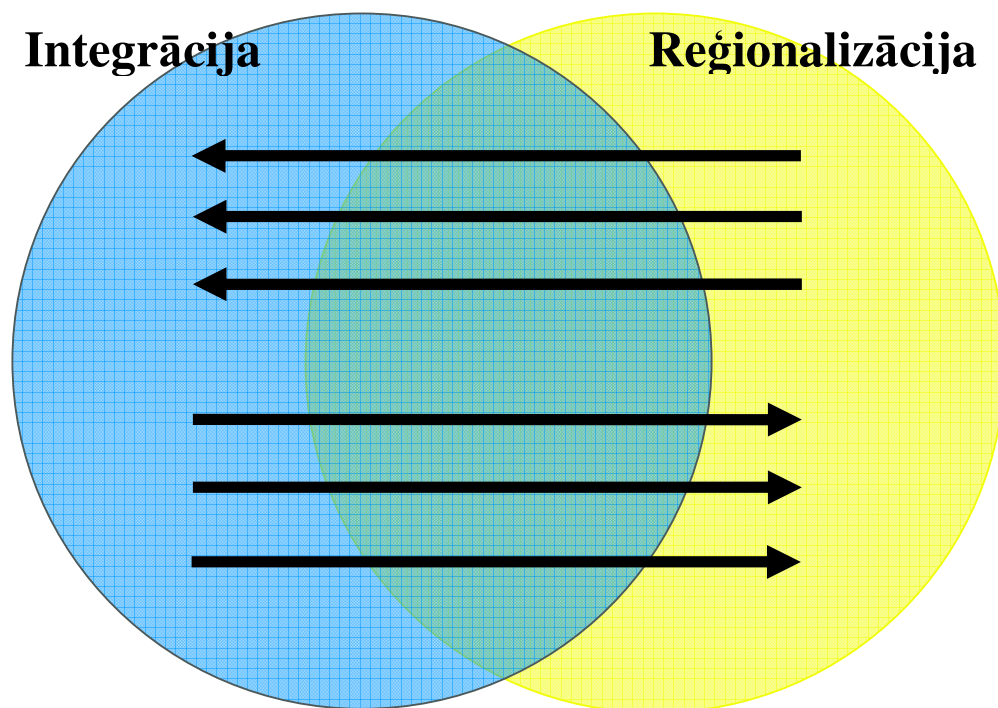
3. attēls. Reģionalizācijas un integrācijas pakāpienu modelis

Tomēr 3. attēlā redzamais reģionalizācijas un integrācijas attiecību modelis nav gluži precīzs, jo abiem jēdzieniem ir ne tikai līdzīgās un neskaidrās pazīmes, kas varētu vedināt uz secinājumu, ka integrācija ir plašāks jēdziens nekā reģionalizācija, bet arī atšķirīgās pazīmes, kas ļauj secināt, ka starp abiem jēdzieniem pastāv būtiskas atšķirības, kas norāda uz pakāpienu modeļa neadekvātumu. Pat neaplūkojot katru no atšķirīgajām pazīmēm atsevišķi, var secināt, ka nozīmīgākās atšķirības skar reģionalizācijas atvērtību, haotiskumu, nemērķtiecību un orientētību uz projektiem pretstatā integrācijas sakārtotībai, mērķtiecībai, ilgtermiņa pasākumiem, kuru atražošana notiek pastāvīgi, un samērā stingro iekšpasaulas nodalījumu no ārpasaules. Reģionalizācijas gaitā izveidotās centrālās institūcijas parasti ir vājākas, nekā integrācijas procesā izveidotās. Situācija ir līdzīga kopējo politiku jomā, kas vairāk ir raksturīga integrācijas nekā reģionalizācijas procesiem. Reģionalizāciju raksturo arī reģionālo organizāciju finansiālais vājums un zems formālisma līmenis. Varētu domāt, ka integrācijas procesam ir daudz priekšrocību salīdzinot ar reģionalizāciju, tomēr tādas ir arī reģionalizācijai. Piemēram, reģionalizācija ir daudz elastīgāks un dinamiskāks process. Sadarbību ir iespējams strauji intensificēt, taču tā var arī apstāties, kas nav

raksturīgs integrācijas procesam. Protams, integrācijas teorijās ir paredzēts arī „*spill-back*” jeb atplūšanas process, tomēr prakse norāda uz to, ka integrācijas gaitā tiek realizēti projekti, kas tiek atražoti pastāvīgi no pastāvīgi (preču, pakalpojumu un ražošanas faktoru brīva kustība, kopējā lauksaimniecības politika, vienoti ārējie tarifi, ārējā tirdzniecības politika, tiek izveidota spēcīga līgumtiesiskā bāze, ar kuras palīdzību valstu savtīgās intereses tiek disciplinētas un ierobežotas utt.), kamēr reģionalizācijai vairāk raksturīgi uz konkrētu mērķu realizāciju virzīti projekti, kuru pastāvīga atražošana varētu nebūt nepieciešama. Tieši reģionalizācijas dinamiskais raksturs, kas atsevišķos gadījumos nozīmē būtisku nestabilitāti, pretstatā integrācijas stabilitātei ir viena no būtiskajām atšķirībām starp abiem jēdzieniem teorijas līmenī. Ne mazāk nozīmīga ir arī reģionalizācijai raksturīgā atvērtība, kas ir pretstatā integrācijas noslēgtajam raksturam. Atvērtība tiek galvenokārt interpretēta kā apzināta reģiona robežu un sadarbības procesos iesaistīto aktieru loka neskaidra definēšana. BJR gadījumā reģionalizācija piedāvā valstīm papildus iespējas blakus jau pastāvošajiem ES integrācijas procesiem.

4. attēls. Integrācijas un reģionalizācijas dinamiskais modelis

4. attēlā ir atainotas attiecības starp reģionalizāciju un integrāciju, kuras šī darba autors ņems par pamatu turpmākai analīzei. Attēlā tiek norādīts uz to, ka starp abiem

jēdzieniem pastāv būtiskas līdzības, taču tajā pašā laikā tie daudzējādā ziņā ir savstarpēji izslēdzoši. Savukārt ar bultiņu palīdzību tiek atainotas abu integrācijas un reģionalizācijas procesu praktiskās attiecības BJR ietvaros. Bultiņas virzienā no reģionalizācijas uz integrāciju norāda uz to, ka reģionalizācijas procesi BJR bieži tiek interpretēti kā tādi, kuriem vajadzētu pāraugt integrācijā, proti, formālākā un stabilākā sadarbībā. Savukārt bultiņas virzienā no integrācijas uz reģionalizāciju norāda uz integrācijas procesu ietekmi uz reģionalizācijas procesiem BJR. Šajā darbā integrācija tiek aplūkota BJR robežās, tomēr nevar pilnībā izvairīties no ES integrācijas dinamikas ietekmes uz BJR notiekošajiem reģionalizācijas procesiem.

Nākamajā nodaļā tiks apvienotas integrācijas un reģionalizācijas pazīmes ar autora izvēlētajiem gadījumiem, lai noskaidrotu, kādi abu jēdzienu elementi tiks aplūkoti katrā konkrētā gadījuma ietvaros.

4.2. Integrācijas un reģionalizācijas atšķirīgo pazīmju un piemēru ietvars

Iepriekšējā nodaļā tika noskaidrotas integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu līdzīgās un atšķirīgās pazīmes. Trīs izvēlētie gadījumi ir savstarpēji atšķirīgi, un tāpat arī integrācijas un reģionalizācijas jēdzieniem ir dažādas pazīmes, tāpēc šīs nodaļas uzdevums ir noteikt, kuri integrācijas un reģionalizācijas aspekti tiks pārbaudīti ikvienā no trijiem gadījumiem. Nodaļas uzdevums ir noskaidrot, kādas pazīmes ikvienā no trijiem gadījumiem liecinās par integrāciju un kādas – par reģionalizāciju. Tā kā ikviens no šiem gadījumiem ir atsevišķas izpētes vērts, tad pazīmju noteikšana ļaus fokusēt analīzi, izvairoties no tādu izvēlēto gadījumu aspektu aplūkošanas, kas nepalīdzētu atklāt reģionalizācijas un integrācijas attiecības.

Baltijas jūras valstu padomes (BJVP) gadījuma analīze palīdzēs atklāt, cik lielā mērā reģionālā organizācija, kuras ietvaros dalībvalstu pārstāvniecība sakrīt ar BJR robežām, ir spējusi nostiprināties un kļuvusi par reģionālās sadarbības koordinācijas centru. BJVP gadījumā analizēti tiks reģionalizācijas un integrācijas institucionālie aspekti. Autoru interesējošo jautājumu starpā būs tie, kas skar BJVP nostiprināšanos, funkciju un dalībvalstu skaita pieaugumu, organizācijas rīcībā esošās finanses, iespējas ietekmēt valstu uzvedību, organizācijas ietvaros novērojamā dalībvalstu mijiedarbības intensitātes dinamika un draudzīguma/naidīguma attiecību intensitāte. Par integrāciju liecinātu organizācijas nostiprināšanās, budžeta pieaugums, dienaskārtības

paplašināšanās un stabilitāte, draudzīgo starpvalstu attiecību prevalence pār naidīguma attiecībām un iespējas ietekmēt valstu uzvedību. Par reģionalizāciju liecinātu pretēji procesi: nestabila dienaskārtība, grūtības ar finansējuma piesaistīšanu kopējo projektu realizācijai, dienaskārtības nepastāvība, plaša spektra attiecības starp organizācijas dalībvalstīm (sākot ar draudzīgām un beidzot ar saspīlētām), valstu intereses zudums par BJVP un aizvien mazākas iespējas ietekmēt valstu uzvedību.

Ziemeļu dimensijas gadījuma analīze palīdzēs noteikt to, cik lielā mērā reģions kļūst par patstāvīgu politisko aktieri. ZD ir viena no politikām, caur kuru tiek realizētas ES intereses Eiropas ziemeļos. Par integrāciju liecinātu reģiona politisko aktieru rīcībaspēja, spējot formulēt kopēju nostāju ar reģionālo organizāciju starpniecību. Reģions šajā gadījumā ir reizē politikas iniciators, ietekmētājs un politikas mērķis. Ja kopīgās nostājas veidošanas procesā sadarbība dominē pār konfliktiem un ja valstu nostājas attiecībā uz ZD kļūtu līdzīgākas, tad tas liecinātu par reģiona integrāciju. Arī BJR iekšpasaules nodalīšana no ārpuspasaules ar ZD palīdzību liecinātu par integrāciju. Protams, šis būtu netipisks integrācijas veids, jo reģions censtos palielināt savu iekšējo vienotību ar cita lielāka reģiona realizētas politikas palīdzību, taču ZD var tikt izmantota kā līdzeklis, ar kura palīdzību tiktu palielināta reģiona homogenitāte. Savukārt par reģionalizāciju liecinātu atvērtība pret dažādu reģiona līmeņa aktieru ieteikumiem kopējās nostājas formulēšanas procesā. Par reģionalizāciju liecinātu arī zems sadarbības formalizācijas līmenis un tas, ka ZD iniciatīva nāca no BJR kā mēģinājums atvērt reģionu ar ES politikas palīdzību, proti, padarīt elastīgāku ES pieeju attiecībām ar tās kaimiņiem, veicinot sadarbību ar ārpus ES esošajām valstīm (Krieviju).

Kaļiņingradas gadījuma analīze palīdzēs atklāt to, cik lielā mērā reģiona valstis pašas spēj un vēlas risināt reģionālās dienaskārtības jautājumus. Viens no nozīmīgākajiem reģionālās dienaskārtības jautājumiem ir Kaļiņingrada. Šajā gadījumā par integrāciju liecinātu ciešāka ekonomisko aģentu savstarpēja saistība un transakciju blīvums, kā arī Kaļiņingradas jautājuma novietošana reģionālās sadarbības organizāciju uzmanības centrā. Savukārt par reģionalizāciju liecinātu Krievijas centieni Kaļiņingradas jautājumu risināt sadarbībā ar pārējiem reģiona aktieriem. Tā kā reģionalizācija ir process, kura gaitā tiek paplašināti sadarbības tīkli un atvērtas reģiona ārējās robežas, tad Kaļiņingradas gadījumā par reģionalizāciju noteikti liecinātu reģiona „atvēršana” no

Krievijas puses un reģiona valstu (un ES) gatavība meklēt iespējas, ar kuru palīdzību varētu „atvērt” Kaļiņingradu, neapdraudot pastāvošos sadarbības mehānismus ES ietvaros. Par reģionalizāciju liecinātu arī Kaļiņingradas iedzīvotāju pieaugoša identificēšanās ar reģionu. Tiesa gan, ja Krievija izvēlētos Kaļiņingradu pasargāt no ārējās ietekmes, tad tas liecinātu par to, ka nenotiek ne reģionalizācija, ne integrācija. Nevar automātiski uzskatīt, ka vismaz vienam no šiem procesiem Kaļiņingradas gadījumā ir obligāti jānotiek, jo tas būtu kļūdaini pieņemums. Reģionālās sadarbības intensitāte var arī mazināties, un Krievijas lēmums „aizvērt” Kaļiņingradu norādītu, ka reģiona veidošanās ir problemātiska un ka reģionālās sadarbības ziņā ir sperts solis atpakaļ. Jāatzīmē, ka pēdējos gados ir vērojama Krievijas „aizvēršanās” citu valstu ietekmei, tāpēc iespēja, ka Kaļiņingradas gadījumā nenotiek ne integrācija, ne reģionalizācija, ir pat ļoti iespējama. Izvēlēto gadījumu sasaiste ar integrācijas un reģionalizācijas pazīmēm ir apkopota 7. tabulā.

7. tabula. Integrācijas un reģionalizācijas analīzes ietvars BJVP, Kaļiņingradas un ZD gadījumu izpētei

Gadījums	Integrācija	Reģionalizācija
BJVP	Organizācijas nostiprināšanās Budžeta palielināšanās Dienaskārtības paplašināšanās Draudzīguma attiecības Iespējas ietekmēt valstu uzvedību Augsta valstu interese par BJVP	Sadarbība vāji institucionalizēta Nepastāvīgs finansējums Dienaskārtības nepastāvība Plašs valstu attiecību spektrs Svārstīga valstu interese par BJVP Ierobežotas iespējas ietekmēt valstu uzvedību Iespējams arī reģionālās sadarbības apsīkums
ZD	Kopēju politiku veidošanās Lojalitāšu un politisko aktivitāšu pārbīde uz reģiona centru Sadarbība dominē pār konfliktiem Ar ZD palīdzību tiek nodalīta BJR iekšpasaule no ārpuspasaules	Atvērtība reģiona nostājas formulēšanas procesā Zems formalizācijas līmenis Iespēju meklējumi, kā padarīt ES pieeju Eiropas ziemeļu reģioniem elastīgāku ZD kā atvērtības iniciatīva
Kaļiņingrada	Kaļiņingradas ekonomiskā integrētība reģionā Krievijas daļējs lēmumu pieņemšanas autonomijas zudums attiecībā uz Kaļiņingradu Kaļiņingradas aktivitāšu un lojalitāšu pārbīde jauna politiskā centra virzienā	Kaļiņingradas „atvēršana” un novietošana reģionālo organizāciju dienaskārtībā Robežu paplašināšana Kaļiņingradas jautājuma nepastāvība reģionālajā dienaskārtībā Sadarbība balstīta uz projektiem

Kā liecina līdzšinējā integrācijas un reģionalizācijas teorētiskā analīze, par pamatīgi izpētītiem var uzskatīt abu jēdzienu institucionālos aspektus. Tas ļaus empīriskajā daļā pārbaudīt BJVP gadījumu, taču pētnieciskajā literatūrā daudz mazāk ir izpētīti citi integrācijas un reģionalizācijas aspekti, tāpēc nākamajā nodaļā sīkāk tiks noteiktas tās abu jēdzienu pazīmes, kas tiks īpaši piemērotas Ziemeļu dimensijas un Kaļiņingradas analīzē.

4.3. Integrācijas un reģionalizācijas pazīmes Kaļiņingradas un ZD analīzei

Šajā darba daļā veiktā teorētiskā analīze sniedz pietiekamu pamatu, lai noteiktu atšķirības starp integrāciju un reģionalizāciju, kuras ļautu darba turpinājumā tās pielietot ne tikai BJVP, bet arī ZD un Kaļiņingradas analīzei. Starp reģionalizāciju un integrāciju pastāv sešas nozīmīgas atšķirības, kuras iespējams piemērot arī BJVP analīzei. Jāatzīmē, ka šīs atšķirīgās pazīmes tiks izmantotas līdztekus iepriekšējās divās apakšnodaļās izveidotajam pazīmju, kopumam.

Pirmkārt, atšķirība starp reģionalizāciju un integrāciju pastāv sadarbības „projektu” darbības ilguma ziņā. Reģionalizācija ir process, ko raksturo starpvalstu īstermiņa vai vidēja termiņa sadarbība, kas balstās uz projektiem un kas pārsvarā netiek pastāvīgi atražota. Savukārt integrācija ir process, ko raksturo ilgtermiņa vai pat beztermiņa sadarbība, proti, nozīmīgākie sadarbības „projekti” parasti tiek pastāvīgi atražoti. Kā papildus nosacījums, kas palīdzētu nošķirt integrāciju no reģionalizācijas, ir jāmin arī tas, ka par integrāciju liecina starpvalstu sadarbības veidošanās „vidējās” vai „augstās” politikas līmenī, kamēr par reģionalizāciju liecinātu reģionālās sadarbības notikšana vidējās vai zemās politikas līmenī.²⁰⁸ Turklāt integrācijas jēdziens parasti norāda uz spēcīgām reģionālajām organizācijām, kuras integrācijas procesā iegūst būtisku ietekmi uz valstīm, kas ir iesaistījušās integrācijas procesā. Parasti šī ietekme integrācijas procesa gaitā saglabājas vai pat pieaug.

Tipiski sadarbības piemēri „zemās” politikas līmenī ir starpvalstu sadarbība vides aizsardzības un izglītības jomās. Ir labi zināms, ka sadarbība vides aizsardzības jomā

---

²⁰⁸ Starptautisko attiecību disciplīnā plaši pielietots ir dalījums „augstajā” un „zemajā” politikā, kura pamatā ir uzskats, ka starptautisko attiecību dienaskārtības struktūra ir hierarhiska. „Augstās” politikas jēdziens raksturo valstu darbības militāros aspektus. Zemāk atrodas valstu darbības ekonomiskie aspekti, bet „zemās” politikas jautājumu lokā ietilpst tādas darbības jomas kā kultūra, izglītība, vides aizsardzība. Jāatzīmē, ka starptautisko attiecību dienaskārtība laika gaitā var mainīties, tajā ienākot jauniem jautājumiem vai jau esošajiem jautājumiem pārvietojoties virzienā uz augšu vai uz leju.

BJR ietvaros sāka attīstīties jau aukstā kara laikā, tāpēc sadarbības un līgumu pastāvēšana nemaz neliecina pat par draudzīgu attiecību klātesamību, nemaz nerunājot par integrāciju vai reģionalizāciju. Kopš deviņdesmitajiem gadiem BJVP ietvaros tika realizēts Eirofakultātes projekts, kura iniciatore bija Zviedrija. Šī neapšaubāmi bija viena no nozīmīgākajām BJVP pārziņā nodotajām aktivitātēm, taču Eirofakultātes projekts Baltijas valstīs tika izbeigts neilgi pēc šo valstu iestāšanās ES. Reģionālās sadarbības mehānismi tika izmantoti arī, lai palīdzētu Baltijas valstīm integrēties ES un NATO. Tā kā Baltijas valstis šajās organizācijās ir iestājušās jau pirms četriem gadiem, tad ir skaidrs, ka šis „projekts” arī ir beidzies. Minētie piemēri norāda uz atšķirībām, kādas pastāv starp integrāciju un reģionalizāciju, proti, integrācija ir ilgstošāks un stabilāks process, kamēr reģionalizāciju raksturo vai nu īstermiņa vai vidēja termiņa projekti vai arī ilgtermiņa sadarbība zemās politikas līmenī. Rezultātā reģionalizācija var kļūt par ilgtermiņa procesu, taču tās ilgtspēju nosaka procesā iesaistīto aktieru spēja dažādos laika periodos atrast „projektus” un jautājumus, kas šo procesu palīdzētu uzturēt un atražot.

Otrkārt, reģionalizācijas procesam vairāk nekā integrācijai ir raksturīga sadarbības vājināšanās iespēja, jo reģionalizācija balstās uz sadarbības projektiem, kuru realizācijas gadījumā sadarbība var apsīkt. Zināmā mērā šo pazīmi raksturo iepriekšminētie piemēri, kur tika atainots tas, ka reģionalizācijas gadījumā reģionālās sadarbības apsīkšana ir daudz vairāk iespējama, nekā integrācijas gadījumā. To veicina gan reģionalizācijai raksturīgā reģionālā sadarbība „zemās” politikas jomā (piemēram, vides aizsardzība), gan sadarbība projektu veidā (piemēram, Eirofakultāte un Baltijas valstu iestāšanās ES). Kad projekti beidzas, tad reģionālās sadarbības turpināšanās var tikt apšaubīta.

Treškārt, reģionalizācija ir atvērtāks process nekā integrācija. Tā tiecas reģiona ārējās robežas pārvarēt, atvērt un mazināt to nozīmi, bet integrācija kā formālāka valstu sadarbības forma reģionālās sadarbības projektu ārējās robežas tiecas atražot un nostiprināt. Īpaši uzsveramas ir atšķirības starp to, kā integrācijas un reģionalizācijas procesi ietekmē reģiona iekšējās un ārējās robežas. Integrācija tiecas nojaukt reģiona iekšējās robežas, taču nostiprina ārējās, kamēr reģionalizācija kā brīvāka reģionālās sadarbības izpausme, tāpēc tā īpaši neietekmē reģiona iekšējās robežas, taču tā nenostiprina reģiona ārējās robežas, padarot ārējo aktieru iesaistīšanu reģionālajā

sadarbībā vienkāršāku. Ir labi zināms, ka valstu iestāšanās ES ir daudz sarežģītāka par pievienošanu BJR valstu sadarbībai. Tieši integrācijas daudzpusība, formalitāte un sarežģītība ir par iemeslu tam, ka iestāšanās process ES ir ļoti ilgstošs un sarežģīts, kamēr jaunu aktieru pievienošanās BJR valstu sadarbībai būtu daudz vienkāršāka. Līdz ar to promocijas darba autors uzskata, ka reģionalizācija ir atvērtāka par integrāciju, taču šī atvērtība attiecas uz reģiona ārējām robežām.

Ceturtkārt, atšķirība starp reģionalizāciju un integrāciju un reģionalizāciju pastāv reģiona saliedētības ziņā. Integrācija var darboties gan virzienā no lejas uz augšu, gan virzienā no augšas uz leju, proti, par reģiona saliedētību var liecināt gan kultūras, lingvistisko, dzīves stila, dzīves līmeņa un citas līdzības, gan spēcīgas reģionālās organizācijas esamība. Pirmajā gadījumā reģions ir saliedēts, jo cilvēki, kas tajā dzīvo, ir integrēti, bet otrajā gadījumā reģions kļūst saliedēts, jo ir spēcīgas reģionālās organizācijas, kas to integrē. Savukārt par reģionalizāciju liecinātu reģiona saliedētības palielināšanās, kas nenovestu pie integrētas kopienas izveidošanās vai pie spēcīgām reģionālajām organizācijām, kas varētu vadīt un veicināt integrācijas procesu. Turklāt par reģionalizāciju nepārprotami liecinātu tāds gadījums, kad sākotnēji reģionālās sadarbības rezultātā reģiona saliedētība palielinātos, taču pēc tam apstātos.

Piektkārt, ja reģionalizācija lielā mērā ir nejaušs process, tad integrāciju raksturo iesaistīto aktieru mērķtiecība reģionālās sadarbības attīstīšanā. Reģionalizāciju var dēvēt par nejaušu procesu, jo reģionalizācija norāda uz to, ka valstis reaģē uz starptautiskajā sistēmā notiekošajām pārmaiņām. Reģionalizācijai pat ir raksturīgs haotiskums, jo valstīm nepieciešamība runāt vienai ar otru ir spēcīgāka par skaidru izpratni par to, kādā veidā būtu nepieciešams reaģēt uz starptautiskajā vidē notiekošajām pārmaiņām. Nejaušībai ir sava cena, proti, reģionalizācijas process ir nestabilāks, jo valstu preferences var strauji mainīties. Savukārt integrācija ir mērķtiecīgs process, kuru raksturo pietiekami skaidra valstu izpratne par izmaiņām, kuras tās vēlas panākt ar ciešākas reģionālās sadarbības palīdzību.

Sestkārt, reģionalizācijas un integrācijas procesi atšķiras pēc tajos iesaistīto vienību spējas kontrolēt reģionālo sadarbību. Jau iepriekš tika minēts, ka integrāciju atšķirībā no reģionalizācijas raksturo spēcīgu reģionālo organizāciju esamība, un tas liecina par to, ka reģionalizācijā kontroli pār reģionālo sadarbību gandrīz pilnībā saglabā valstis.

Integrācijas gadījumā kontrole pār reģionālo sadarbību ir izkļiedētāka, jo tajā piedalās arī reģionālās organizācijas un subreģioni. Tomēr nozīmīgākais jautājums ir par to, cik lielā mērā valstis (un citi aktieri) kontrolē reģionalizācijas un integrācijas procesus un cik lielā mērā pats process ietekmē politisko aktieru preferences. Šī darba uzdevums nav atrisināt starptautisko attiecību disciplīnā ilgu laiku notikušo diskusiju par to, cik lielā mērā aktieri uz starptautiskās skatuves darbojas patstāvīgi un cik lielā mērā viņi rīcību ietekmē dažādi faktori un spēki, pār kuriem valstīm un citiem starptautiskās politikas dalībniekiem nav kontroles, tomēr atsevišķi šīs diskusijas aspekti ir ļoti būtiski, cenšoties nodalīt reģionalizāciju no integrācijas. Ir zināms, ka integrācijas gaitā vienības, kas šajā procesā piedalās, kļūst savstarpēji atkarīgākas, turklāt savstarpējā atkarība izpaužas ne tikai savstarpējo ekonomisko attiecību intensifikācijā, bet arī kā integrācijas procesu regulējošo tiesību normu savstarpējā atkarība. Integrācijas procesa gaitā valstis savstarpēji tiek saistītas tik daudzos un dažādos veidos, ka pārkārtojumu izdarīšana ir saistīta ar milzīgām izmaksām. Tieši augstās izmaksas attur valstis no radikālu pārkārtojumu veikšanas, jo ar tiem saistītās izmaksas ir daudz augstākas par ieguvumiem, kurus konkrētā valsts iegūtu pārkārtojumu veikšanas rezultātā. Integrācijas procesā valstu uzvedība tiek aizvien vairāk regulēta. Protams, valstis vēl joprojām saglabā iespēju mainīt spēles noteikumus, taču noteikumu mainīšana bez pārējo valstu piekrišanas ir pārāk neizdevīga, lai valstis vispār nopietni apsvērtu šādu iespēju. Līdz ar to integrācijas gaitā valstu uzvedība kļūst disciplinētāka. Formāli valstu rīcības brīvība tiek saglabāta, taču reālā rīcības brīvība, kas saistīta ar integrācijas nosacījumu mainīšanu, tiek būtiski samazināta. Tātad var apgalvot, ka integrācijas procesa gaitā valstu kontrole pār integrācijas procesu samazinās.

Pavisam citādi ir reģionalizācijas gadījumā, jo šeit valstu savstarpējā atkarība nav tik augsta, un tāpēc var apgalvot, ka valstis turpina kontrolēt reģionalizāciju.²⁰⁹ Tas arī izskaidro reģionālās sadarbības vājināšanos, proti, izmaksas, kas saistītas ar reģionalizācijas procesa apstādināšanu vai modificēšanu, nav īpaši augstas, tāpēc valstu rīcības brīvība ir lielāka, un Eirofakultātes projekta izbeigšana vai pat BJVP likvidēšana BJR valstu sadarbības gadījumā nedraudētu ar tādām sekām kā, piemēram, ES direktīvu nepildīšana vai kādas ES dalībvalsts atgriešanās pie protekcionisma pasākumiem.

---

²⁰⁹ Sīkāk jautājums par vienību kontroli pār integrācijas/reģionalizācijas procesu un procesa ietekmi uz reģionalizācijā/integrācijā iesaistītajām vienībām tiek aplūkots sekojošajā darbā: Rostoks, T. Baltijas jūras reģiona nozīme paplašinātā Eiropas Savienībā. LĀI rakstu krājums. Lejiņš, A. (Red.). Tīks publicēts 2008. gadā.

Šīs nodaļas uzdevums bija norādīt uz integrācijas un reģionalizācijas pazīmēm, kas trijos gadījumos liecinās par viena vai par otra procesa prevalenci, turklāt analīzes rezultātā iegūto integrācijas un reģionalizācijas atšķirīgo pazīmju kopums kalpos par pamatu, lai noteiktu šo procesu praktiskās izpausmes BJR ietvaros. Tomēr pirms ķerties pie šo pazīmju aplūkojuma, ir nepieciešama vēl viena piebilde. Promocijas darbā tiek veikts mēģinājums aplūkot abus procesus BJR ietvaros pēc iespējas nošķirti no ES integrācijas. Pilnīgs nodalījums nav iespējams, jo, piemēram, Kaļiņingrada ir viens no nozīmīgiem ES–Krievijas attiecību aspektiem. Tāpat arī ZD ir ES politika, taču šajā gadījumā ir iespējams pārbaudīt, kā un cik veiksmīgi BJR valstis ar šīs politikas palīdzību (ne)cenšas palielināt reģiona saliedētību, kā reģionālās sadarbības gaitā ir mainījusies reģiona atvērtība un kā ir mainījusies reģionālās sadarbības intensitāte. Arī BJVP ietvaros ir manāma ES klātbūtne, kas tiek realizēta ar Eiropas Komisijas pārstāvja palīdzību, tomēr ES ietekme uz valstu mijiedarbību BJR nenozīmē, ka reģionalizācijas un integrācijas procesus nevarētu aplūkot, izvēloties BJR par analīzes vienību. Tieši otrādi. Šāds pētījums ir nepieciešams, jo pētnieciskajā literatūrā galvenokārt tiek aplūkoti reģioni, kurus daļēji nepārklāj kāds lielāks reģions, tāpēc reģionalizācijas un integrācijas procesu analīze BJR ietvaros var sniegt svaigu skatījumu uz sadarbības procesiem reģionos, kas veidojas lielāku reģionu pārklājuma zonās.

II. INTEGRĀCIJAS UN REĢIONALIZĀCIJAS IZPAUSMES BALTIJAS JŪRAS REĢIONĀ (BJR)

5. BJR vispārējs raksturojums

Darba mērķis ir integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmju analīze BJR ietvaros. Tas nozīmē, ka lielākā uzmanības daļa tiek veltīta gadījumu analīzei, nevis reģionam kopumā. Neraugoties uz to, ka autora izvēlētie gadījumi ieņem nozīmīgu vietu reģionālās sadarbības dienaskārtībā, pirms pāriet pie jēdzienu un gadījumu analīzes, ir nepieciešams sniegt nelielu pārskatu par BJR attīstību pēc aukstā kara beigām. Vispirms tiks aplūkota BJR reģionalitāte, bet tālāk uzmanība tiks pievērsta reģionālās sadarbības politisko un ekonomisko aspektu pārskatam. Tiks aplūkots politiskās sadarbības izveidošanās posms 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, jo vēlākie politiskās sadarbības aspekti tiks apskatīti darba empīriskajā daļā ar Kaļiņingradas, BJVP un ZD gadījumu palīdzību. Savukārt reģiona attīstības ekonomiskie aspekti tiks skatīti, par analīzes sākumpunktu ņemot deviņdesmito gadu vidus posmu, jo par agrāku laika periodu nav precīzu datu, turklāt tikai deviņdesmito gadu vidū ekonomiskā situācija reģiona austrumu daļas valstīs beidzot nostabilizējās.

5.1. BJR reģionalitāte

Sadarbība Baltijas jūras reģionā nav jauna parādība. Jau viduslaikos, kad citi tirdzniecības un transporta ceļi vēl bija vāji attīstīti, Baltija jūra bija gandrīz vienīgais un ērtākais ceļš, veicinot mijiedarbību starp cilvēkiem, kas apdzīvoja šīs jūras krastus. Arheoloģiskie izrakumi liecina, ka BJR sabiedrības ir uzturējušas kontaktus pat ar Eiropas dienvidu reģioniem, nemaz nerunājot par ciešām saiknēm reģiona ietvaros. Viduslaikos par reģionālās sadarbības kulmināciju ir uzskatāma Hanzas, kas bija tirdzniecības pilsētu savienība, pastāvēšana no 13. līdz 15. gadsimtam, kulmināciju sasniedzot 14. gadsimtā. Neraugoties uz to, ka Hanzas organizācija bija vāja, tā bija uzskatāma ne tikai par ekonomisku organizāciju, kurā ietilpa aptuveni 80 pilsētas no visa reģiona, bet arī par politiski ietekmīgu organizāciju.²¹⁰

Pēc Hanzas pilsētu savienības norieta 15. gadsimtā reģionālo ekonomisko un politisko sadarbību apslāpēja valstu konkurences attiecības un vēlme dominēt reģionā, kas neļāva

---

²¹⁰ Liuhto, K., Antola, E. Baltic Sea Region – A Dynamic Third of Europe. Turku, 2004. P. 8.

izveidot produktīvākas attiecības. Šī tendence turpinājās arī 20. gadsimtā starpkaru periodā. Ole Norgārds (*Ole Norgaard*) raksta, ka Baltijas valstis šajā laikā bija ieinteresētas sadarboties ar Ziemeļvalstīm, taču tās Baltijas valstis uzskatīja drīzāk par konkurentēm nevis sabiedrotajām un no ciešākas sadarbības atteicās.²¹¹ Savukārt Deivids Kirbijs (*David Kirby*) raksta, ka BJR ir bijis iekšēji sadalīts ziemeļu, baltu un slāvu (*Nordic, Baltic, Slavonic*) daļās. Tas radīja nepatīkamas sekas Baltijas valstīm, jo pēc Otrā pasaules kara Somijai izdevās pozicionēt sevi kā Ziemeļvalsti, kas tai atļāva saglabāt savu neatkarību, kamēr Baltijas valstis tika iekļautas PSRS sastāvā.²¹²

5. attēls. Baltijas jūras reģiona karte²¹³

²¹¹ Norgaard, O. *The Baltic States after Independence*. Edward Elgar, Cheltenham, 1996. P. 49.

²¹² Kirby, D. *The Baltic World. 1772-1993. Europe's Northern Periphery in an Age of Change*. Longman, London, 1995.

²¹³ Baltic Sea map. Sk. internetā (09.06.2007.):

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Baltic_Sea_map.png

Arī aukstā kara laikā reģiona iekšējā dinamika bija apslāpēta,²¹⁴ tāpēc pēc Padomju Savienības sabrukuma BJR bija iekšēji atšķirīgs, kas lika daļai pētnieku apšaubīt to, vai BJR patiešām var uzskatīt par reģionu un vai politiskā diskursa līmenī pamanāmie apgalvojumi par BJR kā par reģionu ir pietiekami pamatoti. Barijs Buzans un Ole Vīvers (*Ole Waever*), rakstot par reģioniem un starptautiskās drošības struktūru, raksturo Eiropas drošības arhitektūru kā sastāvošu no ES „serdes” un koncentriskiem apļiem, kas ieskauj Eiropu. BJR atrodas ES „serdes” perifērijā, un tajā satiekas Krievija ar ES.²¹⁵ Vācu pētnieks Helmut Hubels (*Helmut Hubel*) uzskata, ka BJR ir veidojums, kas sastāv no divām – austrumu un rietumu – daļām, tādējādi norādot uz to, ka BJR kopumā nav pietiekami saliedēts, lai to būtu iespējams dēvēt par reģionu.²¹⁶

8. tabula. BJR valstu veidotie reģioni, kas vismaz daļēji atrodas Ziemeļeiropā un kuru lielākā daļbvalstu daļa ir valstis, kuras atrodas pie Baltijas jūras

Reģiona nosaukums	Reģiona sastāvdaļas
Skandināvija	Norvēģija, Zviedrija, Dānija
Ziemeļvalstu grupa 1	Norvēģija (atskaitot Svalbardu), Zviedrija, Somija (ieskaitot Ālandu salas), Dānija (atskaitot Grenlandi un Farēru salas)
Ziemeļvalstu grupa 2	Norvēģija (ieskaitot Svalbardu), Zviedrija, Somija, Dānija (ieskaitot Grenlandi un Farēru salas), Islande
Ziemeļeiropa	Norvēģija (ieskaitot Svalbardu), Zviedrija, Somija, Dānija (ieskaitot Grenlandi un Farēru salas), Islande, atsevišķi Krievijas reģioni, atsevišķas Vācijas pavalstis
Ziemeļu/Baltijas subreģions	Dānija, Norvēģija, Zviedrija, Somija, Vācija, Polija, Krievija, Igaunija, Latvija, Lietuva
Arktiskais subreģions	Norvēģija, Zviedrija, Somija, Vācija, Kanāda, ASV, Krievija
Barenca jūras reģions	Krievija, Norvēģija, Somija, Zviedrija ²¹⁷
Baltijas reģions	Lietuva, Igaunija, Latvija

²¹⁴ Vienīgais būtiskais izņēmums bija sadarbība vides aizsardzības jomā, kas tika uzsākta jau 20. gadsimta septiņdesmito gadu sākumā. Šajā laikā tika noslēgtas vairākas reģionālas vienošanās, no kurām nozīmīgākā bija Helsinku Konvencija, kas tika noslēgta 1974. gadā un stājās spēkā 1980. gadā. Šī konvencija vēlāk pēc aukstā kara bija pamats, uz kura 1992. gadā tika noslēgta jauna Helsinku Konvencija, kas stājās spēkā 2000. gadā, un uz kuras bāzes tika izveidota Helsinku Komisija (HELCOM), kas vēl joprojām ir uzskatāma par nozīmīgāko reģionālās sadarbības organizāciju vides aizsardzības jautājumos. Tassinari, F., Williams, L.K. *Soft Security in the Baltic Sea Region: Environmental Co-operation as a Pilot Project for regional Integration in the Baltic Sea Area. The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft Security and Marginality.* Tassinari, F. (ed.). BaltSeaNet, Berlin-Gdansk, 2003. P. 40.-44.

²¹⁵ Buzan, B., Waever, O. *Regions and Powers. The Structure of International Security.* Cambridge University Press, Cambridge, 2003. P. 356.-368.

²¹⁶ Hubel, H. *The Baltic Sea Region after the Dual Enlargement. Cooperation and Conflict*, 39:3, SAGE, 2004.

²¹⁷ Lai arī tieša pieeja pie Barenca jūras ir tikai Krievijai un Norvēģijai, tomēr Barenca Eiro-Arktikas padomes sastāvā ir arī Zviedrija un Somija, jo šo valstu ziemeļu rajoni atrodas Barenca jūras tuvumā.

Hubela viedoklis ir līdzīgs Bjorna Mollera uzskatiem, kurš, rakstot par Ziemeļvalstu subreģionu, norāda, ka pat šis reģions ir diezgan neskaidrs, jo BJR iekšēji ir ļoti daudzveidīgs, tāpēc valstu un to iedzīvotāju identitātes var būt atkarīgas no tā, cik daudziem un kādiem reģioniem katra konkrētā valsts ir piederīga. Ziemeļvalstu sadarbība ir veidojusies daudzu gadu garumā, un parasti šīs valstis tiek minētas kā relatīvi homogēna reģiona paraugs. Ziemeļvalstu sadarbības veiksmes iemesli ir meklējami gan vērtību, gan sadarbības priekšnosacījumu līmenī.²¹⁸

Pertti Joenniemi (*Pertti Joenniemi*) un Kristofers Braunings (*Christopher Browning*) raksta, ka Ziemeļvalstu vienotības pakāpe ir tik augsta, ka tām nav nepieciešams to apliecināt ar starpvaldību sadarbības palīdzību, jo homogenitāte pastāv sabiedrības līmenī.²¹⁹ Tomēr, kā norāda Mollers, arī Ziemeļvalstu gadījums nav tik vienkāršs kā varētu likties iesākumā. Mollera klasifikācija ir attēlota 8. tabulā.²²⁰

Vācu pētnieks Norberts Gocs (*Norbert Götz*) uzskata, ka Ziemeļvalstis ir uzskatāmas par reģionu, taču daži tā vienotības elementi ir apšaubāmi, jo šis reģions nav uzskatāms par „dabīgu” reģionu, proti, tas ir izveidots (sociāli konstruēts) procesā, kas līdzinās tam, kā veidojas valstis.²²¹ Papildus tabulā aplūkojamajiem reģioniem un subreģioniem BJR daļēji pārklāj ES un NATO reģioni. Šo abu starptautisko organizāciju pārklājums un pieaugošā klātbūtne BJR ir attēlota 9. tabulā

9. tabula. ES un NATO klātbūtne BJR 1991., 1999. un 2006. gadā

Organizācija	1991. gads	1999. gads	2006. gads
ES	Dānija, Vācija	Dānija, Vācija, Zviedrija, Somija	Dānija, Vācija, Zviedrija, Somija, Polija, Lietuva, Latvija, Igaunija
NATO	Dānija, Vācija, Norvēģija	Dānija, Vācija, Norvēģija, Polija	Dānija, Vācija, Norvēģija, Polija, Lietuva, Latvija, Igaunija

²¹⁸ The Nordic Region in an International Perspective. Nordic co-operation in a European framework 2006. Nordic Council of Ministers, Copenhagen, 2006. P. 13.

²¹⁹ Browning, C. un Joenniemi, P. Regionality Beyond Security? The Baltic Sea Region After Enlargement. Cooperation and Conflict, 39:3, SAGE, 2004.

²²⁰ Pirmo sešu klasifikācijā iekļauto reģionu avots ir: Moller, B. The “Nordic Model of Regionalism”. Regionalism in the Post-Cold War World. Calleya, S.C. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2000. P. 51.

²²¹ Götz, N. Norden: Structures That Do Not Make a Region. European Review of History, 10:2, Routledge, 2003.

Papildus jau minētajām reģiona ietvaros pastāvošajām dažādībām, kas izpaužas gan kā atsevišķu valstu grupu ciešāka savstarpēja sadarbība, gan kā neviendabīga līdzdalība starptautiskajās organizācijās (vienas BJR valstis ir ES un NATO dalībvalstis, bet citas nav), pastāv arī citas būtiskas pazīmes, kas liek apšaubīt BJR reģionalitāti.²²² BJR iekšējā nevienādība izpaužas šādos aspektos:

- Atšķiras reģionu veidojošo valstu lielums. BJR veido lielas (Krievija, Vācija), vidēji lielas (Polija) un mazas valstis (Baltijas valstis, Somija, Dānija).
- Atšķiras reģionu veidojošo valstu labklājības un attīstības līmenis. Piemēram, Vācija, Dānija, Zviedrija un Somija ir uzskatāmas par augsta dzīves līmeņa valstīm, kamēr Baltijas valstis un Krievija vēl joprojām par tādām nav uzskatāmas. Šīs atšķirības ir raksturīgas periodam pēc aukstā kara, kad reģionus veidoja valstis ar atšķirīgu sociālekonomiskās attīstības līmeni.
- Atšķiras reģionu veidojošo valstu ekonomiskās izaugsmes tempi. Baltijas valstu ekonomiskā izaugsme pēdējos gados ir notikusi ļoti strauji, kamēr “vecajās” ES dalībvalstīs šī izaugsmes notiek lēnām.
- Atšķiras reģionu veidojošo valstu pietuvinātība Baltijas jūrai. Vairumam BJR valstu ir tieša pieeja Baltijas jūrai, taču tādas nav Norvēģijai²²³ un Islandei,²²⁴ kas arī uzskatāmas par BJR valstīm.
- Atšķiras reģionu veidojošo valstu kultūras, valodas un dzīves stili. Viena reģiona ietvaros pastāv milzīga valodu daudzveidība, atšķirīgi alfabēti un dzīves stili, tāpēc BJR nav uzskatāms par “dabisku” reģionu, izejot no kultūras, lingvistiskiem un dzīvesveida apsvērumiem.

---

²²² Protams, pastāv vēl arī citas pazīmes, ar kuru palīdzību var raksturot BJR iekšējās atšķirības. Piemēram, Kari Liuhto, raksturojot BJR iekšējās atšķirības, raksta, ka tādas pastāv arī cilvēku dzīves ilgumā, zīdaiņu mirstībā, derīgo izrakteņu krājumos, valdības izdevumos zinātnei un pētniecībai, korupcijas uztverē, ekonomiskajā brīvībā, neformālās jeb ēnu ekonomikas ziņā u.c. rādītājos. Liuhto, K. un Antola, E. Baltic Sea Region – A Dynamic Third of Europe. Turku, 2004. P. 11.-15. Savukārt lietuviešu politologs Kēstutis Paulausks (*Kestutis Paulauskas*) raksta, ka starp BJR valstīm pastāv būtiskas atšķirības valstiskuma vēstures ziņā, kā arī atšķiras tas, kā šīs valstis uztver Eiropu. Ja Ziemeļvalstis sevi uzskata par dabisku Eiropas sastāvdaļu, tad Baltijas valstīs, Polijā un Krievijā 20. gadsimta deviņdesmitajos gados notika pakāpeniska eiropeiskās identitātes nostiprināšanās, kuras gaitā Eiropa no ārēja faktora pamazām kļuva par nozīmīgu nacionālās identitātes sastāvdaļu, turklāt nevar apgalvot, ka eiropeiskās identitātes nostiprināšanās būtu pabeigta. Paulauskas, K. Security Dimension of the Northern Europe After the Double Enlargement. Political Integration and Northern Dimension of EU Order. Schartau, M.B. (ed.). BaltSeaNet, Berlin-Gdansk, 2005. P.35.

²²³ Lai arī Norvēģija neatrodas pie Baltijas jūras, tomēr šī darba ietvaros tā tiks uzskatīta par BJR valsti, jo visos trijos no izvēlētajiem gadījumiem – BJVP, Kaļiņingrada un Ziemeļu dimensija – Norvēģija ir pietiekami nozīmīgs aktieris, pat neraugoties uz to, ka tā nav ES dalībvalsts.

²²⁴ Islande neatrodas Baltijas jūras tiešā tuvumā, tāpēc atšķiras viedokļi par to, vai tā pieder pie BJR, vai nepieder. Raugoties no organizacionālās piederības viedokļa, Islande ir BJVP dalībvalsts, taču šī darba ietvaros Islande gandrīz netiks aplūkota, jo, pirmkārt, tā ir maza valsts, otrkārt, tā ir ģeogrāfiski attālināta no pārējām BJR valstīm, un, treškārt, tā nav ES dalībvalsts, tāpēc divos no trijiem izvēlētajiem gadījumiem – Kaļiņingrada un Ziemeļu dimensija – Islandes līdzdalība netiks aplūkota.

- Atšķiras reģionu veidojošo valstu vēsturiskā pieredze un sadarbības pieredze. Baltijas valstu un Krievijas attiecību gadījumā var saskatīt attiecību kompleksu, kuru raksturojams kā diezgan nedraudzīgs (*enmity*²²⁵) un savstarpējas neuzticēšanās pilns, savukārt Ziemeļvalstu sadarbību ir iespējams raksturot kā savstarpējas izteikti draudzīgu un uzticēšanās pilnu.
- Atšķiras reģionu veidojošo valstu orientācija uz BJR. Dažām valstīm BJR ir ļoti nozīmīga telpa, kamēr lielajām valstīm, piemēram, Vācijai, Krievijai un daļēji arī Polijai, BJR gan politiski, gan ekonomiski ir sekundāras nozīmes telpa, tāpēc dažas valstis ir ieinteresētas reģionālās sadarbības stiprināšanā, kamēr citas valstis pret šāda veida centieniem varētu izturēties visai nevērīgi.
- Atšķiras priekšstati par reģionālās identitātes veidošanos. Piemēram, Kārlis Doičs uzskata, ka reģionu veidošanas procesā vajadzētu izveidoties reģionālajai identitātei, kas apliecinātu reģiona ietvaros pastāvošo attiecību stabilitāti un ilgtspēju.²²⁶ Iespēja, ka šāda identitāte būtu izveidojusies BJR ietvaros pēdējo 15 gadu laikā, ir visai niecīga, tāpēc arī, no šāda viedokļa raugoties, BJR nebūtu uzskatāms par homogēnu reģionu.²²⁷

No veiktā atšķirību uzskaitījuma var izdarīt secinājumu, ka BJR nav homogēna un saliedēta telpa, tāpēc reģiona jēdziena attiecināšana uz to ir problemātiska. Tad kāpēc BJR tomēr tiek uzskatīts par reģionu? Promocijas darba autors uzskata, ka neraugoties uz iekšējām milzīgajām atšķirībām, BJR valstis apvieno kopīgi politiskie mērķi un dienaskārtība, kas bija pietiekami nozīmīgi, lai sadarbību institucionalizētu. Citiem vārdiem sakot, BJR reģionalitāte balstās gan politiskās elites, gan sabiedrības līmenī pastāvošajā reģiona diskursā. Reģionalitāti nosaka aktieru uztvere un intereses. Ne mazāk būtisks arguments, lai BJR atzītu par reģionu, ir ekonomiskā sadarbība (kas tiks aplūkota tālāk šīs nodaļas gaitā), kas notiek gan valstu, gan sabiedrību līmenī, tādējādi palielinot reģiona homogenitāti. Lai arī BJR drīzāk ir uzskatāms par reģionu, kas atrodas tapšanas procesā, tomēr darba turpinājumā tas tiks dēvēts par reģionu, un turpmākajās lappusēs tiks sniegts neliels ieskats reģiona politiskajā un ekonomiskajā attīstībā pēc aukstā kara beigām.

²²⁵ Šajā gadījumā autors izmanto Barija Buzana izveidoto nošķirumu starp draudzīgām un nedraudzīgām valstu attiecībām, ar kura palīdzību parasti tiek raksturoti drošības kompleksi. Buzans, B. Cilvēki, valstis un bailes. AGB, Rīga, 2000.

²²⁶ Deutsch, K.W. The Analysis of International Relations. 2. ed. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978. P. 240.

²²⁷ Rostoks, T. Reģionālā sadarbība: teorētisks skatījums. Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji. Ozoliņa, Ž. (Red.). Zinātne, Rīga, 2006. 11.-13. lpp.

5.2. BJR politiskās sadarbības veidošanās

Aukstā kara beigās pielika punktu BJR pastāvošajiem starpvalstu sadarbības ierobežojumiem. Kari Liuhto (*Kari Liuhto*) raksta, ka politisko un ekonomisko pārmaiņu procesi reģiona austrumu daļas valstīs radīja pamatu pilnīgi atšķirīgam attiecību modelim. Ja līdz aukstā kara beigām BJR austrumu un rietumu daļas valstis bija pretinieki, tad jaunajos apstākļos tās kļuva par kaimiņiem. Ja pirms PSRS sabrukuma nozīmīgākie draudi valstu un to iedzīvotāju drošībai bija militārie, tad vēlāk tie mazinājās, un par nozīmīgāko draudu kļuva piesārņotā vide.²²⁸ Pārmaiņas starptautiskajā sistēmā atspoguļojās arī BJR vidē, kur sāka veidoties jauna drošības dienaskārtība. Par nozīmīgākajiem draudiem laikā pēc aukstā kara kļuva vardarbīgs nacionālisms Austrumeiropā un sabiedrības pieaugošā nedrošības sajūta Rietumeiropā, kuras pamatā bija tādi jautājumi kā migrācija un terorisms.²²⁹ Sociālekonomiskās attīstības ziņā BJR austrumu un rietumu daļas valstis beidza pārstāvēt atšķirīgas sistēmas, un turpmāk tās varēja raksturot kā valstis, kuras vienkārši atrodas uz atšķirīgiem attīstības pakāpieniem. Ja pirms aukstā kara beigām BJR ietvaros pastāvēja divas konkurējošas sistēmas, tad vēlākajos gados to mijiedarbību var raksturot kā sadarbību vai pat integrāciju.²³⁰ Tur, kur agrāk pastāvēja divas pasaules, deviņdesmito gadu sākumā izveidojās viens reģions.

BJR kā politiskas telpas izveidošanās bija visai pamatota, jo šim reģionam ir sena valstu mijiedarbības vēsture, kurā ir vērojami gan konflikta, gan sadarbības elementi. Deviņdesmito gadu sākumā daudzi reģiona aktieri steidza izmantot radušās savstarpējo kontaktu veidošanas iespējas. To starpā bija gan uzņēmēji, gan pašvaldības, gan nevalstiskās organizācijas, gan valstu valdības. Dažādu profilu un izmēru aktieri sāka sapludināt tiem pieejamos resursus, lai realizētu kopīgus projektus. Jaunas saiknes starp reģiona valstīm tika nodibinātas gan valdību, gan zemākos līmeņos. Sadarbības attīstības sākotnējais temps bija pārsteidzošs, jo aukstā kara radītie ierobežojumi bija pastāvējuši divu paudžu garumā. Jūra no šķēršļa pārtapa par lielceļu, kas savienoja reģiona valstis. Tomēr sadarbības sākumposmā reģionā pār funkcionālas nepieciešamības radītu sadarbību dominēja drošības motivēta starpvalstu sadarbība, jo deviņdesmito gadu sākumā valstis pamazām sāka apzināt reģionālo dienaskārtību un ar

²²⁸ Baltijas jūra ir piesārņotākā jūra pasaulē. Nurminen, J. Co-operation and New Thinking Required for Protecting the Baltic Sea. *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2006. P. 10.

²²⁹ Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. Waeber, O., Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P. (eds.). St.Martin's Press, New York, 1993.

²³⁰ Liuhto, K., Antola, E. *Baltic Sea Region – A Dynamic Third of Europe*. Turku, 2004. P. 8.

tās īstenošanu saistītās iespējas un ierobežojumus. Kā raksta Karls Einārs Stalvants, tad, lai saprastu notikumus BJR deviņdesmito gadu sākumā, ir nepieciešams plašāks skatījums uz starptautisko politiku. Tās reducēšana uz starpvalstu attiecībām nebūtu produktīva, jo tādējādi netiktu ņemta vērā vesela virkne sadarbības projektu, kurus iniciēja nevalstiskie aktieri, pilsētas un uzņēmēji.²³¹ Šajā līmenī bija vērojama arī milzīga aktivitāte organizāciju veidošanā.

BJR ir apvienotas gan lielas, gan mazas valstis, un tas apgrūtina precīzu reģiona lieluma noteikšanu. Kā raksta Žaneta Ozoliņa, Baltijas jūras reģionā dzīvo aptuveni 55 miljoni iedzīvotāju, no kuriem 23 miljoni dzīvo Skandināvijas valstīs, 8 – Baltijas valstīs, 11 – Baltijas jūrai pieguļošos Krievijas reģionos, 6 – Vācijas reģionos, kas atrodas pie Baltijas jūras, un 7 – Polijas BJR teritorijā.²³² Tas nozīmē, ka šis reģions nav uzskatāms par nenozīmīgu perifēriju Eiropas ziemeļos.²³³ Citos avotos tiek minēts, ka BJR iedzīvotāju skaits sasniedz 85²³⁴ vai pat 100 miljonus,²³⁵ taču šis ir jautājums par to, kuras Krievijas, Vācijas un Polijas daļas tiek uzskatītas par reģionam piederīgām, tāpēc skaitļi bieži ir atkarīgi no politisko un ekonomisko aktieru interesēm un nodomiem, jo uzņēmēji un politiskie līderi varētu būt ieinteresēti reģionu padarīt lielāku un nozīmīgāku, nekā tas ir patiesībā. BJR veidojošo valstu lieluma atšķirībām ir bijusi nozīmīga ietekme uz reģionālo sadarbību, jo mazās valstis bija nobažījkušās no tā, ka lielās (Krievija un Vācija) valstis ar savām interesēm un ietekmi dominēs reģionā, tāpēc tās ir aizstāvējušas lielo valstu pārstāvniecību sadarbībā ar reģionu palīdzību, proti, reģionālo sadarbību veidotu mazās valstis un tie lielo valstu reģioni, kas atrodas BJR.

Kari Liuhto ir nonācis pie secinājuma, ka BJR iedzīvotāju skaitu var aprēķināt dažādos veidos. Ja septiņas valstis tiek uzskatītas par pilnībā reģionam piederošām, ja no Krievijas par reģionam piederīgiem tiek uzskatīta tikai Sanktpēterburgas pilsēta, Ļeņingradas un Kaļiņingradas apgabali un ja no Vācijas par BJR piederīgām tiek uzskatīta tikai Hamburgas pilsēta un Meklenburgas-Priekšpomerānijas un Šlēsvigas-Holšteinas pavalstis, tad BJR iedzīvotāju skaits ir 80 miljoni. Savukārt, ja par BJR piederīgām tiek uzskatītas tikai tās Polijas provinces, kas atrodas jūras tiešā tuvumā, tad

---

²³¹ Stalvant, C.E. The Council of Baltic Sea States. Subregional Cooperation in the New Europe. Cottey, A. (ed.). Macmillan Press, London, 1999. P. 46.

²³² Somija šajā gadījumā tiek iekļauta Skandināvijas valstu kategorijā.

²³³ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 109. lpp.

²³⁴ Itala, V. New Impetus for the Baltic Sea Co-operation. Baltic Rim Economies nr. 5, Turku, 2005. P. 7.

²³⁵ A Brave New Region? Removing Barriers to Business in the Baltic Sea Region. Dansk Industri, Copenhagen, 2003. P. 15.

BJR iedzīvotāju skaits ir nedaudz mazāks par 50 miljoniem.²³⁶ Esko Antola (*Esko Antola*) raksta, ka BJR ir „trešdaļas reģions” ES. Tajā dzīvo aptuveni trešā daļa ES 25 dalībvalstu iedzīvotāju, reģiona valstu daļa no ES IKP ir 30%, reģiona valstu pārstāvju skaits Eiropas Parlamentā ir aptuveni trešā daļa no kopējā, un BJR valstīm kopā ir aptuveni 30% balsu ES Ministru Padomē, taču Vidusjūras valstu balsis ES ietvaros ir skaļākas, jo BJR iekšējā dalījuma līnijas ir spēcīgi izteiktas. Reģionā nav nevienas organizācijas, kas būtu izveidota, lai saskaņotu valstu intereses ar nolūku tās kopīgi aizstāvēt ES ietvaros.²³⁷ Tā kā BJR valstis ir tik dažādas, tad līdz šim šāda veida organizācijas izveidošana nav bijus iespējama.

BJR valstu politiskā sadarbība ir bijusi ļoti daudzveidīga, kas apgrūtina sistemātisku reģionālās sadarbības attīstības aplūkošanu. Pēc Esko Antolas domām, BJR veidošanās ir notikusi trijās stadijās. Pirmajā stadijā notika Ziemeļvalstu sadarbības izveidošanās un nostiprināšanās. Šis reģiona veidošanās posms notika aukstā kara laikā, kad Ziemeļvalstīm izdevās panākt augstu savstarpējās integrētības pakāpi daudzās jomās. Otrā stadija sākās aukstā kara beigu posmā, kad BJR notika intensīva institūciju un sadarbības tīklu veidošana. Dažādu līmeņu reģionālās organizācijas palīdzēja Baltijas valstīm un Polijai veikt pāreju uz demokrātiju un tirgus ekonomiku, un sadarbības tīklos tika iedzīvināta visu reģiona valstu partnerība. Būtiska otrās reģiona valstu sadarbības stadijas pazīme ir aktīva pilsoniskās sabiedrības līdzdalība reģiona veidošanas procesā. Jāatzīmē, ka otrās sadarbības stadijas laikā Ziemeļvalstis saglabāja savas aukstā kara laikā izveidotās institūcijas (Ziemeļu Padome, Ziemeļu Ministru padome), taču tās nodibināja ciešus kontaktus ar Baltijas valstīm un Poliju. Zināmā mērā Ziemeļvalstu institucionālā pieredze kalpoja par pamatu tam, lai Baltijas valstis nodibinātu savas sadarbības struktūras (Baltijas Asambleja, Baltijas Ministru padome). Taču paralēli šīm subreģionālajām organizācijām tika nodibinātas arī struktūras, kurās tika apvienotas visas reģiona valstis (Baltijas jūras valstu padome). Antola uzskata, ka pēc ES paplašināšanās, kas notika 2004. gadā, BJR ir nepieciešama esošo institūciju revīzija un darbs pie jaunas reģionalizācijas stratēģijas izveides, kas ļautu šī reģiona valstīm apzināties sevi plašākas starptautiskās organizācijas – ES – ietvaros un kalpotu par ietvaru kopīgo interešu definēšanai. Tā kā līdzšinējās organizācijas un pilsoniskās sabiedrības līmenī veidotie sadarbības tīkli ir zaudējuši savu dinamismu, tad loģiska izvēle būtu esošās situācijas analīze un tai sekojošs darbs pie jaunu kopīgo interešu

²³⁶ Liuhto, K., Antola, E. *Baltic Sea Region – A Dynamic Third of Europe*. Turku, 2004. P. 9.

²³⁷ Antola, E. *One Voice for the Baltic Sea Region in the EU?* Baltinfo nr. 72, Stockholm, 2005. P. 6.-7.

definēšanas un organizāciju veidošanas. Antola uzskata, ka BJR atrodas trešā sadarbības viļņa priekšvakarā, kura gaitā varētu tikt harmonizētas reģiona valstu intereses, un BJR varētu kļūt par vienotu aktieri ES ietvaros.²³⁸

Tā kā šajā darbā reģionālā sadarbība tiek aplūkota, sākot ar aukstā kara beigām, tad promocijas darba autors ir izvēlējis iedalīt BJR valstu sadarbību trijos posmos, kas atspoguļo dažādas sadarbības stadijas periodā pēc aukstā kara: zaudējumu novēršanas stadijā, ES un NATO paplašināšanas gatavošanas stadijā²³⁹ un reģionālās sadarbības mērķu pārdefinēšanas stadijā²⁴⁰. Šīs trīs stadijas var aplūkot no iekšēji-ārēji vērstas sadarbības un ciešākas-vājās sadarbības viedokļa, kas, pēc šī darba autora domām, ir vispārīgas klasifikācijas līmenis, kas atļauj raksturot reģionā notiekošos sadarbības procesus. Pirmajās divās stadijās reģionālā sadarbība ir bijusi iekšēji vērsta, savukārt trešais reģionālās sadarbības posms ir sācies salīdzinoši nesen, un, kā tas tiks sīkāk aplūkots šī darba empīriskajā daļā pie BJVP gadījuma, valstis vēl joprojām atrodas meklējumu procesā, taču pastāv iespēja, ka BJR sadarbība varētu būt ārēji vērsta gan kā kopīgas pozīcijas veidošana ES ietvaros, gan kā sadarbības veidošana ar valstīm, kas atrodas starp ES un Krieviju. Savukārt sadarbības pastiprināšanās-vājināšanās vektors līdz pat brīdim, kad kļūva skaidrs, ka Baltijas valstis un Polija tiks uzņemtas ES, atradās pastiprināšanās procesā, taču pēc jauno dalībvalstu iestāšanās aizvien biežāk nākas uzdot jautājumu, kas notiks ar reģionālo sadarbību turpmāk un vai nav gaidāma sadarbības pavājināšanās? Tālāk darbā šīs stadijas un iekšējās-ārējās virzības un sadarbības pastiprināšanās-pavājināšanās jautājumi tiks aplūkoti sīkāk.

---

²³⁸ Antola, E. Third Wave co-operation needed in the Baltic Sea Region. *Baltic Rim Economies* nr. 3, Turku, 2006. P. 8.

²³⁹ Par ES un NATO paplašināšanas gatavošanas stadijas posma beigām nav īstas skaidrības. Pastāv vismaz divas iespējas. Pirmkārt, par šīs stadijas noslēgumu var uzskatīt 2004. gada 1. maiju, kad Baltijas valstis un Polija oficiāli kļuva par ES dalībvalstīm. Otrkārt, par šī posma beigām var uzskatīt arī 2002. gadu, kad kļuva skaidrs, ka iestāšanās sarunas ir pabeigtas, vai arī 2003. gadu, kad kandidātvalstīs tika organizēti referendumu par pievienošanu ES. Šī darba autors uzskata, ka otrajā variantā ir pārāk sarežģīti noteikt robežšķirtni, kad jautājums par kandidātvalstu pievienošanu ES kļuva pilnībā skaidrs un kad šīs (un arī citas) BJR valstis daļēji zaudēja interesi par reģionālo sadarbību. Tam iemeslu ir gan tas, ka ikvienā no reģiona valstīm interese par reģionālo sadarbību varēja mazināties atšķirīgā laika posmā, gan arī tas, ka intereses mazināšanās ir diezgan grūti noteikt, proti, rodas jautājums, kā tieši izpaužas intereses mazināšanās un kas par to liecina? Uz šiem jautājumiem ir grūti sniegt precīzas un izsmeļošas atbildes. Šo iemeslu dēļ šī darba autors izvēlas formālāku pieeju un par vienu no reģionālās sadarbības robežšķirtņiem uzskata 2004. gada 1. maiju. Neraugoties uz to, ka šāda pieeja ir diezgan formāla, tomēr tai ir savas priekšrocības, kas nedaudz iepriekš jau tika minētas.

²⁴⁰ Jāatzīmē, ka Barenca Eiroarktikas padome kā reģionālās sadarbības organizācija paliek ārpus šīs klasifikācijas, jo tā nav gluži BJR valstu organizācija. Lai arī visas valstis, kas piedalās šajā organizācijā, ir BJR piederošas valstis, tomēr šajā organizācijā ir tikai četras dalībvalstis, kas nosaka to, ka šai organizācijai var būt pašai sava darbības dienaskārtība un dinamika, kas varētu būt atšķirīga, jo starptautisko organizāciju dienaskārtība un darbība parasti ir atkarīga no tā, kādas valstis piedalās konkrētajā organizācijā.

Pirmajā BJR valstu sadarbības stadijā, kas tikusi nodēvēta par zaudējumu novēršanas jeb “*damage control*” stadiju (1991–1994), par galveno uzdevumu tika uzskatīta Baltijas valstu neatkarības nodrošināšana un Krievijas iesaistīšana reģionālajā sadarbībā ar mērķi iegūt zināmu ietekmi uz Krievijas rīcību, lai samazinātu konfliktu izveidošanās iespējas reģionā. Sadarbību šajā stadijā var vērtēt gan kā iekšēji vērstu, jo sadarbības impulss nāca no reģiona iekšienes, gan kā ārēji vērstu, ja to aplūko no Ziemeļvalstu redzes viedokļa. BJR sadarbību var uzskatīt par Ziemeļvalstu „piecnieka” un Vācijas paplašinājumu. Šajā laika periodā un arī vēlāk popularitāti ieguva dažādi tēlaini apzīmējumi un sadarbības formulas, kas tika izveidotas, lai norādītu gan uz reģiona ietvaros pastāvošajiem valstu grupējumiem, gan uz šo valstu vēlmi sadarboties. Ozoliņa raksta, ka reģionālās sadarbības sākumposmā bija ļoti daudzveidīgi sadarbības piedāvājumi, piemēram, Mare Balticum, Skando–Baltija, Jaunā Hanza, Euro-Baltijas reģions un Latvijas piedāvātā Dzintara vārtu koncepcija. Savukārt sadarbības formulas bija sekojošas: 3+5 apzīmēja Baltijas valstu un Ziemeļvalstu sadarbību, 3+3 apzīmēja Baltijas valstu un Dānijas, Islandes un Zviedrijas sadarbību, 11+1 apzīmēja visu BJVP valstu un ES sadarbību, bet drosmīgākie Baltijas valstu politiķi centās izveidot Ziemeļu 8 formulu, kurā apvienotos Baltijas valstis ar Ziemeļvalstīm.²⁴¹

Deviņdesmito gadu sākumā tika izveidots arī BJR sadarbības ietvars. Kā raksta Gabriela Kotšava (*Gabriele Kotschau*), tika izveidotas vairākas reģionālās organizācijas, no kurām nozīmīgākās bija Baltijas jūras parlamentārā konference (BJPK,²⁴² 1991), Baltijas jūras valstu padome (BJVP,²⁴³ 1992), Baltijas pilsētu savienība (BPS²⁴⁴), Baltijas jūras valstu reģionu sadarbība (BJVRS,²⁴⁵ 1993), Baltijas salu tīkls, (B-7,²⁴⁶ 1989), Baltijas jūras tirdzniecības kameru asociācija (BJTKA,²⁴⁷ 1992) u.c. Reģionālās organizācijas tika dibinātas arī BJR tuvumā, piemēram, Barenca Eiroarktikas padome (BEAP²⁴⁸) un Arktikas padome (AP²⁴⁹). Reģionālā sadarbība

---

²⁴¹ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 112. lpp.

²⁴² Baltic Sea Parliamentary Conference – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴³ Council of the Baltic Sea States – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴⁴ Union of the Baltic Cities – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴⁵ Baltic Sea States Subregional Cooperation – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴⁶ Baltic Islands Network (B-7) – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴⁷ Baltic Sea Chambers of Commerce Association – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴⁸ Barents Euro-Arctic Council – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁴⁹ Arctic Council – autora tulkojums no angļu valodas.

uzplauka ne tikai starpvaldību un starpparlamentu, bet arī pilsoniskās sabiedrības līmenī.²⁵⁰

Deviņdesmito gadu sākumā notikumi Balkānos pierādīja, ka valstu sabrukšanu var pavadīt asiņaini konflikti, tāpēc Ziemeļvalstis un Vācija centās nepieļaut līdzīga scenārija izveidošanos BJR.²⁵¹ Tā kā pārliecības par to, ka Baltijas valstu un Krievijas attiecības būs miermīlīgas, nebija, tad reģionālā sadarbība tika uzskatīta par instrumentu, ar kura palīdzību tiktu stabilizēta politiskā situācija reģiona austrumu daļā. Līdz 1994. gadam Baltijas valstīs vēl atradās Krievijas karaspēks, kas tika uzskatīts par draudu šo valstu suverenitātes neatgriezeniskumam. Neraugoties uz politiskās sadarbības ietvaru aktīvu veidošanu deviņdesmito gadu sākumā, BJR valstis vēl atradās optimāla sadarbības modeļa meklējumos, par ko liecina valdošās neskaidrības ap to, kā dēvēt reģionā veidojošos sadarbības modeļus,²⁵² tāpēc var secināt, ka sadarbība ir bijusi iekšēji vērsta un ar tendenci pastiprināties.

Otrā reģionālās sadarbības stadija bija laiks, kad tika gatavota ES un NATO paplašināšanās (1995–2004). Šajā laikā par galveno uzdevumu reģionālajā sadarbībā kļuva palīdzības sniegšana Baltijas valstīm un Polijai to ceļā uz ES un NATO, vienlaikus neatsvešinot Krieviju un pārliecinot to, ka ES un NATO paplašināšanās nav vērsta pret Krieviju. Šīs stadijas laikā reģionālā sadarbība tika institucionalizēta, jo tika izveidots BJVP sekretariāts, kā rezultātā šī organizācija kļuva par reģionālās sadarbības jumta organizāciju, koordinējot aptuveni 60 reģionālās sadarbības struktūru darbu. Par regulārām ir kļuvušas starpvalstu tikšanās ārlietu ministru līmenī, kas notiek reizi divos gados, taču regulāri notiek arī nozaru ministru tikšanās, kuru laikā tiek koordinēta sadarbības projektu realizācija BJVP dalībvalstīs. Organizācijas sanāksmēs piedalās ne tikai reģiona, bet arī citas valstis, kurām ir novērotāju statuss, un BJVP ir izveidojusies sadarbība ar citām starptautiskajām organizācijām.

---

²⁵⁰ Kotschau, G. Perspectives of Baltic Sea co-operation and the Role of the Council of the Baltic Sea States (CBSS). *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2006. P. 7.

²⁵¹ Mouritzen, H. Security Communities in the Baltic Sea Region: Real and Imagined. *Security Dialogue* 32:3, SAGE, 2001. P. 302.

²⁵² Deviņdesmito gadu sākumā BJR ietvaros notiekošie dinamiskie sadarbības un kontaktu nodibināšanas procesi ir tikuši vērtēti dažādi. Vieni tos ir apkopājuši zem reģionālisma vai reģionalizācijas jēdziena, bet citi ir izmantojuši integrācijas un režīmu konceptus. Dažādo jēdzienu pielietojumu skatīt: *Cooperation in the Baltic Sea Region*. Joenniemi, P. (ed.). Taylor & Francis, London, 1993.

Jāatzīmē, ka otrās sadarbības stadijas laikā palielinājās ES klātbūtne reģionā. Šī klātbūtne palielinājās vairākos veidos. Pirmkārt, 1995. gadā ES iestājās Somija un Zviedrija, kā rezultātā jau vairāk nekā ceturtdaļa no tās dalībvalstīm atradās BJR, palielinot šī reģiona nozīmi. Lai arī ES piedalījās jau BJVP dibināšanā, tomēr tikai deviņdesmito gadu vidū tā pa īstam sāka iesaistīties reģionā notiekošajās aktivitātēs. Norvēģijas izvēle par labu palikšanai ārpus ES pastiprināja tās interesi par BJR, un, sākot ar 1995. gadu, šis valsts līdzdalība reģionālajā sadarbībā ir kļuvusi daudz intensīvāka. Otrkārt, attīstījās ES attiecības ar Krieviju. 1997. gadā tika ratificēta 1994. gadā parakstītā *Partnerības un sadarbības vienošanās*, kas bija domāta, lai abu pušu attiecības kļūtu intensīvākas. Tā kā BJR zināmā mērā var uzskatīt par tiltu starp ES un Krieviju, tad palielinājās nepieciešamība pēc ES politikas attiecībā uz šo reģionu. Treškārt, 1995. gada paplašināšanās rezultātā ES ieguva kopīgu robežu ar Krieviju, tāpēc abas puses kļuva par kaimiņiem. Tā kā Krievija ir nozīmīgs ES partneris energoresursu piegādes jomā, tad palielinājās nepieciešamība nodrošināt stabilitāti reģionā. Ceturtkārt, otrajā reģionālās sadarbības posma laikā notika pagrieziena punkts Baltijas valstu un Polijas attiecībās ar ES. Kad 1993. gadā tika pieņemti Kopenhāgenas kritēriji, kļuva skaidrs, ka 1995. gada paplašināšanās nebūs pēdējā un ka nākotnē ir gaidāma arī Centrālās un Austrumeiropas valstu uzņemšana, taču tikai vēlākajos gados ne tikai Polija, bet vēlāk arī Baltijas valstis (vispirms Igaunija 1997. gadā un tikai vēlāk 1999. gadā Lietuva un Igaunija) kļuva par ES kandidātvalstīm. Tātad ES klātbūtne reģionā palielinājās ne tikai ar 1995. gada paplašināšanos, bet arī ar Polijas un Baltijas valstu sagatavošanu uzņemšanai ES. Šajā procesā nozīmīgu ieguldījumu sniedza arī Ziemeļvalstis un Vācija.

Laikā no 1995. līdz 2004. gadam BJR kļuva par politiski stabilu un ekonomiski dinamisku reģionu. Būtībā pirmsiestāšanās laikā tika rasta arī atbilde uz Hansa Mouricena uzdoto jautājumu par to, vai BJR austrumu daļā ir iespējama drošības kopienas izveidošanās? Par reģiona stabilitāti liecina ES un NATO paplašināšanās, straujā ekonomiskā attīstība, valstu nostājas²⁵³ un civilizētas politikas prevalence, ko varētu raksturot kā eiropeizāciju. Šī virzība neizslēdz konfliktu rašanos, jo tie ir

---

²⁵³ Piemēram, Krievijas Ārlietu ministrijas oficiālais pārstāvis, preses konferencē atbildot uz žurnālistu jautājumiem, ir izteicies, ka BJR ir viens no stabilākajiem reģioniem. Atvērta oficiālnovo pārstāvīģeļa MID Rossiĵi A.V.Jakovenko na voprosi rossiĵskih SMI v svjazji s predstoĵašĵei sessiĵei Soveta gosudarstv Baltijskovo morĵa (Otvety A.V.Jakovenko na voprosy rossiĵskih SMI v svjazji s predstoĵašĵej sessiĵej Soveta gosudarstv Baltijskovo morĵa). 10.06.2003. Sk. internetā 26.11.2006. www.mid.ru

normāla cilvēku un valstu mijiedarbības daļa, taču būtiski ir tas, ka valstu nesaskaņas tiek risinātas pie sarunu galda. Otrajā BJR veidošanās stadijā esošie sadarbības tīkli tika nostiprināti, kas liecina par sadarbības pastiprināšanos, savukārt sadarbības virzība vēl joprojām bija iekšēji vērsta. Tiesa gan, tuvojoties 2004. gadam, kad bija paredzēta Baltijas valstu un Polijas uzņemšana ES, esošajos sadarbības tīklos parādījās inertuma un „mērķis sasniegts” pazīmes.

Trešais reģionālās sadarbības posms iesākās līdz ar Baltijas valstu un Polijas iestāšanos ES 2004. gadā. Ar šo brīdi pastiprinājās nepieciešamība pārdefinēt reģionālās sadarbības mērķus, jo liela daļa iepriekšējās stadijās izvirzīto mērķu bija sasniegti. Reģionālo dienaskārtību pēc ES paplašināšanās raksturo ne tikai augsts neskaidrtību līmenis par reģiona tālāko likteni, bet arī pieaugoša konkurence starp Baltijas valstīm, Poliju un pārējām BJR valstīm. Šajā reģionālās sadarbības nenoteiktības stadijā ir nepieciešams izvirzīt jaunus mērķus un izveidot jaunu dienaskārtību, taču tā kā trešā stadija ir tikai nesen uzsākta, tad ir pārāgri spriest par to, kā BJR valstu sadarbība varētu izskatīties, piemēram, pēc 10 gadiem.

Jautājums par BJR tālāko attīstību pēc 2004. gada 1. maija būtībā ir jautājums par to, vai reģions ir iekšēji vai ārēji vērsts. Kā raksta Pertti Joenniemi un Kristofers Braunings, tad BJR valstu sadarbība līdz 2004. gadam ir bijusi balstīta pagātnes dalījuma diskursā. Neraugoties uz vārdisko apņemšanos veidot vienotu Eiropu bez dalījuma līnijām, praksē Baltijas valstīm, Polijai un arī Somijai aukstā kara beigas nozīmēja virzīšanos uz rietumiem, atstājot aiz sevis tās bijušā spēku sadalījuma paliekas, kas turpina identificēt sevi ar austrumiem. Daļai valstu aukstā kara beigas nozīmēja spēku līdzsvara maiņu, nevis austrumu–rietumu dalījuma beigas.²⁵⁴ Somijai pilnīgāka integrācija Rietumeiropā bija vieglāk panākama, taču arī Baltijas valstīm un Polijai virzība uz rietumiem nozīmēja to, ka kaut kas tiek atstāts aiz sevis. Tā kā šis „kaut kas” ir Krievija, tad aukstā kara beigas praksē nozīmēja nevis viena dalījuma beigas, bet gan, iespējams, jauna dalījuma sākumu. Kā uzskata Joenniemi un Braunings, galvenais reģionālo sadarbību motivējošais faktors līdz šim ir bijusi drošība.²⁵⁵ Neraugoties uz to, ka BJR sadarbību tika mēģināts atdrošībiskot,²⁵⁶ ar to

---

²⁵⁴ Browning, C.S., Joenniemi, P. Introduction. The Challenges of EU and NATO Enlargement. *Cooperation and Conflict*, 39:3, SAGE, 2004. P. 228.

²⁵⁵ Browning, C., Joenniemi, P. Regionality Beyond Security? The Baltic Sea Region After Enlargement. *Cooperation and Conflict*, Vol. 39, No. 3, SAGE, 2004.

²⁵⁶ Desecuritize – autora tulkojums no angļu valodas

saprotot militārās komponentes jeb „cietās” drošības²⁵⁷ izslēgšanu no reģionālās dienaskārtības, drošības jautājumi ir bijuši valstu uzmanības centrā. To varētu arī saprast kā procesu, kura gaitā cietās drošības jautājumi ir tikuši aizstāti ar „mīkstās” drošības²⁵⁸ jautājumiem, uzsverot to, ka BJR ietvaros veidojas drošības kopiena, kuras dalībvalstu starpā bruņotu konfliktu iespēja tikpat kā nepastāv. Atdrošībiskošanas process ir saskāries ar grūtībām, jo vienlaicīgi ar militārās drošības jautājumu noņemšanu no reģionālās dienaskārtības tika gatavota NATO paplašināšanās. Pretējās domās ir Fabricio Tassinari (*Fabrizio Tassinari*), kurš uzskata, ka arī nākotnē BJR dienaskārtībā dominēs ar drošību saistīti jautājumi, neraugoties uz to, ka Baltijas jūra mūsdienās tiek dēvēta par „miera jūru”. Tassinari apgalvo, ka nākotnē BJR sadarbības dienaskārtībā dominēs trīs drošības tēmas: civilā drošība, ekonomiskā drošība un vides drošība.²⁵⁹ Iekšēju vai ārēju reģiona virzību noteiks tas, vai minētos drošības riskus būs iespējams mazināt ar reģiona iekšējās sadarbības palīdzību, vai arī būs nepieciešama reģiona ārēja virzība, kuras gaitā reģions, risinot iekšējās problēmas, vienlaicīgi veidotu ciešākas partnerattiecības ar ārējām valstīm.

Pamazām diskusijas par BJR sadarbības trešo stadiju uzņem apgriezienus, par ko liecina pieaugošais sadarbības piedāvājumu skaits, un jautājums ir nevis tikai par reģiona sadarbības vektoru vai dienaskārtības definēšanu, bet gan par pašreizējā sadarbības ietvara turpmāko likteni. Šis jautājums sīkāk tiks aplūkots BJVP gadījuma izpētei veltītajā nodaļā. Eiropas Komisija aizvien vairāk apzinās nepieciešamību pēc esošo politiku labākas koordinācijas un finanšu instrumentu konsolidācijas, kas apvienotu Eiropas kaimiņu politikas prioritātes, ES attiecības ar Krieviju, Ziemeļu dimensiju un reģionālās politikas realizāciju Ziemeļeiropas valstīs.²⁶⁰ Labāka šo politiku koordinācija ļautu uzlabot esošo instrumentu lietošanu un reģionālās infrastruktūras projektu realizāciju. Ir izskanējuši arī aicinājumi pārskatīt pašreizējo starpvaldību sadarbības ietvaru, taču šie priekšlikumi tiks aplūkoti nodaļā, kurā tiks veikta BJVP gadījuma analīze. Reģiona aktieri savukārt apzinās BJR atpazīstamības uzlabošanas un vairāku ilgstoši reģiona dienaskārtībā esošo problēmu risināšanas

---

²⁵⁷ Hard security – autora tulkojums no angļu valodas.

²⁵⁸ Soft security - autora tulkojums no angļu valodas.

²⁵⁹ Tassinari, F. Security and Cooperation Reconsidered: Pondering the Future of the Baltic Sea Region. Baltinfo nr. 70, 2005. P. 6-7.

²⁶⁰ Reinforcing Baltic Sea cooperation. Intervija ar Janosu Hermanu Eiropas Komisijas Ārējo attiecību ģenerāldirektorāta padomnieku reģionālās sadarbības jautājumos. Baltinfo nr. 79, Stockholm, 2006. P. 1-3.

nepieciešamību. Var secināt, ka pēdējos dažos gados ir intensificējusies diskusija par reģiona nākotni,²⁶¹ taču tās iespējamais gala iznākums vēl ir neskaidrs.

5.3. BJR ekonomiskā attīstība

Nodaļas uzdevums ir sniegt priekšstatu par BJR ekonomisko attīstību un norādīt uz pašreizējām problēmām un izaicinājumiem, kuru atrisināšana vai neatrisināšana lielā mērā noteiks to, kā reģions attīstīsies nākotnē. Vispirms tiks aplūkoti BJR valstu IKP rādītāji un to attīstība kopš deviņdesmito gadu vidus. Tiks sniegts priekšstats par to, kādā ātrumā varētu notikt reģiona rietumu un austrumu daļas ekonomiskā konverģence. Tālāk uzmanība tiks pievērsta inflācijas un bezdarba rādītājiem, kam sekos BJR valstu savstarpējo tirdzniecības attiecību raksturojums. Nodaļas noslēgumā tiks aplūkoti vairāki jautājumi, kuros būtu nepieciešama ciešāka reģiona valstu savstarpējā sadarbība, kam sekos vairāki ieteikumi BJR konkurētspējas uzlabošanai.

Raugoties no ekonomiskās attīstības viedokļa, BJR veidojās ģeogrāfiskajā telpā, kur sastapās tirgus ekonomika ar plānveida ekonomikas paliekām. Reģiona veidošanās notika, veidojot ekonomiskos sakarus tur, kur aukstā kara laikā tie nepastāvēja, turklāt šis reģions ir neviendabīgs ekonomiskās attīstības ziņā, jo tajā ir apvienojušās ļoti bagātas valstis ar samērā nabadzīgām valstīm. Piemēram, IKP, rēķinot pēc pirktspējas uz vienu iedzīvotāju, 2005. gadā reģiona rietumu daļas valstīs bija: Dānijā 28 300 eiro, Vācijā 24 600, Somijā 26 900, Zviedrijā 27 100 un Norvēģijā 34 800 eiro. Savukārt, BJR austrumu daļas valstīs iedzīvotāju ienākumi bija: Polijā 11 300 eiro, Lietuvā, 11 600, Latvijā 10 700 un Igaunijā 12 200 eiro. Reālais ienākumu līmenis reģiona austrumu daļas valstīs ir vēl zemāks, nekā rēķinot pēc pirktspējas, jo daudzas preces un pakalpojumi šajās valstīs vēl joprojām ir iegādājami lētāk, nekā citās reģiona valstīs²⁶². BJR valstu IKP (pēc iedzīvotāju pirktspējas) ir apkopots 10. tabulā.

Neraugoties uz ekonomiskās attīstības ziņā pastāvošajiem kontrastiem,²⁶³ Raimonds Graudiņš izsaka pieņēmumu, ka tieši lielās iekšējās atšķirības rada vidi, kas sekmē

---

²⁶¹ Diskusijas notiek ne tikai reģiona ietvaros. Ir novērojami mēģinājumi tās pārnest arī uz ES institūcijām. Piemēram, Eiropas Parlamentā tika izveidota deputātu grupa, kura aicināja ES izveidot BJR stratēģiju. An EU Strategy for the Baltic Sea Region. Intervija ar Baltijas intergrupas priekšsēdētāju Eiropas Parlamentā Kristoferu Bīzliju. Baltinfo nr. 78, Stockholm, 2006. P. 1-3.

²⁶² Europe in figures. Eurostat yearbook 2005. Brussels. P. 14.

²⁶³ Reģionā dominē Ziemeļvalstis, un reģiona austrumu daļas valstis veido tikai aptuveni 10% no reģionālās ekonomikas, turklāt Polijas, Krievijas un Vācijas ekonomikas smaguma centrs atrodas ārpus

reģiona ekonomisko attīstību.²⁶⁴ Par šī apgalvojuma pareizumu liecina Baltijas valstu un Polijas straujā ekonomiskā izaugsme pēdējos gados, kuras pamatā ir ne tikai pašmāju attīstība, bet arī izdevīgais ģeogrāfiskais novietojums blakus turīgām valstīm.

10. tabula. IKP pēc iedzīvotāju pirktspējas BJR valstīs uz vienu iedzīvotāju 2004. gadā (procentos no ES–25 vidējiem rādītājiem)²⁶⁵

Valsts	2004	2005
Latvija	43,2	46,3
Polija	47,6	48,9
Lietuva	48,0	50,2
Igaunija	50,6	52,8
Vācija	107,6	106,4
Somija	113,6	116,4
Zviedrija	116,3	117,3
Dānija	122,4	122,5
Norvēģija	147,9	150,6

Viens no būtiskākajiem makroekonomiskajiem rādītājiem, kas raksturo valsts ekonomisko izaugsmi, ir IKP pieaugums vai samazināšanās. Baltijas valstis un Polija 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā piedzīvoja negatīvas izaugsmes periodu, kā rezultātā to IKP rādītāji būtiski samazinājās.²⁶⁶ Tomēr, sākot ar 1995. gadu, Baltijas valstu un Polijas ekonomisko attīstību kopumā var raksturot kā ilgstošas ekonomiskās izaugsmes periodu. 11. tabulā ir apkopoti dati par šo valstu ekonomisko izaugsmi laika posmā no 1995. līdz 2005. gadam. Informācija liecina, ka Baltijas valstis un nedaudz mazākā mērā arī Polija, kam augstus IKP pieauguma rādītājus izdevās sasniegt deviņdesmitajos gados, pēc iestāšanās ES strauji attīstās. Straujā attīstība pat ir devusi pamatu runām par „Baltijas tīģeriem”. Tiesa gan, pēdējā laikā šīs runas ir pieklusušas, jo rodas šaubas par Baltijas valstu ekonomiskās izaugsmes ilgtspēju. Kristians Ketels uzskata, ka Baltijas valstis ir panākušas strauju ekonomisko izaugsmi pateicoties šādiem faktoriem: atvērtībai, labvēlīgam ģeogrāfiskajam novietojumam, pietiekami izglītotam darbaspēkam, salīdzinoši labai infrastruktūrai, zemām algām un pievilcīgai

---

BJR robežām. Ketels, C., Solvell, O. State of the Region Report 2004. An Assessment of Competitiveness in the Baltic Sea Region. Baltic Development Forum. Copenhagen, 2004. P. 4.

²⁶⁴ Graudiņš, R. Baltijas jūras reģiona ekonomiskās attīstības tendences. Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji. Ozoliņa, Ž. (Red.). Zinātne, Rīga, 2006. 87. lpp.

²⁶⁵ Dati par 2004. gadu ir iegūti no Economic Perspectives for the Baltic Sea Region. The Economic Council of the Labour Movement. 11.01.2005. Npublicēts materiāls. P. 2. Savukārt dati par Norvēģiju un 2005. gadu ir paša autora aprēķināti, balstoties uz Eurostat datiem. Europe in figures. Eurostat yearbook 2005. Brussels. P. 142.

²⁶⁶ A Brave New Region? Removing Barriers to Business in the Baltic Sea Region. Dansk Industri, Copenhagen, 2003. P. 16.

nodokļu politikai. Tomēr Ketels uzskata, ka tuvākajā laikā Baltijas valstis varētu zaudēt daļu no savas konkurētspējas, jo ekonomiskā izaugsme ir radījusi spiedienu uz algām,²⁶⁷ aizvien vairāk ir jūtams izglītota darbaspēka trūkums, un nepietiekamas investīcijas infrastruktūrā var novest pie produktivitātes samazināšanās.²⁶⁸

11. tabula. BJR valstu IKP attīstība laikā no 1997. līdz 2005. gadam²⁶⁹

Valsts	1996-2004	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Somija	3,6	6,2	5,0	3,4	5,0	1,0	2,3	2,4	3,6	1,6
Vācija	1,4	1,8	2,0	2,0	3,2	1,2	0,2	0,0	1,6	0,8
Polija	4,1	6,8	4,8	4,1	4,0	1,0	1,4	3,8	5,4	3,4
Lietuva	5,7	7,0	7,3	-1,7	3,9	6,4	6,9	10,5	7,0	6,5
Latvija	6,3	8,3	4,7	3,3	6,9	8,0	6,4	7,5	8,3	7,5
Igaunija	6,2	1,1	4,4	0,3	7,9	6,5	7,2	6,7	7,8	7,5
Krievija	3,6	1,4	-5,3	6,4	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2	6,0
Dānija	2,0	3,0	2,5	2,6	2,8	1,3	0,5	0,7	2,1	2,3
Zviedrija	2,7	2,4	3,6	4,6	4,4	1,1	2,0	1,5	3,6	2,9
Norvēģija	2,8	5,2	2,6	2,1	2,8	2,7	1,1	0,4	2,9	3,7

12. tabula. Baltijas valstīm un Polijai nepieciešamais gadu skaits, lai sasniegtu ES-15 valstu ienākumu līmeni, pieņemot, ka šo valstu attīstība par 3% katru gadu apsteidz ES-15 valstu līmeni²⁷⁰

Valsts	Gadu skaits, kas nepieciešams, lai sasniegtu ES-15 valstu līmeni		
	50% no ES-15	75% no ES-15	100% no ES-15
Latvija	8	21	31
Polija	5	18	28
Lietuva	4	18	28
Igaunija	3	16	26

Tomēr, pat neraugoties uz pašreizējiem straujajiem ekonomiskās izaugsmes tempiem, Baltijas valstīm un Polijai būs nepieciešams ilgs laiks, lai varētu cerēt uz to, ka tuvākajās desmitgadēs tiks sasniegts Rietumeiropas valstu attīstības līmenis. Protams, šī mērķa realizācijas priekšnoteikums ir straujākas izaugsmes tempu saglabāšana, nekā vecajās ES dalībvalstīs. 2003. gadā veiktie aprēķini liecina, ka Baltijas valstis un Polija

²⁶⁷ Piemēram, Latvijā algu līmenis 2005. gadā un 2006. gada sākumā pieauga trīs reizes straujāk par inflāciju. Arī Igaunijas Centrālā Banka ir brīdinājusi par ekonomikas pārkaršanu. Salaries grew 19.2% in Q1 in Latvia. Baltic Rim Economies nr. 3, Turku, 2006. P. 2.

²⁶⁸ Ketels, C. The Baltic Tigers – An end in sight for the growth story? Baltic Rim Economies nr. 5, Turku, 2006. P. 8.

²⁶⁹ World Economic Situation and Prospects. United Nations, New York, 2006. P. 131.-132.

²⁷⁰ Economic Perspectives for the Baltic Sea Region. The Economic Council of the Labour Movement, 2005. Npublicēts materiāls. P. 3.

varētu diezgan ātri sasniegt pusi no ES–15 valstu vidējā ienākumu līmeņa ar nosacījumu, ka to attīstības tempi ir straujāki nekā vecajās ES valstīs, taču, kā rāda 12. tabulā apkopotie dati, tāda paša ienākumu līmeņa sasniegšana, kāds ir ES–15 valstīm prasītu aptuveni 25–30 gadus.

13. tabula. Baltijas valstīm un Polijai nepieciešamais izaugsmes ātrums (procentos), lai sasniegtu ES–15 vidējo līmeni 15, 20 un 25 gadu laikā²⁷¹

Valsts	Papildus ekonomiskās izaugsmes ātrums (%), kas nepieciešams, lai sasniegtu ES–15 valstu vidējo līmeni		
	15 gados	20 gados	25 gados
Latvija	6,3	4,7	3,8
Polija	5,7	4,2	3,4
Lietuva	5,6	4,2	3,3
Igaunija	5,2	3,9	3,1

Pagaidām ekonomiskā izaugsme Baltijas valstīs notiek ļoti strauji un pārsniedz ES vidējos rādītājus par vairāk nekā 5%. Saglabājoties līdzšinējiem izaugsmes tempiem, Baltijas valstis un Polija, protams, varētu sasniegt ES–15 valstu līmeni straujāk. 13. tabulā ievietotā informācija uzskatāmi parāda, kāds papildus ekonomiskās attīstības temps ir nepieciešams, lai sasniegtu ES–15 vidējo rādītāju 15, 20 un 25 gadu laikā.

Viens no rādītājiem, kas parasti tiek izmantots, lai atspoguļotu valsts ekonomisko attīstību, ir inflācija. Kā raksta Graudiņš, pieaugot cenām, krītas naudas vērtība iedzīvotāju kabatā. Straujas inflācijas apstākļos sabiedrība zaudē pārliecību par ekonomisko stabilitāti, un iedzīvotājiem nav stimula veidot uzkrājumus, turklāt inflācija liek viņiem baidīties par savu ekonomisko drošību. Tas ietekmē arī iespējamo investoru un tirdzniecības partneru attieksmi un kapitāla plūsmu.²⁷² 14. tabulā ir apkopoti BJR reģiona valstu inflācijas rādītāji. Tie liecina, ka inflācija BJR austrumu daļas valstīs ir augstāka nekā citur reģionā. Izņēmums ir Polija un Lietuva, taču Igaunijā un, jo īpaši Latvijā, inflācija pēdējos dažos gados ir palielinājusies. Tā varētu būt dabiska reakcija uz strauju ekonomisko izaugsmi, un to, ka Latvijā 2003. gada beigās būtiski tika pazemināta lata vērtība attiecībā pret eiro, tomēr šajā jomā pastāv dažas problēmas. Pirmkārt, no inflācijas cieš maznodrošinātā sabiedrības daļa, un palielinās sabiedrības nevienlīdzība. Otrkārt, samazinās Latvijas konkurētspēja, jo cenu palielināšanās

²⁷¹ Turpat P. 3.

²⁷² Graudiņš, R. Baltijas jūras reģiona ekonomiskās attīstības tendences. Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji. Ozoliņa, Ž. (Red.). Zinātne, Rīga, 2006. 102. lpp.

samazina valsts salīdzinošās priekšrocības. Ražot un dzīvot Latvijā kļūst dārgāk. Treškārt, augsta inflācija traucē Latvijai izpildīt kritērijus, lai pievienotos Eiropas Monetārajai Savienībai un ieviestu eiro.

14. tabula. Inflācija BJR valstīs laikā no 1996. līdz 2005. gadam²⁷³

Valsts	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Somija	0,6	1,2	1,4	1,2	3,4	2,6	1,6	0,9	0,1	0,8
Vācija	1,4	1,9	0,9	0,6	1,5	2,0	1,4	1,0	1,7	1,4
Polija	19,8	15,1	11,7	7,4	10,2	5,5	1,9	0,7	3,5	2,5
Lietuva	24,7	8,8	5,1	0,8	1,0	0,3	0,4	-1,2	1,2	3,0
Latvija	17,6	8,4	4,7	2,4	2,6	2,5	1,9	2,9	6,2	6,5
Igaunija	23,1	11,2	6,2	3,3	4,0	5,6	3,6	1,3	3,0	4,0
Krievija	21,9	11,0	84,4	36,5	20,8	21,6	16,0	13,6	11,0	11,5
Dānija	2,1	2,2	1,9	2,5	2,9	2,3	2,4	2,1	1,2	1,6
Zviedrija	0,5	0,7	-0,3	0,5	0,9	2,4	2,2	1,9	0,4	0,5
Norvēģija	1,3	2,6	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,5	1,7

Bezdarbs ir nopietna problēma ikvienā valstī, jo bezdarbnieki ir neizmantots resurss tautsaimniecībā, turklāt tie parasti rada slogu valsts sociālajam budžetam, tāpēc pabalstos izmaksāto naudu nav iespējams izmantot citiem mērķiem. 15. tabulā apkopotie dati norāda uz to, ka lielākā daļa BJR valstu pēdējo 10 gadu laikā ir panākušas būtisku progresu bezdarba problēmas likvidēšanā. Igaunijā, Dānijā, Zviedrijā un Norvēģijā bezdarba līmenis ir stabils un normas robežās. Arī Somija ir panākusi būtisku progresu bezdarba samazināšanā, jo pēdējo 10 gadu laikā bezdarbnieku skaits šajā valstī ir sarucis par 6%, turklāt bezdarba līmenim ir stabila un noturīga tendence samazināties. Vācijā bezdarbs ir kļuvis par nopietnu problēmu, ko kanclera Gerharda Šrēdera valdība nebija spējusi atrisināt, un Vācijā šobrīd ir otrs augstākais bezdarba līmenis aiz Polijas. Arī Krievijā pēdējos gados vērojamā ekonomiskā izaugsme, kas balstīta uz augstām energoresursu cenām pasaules tirgū, atspoguļojas arī nodarbinātības rādītājos, un bezdarbs kopš deviņdesmito gadu beigām stabili samazinās. Polijā bezdarba ir gandrīz katrs piektais darbspējīgā vecuma iedzīvotājs, taču pozitīvi ir jāvērtē tas, ka bezdarba līmenis vismaz ir stabilizējies. Baltijas valstīs bezdarba līmenis ir diezgan zems, taču patiesībā tas varētu būt vēl zemāks, jo iedzīvotāji izmanto to, ka atsevišķas ES valstis ir atvērušas savu darba tirgu jaunajām dalībvalstīm, un ir devušies strādāt citām ES valstīm. Tiek izteikti minējumi, ka jau tuvākajos gados Baltijas valstīm varētu rasties grūtības noturēt uzņemto ekonomiskās attīstības tempu, jo tām sāks pietrūkt darbaspēka.

²⁷³ World Economic Situation and Prospects. United Nations, New York, 2006. P. 133.-134.

15. tabula. Bezdarbs BJR valstīs laikā no 1996. līdz 2005. gadam²⁷⁴

Valsts	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Somija	14,6	12,7	11,4	10,2	9,8	9,1	9,1	9,0	8,9	8,5
Vācija	8,6	9,2	8,8	7,9	7,2	7,4	8,2	9,1	9,5	9,5
Polija	12,3	10,9	10,2	13,4	16,4	18,5	19,8	19,2	18,8	18,0
Lietuva	6,2	6,7	6,9	10,0	12,6	12,9	10,9	9,8	6,0	5,4
Latvija	7,2	7,0	9,2	9,1	7,8	7,7	8,5	8,6	8,5	7,6
Igaunija	5,6	4,6	5,1	6,7	7,7	7,7	4,8	4,4	3,5	3,2
Krievija	10,0	11,2	13,2	12,6	9,6	8,9	8,6	7,8	7,9	6,9
Dānija	6,3	5,3	4,9	4,8	4,4	4,3	4,6	5,6	5,4	4,9
Zviedrija	9,6	9,9	8,2	6,7	5,6	4,9	4,9	5,6	6,4	6,2
Norvēģija	4,8	4,0	3,2	3,2	3,4	3,6	3,9	4,5	4,4	4,4

BJR valstis savā starpā intensīvi tirgojas, proti, pārējās valstis veido nozīmīgu ārējās tirdzniecības daļu ikvienas reģiona valsts eksporta un importa attiecībās. Kari Liuhto raksta, ka Baltijas valstu ārējās tirdzniecības attiecībās vismaz pusi importa un eksporta aizņem citas šī reģiona valstis (sīkāka informācija atrodama 16. tabulā) Polijas, Somijas, Zviedrijas un Dānijas ārējās tirdzniecības attiecībās BJR nozīme ir nedaudz zemāka, taču vidēji tā ir 40% līmenī. BJR daļa Krievijas ārējā tirdzniecībā ir aptuveni 20%,²⁷⁵ bet Vācijas gadījumā – aptuveni 10%.²⁷⁶ Šie dati norāda uz to, ka lielākajām reģiona valstīm BJR nav tik nozīmīgs kā mazākajām, taču kopumā visas ir ieinteresētas ciešākas sadarbības izveidošanā.

16. tabula. Reģionālās tirdzniecības daļas Baltijas valstu un Polijas ārējās tirdzniecības attiecībās (procentos no kopējā daudzuma)²⁷⁷

	Igaunija	Latvija	Lietuva	Polija
Jan. – Nov. 2003	Eksporta daļa %			
ES–15	68,6	62,3	42,2	68,7
ES–25	82,5	79,6	61,5	80,5
BJR–9	70,9	55,9	47,7	45,4
Jan. – Nov. 2003	Importa daļa %			
ES–15	53,7	50,8	44,8	61,4
ES–25	64,9	75,2	56,7	69,1
BJR–9	55,4	63,4	55,5	38,7

²⁷⁴ World Economic Situation and Prospects. United Nations, New York, 2006. P. 137.-138.

²⁷⁵ Tiesa ga, šie dati attiecas tikai uz valsti kopumā, taču, piemēram, Sanktpēterburgas gadījumā ārējā tirdzniecība ar BJR valstīm veido aptuveni trešo daļu no kopējā starptautiskās tirdzniecības apjoma. Gref, G. Russia's Role in the Baltic Region. Baltic Rim Economies nr. 2, Turku, 2007. P. 10.

²⁷⁶ Liuhto, K. A common Baltic Sea investment agency could attract new capital into the region. Baltic Rim Economies nr. 2, Turku, 2005. P. 5.

²⁷⁷ Liuhto, K. The EU accession of the Baltic States and Poland creates an integrating bridge between the East and the West. Baltic Rim Economies nr.1, Turku, 2004. P. 6.

Tirdzniecības attiecībām ir tendence nostabilizēties, jo, kā raksta Andreass Kornets, tad laikā no 1988. līdz 2000. gadam BJR valstu ārējās tirdzniecības apjoms ar reģiona valstīm bija diezgan svārstīgs. Lielāka stabilitāte bija novērojama reģiona rietumu daļā, kur pārsvarā reģionālās tirdzniecības nozīmei bija tendence samazināties,²⁷⁸ taču reģiona austrumu daļā ārējās tirdzniecības attiecības bija nestabilas. Jo īpaši šis secinājums ir attiecināms uz Krieviju.²⁷⁹ Tomēr var apgalvot, ka Baltijas valstu ārējo tirdzniecību jau deviņdesmito gadu beigās raksturoja pieaugoša BJR valstu nozīme,²⁸⁰ ko var raksturot kā pieaugošu tirdzniecības saikņu veidošanos starp Baltijas valstīm un Poliju, no vienas puses, un Skandināvijas valstīm un Somiju, no otras puses²⁸¹.

BJR parasti tiek raksturots kā ļoti konkurētspējīgs reģions, jo tajā atrodas dažas no pasaules konkurētspējīgākajām valstīm. 2006. gada globālā konkurētspējas indeksa dati liecina par to, ka konkurētspējīgāko valstu pirmajā desmitniekā atrodas četras BJR valstis: Somija (2. vieta), Zviedrija (3. vieta), Dānija (4. vieta) un Vācija (8. vieta). Arī pārējās BJR valstis ir salīdzinoši konkurētspējīgas. Norvēģija ir 12. vietā, Igaunija – 25. vietā, Latvija – 36. vietā, Lietuva – 40. vietā, Polija – 48. vietā, un tikai Krievija kā visnekonkurētspējīgākā BJR valsts atrodas 62. vietā.²⁸² Ziemeļvalstis raksturo augsti izglītots darbaspēks un attīstīti cilvēkresursi.²⁸³ Tiesa gan, pieejamās datu interpretācijas ir atšķirīgas. No vienas puses, BJR valstis piesaistīto investīciju ziņā, salīdzinot ar uzkrāto ārējo investīciju apjomu 1995. gadā, patiešām atrodas līderpozīcijās, jo desmit gadu laikā šajās valstīs uzkrāto ārvalstu investīciju apjoms ir gandrīz vai trīskāršojies, palielinoties par gandrīz 500 miljardiem eiro. Procentuālā izteiksmē BJR valstis uzkrāto investīciju ziņā apsteidz ne tikai ES–25 valstis, bet arī ASV un Ķīnu, taču priecāties par reģiona konkurētspēju ir pārāgri, jo investīcijas ir izdevies piesaistīt katrai reģiona valstij atsevišķi, bet ne reģionam kopumā. Problēma ir

---

²⁷⁸ Andreass Kornets un Folke Snikarss apgalvo, ka nav pietiekamu pierādījumu, kas ļautu BJR uzskatīt par funkcionālu reģionu, jo lielākajai daļai šī reģiona valstu (atskaitot Baltijas valstis un varbūt Poliju) daudz svarīgākas par reģionālajām attiecībām ir ārējās saiknes, kuru pamatā ir tirdzniecības attiecības ar valstīm, kas atrodas ārpus reģiona. Cornett, A., Snickars, F. Trade and foreign direct investment as measures of spatial integration in the Baltic Sea rim region. Vienna, 2002.

²⁷⁹ Cornett, A.P. Economic and Political Perspectives on Integration in the Baltic Sea Region. Vienna, 2003. P.11.

²⁸⁰ Laaser, C.F., Schrade, K. European Integration and Changing Trade patterns: The case of the Baltic States. Kiel Working paper No. 1088, Kiel, 2002.

²⁸¹ Hacker, S.R., Einarsson, H. The pattern, pull, and potential of Baltic Sea trade. The Annals of Regional Science, 37, Springer, 2003.

²⁸² Global Competitiveness Report 2006-2007. Executive Summary. World Economic Forum, 2006. P. xvii. Sk. internetā 25.11.2006. www.weforum.org

²⁸³ Karppi, I. Competitiveness in the Nordic Economies. Assessment and Structural Features. Nordregio, Stockholm, 2001. P. 13.

tāda, ka BJR valstu uzņēmēji investē reģiona valstīs, tāpēc piesaistīto ārvalstu investīciju rādītāji ir iepriecinoši, taču pārsvarā kapitāls pārvietojas BJR ietvaros, un ārvalstu investīciju apjoms, kas reģionā ienāk no valstīm, kas atrodas ārpus BJR, ir neliels.²⁸⁴ Īpaši aktīvi reģiona ietvaros ir tā rietumu daļas valstu uzņēmumi. Dānijas uzņēmēji ir īpaši aktīvi Latvijā un Lietuvā. Somijas uzņēmēji investē Igaunijā un Zviedrijā, bet Vācijas uzņēmumi ir starp aktīvākajiem visās reģiona valstīs.²⁸⁵ Arī Baltijas valstu, Polijas un Krievijas uzņēmēji ir sākuši meklēt ceļus savas darbības paplašināšanai reģionā. Var secināt, ka BJR valstu uzņēmēji aktīvi darbojas reģiona ietvaros, taču reģionam kopumā nav izdevies piesaistīt ārvalstu investīcijas. Lai arī kopējas stratēģijas izstrāde investīciju piesaistīšanai reģionā varētu būt izdevīgāka konkurētspējīgākajām reģiona valstīm, tomēr, ņemot vērā reģiona ekonomiku ciešo savstarpējo saistību, pozitīvais efekts būtu novērojams visās valstīs.²⁸⁶

Līdzīgās domās ir arī Markuss Svedbergs (*Markus Svedberg*), kurš raksta, ka BJR piedzīvo strauju ekonomisko attīstību pateicoties atsevišķu valstu veiksmēm, nevis visu reģiona valstu kopīgiem pūliņiem, kas būtu nepieciešami, lai pilnībā realizētu reģiona ekonomisko potenciālu. Lietpratēji parasti iesaka BJR valstīm uzlabot reģiona infrastruktūru, palielināt ieguldījumus cilvēkresursos un uzlabot ekonomisko un finansiālo saliedētību, kas ļautu uzlabot reģiona konkurētspēju. Svedbergs uzskata, ka BJR valstīm ir jādomā par tālāko reģiona attīstības stratēģiju, jo ES paplašināšanās radītās papildus ekonomiskās izaugsmes iespējas drīzumā tiks izsmeltas. Starp nepieciešamajiem pasākumiem Svedbergs min, pirmkārt, atlikušos darbaspēka brīvas kustības ierobežojumus, kas pastāv reģionā. Pēc viņa domām, Vācijai, Dānijai un Somijai būtu jāatceļ darbaspēka kustības ierobežojumi. Otrkārt, ir nepieciešams panākt integrāciju pakalpojumu sniegšanas jomā, jo daudzi pakalpojumu sniedzēji ES valstīs ir aizsargāti no ārējās konkurences. Tas samazina reģiona konkurētspēju, jo pakalpojumu tirgus pagaidām vēl ir aizsargāts. Treškārt, ir jāpanāk ciešāka integrācija finanšu pakalpojumu tirgū, jo pagaidām pastāv būtiskas atšķirības finanšu pakalpojumu

---

²⁸⁴ Džonijs Ākerholms raksta, ka reģionā ienākošo ārvalstu investīciju apjoms ir neliels, neraugoties uz to, ka Ziemeļvalstu konkurētspēja tiek augstu novērtēta. Tā rezultātā BJR uzņēmēji investē Baltijas valstīs un Krievijā, taču aizvien vairāk BJR uzņēmēju izvēlas investēt ārpus reģiona robežām. Akerholm, J. Why a Baltic Sea Economic Region? *Baltic Rim Economies* nr. 5, Vienna, 2005. P. 8.

²⁸⁵ Kornets un Snikarss, izmantojot pieejamos datus par 1999. gadu, raksta, ka no Ziemeļvalstīm vislielākā uzņēmēju pārstāvniecība Igaunijā ir Somijai, Latvijā – Zviedrijai un Somijai, Lietuvā – Dānijai, bet Sanktpēterburgā lielākā uzņēmēju pārstāvniecība ir Somijai. Cornett, A. un Snickars, F. Trade and foreign direct investment as measures of spatial integration in the Baltic Sea rim region. Vienna, 2002. P. 12.

²⁸⁶ Liuhto, K. A common Baltic Sea investment agency could attract new capital into the region. *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2005. P. 5.

sniedzēju uzraudzībā. Ceturtkārt, valstīm ir jāvienojas par kopēju uzņēmumu ienākuma nodokļu politiku. Šajā jomā pastāv nopietna konkurence, kā rezultātā vairākas ES valstis jau ir pazeminājušas uzņēmumu ienākuma nodokli. ES līmenī šādu vienošanos panākt pagaidām nav iespējams, taču varbūt šādu vienošanos varētu panākt BJR valstīs.²⁸⁷ Tomēr tā kā tas mazinātu jauno dalībvalstu konkurētspēju, tad šādas vienošanās panākšanas izredzes ir vājas.

BJR izdevīgais ģeogrāfiskais novietojums ir ļāvis to veidojošajām valstīm veiksmīgi iesaistīties globalizācijas procesā, taču pamazām reģiona valstis sāk zaudēt savas priekšrocības, un aizvien vairāk izpaužas reģiona vājās īpašības, kā atrašanās perifērijā un retā apdzīvotība, tāpēc var secināt, ka BJR pastāv nepieciešamība pēc ciešākas sadarbības ekonomikas jomā.²⁸⁸ Šajā reģionā ir apvienotas turīgas un ekonomiski stabilas valstis ar tādām, kas ir trūcīgas, taču piedzīvo strauju attīstību. Līdz ar to kopumā reģiona ekonomiskās attīstības un globāla līmeņa konkurētspējas priekšnoteikums ir ienākumu plaisas mazināšana starp reģiona austrumu un rietumu daļas valstīm, atlikušo ekonomisko barjeru likvidēšana, ciešāka sadarbība reģiona atpazīstamības uzlabošanai (kas dotu pozitīvu impulsu tiešo ārvalstu investīciju piesaistei) un reģiona fiziskās infrastruktūras uzlabošana.

---

²⁸⁷ Svedberg, M. The Baltic Rim Model. Baltic Rim Economies nr. 1, Turku, 2006. P. 8.

²⁸⁸ Ketels, C., Solvell, O. State of the Region Report 2006. The Baltic Sea Region – Top of Europe in Global Competition. Baltic Development Forum, Copenhagen, 2006. P. 2.

6. Baltijas jūras valstu padome (BJVP) – reģionālās sadarbības vājināšanās²⁸⁹

Nodaļas mērķis ir pārbaudīt integrācijas un reģionalizācijas dinamiku BJVP gadījumā, jo šī organizācija koordinē reģionālo sadarbību. Tajā ir apvienojušās visas BJR valstis, turklāt tajā piedalās arī ES, kas palīdz koordinēt atbalsta sniegšanu reģiona attīstībai. Par integrāciju BJVP gadījumā liecinātu šīs organizācijas nostiprināšanās, budžeta palielināšanās, dienaskārtības paplašināšanās, draudzīguma attiecības, pieaugošas iespējas ietekmēt valstu uzvedību un augsta (arī noturīga) valstu interese par BJVP. Savukārt par reģionalizāciju BJVP gadījumā liecinātu tādas pazīmes, kā vāji institucionalizēta sadarbība, neliels un nepastāvīgs finansējums, dienaskārtības nepastāvība, plašs valstu attiecību spektrs, kurā būtu iekļautas ne tikai draudzīguma, bet arī naidīguma attiecības, svārstīga valstu interese par BJVP, ierobežotas iespējas ietekmēt valstu uzvedību un potenciāls reģionālās sadarbības apsīkums.

Nodaļa tiek strukturēta, lai pārbaudītu, kuras no izvirzītajām integrācijas un reģionalizācijas pazīmēm var tikt attiecinātas uz BJVP. Nodaļas pirmajā daļā tiks sniegts ieskats BJVP izveidošanas vēsturē, organizācijas struktūrā un darbības prioritātēs, kas ļaus spriest par šīs organizācijas dienaskārtību. Tālāk sekos divas apakšnodaļas, kurās tiks aplūkotas valstu intereses attiecībā uz reģionālo sadarbību gan laika posma līdz 2004. gadam, gan arī pēc iepriekšējās ES paplašināšanās kārtas, īpašu uzmanību pievēršot valstu uzskatiem par BJVP lomu šajā procesā. Valstu interešu analīze ir nepieciešama, jo BJVP ir starpvaldību organizācija, tāpēc tās lietderība ir jāaplūko no valstu interešu viedokļa. Sadarbība ir pragmatiska, nevis altruistiska, un aiz tās stāv valstu intereses. Jāpiebilst, ka šajās abās nodaļās tiks aplūkotas valstu intereses attiecībā pret reģionālo sadarbību, nevis pret reģionu veidojošajām valstīm.²⁹⁰ Intereses daļēji pārklājas, tomēr intereses pret reģionu kopumā var stipri atšķirties no interesēm divpusējās attiecībās, kas var būt daudz niansētākas un atšķirīgas no kopējiem uzstādījumiem attiecībā pret BJR. Katras valsts intereses BJR kontekstā tiks aplūkotas

²⁸⁹ Nodaļa lielā mērā balstās uz jau iepriekš publicētu promocijas darba autora patstāvīgu pētījumu. Rostoks, T. Valstu interešu īstenošana reģionālajā sadarbībā. Baltijas jūras valstu padome – nākotnes izredzes. Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji. Ozoliņa, Ž. (Red.). Zinātne, Rīga, 2006. 20.-41. un 49.-54. lpp.

²⁹⁰ BJR gadījumā valstu intereses, protams, var tikt aplūkotas attiecībā pret reģiona nākotni, taču ir jāņem vērā, ka dotais reģions ir vairāku reģionu saskarsmes punkts, tāpēc reizēm valstu intereses var tikt formulētas kādas subreģionālas organizācijas, piemēram, Ziemeļu padomes, ietvaros. Vēl BJR dienaskārtības veidošanā ir jāņem vērā arī subreģionālo dalībnieku, piemēram, tādu pavalstu/reģionu, kā Ļeņingradas apgabals, Kaļiņingradas apgabals, Šlēsvīgas-Holšteinas pavalsts u.c., viedokļi. Šie dalībnieki ir pārstāvēti atsevišķās reģionālās sadarbības organizācijās, piemēram, Baltijas jūras parlamentārajā konferencē, kā pilnvērtīgi aktieri.

atsevišķi, turklāt uzmanība tiks pievērsta ne tikai šībrīža interesēm, bet arī tam, kā ir veidojusies katras konkrētās valsts attieksme pret reģionu pēc aukstā kara beigām. Visbeidzot tiks aplūkoti valstu uzskati par reģionālās sadarbības reformēšanu. Pēc pēdējās ES paplašināšanās kārtas ir izskanējuši aicinājumi izvērtēt pašreizējo sadarbības ietvaru, tāpēc valstu nostāju analīze ļaus noteikt, vai nākotnē reģionā ir sagaidāma virzība integrācijas vai reģionalizācijas virzienā. Iespējams ir arī reģionālās sadarbības apsūkums. Šajā gadījumā jautājums ir par to, kuras BJR valstis ir uzskatāmas par „valstīm–integrētājām” un kuras – par „valstīm–reģionalizētājām”, proti, kuras aizstāv viedokli, ka BJVP pārsvarā vajadzētu kalpot par apspriežu forumu, un kuras uzskata, ka līdzšinējais reģiona veidošanas process ir balstījies uz slikti koordinētiem *ad hoc* pasākumiem un ka ir pienācis laiks mērķtiecīgai reģiona veidošanai „no augšas”.²⁹¹ Nodaļas nobeigumā tiks piedāvāts kopsavilkums, kurā tiks izdarīti secinājumi par integrācijas un reģionalizācijas attiecībām BJVP gadījumā.

6.1. BJVP izveidošana, struktūra un darbības prioritātes

BJVP ir visaptverošs politiskais forums, ar kura palīdzību tiek veikta starpvaldību sadarbība BJR. Daļēji ar BJVP saistītie jautājumi jau tika aplūkoti šī darba pirmajā nodaļā, kur tika īsumā raksturota reģionālās sadarbības veidošanās BJR pēc aukstā kara. Šīs nodaļas uzdevums ir raksturot BJVP vietu BJR valstu sadarbības tīklojumos un BJVP darbības prioritātes, kuras ļautu spriest par reģiona dienaskārtības attīstību, sākot ar 1992. gadu, kad BJVP tika izveidota, līdz mūsdienām, kad ir aktualizējies jautājums par reģionālās sadarbības dienaskārtības pārdefinēšanu.

BJVP tika izveidota 1992. gada martā, pateicoties Vācijas un Dānijas ārlietu ministru Hansa Dītriha Genšera (*Hans Dietrich Genscher*) un Ufes Ellemenas-Jensena (*Uffe Ellemann-Jensen*) kopīgajai iniciatīvai BJR valstu ārlietu ministru sanāksmes laikā Kopenhāgenā.²⁹² BJVP nav tikusi izveidota uz formāla līguma, bet gan uz tā dēvētās Kopenhāgenas deklarācijas pamata.²⁹³ Tajā laikā BJVP izveidošana tika uzskatīta par vienu no nozīmīgākajiem reģionālās sadarbības sasniegumiem, jo pārsteidzošs bija tās iekļaujošais raksturs – BJVP iesaistījās visas BJR valstis, Norvēģija un vēlāk arī

---

²⁹¹ Browning, C.S., Joenniemi, P. Introduction. The Challenges of EU and NATO Enlargement. Cooperation and Conflict 39:3, SAGE, 2004. P. 227.

²⁹² Vācijas un Dānijas ārlietu ministri ideju par Baltijas jūras reģiona starpvaldību forumu apsprieda jau 1991. gada rudenī tikšanās laikā Rostokā.

²⁹³ Kasack, C. Interaction of inter-parliamentary with inter-governmental bodies: The example of the Baltic Sea Region. Estonian Foreign Policy Yearbook 2005. Kasekamp, A. (ed.). The Estonian Foreign Policy Institute, Tallinn, 2005. P. 139.

Islande. No mūsdienu viedokļa raugoties, BJVP bija atbildes reakcija uz PSRS izjukšanu, taču šīs organizācijas izveidošanai bija arī milzīga simboliska nozīme, jo jau 1992. gadā pirmajā ārlietu ministru sanāksmē pie viena galda sēdēja Krievijas, Baltijas valstu, Polijas un rietumvalstu pārstāvji. Protams, ka BJVP ietekmes iespējas bija ierobežotas, taču šīs organizācijas izveidošana pati par sevi ir apliecinājums rietumvalstu centieniem ietekmēt Baltijas jūras austrumu krastā notiekošos procesus. Sākotnēji BJVP tika uzskatīta par sarunu forumu bez nopietnām ietekmes svirām, kura ietvaros valstis galvenokārt nodarbojās ar ekoloģisku problēmu risināšanu. Tas ir izskaidrojams ar to, ka pirmajos gados pēc BJVP nodibināšanas sliktās attiecības starp Baltijas valstīm un Krieviju neļāva attīstīt ciešāku starpvalstu sadarbību šīs organizācijas ietvaros. Turklāt Ziemeļvalstis šajā laikā bija aizņemtas ar ES integrācijas jautājumiem, jo tās gatavojās iestāties ES. Tomēr, kā raksta Ozoliņa, deviņdesmito gadu beigās jau varēja runāt par nozīmīgu valstu apvienību, kuru starpā bija vairāk vienojošu nekā atšķirīgu viedokļu un pieeju.²⁹⁴

Karls Einārs Stalvants ir viens no nedaudzajiem pētniekiem, kas ir pamatīgi izpētījuši BJVP veidošanos un institucionalizāciju. Stalvants raksta, ka BJVP nostiprināšanās notika deviņdesmito gadu vidū, un par pagrieziena punktu ir uzskatāma Zviedrijas BJVP prezidentūra, kuras laikā Visbijā tika noorganizēta valstu un valdību galvu sanāksme. Tādējādi reģionālā sadarbība tika atzīta visaugstākajā līmenī. Līdz 1996. gadam BJVP aktivitātes bija gandrīz nemanāmas, tāpēc Visbijas sanāksmes laikā tika spriests par jaunas reģionālās dienaskārtības veidošanu. Tika nolemts izveidot rīcības programmu, kuras centrā būtu civilās drošības jautājumi, kuru risināšana atbilstu visu reģiona valstu interesēm. Kā raksta Pertti Joenniemi, tad BJVP darbība pārsvarā notika deklaratīvās politikas līmenī, bet praktiskās politikas līmenī notika tikai nepretrunīgu, depolitizētu un specifisku projektu realizācija.²⁹⁵ 1996. gada jūnijā tika pieņemtas trīs rīcības programmas: līdzdalība un stabila politiskā attīstība, ekonomiskā integrācija un labklājība, ilgtspējīga attīstība un vides aizsardzība. Uzmanība tika pievērsta arī tam, lai BJVP kļūtu par reģionam svarīgo jautājumu diskusiju centru, tāpēc tika attīstīta sadarbība ar reģionālajām organizācijām. Tādējādi tika nodrošināta pārējo reģionālo organizāciju BJVP darba sesijās.²⁹⁶

---

²⁹⁴ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 220. lpp.

²⁹⁵ Joenniemi, P. Bridging the Iron Curtain? Co-operation around the Baltic Rim. COPRI Working paper nr. 22, Copenhagen, 1999. P. 9.

²⁹⁶ Stalvant, C.E. The Council of Baltic Sea States. Subregional Cooperation in the New Europe. Cottey, A. (ed.). Macmillan Press, London, 1999. P. 60.

BJVP darbība tiek vērtēta ļoti dažādi. Piemēram, pašas BJVP izplatītā informācija liecina, ka mūsdienās BJVP ir fleksibls, uz rezultātiem orientēts reģionālās sadarbības forums, kura uzdevums ir sniegt ieguldījumu stabilas, demokrātiskas un pārticīgas Eiropas izveidošanā. Šī mērķa sasniegšanai BJVP identificē mērķus, izveido rīcības plānus, uzsāk projektus un kalpo par forumu, kura ietvaros valstis var apmainīties ar idejām reģiona attīstībai nozīmīgos jautājumos. BJVP ir atbildīga par starpvaldību sadarbības koordināciju visa reģiona līmenī, un kopš 1998. gada ir izveidots BJVP sekretariāts, kas atrodas Stokholmā. Savas darbības laikā BJVP ir guvusi panākumus tirdzniecības un investīciju barjeru nojaukšanā, starpvalstu uzticēšanās uzlabošanā, demokrātijas nostiprināšanā, pārrobežu sadarbības veicināšanā, izglītības sektorā (Eiropas fakultātes projekts vēl joprojām tiek realizēts Kaļiņingradā ar BJVP atbalstu), kā arī veidojusi kolektīvu reģiona politiku attiecībā pret ES Ziemeļu dimensiju.²⁹⁷

Laikā, kad tika veidota BJVP, tika nolemts, ka organizacionāli šo forumu atbalstīs prezidējošā valsts, kas mainīsies ik pēc gada.²⁹⁸ Šāds princips tika lietots arī attiecībā uz BJVP darba grupām. Tomēr laika gaitā darba apjoms pieauga un radās nepieciešamība izveidot pastāvīgu BJVP sekretariātu. Tika izmēģināts „troikas” mehānisms, kad BJVP darba koordinēšanā piedalījās bijusī, esošā un nākamā prezidējošā valsts, taču visbeidzot 1997. gadā valstis vienojās par to, ka tomēr vajadzētu izveidot nelielu sekretariātu, kas sāka strādāt 1998. gadā.²⁹⁹ Sekretariāts atrodas Stokholmā, un tā izmaksas sedz reģiona valstis kolektīvi.³⁰⁰ Sākotnējais Sekretariāta budžets bija aptuveni 2 miljoni vācu marku.

BJVP organizacionālo struktūru veido Vecāko amatpersonu komisija, kas vada šīs organizācijas darbu laikā starp ārlietu ministru tikšanās reizēm. Stalvants raksta, ka šī komisija tiek regulāri. Piemēram, 1995.–1996. gadā tā tikās deviņas reizes.³⁰¹ Vecāko amatpersonu komisiju veido BJVP dalībvalstu ārlietu ministriju un Eiropas Komisijas pārstāvji. Komisija kalpo par diskusiju forumu sesiju starplaikā, tā koordinē starpvalstu

---

²⁹⁷ Innovative Cooperation for a Dynamic Region. Council of the Baltic Sea States, Stockholm, 2005. P. 4.

²⁹⁸ Latvija ir BJVP prezidējošā valsts 2007/2008. gadā.

²⁹⁹ Stalvant, C.E. The Council of Baltic Sea States. Subregional Cooperation in the New Europe. Cottey, A. (ed.). Macmillan Press, London, 1999. P. 61.

³⁰⁰ Establishment Agreement of a CBSS secretariat (29 January 1998). Council of the Baltic Sea States. Sk. internetā (29.11.2006.): www.cbss.org

³⁰¹ Stalvant, C.E. The Council of Baltic Sea States. Subregional Cooperation in the New Europe. Cottey, A. (ed.). Macmillan Press, London, 1999. P. 61.

sadarbību, taču tai ir arī lēmumu pieņemšanas tiesības. Vecāko amatpersonu komisija pārrauga darba grupu un vadošās valsts ekspertu grupas³⁰² darbu. BJVP ietvaros tika izveidotas trīs darba grupas un divas vadošās valsts ekspertu grupas. Ekonomiskās sadarbības darba grupa nodarbojas ar jautājumiem, kas saistīti ar uzņēmējdarbības vides uzlabošanu reģionā. Galvenokārt tās darbs ir saistīts ar tirdzniecības un investīciju veicināšanu, taču par nozīmīgu jautājumu BJVP ietvaros ir kļuvusi arī pārrobežu sadarbības veicināšana. Ekonomiskā sadarbība ir viena no tēmām, kuras nozīme reģiona valstu sadarbības motivācijā nav mazinājusies BJVP darbības laikā.

Nākamā darba grupa ir Demokrātisko institūciju darba grupa, kura tika izveidota galvenokārt tāpēc, lai atbalstītu demokrātisko institūciju nostiprināšanos Baltijas valstīs, Polijā un Krievijā. Līdz ar ES paplašināšanos šīs darba grupas nozīme ir mazinājusies, par ko liecina tās vadībā 2006. gadā publicētais pētījums par reģiona valstu pilsoņu līdzdalību, kurā tika atklātas nozīmīgas līdzdalības tendenču atbilstības reģiona valstīs.³⁰³ Trešā BJVP ietvaros izveidotā darba grupa ir Radiācijas un kodoldrošības darba grupa, kuras uzmanības lokā ir tādi jautājumi kā informācijas vākšana par kodolobjektiem BJR un kodolatkritumu uzglabāšanas vietām, kā arī potenciālo kodoldrošības risku identificēšana, kuri varētu radīt draudus reģiona valstu iedzīvotājiem un apkārtējai videi. Viens no šīs darba grupas uzdevumiem ir plānošanas aktivitātes reģiona valstu darbības koordinēšanai gadījumā, ja reģionā notiktu kodolnegadījums. Atlikušās divas BJVP organizācijas struktūrvienības ir vadošās valsts ekspertu grupas. Pirmā no tām, kuras vadošā valsts ir Polija, nodarbojas ar civilās drošības jautājumiem, bet otrā, kuras vadošā valsts ir Dānija, uzrauga Eiropas universitātes darbību Kaļiņingradas apgabalā.³⁰⁴ Papildus jau pieminētajām grupām pastāv vesela virkne sadarbības projektu, kurus koordinē Vecāko amatpersonu komisija. Daudzos gadījumos projektu realizācija notiek ar citu reģiona organizāciju atbalstu.

Organizāciju darbu raksturo ne tikai to izveidošanas iemesli, darbības konteksts un organizacionālā struktūra, bet arī dienaskārtība, kas parāda to, kādā veidā šī organizācija spēj piedāvāt pievienoto vērtību reģiona sadarbībā. BJVP prioritāšu analīze ir nepieciešama, jo tās atspoguļo organizācijas dienaskārtības attīstību un ļauj

---

³⁰² Lead-country expert groups – autora tulkojums no angļu valodas.

³⁰³ Study of Citizens' Participation in the Baltic Sea Region. CBSS Working Group on democratic Institutions, Stockholm, 2006.

³⁰⁴ Innovative Cooperation for a Dynamic Region. Council of the Baltic Sea States, Stockholm, 2005. P. 5.-6.

spriest par organizācijas nozīmes palielināšanos vai samazināšanos. Zināmā mērā par BJVP prioritātēm liecina darba grupu izveidošana, taču organizācijas dienaskārtība ir daudz plašāka, un katrai prezidējošajai valstij ir iespējas nākt ar savām prioritātēm. Sākotnēji BJVP 1992. gadā tika noteiktas šādas prioritātes, kas atspoguļoja tā laika reģionālo vidi BJR: palīdzība Baltijas valstu, Polijas un Krievijas jaunajām demokrātiskajām institūcijām, ekonomiskā un tehnoloģiskā palīdzība, humanitārie jautājumi un veselības aizsardzība, vides aizsardzība, sadarbība enerģētikas, kultūras, izglītības, tūrisma un informācijas jomās un transporta un komunikāciju sektoros. Ārlietu ministri nolēma arī veicināt sadarbību starp reģioniem BJR ietvaros.

Vēlākajos gados notika pakāpeniska BJVP institucionalizācija un, tai kļūstot par reģionālās sadarbības jumta organizāciju, tika formalizētas tās attiecības ar citām reģionālajām organizācijām, piemēram, ar Baltijas attīstības forumu (Baltic Development Forum – BDF), Baltijas jūras forumu – Pro Baltica (Baltic Sea Forum – Pro Baltica), Baltijas jūras arodbiedrību apvienību (Baltic Sea Trade Union Network – BASTUN) u.c. partneriem³⁰⁵. BJVP novērotāju statusā piedalās: Francija, Itālija, Holande, Slovākija, Ukraina, Lielbritānija un ASV. Parasti šīs valstis tiek uzaicinātas uz BJVP ikgadējām Vecāko amatpersonu sanāksmēm, kur tās informē vecākās amatpersonas par savu valstu vēstniecību iecerētajām aktivitātēm BJR.

BJVP prioritātes laikā gaitā ir būtiski izmainījušās, tomēr ir saskatāmas arī vairākas tēmas, kas atrodas šīs organizācijas dienaskārtībā visu tās darbības laiku. BJVP prioritātes ir apkopotas 17. tabulā. Pie šādām tēmām ir pieskaitāmas civilā drošība un ekonomiskā sadarbība, taču ne mazāk interesanti ir tas, ka no BJVP prioritāšu saraksta ir nozudusi ZD, kas kopš Somijas prezidentūras 2002-2003. gadā nākamo prezidentūru laikā nav parādījusies starp šīs organizācijas prioritātēm. Neraugoties uz to, BJVP ir kļuvusi par Eiropas Komisijas partneri reģiona ietvaros, un ZD rīcības plāni tiek veidoti ciešā Eiropas Komisijas un BJVP sadarbībā. Laiku pēc ES paplašināšanās raksturo jaunas dienaskārtības meklējumi, kuros sadarbības partneri tiek meklēti ārpus reģiona, kas ir saistīta ar to, ka “mīkstās” drošības jautājumus reģiona ietvaros nevar atrisināt, neiesaistot valstis, kas atrodas ārpus reģiona robežām. Piemēram, Ukraina ir tikusi iesaistīta ne tikai dēļ Oranžās revolūcijas, bet arī lai risinātu ar bērnu tiesību aizsardzību saistītos jautājumus, jo BJR cīņa pret bērnu tirdzniecību būs neefektīva, ja tajā netiks

---

³⁰⁵ Pilnu BJVP stratēģisko partneru sarakstu sk. internetā (29.11.2007.): <http://www.cbss.org/partners/contactlist/>

iesaistītas ārpus reģiona esošās valstis (Ukraina, kurai BJVP jau bija novērotājas valsts statuss), tāpēc ārējo partneru iesaistīšana var notikt arī ar iekšēju mērķi.

17. tabula. BJVP prezidējošo valstu prioritātes 1992-2006.³⁰⁶

Somija 1992-1993	Igaunija 1993-1994	Polija 1994-1995	Zviedrija 1995-1996	Latvija 1996-1997	Dānija 1997-1998	Lietuva 1998-1999
Somijas, Igaunijas, Polijas un Zviedrijas prezidentūru laikā BJVP bija līdzīgas prioritātes, kuras pamatā balstījās uz Kopenhāgenas komunikē. Tās ir šādas: Atbalsts demokrātiskajām institūcijām; Economiskā sadarbība; Kodoldrošība un radioloģiskā drošība; Sadarbība kultūras, izglītības, tūrisma un informācijas sfērās; BJR subreģionālā sadarbība; Sadarbība ar citām starptautiskajām organizācijām; BJVP koordinējošās lomas stiprināšana; Pārrobežu sadarbība.				BJVP Rīcības programmu sasaiste ar Eiropas Komisijas BJR iniciatīvu; Demokrātijas stiprināšana un cilvēku kontaktu veicināšana reģionā; Civīlā drošība un pārrobežu noziedzības apkarošana; Izglītība un Eiropafakultāte.	Demokrātiskā līdzdalība un cilvēktiesības; Economiskā attīstība un sociālie jautājumi; Civīlā drošība; Izglītība; Vides aizsardzība un kodoldrošība; BJVP institucionālās kapacitātes stiprināšana.	Economiskā sadarbība; Transporta un enerģijas infrastruktūra; Civīlā drošība un sadarbība iekšlietās un tieslietās; Vides aizsardzība; BJVP atbalsts BJR subreģionālajai sadarbībai; Kaļiņgrada.
Norvēģija 1999-2000	Vācija 2000-2001	Krievija 2001-2002	Somija 2002-2003	Igaunija 2003-2004	Polija 2004-2005	Islande 2005-2006
Economiskā sadarbība; Enerģija; Demokrātijas un subreģionālā sadarbība; Civīlā drošība.	Economiskā sadarbība; Ziemeļu dimensija; Vides aizsardzība; BJR kā uz zināšanām balstīta reģiona atpazīstamības veicināšana.	Economiskā sadarbība; BJVP sadarbība ar Eiropas Komisiju un subnacionālajām sadarbības struktūrām; Kaļiņgrada; Zināšanu sabiedrība un IT; BJVP lomas stiprināšana.	Ziemeļu dimensija; Economiskā sadarbība; Jaunie drošības izaicinājumi; Likuma vara, demokratizācija un pilsoniskā sabiedrība; Pārrobežu sadarbība; Sadarbība ar citām reģionālajām organizācijām.	Economiskā sadarbība; Vides aizsardzība; Civīlā drošība; Reģionālās sadarbības pārdefinēšana; BJVP darbības optimizācija un pielāgošana jaunajiem apstākļiem pēc ES paplašināšanās.	Pārrobežu sadarbība; Vides aizsardzība; Economiskā sadarbība; Sociālā integrācija; Cilvēkdrošība.	Enerģijas jautājumi; Vides aizsardzība; Kodoldrošība; Sadarbība ar citām reģionālajām organizācijām Ziemeļeiropā; Economiskā sadarbība; Bērnu aizsardzība; BJR parlamentāriešu sadarbība; Sadarbība ar Ukrainu.

Zviedrijas prezidentūras laikā (2006–2007) par prioritāriem ir atzīti jautājumi, kuros, kā apgalvo Zviedrijas ārlietu ministrs Jans Eliasons (*Jan Eliason*), ir iespējams panākt konkrētu virzību uz priekšu. Par prioritārām ir tikušas izvirzītas enerģētika un vides

³⁰⁶ Pirmkārt, atzīmētās prezidējošo valstu prioritātes nav pilnībā izsmeltošas un iezīmē ļoti plašu prioritāšu klāstu, ko iekļaut šajā tabulā nebija iespējams, jo, piemēram, valstu izpratnes par ekonomiskās sadarbības vai vides aizsardzības jēdzieniem var būt ļoti atšķirīgas, tāpēc pat vienādas prioritātes vēl nenozīmē, ka šo plašo prioritāšu saturs visu prezidējošo valstu gadījumos būs vienāds. Otrkārt, BJVP prezidējošās valstis sāka precīzi atzīmēt savas prioritātes, tikai sākot ar Norvēģijas prezidentūru (1999-2000), tāpēc visu iepriekšējo prezidējošo valstu prioritāšu kopsavilkums ir šīs nodaļas autora veiktā apkopojuma rezultāts. Atsevišķos gadījumos prioritātes ir viegli identificējamās, bet citos tās nav skaidri definētas.

aizsardzība, civilā drošība, tirdzniecība un investīcijas.³⁰⁷ Zviedrijas prioritātes norāda uz valstu sadarbības pārmantojamību, jo tās BJVP dienaskārtībā atrodas jau ilgāku laiku. Izmaiņas BJVP Zviedrijas prezidentūras laikā ir maz ticamas, jo šis valsts līdzšinējā nostāja liecina par to, ka iespējamās varētu būt salīdzinoši nelielas izmaiņas struktūrā, taču lielas pārmaiņas, kas norādītu uz šīs organizācijas nostiprināšanu, pagaidām nav novērojamas. Tiesa gan, Zviedrijas iniciētie reformu piedāvājumi varētu tikt realizēti nākamo prezidentūru, piemēram, Latvijas prezidentūras, laikā.

Atskatoties uz BJVP attīstību no 1992. līdz 2006. gadam, var secināt, ka šīs organizācijas primārie mērķi ir bijuši saistīti ar aukstā kara beigu seku likvidēšanu un potenciālo konfliktu avotu novēršanu. Līdz ar ES un NATO paplašināšanos šie cēloņi ir tikuši likvidēti, kas liek uzdot jautājumus par tālāko BJVP dienaskārtību, ņemot vērā arī problēmas, ar kurām šī organizācija saskaras pēc 2004. gada ES un NATO paplašināšanās. Galvenās BJVP problēmas ir saistītas ar BJVP neefektivitāti un nespēju radīt pievienoto vērtību un funkciju dublēšanos ar citām reģionālajām organizācijām un ES politikām. BJVP tika izveidota uzreiz pēc aukstā kara beigām un PSRS sabrukuma, tāpēc tās struktūra un darbību regulējošie principi vairs īsti neatbilst mūsdienu vajadzībām. Daļa problēmu ir saistītas arī ar BJVP finansējumu, jo tās budžets ir paredzēts tikai administratīvo izmaksu segšanai. Tas nozīmē, ka BJVP kā organizācijai nav pietiekamu līdzekļu, lai finansētu savas iniciatīvas un projektus.

Viena no iespējām ir saglabāt pašreizējo sadarbību, nodrošinot BJVP pastāvēšanu arī nākotnē, taču tādā gadījumā BJVP pārtaptu no reģionālās sadarbības koordinētājas par organizāciju, kas vāc un apkopo reģionā notiekošās sadarbības aktivitātes, jo ar ekonomiskās sadarbības un vides aizsardzības jautājumiem var nodarboties citas organizācijas. Protams, BJVP pārziņā paliktu civilās drošības un atsevišķi citi jautājumi, taču kopumā šādas notikumu gaitas rezultātā BJVP loma būtiski samazinātos, un agri vai vēlu nopietni nāktos apsvērt organizācijas likvidācijas iespēju.

Otrā iespēja ir saistīta ar reģionālās sadarbības apsīkumu, jo pēdējā laikā ir izskanējis arī viedoklis, ka BJVP pastāvīgo sekretariātu Stokholmā būtu iespējams likvidēt pavisam. Šādu viedokli varētu pamatot ar to, ka BJR valstu sadarbība pēc ES paplašināšanās piedzīvo strauju lejupslīdi, jo Polija un Baltijas valstis no valstīm

---

³⁰⁷ Sweden assumes CBSS Presidency. Intervija ar Zviedrijas Ārlietu ministru Janu Eliasonu. Baltinfo nr. 81, Stockholm, 2006. P. 1.-5.

sadarbības partnerēm ir kļuvušas par Ziemeļvalstu konkurentēm, kā rezultātā kopīgas dienaskārtības atjaunošana un interešu saskaņošana ir kļuvusi neiespējama. Kā piemērus šādam scenārijam, kur BJR valstu attiecībās dominē konfliktu tendences, varētu minēt *Laval* gadījumu³⁰⁸ un Vācijas–Krievijas sadarbību Ziemeļu gāzes vada projekta attīstībā.³⁰⁹ Jāatzīmē, ka BJVP likvidācija būtu pretrunā ar daļas BJR valstu interesēm, jo, piemēram, Latvijai reģionālā sadarbība ir viena no ārpolitikas prioritātēm, turklāt BJVP likvidācija netieši nozīmētu arī to, ka reģionālās sadarbības „smaguma centrs” pārvietotos uz ziemeļiem, Ziemeļvalstu uzņēmējiem lobējot savas intereses Krievijā ar ZD politikas palīdzību. Līdz ar to plaša mēroga reģionālā sadarbība tiktu aizvietota ar daudz šaurāku sadarbības formātu, no kura ieguvējas būtu galvenokārt Krievija, Somija, Zviedrija un Norvēģija. Latvijai un citām Baltijas valstīm un Polijai, ņemot vērā to saspīlētās attiecības ar Krieviju, ZD sadarbības ietvarā būtu margināla loma.

Savukārt trešā BJVP tālākās attīstības iespēja ir saistīta ar BJR nostiprināšanos vai nu ES valstu un reģionu arhitektūrā, vai ar ārēju skatījumu uz Eiropas kaimiņu politikas valstīm. Pirmajā gadījumā BJR valstīm būtu jāatrod kopīgas intereses attiecībā pret pārējām ES dalībvalstīm. Šādas intereses pastāv, un tās galvenokārt ir saistītas ar to, ka Baltijas jūra ir viena no piesārņotākajām jūrām pasaulē un ka tās trauklā ekosistēma ir apdraudēta. Vairums reģiona valstu šos izaicinājumus apzinās, taču līdz šim reģiona ekoloģiskās problēmas nav risinātas īpaši veiksmīgi. Savukārt otrajā gadījumā BJR valstis varētu vienoties par kopīgu ārēju nostāju un rīcību. Tā kā līdz šim starp Krievijas un, piemēram, Baltijas valstu nostāju attiecībās ar tādām valstīm kā Ukraina, Baltkrievija un Moldova, ir iezīmējušās būtiskas atšķirības, tad šāda notikumu attīstība ir maz ticama. Protams, BJR varētu kļūt par patstāvīgu aktieri ar kopīgu ārējo nostāju, taču tas nozīmētu atsvešināt Krievijas, ko lielākā daļa šī reģiona valstu nevēlas pieļaut. Paralēli jaunas dienaskārtības meklējumiem būtu jāveic izmaiņas arī BJVP Sekretariātā, struktūrā un budžetā, definējot jaunus darbības virzienus un cieši sadarbojoties ar citām

---

³⁰⁸ Berlīnes mūris sabruka 1989. gada vēlā rudenī, tomēr, kā ir atzīmēts Dānijas Industriju konfederācijas pārskatā par tirdzniecības un investīciju iespējām BJR, reģionā vēl joprojām pastāv šī mūra atliekas. *Laval* gadījums ir viens no indikatoriem, kas liecina par to, ka tirdzniecībai, investīcijām un pakalpojumu sniegšanai BJR ietvaros vēl aizvien pastāv šķēršļi. A Brave New Region: Removing Barriers to Business in the Baltic Sea Region. Timmermann, T.M. (ed.). Dansk Industri, Copenhagen, 2003.

³⁰⁹ Pretrunīgi jautājumi kā *Laval* lieta vai Ziemeļeiropas gāzes vada projekts BJVP ietvaros netiek aplūkoti. Piemēram, Baltijas jūras valstu samitā, kas notika 2006. gada 8. jūnijā Reikjavīkā, valdību vadītāji nenāca klajā ar jauniem priekšlikumiem attiecībā uz BJR sadarbības nākotni. Tika apliecināts, ka nākotnē ir jāturpina strādāt pie jau iesāktajiem projektiem, saglabājot BJVP vadošo lomu sadarbības veicināšanā.

organizācijām, kas ir ieinteresētas reģionālās sadarbības veicināšanā, piemēram, izmantojot Eiropas Parlamenta ietvaros izveidotās Baltijas grupas ieteikumus.

BJVP stiprināšanai būtu nepieciešams arī likvidēt nesekmīgās un savstarpēji pārklājošās sadarbības formas, taču pats galvenais nosacījums, lai šī organizācija spētu radīt taustāmus rezultātus, ir mainīt tās lomu no monitorējošas uz proaktīvu organizāciju, kas ierosinātu un realizētu dažādus reģionāla mēroga projektus, kurus finansētu, gan dalībvalstis, gan ES, gan, iespējams, arī dažādi nevalstiskie un privātie partneri. Šāds pavērsiens būtu iespējams tikai tādā gadījumā, ja tiktu veiktas adekvātas izmaiņas gan BJVP budžeta apjomā, gan izlietojumā. Protams, lielāko daļu līdzekļu vismaz iesākumā ieguldītu reģiona valstis, taču sākotnējais finansējums pavērtu iespējas piesaistīt ES līdzekļus, kas vēlāk ļautu veidot ciešāku sadarbību arī ar citiem reģiona aktieriem. Tomēr priekšnosacījums šādam scenārijam ir BJVP kā lemtspējīgas un pietiekamu finansiālo kapacitāti apveltītas organizācijas pozicionēšana reģionā.

6.2. BJR valstu attieksme pret reģionālo sadarbību

Viens no integrācijas un reģionalizācijas indikatoriem, kas tiek izmantots BJVP gadījumā, ir valstu interese par šo organizāciju. Lai noteiktu intereses palielināšanos vai samazināšanos pēdējā laikā, vispirms tiks aplūkotas reģiona valstu intereses attiecībā pret reģionālās sadarbības reformēšanu pēc 2004. gada, bet nodaļas otrajā daļā tiks piedāvāts kopsavilkums par valstu interesēm attiecībā uz reģionālās sadarbības reformēšanu pēc 2004. gada ES paplašināšanās. Aplūkots tiks priekšlikums pastiprināt reģionālās sadarbības institucionalizāciju, pievienojot jau esošajai starpvaldību sadarbībai BJVP ietvaros parlamentāro komponentu. Reģiona valstis parlamentu līmenī jau šobrīd sadarbojas BJPK ietvaros, taču šo organizāciju savstarpējā sadarbība ir diezgan vāja, un tā noteikti nav institucionalizēta. Uz šī piemēra pamata būs iespējams izdarīt secinājumus par valstu nostāju attiecībā pret tālāku reģionālās sadarbības nostiprināšanu un integrācijas un reģionalizācijas dinamiku BJVP gadījumā kopumā.

Dānija

Dānijas iesaistīšanos BJR norisēs pēc aukstā kara lielā mērā noteica tās piederība gan ES, gan NATO, gan ģeogrāfiskā attālinātība no PSRS (Krievijas), kā arī tās pieņemtais lēmums astoņdesmitajos gados veidot savu ārpolitiku aktīvā internacionālisma virzienā. Tas nozīmē, ka Dānija bija labi sagatavota reģionā notiekošajām pārmaiņām un

drošības izaicinājumiem. Dānijas politika attiecībā uz BJR tika noteikta ar nodomu, veidot šo reģionu kā saskarsmes punktu starp Rietumeiropu un Krieviju, taču visredzamākais Dānijas ārpolitikas komponents šajā reģionā iesākumā bija atbalsts Baltijas valstu neatkarībai. Kā raksta Fabricio Tassinari, tad deviņdesmito gadu sākumā Dānijas iesaistīšanos BJR var raksturot šādi. Pirmkārt, Dānijas aktīvisms attiecībā pret Baltijas valstīm var tikt izskaidrots kā nevēlēšanās atzīt ietekmes zonu pastāvēšanu pēc–aukstā kara Eiropā. Dānija kā maza valsts bija ļoti jūtīga pret iespēju, ka lielvaras atkal varētu pārdaļīt ietekmes sfēras, jo tādējādi aukstā kara beigas neizbeigtu austrumu–rietumu konfrontāciju. Otrkārt, diplomātijas līmenī Dānija centās līdzsvarot atbalstu Baltijas valstu neatkarībai ar mēģinājumiem sadarboties ar Krieviju un šis valsts iesaistīšanu reģionālās sadarbības iniciatīvās, piemēram, BJVP veidošanas process, kura gaitā uzskatāmi parādījās gan aktīvā internacionālisma, gan zaudējumu minimizēšanas elementi. Faktiski īpaši būtu izceļama Dānijas loma BJVP izveidošanā, kas tapa ciešā sadarbībā starp Vācijas un Dānijas ārlietu ministriem Hansu Dītrihu Genšeru un Uffi-Ellemanu Jensenu. Treškārt, kā NATO dalībvalsts Dānija kopā ar Norvēģiju pievienoja reģionālajai sadarbībai militāros aspektus, palīdzot Baltijas valstīm veidot bruņotos spēkus un veicinot to sadarbību.³¹⁰

Dānijas sākotnējais aktīvisms tomēr neturpinājās visu deviņdesmito gadu laikā, jo, lai arī Dānija atbalstīja reģionālās sadarbības iniciatīvas, tomēr vēlākajos gados lielāku aktivitāti reģiona veidošanā izrādīja Zviedrija un Somija, kas ir saistīts ar Dānijas valdības iekšējām nesaskaņām. Tiesa gan, Dānija šajā laikā aktīvi aizstāvēja to, lai ES paplašināšanās notiktu vienā, nevis divās kārtās, proti, tā nevēlējās sašķelt Baltijas valstis, jo tādā gadījumā nāktos nošķirt attīstītāko Igauniju no mazāk attīstītās Lietuvas un Latvijas. Šajā laikā Dānija arī fokusējās uz to, lai reģionālā sadarbība BJR ietvaros tiktu koncentrēta ap „mīkstās” drošības (*soft security*) jautājumiem. Dānija arī uzsvēra zemākā līmeņa sadarbības nozīmi, uzskatot, ka kontaktu veicināšana starp cilvēkiem BJR ir viens no galvenajiem veiksmīgas reģionalizācijas priekšnoteikumiem. Turklāt Dānija, kā raksta Bertels Herlins (*Bertel Heurlin*), iestājās par dziļāku ASV iesaisti Ziemeļeiropas reģionā, uzskatot, ka tādā veidā tiks stiprināta šī reģiona drošība.³¹¹

---

³¹⁰ Tassinari, F. *Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from post-Wall to post-Enlargement Europe*. University of Copenhagen, Copenhagen, 2004. P. 146.

³¹¹ Heurlin, B. *Danish Security Policy over the last 50 Years – Long-Term Essential Security Priorities*. DUPI Working Paper nr. 7, Copenhagen, 2001. P. 12.-13.

Kas attiecas uz Dānijas iesaistīšanos reģionā gadsimtu mijā un laikā pēc tam, tad tā notiek laikā, kad bija iniciēta Ziemeļu dimensija. Šajā periodā var saskatīt Dānijas mēģinājumus līdzsvarot ES iesaisti reģionā ar jau esošajām reģionālās sadarbības struktūrām un iniciatīvām, uzskatot, ka reģiona ietvaros ir pietiekami daudz politiskās gribas un resursu, ar kuru palīdzību būtu iespējams atrisināt reģiona problēmas, pārlietu neaizraužoties ar Briseles iesaistīšanu. Šādi Dānija uzsvēra reģionālās sadarbības daudzpakāpju un daudzdimensiju raksturu.

Vācija

Vienas no lielākajām BJR iesaistītajām valstīm – Vācijas – pieejas izvērtēšanu reģionam aprūrina šis valsts federālā struktūra. Pēc Vācijas apvienošanās šis valsts pieeju Baltijas jūrai veidoja trīs pavalstis: Šlēsviga-Holšteina, Hamburga un Meklenburga-Rietumpomerānija. Līdz ar to Vācijas bals daudzveidību veidoja federālās valdības nostāja BJR jautājumā, kā arī triju pavalstu nostājas.³¹² Var apgalvot, ka pēc apvienošanās Vācijas drošības intereses pārvietojās uz Ziemeļaustrumiem. Šāds apgalvojums varētu tikt motivēts ar to, ka Vācijas interesēs noteikti bija drošības, stabilitātes un pārticības palielināšana Ziemeļeiropā. Vācijas politiku attiecībā pret BJR noteica arī ekonomiskās intereses, jo visas trīs pie Baltijas jūras esošās Vācijas pavalstis centās pozicionēt sevi kā tiltu starp Rietumiem un Ziemeļaustrumiem, un tā kā Vācija lielākajai daļai reģiona valstu ir galvenais tirdzniecības partneris, tad šāda veida pozicionēšanās nebija gluži bez pamata, turklāt tā nedaudz atgādina Hanzas tirdzniecības saiknes starp Vāciju un pārējām reģiona valstīm. Hanzas jēdziens ir ticis izmantots, lai raksturotu reģiona ekonomisko potenciālu. Arī Vācijas federālā valdība bija ieinteresēta reģionālajā sadarbībā, jo tādā veidā tika nostiprināta Vācijas loma reģiona ietvaros. Līdz ar to Vācijas iesaistīšanos reģionālajā sadarbībā BJR ietvaros deviņdesmito gadu sākumā varētu novērtēt kā proaktīvu. Jo īpaši šī proaktivitāte bija raksturīga Vācijas ziemeļu pavalstīm.

Vācijas iesaistīšanās BJR sadarbības organizēšanā nedaudz atgādina Dānijas gadījumu, jo arī Vācijā pēc sākotnējā aktīvisma sekoja iesaistīšanās intensitātes kritums. Šis aktivitātes kritums bija vērojams ne tikai federālās valdības, bet arī pavalstu līmenī.

---

³¹² Par Vācijas pavalstu lielo ieinteresētību BJR sadarbībā liecina Šlēsvigas-Holšteinas pavalsts valdības galvas Bjorna Engholma aktivitātes deviņdesmito gadu sākumā, kas bija soli priekšā federālās valdības plāniem, tādējādi izraisot konfliktu starp Vācijas pārvaldes federālo un pavalstu līmeni. Stalvant, C.E. The Council of Baltic Sea States. Subregional Cooperation in the New Europe. Cottey, A. (ed.). Macmillan Press, London, 1999. P. 56.

Zināmā mērā Vācijas iesaistīšanās apsīkums pat ir vērtējams pozitīvi, jo deviņdesmito gadu sākumā pastāvēja bažas, ka Vācija varētu sākt dominēt reģionā un ar savu klātbūtni nomākt esošās daudzpusējās sadarbības formas. Pastāvēja bažas arī par Krievijas–Vācijas īpašu attiecību izveidošanos, kas arī nebūtu labvēlīga reģionālajai sadarbībai.³¹³ Šajā laikā Vācijas nostājai bija raksturīgs arī izteikts atbalsts Polijas dalībai ES, kas faktiski nozīmētu to, ka paplašināšanās notiktu divos posmos, radot neskaidrības par to, kad varētu tikt realizēts otrais paplašināšanās vilnis uz austrumiem. Atzīmējams būtu arī tas, ka Vācija ļoti rēķinājās ar Krievijas nostāju, kas bija redzama visai rezervētajā Vācijas attieksmē pret Baltijas valstīm. Ļoti izteikts šādas nostājas indikators ir tas, ka Vācijas kanclers Helmut Kols pirmo reizi vizītē kādā no Baltijas valstīm ieradās tikai 1998. gadā, turklāt šī vizīte notika tikai tāpēc, ka Rīgā šajā laikā norisinājās BJVP galotņu sanāksme.

Vācijas politika attiecībā pret BJR mainījās pēc valdības maiņas šajā valstī, varu pārņemot valdības koalīcijai, kuru vadīja sociāldemokrāti Vācijas kanclera Gerharda Šrēdera vadībā. Lai arī G.Šrēdera valdības rīcība saistībā ar BJR norisēm neizbēgami tiek saistīta ar panākto vienošanos šīs valdības darbības beigu posmā starp Vāciju un Krieviju par gāzes vada izbūvi Baltijas jūrā, kas savienotu abas valstis, tomēr kopumā Vācijas prioritātes attiecībā uz BJR valstu sadarbību ir raksturojamas kā atbalsts ziemeļu pavalstīm un uzsvars uz nemilitāras drošības jautājumu risināšanu BJVP ietvaros, faktiski definējot un norobežojot šīs organizācijas darbības lauku, tomēr vienlaikus atzīstot, ka plašāks skatījums uz drošību, iekļaujot tajā arī tādus jautājumus kā pārrobežu noziedzība, nelegālā migrācija, vides problēmas u.c., dod nozīmīgu ieguldījumu reģiona drošības vides uzlabošanā.

Polija

Polija ir viena no lielākajām BJR valstīm, un deviņdesmito gadu sākumā tās attieksmi pret iesaistīšanos BJR sadarbībā noteica trīs faktori: nepieciešamība izveidot draudzīgas attiecības ar reģiona lielvalstīm Vāciju un Krieviju, Vācijas pieaugošās lomas izvērtēšana Polijas ekonomikā, BJR sadarbības ieviešana plašākā drošākas Eiropas veidošanas ietvarā. Kā raksta Tomašs Knothe (*Tomash Knothe*), tad Polijā deviņdesmito gadu sākumā pieauga atbalsts idejai, ka ir nepieciešama Polijas vesternizācija un ka ir

---

³¹³ Joenniemi, P. Regionalization in the Baltic Sea Area: Actors and Policies. Cooperation in the Baltic Sea Region. Joenniemi, P. (ed.). Taylor & Francis, London, 1993. P. 161.-177.

jāpiedalās ikvienā sadarbības projektā, kas palīdzētu šo mērķi sasniegt.³¹⁴ Vēlākajos gados Polijas attieksmi līdz šīs valsts integrācijai ES vislabāk varētu raksturot kā tādu, kurā tiek uzsvērta reģionālās sadarbības mācību lietderīgums ES iestāšanās kontekstā, jo, sadarbojoties ar citām valstīm, Polija mācījās saskaņot savas intereses ar citu valstu interesēm. Runa Polijas gadījumā ir par reģionālās sadarbības funkcionālās lietderības izmantošanu, panākot ciešāku integrāciju ar ES valstīm. Polijas gadījumā ir arī jāņem vērā tas, ka šī ir gan teritorijas, gan iedzīvotāju skaita ziņā lielākā Centrāleiropas valsts, kura iestājās ES 2004. gadā, tāpēc šīs valsts samērā centrālais novietojums noteica tās ārpolitikas un drošības prioritāšu daudzskaitlīgumu. Ir arī jāņem vērā tas, ka Polija NATO iestājās jau 1999. gadā, tāpēc šīs valsts gadījumā reģionālā sadarbība militārās jeb „cietās” drošības (*hard security*) jomā nespēlēja tik nozīmīgu lomu kā Baltijas valstu gadījumā. Līdz ar to, neskatoties uz to, ka Polijas iesaisti BJR sadarbībā varētu raksturot tās 500 kilometrus garā krasta līnija, tomēr politiski šī sadarbība Polijai nav spēlējusi nozīmīgu lomu. Faktiski Polija līdz pat 1999. gadam, iesaistoties BJR sadarbībā, vienmēr ir uzsvērusi drošības, NATO un ASV iesaistīšanas lomu, tādā veidā mazinot pat ES iesaisti reģionālajā sadarbībā, nemaz nerunājot par BJR kā tādu.

Tā kā Polija ir unitāra valsts, tad ir visai sarežģīti izvērtēt šīs valsts reģionu internacionalizāciju, it īpaši salīdzinot ar Vācijas pavalstīm vai Krievijas apgabaliem. Lai arī Polijas reģionu aktivitātes ir devušas rezultātus attiecībās ar Kaļiņingradas apgabalu, kur sadarbība pēdējo 5–6 gadu laikā ir būtiski intensificējusies, tomēr kopumā var secināt, ka Polija nav īpaši aktīvi iesaistījies BJR sadarbībā.

Lietuva, Latvija un Igaunija

Trīs Baltijas valstu ārpolitiskā orientācija jau sākotnēji bija vērsta uz rietumiem, jo to pieredze attiecībā ar austrumiem – Krieviju – bija ne tikai rūgta, bet pat traģiska.³¹⁵ Baltijas valstis līdzīgi kā Polija ir izmantojušas gan BJR, gan arī trīspusējās sadarbības iniciatīvas, piemēram, Baltijas valstu Brīvās tirdzniecības zonas³¹⁶ izveidošanu 1997. gadā kā instrumentu, ar kura palīdzību ir iespējams iegūt sadarbības pieredzi. Lai arī

---

³¹⁴ Knothe, T. Poland and the Baltic Sea Region. A Review in Historical Perspective. The Baltic Sea Region: Conflict or Cooperation? Region-Making, Security, Disarmament and Conversion. Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 1991. P. 138.-139.

³¹⁵ Vares, P., Zurjari, O. Baltic Political Orientation and International Politics. The Baltic Sea Region: Conflict or Cooperation? Region-Making, Security, Disarmament and Conversion. Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 1991. P. 103.

³¹⁶ Par vērā ņemamu sasniegumu ir uzskatāms tas, ka Baltijas valstu Brīvās tirdzniecības zona attiecās arī uz lauksaimniecības precēm.

starp Baltijas valstīm ir vērojamas vairākas nozīmīgas atšķirības, piemēram, Lietuvas vēsturiskā un politiskā pietuvinātība Polijai un Igaunijas un Latvijas daudzskaitlīgās krieviski runājošo iedzīvotāju minoritātes, kuras liecina par labu tam, ka Baltijas valstis būtu aplūkojamas šķirti viena no otras, tomēr Baltijas valstis vienojošo faktoru ir vairāk, tāpēc šīs valstis attiecībā uz to iesaisti reģionālās sadarbības organizācijās tiks aplūkotas kopā.

Baltijas valstu iesaistīšanās tuvākajā reģionālajā vidē deviņdesmito gadu sākumā tika motivēta ar vēlmi nostiprināt savu suverenitāti un neatkarību, turklāt sākotnēji reģionālā sadarbība tika uzskatīta nevis par līdzekli integrācijai ES un NATO (kā tas bija vēlāk), bet par patvērumu un aizsardzību no Krievijas.³¹⁷ Tomēr tās diezgan piesardzīgi izturējās pret iesaistīšanos BJR sadarbībā, jo to galvenais mērķis bija integrācija ES un NATO. Ja tās būtu izrādījušas lielu interesi par BJR, tad rietumvalstis varēja izdarīt secinājumu, ka Baltijas valstīm ES un NATO varētu piedāvāt kādu jaunu, bet nepietiekamu drošības risinājumu.³¹⁸ Tā kā Baltijas valstu pamati nebija spēcīgi, tās savu drošību centās nostiprināt ar ārējā atbalsta palīdzību. Ārējais atbalsts šajā gadījumā noteikti tiek saprasts kā integrācija ES un NATO, taču ir vērts atcerēties, ka deviņdesmito gadu sākumā Baltijas valstu integrācijas perspektīvas šajās eiroatlantiskajās organizācijās bija visai miglainas. Kas attiecas uz Baltijas valstu skatījumu uz BJR, tad šī tuvākā reģionālā vide Lietuvas, Latvijas un Igaunijas gadījumā bija izteikti pretrunīga, jo tajā vienkopus atradās gan draudzīgās Ziemeļvalstis, gan arī Krievija, kas Baltijas valstu gadījumā nav tikai viens no drošības politikas komponentiem, bet gan valsts, kas radīja Baltijas valstīm izteikta apdraudējuma sajūtu. Tajā pat laikā Baltijas valstis saprata un atbalstīja Ziemeļvalstu un Vācijas iniciatīvas, kuru mērķis bija samazināt Baltijas valstu un Krievijas konfrontāciju, iesaistot tās reģionālās sadarbības tīklos un fokusējoties uz “zemās” politikas jautājumu risināšanu, atstājot “augstās” politikas jautājumus ārpus reģionālās sadarbības dienaskārtības. Baltijas valstis pozitīvi izturējās pret atrašanos vienā reģionālā veidojumā ar Krieviju, jo šāds izkārtojums pavēra iespējas Baltijas valstu un Krievijas dialogam gaisotnē, kas bija mazāk politizēta, jo neskāra ar ES un NATO paplašināšanos saistītus jautājumus.

---

³¹⁷ Laizāne-Jurkāne, M. Krievija un Baltijas valstu reģionālās organizācijas. Latvija-Krievija-X. Ozoliņa, Ž. (Red.). SAK zinātniski pētnieciskie raksti 1(12), Zinātne, Rīga, 2007.

³¹⁸ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 134. lpp.

Var secināt, ka Baltijas valstis iesaistījās BJR sadarbībā, jo uzskatīja to par noderīgu instrumentu savas drošības palielināšanai, proti, reģionālā vide nodrošināja Baltijas valstu piekļuvi rietumu drošības sistēmai, tomēr neilgi pirms 2004. gada paplašināšanās un pēc tās Baltijas valstu skatījums attiecībā uz BJR kļuva niansētāks, jo Baltijas valstīs pieauga izpratne par to, ka, samazinoties militāro draudu nozīmei, palielinās cita veida apdraudējums. Savu artavu šīs izpratnes attīstībā neizbēgami deva arī 2001. gada 11. septembra notikumi ASV. Šajā laikā Baltijas valstu intereses BJR ietvaros kļūst daudzveidīgākas, jo, piemēram, Lietuva aizvien vairāk sāk uzsvērt Kaļiņingradas apgabala problēmas, kamēr Latvija un Igaunija akcentē reģionālās sadarbības līdzšinējos sasniegumus, vienlaikus uzsverot, ka BJVP vajadzētu nodarboties ar tādiem jautājumiem kā vides aizsardzība, ekonomiskā sadarbība, pārrobežu noziedzības apkarošana un sadarbība enerģētikas jomā, kur šī organizācija ir līdz šim guvusi vislielākos panākumus.

Krievija

Krievija ir valsts, kuras līdzdalība BJR sadarbībā ir tikusi vērtēta vispretrunīgāk, taču tajā pat laikā Krievija ir bijusi viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc reģionālā sadarbība līdz šim ir guvusi nozīmīgus panākumus. Lielā mērā tam par iemeslu bija reģiona valstu vēlme izvairīties no iespējamās Baltijas valstu un Krievijas konfrontācijas. Nedrīkst aizmirst arī to, ka lielākā daļa reģionālās sadarbības iniciatīvu ir bijušas vairāk vai mazāk orientētas uz Krievijas vajadzībām un klātbūtnes efektu reģionā, piemēram, vides aizsardzība, izglītība, pārrobežu sadarbība, Kaļiņingrada, kodoldrošības jautājumi, civilā drošība, enerģētika utt., tāpēc var apgalvot, ka Krievijas klātbūtne un iesaistīšanās ir veicinājusi reģionālo sadarbību. Tiesa gan, Krievija ir liela valsts ar visām no tā izrietošajām sekām. Līdz ar to ar Krieviju saistītās politiskās intereses tālu pārsniedz BJR sadarbības ietvarus, jo Krievija ir ANO Drošības padomes pastāvīgā locekle, G-8 dalībvalsts, ES ir izveidojušās nozīmīgas attiecīgas ar Krieviju, turklāt tā kā Krievija ir valsts, kas bieži vien dod priekšroku divpusējo attiecību veidošanai, tad Krievijai ir draudzīgas divpusējās attiecības ar tādām valstīm kā Vāciju, Franciju un Itāliju. Līdz ar to var secināt, ka BJR kā reģiona valstu daudzpusējas sadarbības projekts ieņem pakārtotu vietu Krievijas ārējās un drošības politikas prioritāšu sarakstā. Tas, protams, nenozīmē, ka Krievija nebūtu gatava izmantot reģiona piedāvātās sadarbības iespējas, kas varētu dot ieguldījumu šīs valsts ziemeļrietumu reģionu attīstībā.

Krievijas iesaisti reģionālajā sadarbībā deviņdesmito gadu pirmajā pusē apgrūtināja iekšpolitiskās neskaidrības par šīs valsts realizēto ārpolitiku kopumā (šīs neskaidrības var raksturot kā cīņu starp diviem alternatīviem skatījumiem uz ārpasauli, proti, vai Krievijai vajadzētu pielāgoties realitātei, vai arī mēģināt pielāgot realitāti Krievijas interesēm), tāpēc Krievijas iesaistīšanos BJR sadarbībā deviņdesmitajos gados ar atsevišķiem izņēmumiem nevar nosaukt par aktīvu. Viens no šādiem izņēmumiem ir Krievijas panākumi Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību komisāra institūta izveidošana BJVP ietvaros, jo šis institūts galvenokārt bija vērsts uz to, lai pārraudzītu minoritāšu tiesību ievērošanu Baltijas valstīs.³¹⁹ Lai arī vēlākajos gados Krievijas attiecības ar Baltijas valstīm nav būtiski uzlabojušās, tomēr kopumā Krievijas pieeja BJR sadarbībai ir kļuvusi ieinteresētāka, ko apliecina arī samērā aktīvā Krievijas BJVP prezidentūra un izteikumi, ka BJVP līdz ar ES paplašināšanos kļūst par nozīmīgu organizāciju, kuras primārais mērķis būtu saiknes nodrošināšana starp ES dalībvalstīm un tām valstīm, kas atrodas ārpus ES (Krievija).³²⁰

Var secināt, ka Krievijas pieeja BJR sadarbībai ir bijusi pozitīva, taču piesardzīga. Krievija ir centusies izmantot reģionālās sadarbības piedāvātās iespējas, lai nostiprinātu savu ietekmi reģionā, it īpaši attiecībā pret Baltijas valstīm. Vēl Krievija ir centusies izmantot reģionālās sadarbības piedāvātās iespējas savu ziemeļrietumu apgabalu attīstībai, vienlaikus cenšoties nodrošināties pret ārējo ietekmi, kas varētu apdraudēt attiecības starp federālo varu un reģioniem. Tiesa gan, BJR nozīme, kā raksta Vjačeslavs Morozovs (*Vyacheslav Morozov*), pēc Vladimira Putina kļūšanas par Krievijas prezidentu 2000. gadā, Krievijas ārpolitikā ir samazinājusies, kas saistāms ar modernisma diskursa nostiprināšanos Krievijā.³²¹ BJR savukārt ir post-moderns projekts, turklāt ir jāņem vērā, ka Krievijas starptautiskā ietekme pēdējos gados ir būtiski palielinājusies, kas vēl vairāk samazina BJR nozīmi Krievijas acīs.

---

³¹⁹ Baltijas valstu un Krievijas attiecības ir uzskatāmas par vājāko BJR sadarbības posmu.

³²⁰ Statement by Ambassador Alexey A. Obukhov (Chairman of the CBSS Committee of Senior Officials) at the international conference The Baltic Sea Region in the future of Europe. 7.-8. aprīlis, 2002. Npublicēts materiāls.

³²¹ Morozov, V. Russia in the Baltic Sea Region. Desecuritization or Deregionalization? Cooperation and Conflict, 39:3, SAGE, 2004. P. 317.

Somija

Somijas līdzdalību BJR norisēs nav iespējams aplūkot atrauti no šīs valsts attiecībām ar PSRS (vēlāk ar Krieviju) un 1995. gada integrāciju ES, jo Somijas ārpolitiku un drošības politiku ilgu laiku noteica šīs valsts attiecības ar Krieviju, un tikai pēc Somijas integrācijas ES parādījās šīs valsts aktivitāte attiecībā pret ES, kas vēlāk visuzskatāmāk bija saskatāms tās veidotajā Ziemeļu dimensijas iniciatīvā. Deviņdesmito gadu sākumā, lai arī Somija šajā laikā nomainīja tās ciešās attiecības ar PSRS pret daudz brīvākām attiecībām ar Krieviju, tomēr kādu brīdi Somijas attieksmē pret BJR vēl dominēja „cietās” drošības intereses, kas noteica Somijas visai piesardzīgo iesaistīšanos BJR aktivitātēs. Pertti Joenniemi raksta, ka Somijai deviņdesmito gadu sākumā nācās mācīties, kā kļūt par „normālu” Eiropas valsti, nevis perifēru valsti, kas dzīvo lielvaras ēnā un ietekmē.³²² Izņēmums tomēr bija Somijas attiecības ar Igauniju, kas izvērtās diezgan ciešās no kopš deviņdesmito gadu sākuma.

Tā kā iestāšanās ES pati par sevi Somijai vēl negarantēja izraušanos no ES perifērijas, tad tai vajadzēja savu ģeopolitisko novietojumu un to, ka Somija ir maza valsts, kompensēt ar pastiprinātu ārpolitisko aktivitāti. Tieši šādā kontekstā ir aplūkojama Somijas Ziemeļu dimensijas iniciatīva, kuras galvenā ideja ir tāda, ka tā vietā, lai Somija pati veidotu divpusējās attiecības ar Krieviju, tā cerēja iesaistīt Krieviju plašā drošības sadarbības tīklā, kur uzsvars tiktu likts nevis uz “cietās”, bet gan uz “mīkstās” drošības jautājumiem, politiskās dienaskārtības centrā novietojot vides aizsardzības jautājumus, ekonomisko sadarbību un enerģētikas jautājumus. Somijas iniciatīvas “blakus produkts” ir tāds, ka ES iesaistīšana reģionā zināmā mērā liek uzdot jautājumus par daudzskaitlīgo reģionālās sadarbības organizāciju nākotni, proti, ES piesaiste rada šķēršļus BJR kā pastāvīga aktiera attīstībai. Citiem vārdiem sakot, Somija uzskatīja BJR sadarbību par papildinājumu tās integrācijai ES, tāpēc reģionālajai sadarbībai bija pakārtota loma.³²³

Lai arī pēdējā laikā Somijai ir radušās šaubas par Ziemeļu dimensijas turpmāko lietderību un veidu, kā ES ir piepildījusi Somijas iniciatīvu ar saturu, tomēr šīs valsts nostājai ir raksturīga paļaušanās uz ES klātbūtni reģionā, kas nodrošinātu stabilitāti, mieru un labklājību un kas novērstu potenciālos konfliktus, kas varētu rasties Somijai

³²² Joenniemi, P. *Regionalization in the Baltic Sea Area: Actors and Policies. Cooperation in the Baltic Sea Region*. Joenniemi, P. (ed.). Taylor & Francis, London, 1993. P. 161.-177.

³²³ Tassinari, F. *Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from post-Wall to post-Enlargement Europe*. University of Copenhagen, Copenhagen, 2004. P. 155.

kā mazai valstij veidojot divpusējās attiecības ar Krieviju. No Somijas viedokļa raugoties, ES klātbūtne ir BJR stabilizējošs faktors un tāpēc vērtējams pozitīvi, pat neraugoties uz to, ka ES klātbūtne samazina reģionālās sadarbības iespējas. Līdz ar to var secināt, ka Somijas attieksmi pret BJR lielā mērā nosaka ģeopolitiski apsvērumi, kas ietekmēja gan Somijas piesardzīgo iesaistīšanos reģionālajā sadarbībā deviņdesmito gadu sākumā, gan arī Somijas centienus piesaistīt ES BJR pēc 1995. gada iestāšanās ES.

Zviedrija

Zviedrija ir valsts, kuras iesaistīšanās BJR sadarbībā būtu uzskatāma par dabisku, jo, palūkojoties kartē, tā faktiski atrodas Baltijas jūras „centrā”. Tiesa gan, Zviedrijas attieksmi pret BJR sadarbību ir iespējams iedalīt divos posmos. Pirmais posms sākās līdz ar aukstā kara beigām un turpinājās līdz 1995. gadam. Šajā laika posmā Zviedrija pret reģionālo sadarbību izturējās visai piesardzīgi. Tās skeptiskās attieksmes saknes ir meklējamas aukstā kara laika neitralitātē, tāpēc nav pārsteigums, ka Zviedrija līdz 1995. gadam piedalījās Vācijas un Dānijas iniciatīvās, sākumā atbalstot Baltijas valstu neatkarības kustības un Polijas transformāciju, taču aktīvi nepiedalījās šo iniciatīvu veidošanā.

Situācija mainījās līdz ar sociāldemokrātu uzvaru vēlēšanās 1994. gada rudenī un Zviedrijas iestāšanos ES, kas nozīmēja atteikšanos no tradicionālās neitralitātes izpratnes. Līdz ar to Zviedrijas BJVP prezidentūras laiks (1995-1996) bija ļoti bagāts ar notikumiem un dažādām iniciatīvām. Šajā laikā notika arī BJVP institucionalizācija un aktīvāka ASV iesaistīšanās BJR norisēs, ko Zviedrija ļoti aktīvi atbalstīja. Pēc Zviedrijā notikušās viedokļa maiņas par BJR, šis reģions kļuva par nozīmīgu Zviedrijas drošības politikas sastāvdaļu. Zīmīgi ir arī tas, ka Zviedrija, kā raksta Fabricio Tassinari, nevēlējās panākt tik ciešu ES iesaistīšanos reģionālajā sadarbībā, kā to vēlējās Somija.³²⁴ Zviedrija tiek uzskatīta par samērā negribīgu ES dalībvalsti. Par to liecina gan iestāšanās referendumā rezultāti, gan tas, ka Zviedrija vēlāk noraidīja iespēju pievienoties Eiropas Monetārajai savienībai. Zviedrijas nostāja bija līdzīga arī attiecībā pret ES iesaistīšanos reģionālajā sadarbībā, kur Zviedrija atbalstīja to, ka ES ir pārstāvēta BJVP ietvaros, taču visai skeptiski izturējās pret Ziemeļu dimensijas iniciatīvu, jo tā paredzēja, ka ES pārņem esošās sadarbības iniciatīvas. Tiesa gan,

---

³²⁴ Turpat, P. 151.

vēlākie notikumi un Zviedrijas ES prezidentūra 2001. gadā pierādīja to, ka Zviedrija ir gatava izmantot ZD sniegtās iespējas. Zviedrija izturējās piesardzīgi pret ZD tikai līdz brīdim, kad tā tika institucionalizēta un kļuva par daļu no ES ārpolitikas.

Var apgalvot, ka arī Zviedrijas gadījumā šis valsts iestāšanās ES kalpoja par pagrieziena punktu Zviedrijas attieksmē pret BJR sadarbību, taču tas nebija vienīgais iemesls attieksmes maiņai. Pēc 1995. gada Zviedrija ir spēlējusi ļoti nozīmīgu lomu reģionālās sadarbības veicināšanā BJR ietvaros, par ko liecina arī tas, ka Zviedrija ir gan ļoti aktīvi atbalstījusi Eiropas Komisijas projektu, gan arī BJVP sekretariāts atrodas Stokholmā, gan arī Zviedrijas aktīvā līdzdalība citos projektos, tomēr jautājumā par reģionalizācijas un integrācijas tendenču sabalansēšanu Zviedrija piešķir lielāku vērtību reģionālajai sadarbībai un to koordinējošajām struktūrām, atbalstot mazāku ES iesaistīšanos reģionālās sadarbības vadīšanā.

Norvēģija

Lai arī Norvēģija neatrodas pie Baltijas jūras, tomēr BJR ir veidojies kā Ziemeļvalstu, Vācijas, Baltijas valstu un Krievijas sadarbības projekts, tāpēc Norvēģija ir uzskatāma par vienu no BJR veidojošajām valstīm, jo tā ir aktīva Ziemeļvalstu sadarbības locekle. Vienlaikus Norvēģija ir arī NATO dalībvalsts, un tieši piederība Ziemeļatlantijas aliansei pavēra Norvēģijai plašākas līdzdalības iespējas BJR veidošanās sākumposmā, kad Zviedrijas un Somijas attieksmes pret reģiona veidošanos vēl bija salīdzinoši piesardzīgas. Tiesa gan, kā raksta Žaneta Ozoliņa, tad Norvēģija savas NATO dalībvalsts pavērtās iespējas izmantoja tikai daļēji, un šis valsts sākotnējā iesaistīšanās reģionālajā sadarbībā nebija uzskatāma par aktīvu.³²⁵

Tiesa gan, neraugoties uz to, ka Norvēģijas sākotnējā iesaistīšanās nebija uzskatāma par īpaši aktīvu, Norvēģija līdz ar deviņām citām valstīm un Eiropas Komisiju novērotājas lomā bija starp BJVP dibinātājvalstīm. Jau 1992. gadā Norvēģija izteica priekšlikumu papildināt BJVP ar atsevišķu parlamentāro organizāciju, proti, lai starpvaldību organizācija tiktu papildināta ar forumu, kurā būtu pārstāvēti BJR valstu parlamentārieši.³²⁶ Praksē tas nozīmētu savienot vienā organizācijā BJPK³²⁷ ar BJVP. Vienlaicīgi ar BJVP darbības uzsākšanu Norvēģija bija izteikusi vēlmi kļūt par ES

³²⁵ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 176. lpp.

³²⁶ BJPK vajadzētu pamazām izveidoties par pastāvīgu parlamentāro asambleju, kura atbalstītu BJVP aktivitātes. Kasack, C. Baltic Sea Parliamentary Conference. 2004. Npublicēts materiāls. P. 10.

³²⁷ Baltic Sea Parliamentary Conference – autora tulkojums no angļu valodas.

dalībvalsti, taču šis mērķis palika ieceru līmenī, jo 1994. gada tautas nobalsošanā integrācijas iespēja tika noraidīta. No vienas puses, Norvēģijas statuss, neiestājoties ES, nemainījās, taču izmainījās tās tuvākā starptautiskā vide, kurā Norvēģija atradās. Norvēģijai, sākot ar 1995. gadu, nācās meklēt jaunas iespējas ārpolitikā, ar kuru palīdzību tā varētu izvairīties no nokļūšanas Eiropas perifērijā. Līdz ar to Norvēģijas ārpolitikā parādījās spēcīgāk izteikta reģionālā dimensija, tai sākot intensīvāk izmantot pieejamās sadarbības iespējas ārpus ES ietvariem. Vēlāk Norvēģija atbalstīja Baltijas valstu iestāšanos ES un vienmēr centās uzsvērt sadarbības iespējas, kuras paver BJR. Pie Norvēģijas prioritātēm noteikti pieder kodoldrošības un vides aizsardzības jautājumi. Tam par iemeslu ir Norvēģijas ieinteresētība Barenca jūras sadarbībā, kur uz Norvēģijas–Krievijas robežas aukstā kara laikā bija augsti militarizēta konfrontācijas zona, kas pēc aukstā kara beigām pakāpeniski zaudēja savu stratēģisko nozīmi. Militarizācijas sekas Barenca jūras reģionā ir jūtamas vēl joprojām, jo Krievijas bruņoto spēku atstātais mantojums rada draudus apkārtējai videi. Līdz ar to var secināt, ka Norvēģija, iesaistoties BJR sadarbībā, vienlaicīgi cenšas akcentēt tai nozīmīgos jautājumus Barenca jūras reģionā.

Var secināt, ka Norvēģija tikai pakāpeniski sāka izmantot BJR sniegtās sadarbības iespējas, jo, neraugoties uz tās NATO dalībvalsts statusu, Norvēģija deviņdesmito gadu sākumā nebija starp aktīvākajām reģionalizācijas atbalstītājām. Situācija izmainījās pēc 1995. gada ES paplašināšanās, kad BJR Norvēģijai kļuva par telpu, kuras ietvaros ar aktīvas līdzdalības palīdzību tā centās kompensēt savu nekļūšanu par ES dalībvalsti. Lai arī Norvēģija ir ieinteresēta BJR sadarbības attīstīšanā, tomēr tās galvenā uzmanība ir koncentrēta Barenca jūras reģionā.

Islande

Islandes³²⁸ iesaistīšanos BJR sadarbībā lielā mērā ietekmē šis valsts ģeogrāfiskā attālinātība no BJR, valsts lielums (tās iedzīvotāju skaits ir tikai nedaudz virs 200 000 iedzīvotāju) un ieinteresētība reģiona dienaskārtībā. Tā kā Islande ir NATO dalībvalsts, turklāt attālināta no Krievijas, tad šī valsts bez bažām varēja kā pirmā atzīt Baltijas valstu neatkarību un sadarboties ar Baltijas valstīm vēl pirms to oficiālās atzīšanas. Lai arī Islande sākotnēji bija ļoti aktīva, it īpaši attiecībā uz Baltijas valstu neatkarības

---

³²⁸ Lai arī Islande šajā darbā netiek uzskatīta par BJR valsti, tomēr tās interešu aplūkojums nodaļā par BJVP ir nepieciešams, jo tā kā šīs organizācijas dalībvalsts ir pildījusi arī BJVP prezidējošās valsts funkcijas, un tai ir savs skatījums uz reģionālās sadarbības institūciju reformēšanas nepieciešamību.

centienu atbalstīšanu un tai sekojošo Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarības atzīšanu, tomēr Islande nepiedalījās BJVP dibināšanā un iekļāvās šajā organizācijā tikai 1995. gadā. Tas notika laikā, kad notika pakāpeniska šī sadarbības foruma institucionalizācija. Līdz ar to pirmā reize, kad Islande pildīja BJVP prezidējošās valsts funkcijas, bija 2005.–2006. gadā.

Islandes gadījums ir visai interesants, jo šī valsts neiekļāvās ES ļoti pragmatisku apsvērumu vadīta, proti, pievienošanās ES zivsaimniecības politikai nelabvēlīgi atsauktos uz šīs nozares attīstību pašā Islandē. Šis valsts ekonomikai pakāpeniski modernizējoties, pieaug arī tās vēlme iesaistīties starptautiskajās norisēs un meklēt sadarbības partnerus, tādējādi atkāpjoties no stāvokļa, kurā šis valsts intereses starptautiskajā sistēmā nosaka tās ģeogrāfiskā norobežotība. Islandes vēlmi iesaistīties reģionālajā sadarbībā ļoti labi raksturo prioritātes, kuras šī valsts bija izvirzījusi savam BJVP prezidentūras periodam (2005–2006), jo tajās bija ietvertas ne tikai tās jomas, kuras bija interesantas pašai Islandei (vides aizsardzība, enerģētikas jautājumi), bet arī tās, kuras bija nozīmīgas, raugoties arī no BJR tālākās attīstības perspektīvas (piemēram, sadarbība ar Ukrainu).

Valstu intereses pēc 2004. gada ES paplašināšanās

Šis darba daļas uzdevums ir sniegt ieskatu BJR valstu interesēs attiecībā pret šo reģionu pēc 2004. gada ES paplašināšanās. Jāatzīmē, ka jēdziens “reģionālā sadarbība” šajā gadījumā nedrīkst tikt uzskatīts par abstraktu jēdziens, jo valstu attieksme veidojas pret jau esošām vai piedāvātām sadarbības iniciatīvām un organizācijām. Nodaļas gaitā autors centīsies atbildēt uz diviem jautājumiem. Pirmkārt, vai konkrētās valsts ieinteresētība reģionālajā sadarbībā pēc ES paplašināšanās ir palielinājusies, samazinājusies vai saglabājusies nemainīga? Otrkārt, ja konkrētās valsts ieinteresētība ir mainījusies, tad kādi ir šīs valsts piedāvājumi attiecībā uz pārmaiņām, kas varētu tikt veiktas BJR sadarbības ietvaros?³²⁹ Atbildot uz šiem diviem jautājumiem, ir jāņem vērā gan tie ierobežojumi, kas tika pieminēti nodaļas sākumā, gan arī iespēja, ka valstis piesardzīgi izturas pret reģionālo sadarbību un nepiedāvā jaunas iniciatīvas, tāpēc var prognozēt, ka vairāku valstu attieksme vēl joprojām varētu būt nogaidoša.

---

³²⁹ Ar sadarbības ietvaram šeit tiek saprastas gan institucionālās reformas, gan tīri saturiskas izmaiņas reģionālās sadarbības dienaskārtībā.

Cenšoties izprast valstu ieinteresētību BJR sadarbībā pēc 2004. gada, ir jāņem vērā, ka ne visas institūcijas un jautājumi ir izpelnījušies vienlīdz lielu ievērību. Nozīmīgākā iniciatīva saistībā ar pārkārtojumiem BJR sadarbības struktūrā pēc 2004. gada pavasara ir nākusi no Norvēģijas, un tā ir bijusi saistīta ar pārkārtojumiem BJPK.³³⁰ Norvēģijas piedāvājumā tiek uzsvērta nepieciešamība pēc ciešākas starpparlamentu sadarbības Ziemeļeiropā, iesaistot arī Eiropas Parlamentu. BJR starpvaldību un starpparlamentu sadarbība pētnieciskajā literatūrā nav izpelnījies īpaši lielu uzmanību. Patiesību sakot, tikai viena autore, Kristiana Kazāka (*Christiane Kasack*) ir iedziļinājusies BJVP un BJPK savstarpējās attiecībās un centusies izpētīt šo abu organizāciju tālākas sadarbības iespējas.³³¹ Norvēģijas piedāvājums ir tiešā veidā saistīts ar BJVP, jo šī ir organizācija, kurā ir pārstāvētas BJR valstu valdības. BJPK kļuva par BJVP parlamentārās sadarbības atbalsta punktu.³³² Norvēģijas iniciatīva radīja zināmu rezonansi BJR valstīs, kā rezultātā vairākas valstis ir formulējušas savu attieksmi pret Norvēģijas piedāvājumu, savukārt, pārējās reģiona valstis savu nostāju vēl nav skaidri un publiski noformulējušas. Šī informācija ir apkopota 18. tabulā.

---

³³⁰ BJPK ir organizācija, kurā apvienojas ne tikai BJR valstu nacionālie, bet arī reģionālie un multinacionālie parlamenti. BJPK pirmā darba sesija notika 1991. gadā, un kopš tā laika BJPK ir tikusi organizēta katru gadu (atskaitot 1993. gadu). Sākot ar 1994. gadu, konferences darba ilgums ir divas dienas. Pirmajos pastāvēšanas gados nebija skaidrs, vai BJPK kļūs par pastāvīgu institūciju, un kā tās darbs tiks organizēts, taču vēlākajos gados tika izstrādāta procedūra turpmāko konferenču organizēšanai. Delegāciju lielums ir atrunāts noteikumos, par kuriem visi BJPK dalībnieki ir vienojušies, un tas ir atšķirīgs no tā, vai parlaments ir nacionāla, subnacionāla vai multinacionāla līmeņa organizācija. Lai arī BJPK darbībā ir aicināti piedalīties visu reģiona parlamentu pārstāvji, tomēr ne visas valstis un parlamenti ir izmantojuši iespēju piedalīties šīs organizācijas darbā. Vairākās sesijās nav piedalījušies Islandes un Krievijas parlamentu pārstāvji, kā arī Grenlandes un Farēru salu parlamenti, kuri savus pārstāvjus delegēja tikai pirmajos organizācijas pastāvēšanas gados. Bieži vien konferences tiek veltītas kādam noteiktam jautājumam, kā pilsoniskā sabiedrība vai informācijas sabiedrība, un parasti konferences noslēgumā tiek pieņemta rezolūcija, kurā tiek izteiktas rekomendācijas valstīm, reģionālajām, starptautiskajām un pārnacionālajām organizācijām. Lai sagatavotu konferences un realizētu iepriekšējās konferencēs pieņemtās deklarācijas, BJPK ietvaros ir tikusi izveidota pastāvīga komisija septiņu vai astoņu cilvēku sastāvā, kuras kompozīcija ataino parlamentu sadalījumu reģionā. Pastāvīgā komisija var izveidot darba grupas, taču šāda iespēja tiek izmantota diezgan reti. Kasack, C. Interaction of inter-parliamentary with inter-governmental bodies: The example of the Baltic Sea Region. Estonian Foreign Policy Yearbook 2005. Kasekamp, A. (ed.). The Estonian Foreign Policy Institute, Tallinn, 2005. P. 136.-138.

³³¹ Būtībā Norvēģijas piedāvājums sekoja BJPK 12. konferencē izskanējušajam aicinājumam izvērtēt BJPK sadarbību ar BJVP un stiprināt parlamentu sadarbību Ziemeļeiropā.

³³² Kasack, C. Interaction of inter-parliamentary with inter-governmental bodies: The example of the Baltic Sea Region. Estonian Foreign Policy Yearbook 2005. Kasekamp, A. (ed.). The Estonian Foreign Policy Institute, Tallinn, 2005. P. 135.-155.

18. tabula. BJR valstu ieinteresētība reģionālajā sadarbībā pēc ES 2004. gada paplašināšanās

Valsts	Interese	Priekšlikumu virziens
Norvēģija	Palielinās	Norvēģijas nostāju jautājumā par BJR sadarbības nākotni formulēja Stortinga prezidents Jorgens Kosmo BJPK 13. konferencē 2004. gada augusta beigās. Norvēģija uzskatīja, ka Ziemeļeiropā ir nepieciešams izveidot ciešāku sadarbību starp šī reģiona parlamentiem, iesaistot arī Eiropas Parlamentu. ³³³ BJPK pēc nelielu institucionālo pārkārtojumu veikšanas varētu būt partneris BJVP, Eiropas Parlamentam un Eiropas Komisijai, pildot reģiona valstu parlamentu interešu pārstāvja lomu.
Vācija	Palielinās	Jautājumā par BJPK un BJVP attiecībām Vācija atbalsta regulāru dialogu, taču nevēlas, ka BJPK tikai reaģētu uz BJVP aktivitātēm, tāpēc var secināt, ka Vācija Norvēģijas piedāvājumam piekrt tikai daļēji. Vācija ir par reģionālās sadarbības organizāciju ciešākiem kontaktiem ar ES institūcijām. ³³⁴ Arī Vācijas pavalstu parlamentā (no Vācijas BJR daļas) ir snieguši savu viedokli reģionālās sadarbības institūciju reformu jautājumā, turklāt BJPK būtu jāpārņem par permanentu parlamentāro forumu. BJPK nevajadzētu kļūt par ZD parlamentāro forumu. Vācija uzskata, ka BJPK ietvaros vajadzētu iedibināt Demokrātijas un minoritāšu tiesību aizsardzības komisāra posteni (atbalsta Krievijas priekšlikumu). Jāveido ciešāka sadarbība ar Eiropas Parlamentu un Eiropas reģionu komiteju. Vācijas viedoklis ir, ka būtu nepieciešams pārskatīt BJPK finansēšanas kārtību, proti, ja iepriekš finansējuma lielākā daļa nāca no Ziemeļu Padomes, tad nākotnē būtu nepieciešams BJPK budžetu veidot no dalībvalstu un subreģionālo parlamentu iemaksām. ³³⁵
Polija	Palielinās	Pēc Polijas iestāšanās ES 2004. gadā Polijas interese par BJR sadarbības forumiem palielinājās. Kad Polija no 2004. gada jūnija līdz 2005. gada jūnijam pildīja BJVP prezidējošās valsts pienākumus, starp tās prioritātēm šajā laika periodā ir vērts atzīmēt pārrobežu sadarbību, vides aizsardzību, ekonomisko sadarbību, sociālo integrāciju u.c. prioritātes. Tas varētu nozīmēt, ka Polija pēc iestāšanās ES un NATO aizvien vairāk novērtē BJR sadarbību, taču tā kā pati galvenā prioritāte tiek attiecināta uz pārrobežu sadarbību ar Baltkrieviju un Ukrainu, tad Polija cenšas izmantot BJVP kā līdzekli savu ārpolitisko prioritāšu (Austrumu dimensijas) realizēšanai, uzskatot, ka Ziemeļu dimensija varētu kalpot par paraugu un pieredzes avotu Polijas aizstāvētajai Austrumu dimensijai. Jautājumā par BJPK institucionālo reformu Polija vēlas ciešāku sadarbību starp BJVP un BJPK, jo tikai tādā veidā pēdējā varētu iegūt lielāku nozīmību. Polija uzskata, ka BJPK ir nepieciešams pastāvīgs, nevis <i>ad hoc</i> finansējums projektiem, turklāt ir jānodibina sekretariāts

³³³ Kosmo, J. The 13th Baltic Sea Parliamentary Conference BSPC. Sustainable Development – Shared Concerns and Responsibilities in the Baltic Sea Region”. Bergena, 29-31.08.2004. Npublicēts materiāls.

³³⁴ Arens, H.W. BSPC as the parliamentary dimension of CBSS. BSPC Standing Committee CSO meeting, Pärnu, 15.04.2004. Npublicēts materiāls.

³³⁵ Position of the German delegation on the further development of the parliamentary dimension of cooperation in the Baltic Sea region. Workshop results. Kiel, 06.12.2004. Npublicēts materiāls.

³³⁶ Januszewski, A. Baltic Sea Parliamentary Conference. Present and future developments: where we are, where we are going. Janvāris, 2004. Npublicēts materiāls.

		(vēlams Stokholmā, kur atrodas BJVP birojs). BJPK ir jāklūst par BJVP parlamentāro partneri. Polija atzīst, ka BJVP varētu būt ne pārāk ieinteresēta ciešākā institucionalizētā sadarbībā ar BJPK, jo tas nozīmētu papildus pārraudzību no BJPK puses. ³³⁶ Lai arī Polija ir paudusi savu nostāju BJPK institucionālās reformas jautājumā, tomēr intereses palielināšanās vēl nenozīmē, ka šī valsts būs aktīva reģionālās sadarbības atbalstītāja nākotnē.
Krievija	Palielinās	Nav gluži pareizi secināt, ka Krievijas interese par BJR valstu sadarbību palielinās, taču tā vismaz bija formulējusi savu skatījumu uz BJPK institucionālo pārkārtojumu piedāvājumu, kas tika izteikts 2004. gadā. ³³⁷ Krievija vēlējas mainīt organizācijas nosaukumu, lai izvairītos no vārda "konference". Krievija atbalstīja BJPK institucionalizāciju un pastāvīga prezidija izveidošanu, kur būtu pārstāvēti visi reģiona parlamenti. Krievija izteica piedāvājumu izveidot piecas pastāvīgās komisijas: cilvēktiesību, vides lietu, sociālo lietu, ekonomisko lietu, monitoringa komisiju. ³³⁸ Piedāvājumu veido piecas komisijas, tomēr nozīmīgākā ir cilvēktiesību komisija, kas pārraudzītu cilvēktiesību un minoritāšu tiesību aizsardzību Baltijas valstīs.
Lietuva Latvija Igaunija	Samazinās	Pēc ES paplašināšanās ir palielinājusies Baltijas valstu vēlme padarīt BJR par reģionu, kas vērstas uz āru un kas iesaistītos ne tikai ES Ziemeļu dimensijās, bet arī kaimiņu politikas īstenošanā, tomēr kopumā interese par reģionālo sadarbību ir mazinājusies, par ko liecina gan visu triju Baltijas valstu neieinteresētība BJPK institucionālajos pārkārtos (visas trīs valstis nemaz nav formulējušas savu pozīciju šajā jautājumā), gan arī Igaunijas aicinājumi likvidēt atsevišķas reģionālās sadarbības organizācijas. Tajā pat laikā Baltijas valstis līdztekus pārējām reģiona valstīm turpina piedalīties reģionālās sadarbības tīklos BJVP ietvaros.
Dānija	Nemainās	Dānijas, Somijas un Zviedrijas nostāju BJR sadarbības jautājumā varētu raksturot kā piesardzīgu, jo šīs valstis nav nākušas klajā ar jaunām iniciatīvām, kā arī nav paudušas savu nostāju par BJPK institucionālo reformu. Zviedrija ir izteikusi piedāvājumu kļūt par valsti, kura vadītu Eiropakultūras izveidošanu Pleskavā. ³³⁹ Somija un Zviedrija vēl joprojām izrāda aktivitāti ZD kontekstā, taču Dānija un Islande nav aktīvas. Kopumā varētu secināt, ka šīs četras valstis turpina darboties esošo sadarbības mehānismu ietvaros un neizrāda iniciatīvu. BJVP ietvaros šo valstu prioritātes pārsvarā saistās ar vides aizsardzības un mīkstās drošības jautājumiem.
Somija	Nemainās	
Zviedrija	Nemainās	
Islande	Nemainās	

BJR veidojošo valstu intereses kopš aukstā kara beigām ir piedzīvojušas nozīmīgas transformācijas. Sākotnējās attieksmes pret reģionālo sadarbību lielā mērā ir skaidrojamas ar katras valsts pietuvinātību/attālinātību no Krievijas. Ar to ir

³³⁷ Vjačeslavs Morozovs raksta, ka BJR nenozūdīs no Krievijas ārpolitikas kartes, taču ir maz ticams, ka Krievija varētu piedāvāt inovatīvas idejas attiecībā uz reģionālās sadarbības tālāko attīstību, ja neskaita atkārtotos mēģinājumus pievērst BJR valstu uzmanību Igaunijā un Latvijā it kā notiekošajiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Morozov, V. Russia in the Baltic Sea Region. Desecuritization or Deregulation? Cooperation and Conflict, 39:3, SAGE, 2004. P. 328.

³³⁸ Khripel, G. Proposals for the development of the Baltic Sea Parliamentary Conference. April, 2004. Npublicēts materiāls.

³³⁹ Chairman's Conclusions of the 6th Baltic Sea States Summit in Reykjavik. 08.06.2006. Sk. internetā (08.01.2008): www.cbss.org

skaidrojama atsevišķu valstu sākotnēji piesardzīgā attieksme pret BJR. Ir jānošķir divi reģionālās sadarbības dienaskārtības jautājumu loki, kas dod priekšstatu par tās nākotnes perspektīvām. Pirmais aptver jautājumus, kas ir saistīti ar Baltijas valstu un Krievijas konfrontācijas mazināšanu. Lai arī Baltijas valstu un Krievijas attiecības vēl joprojām nevar tikt raksturotas kā labas,³⁴⁰ tomēr BJR rietumu daļas valstu mērķis bija panākt drošības pelēko zonu aizpildīšanu ar stabiliem drošības arhitektūras elementiem. Šis mērķis līdz ar ES un NATO paplašināšanos ir izpildīts. Otrais jautājumu loks sevī ietver visus pārējos BJR sadarbības aspektus. Pirmais jautājumu loks faktiski ir izpildīts un gandrīz pilnībā noņemts no dienaskārtības, kā rezultātā BJR dienaskārtība ir piedzīvojusi nozīmīgu samazināšanu. Ir jāņem vērā arī tas, ka “cietās” drošības jautājumi nekad nav tikuši iekļauti reģionālās sadarbības dienaskārtībā, un kopš aukstā kara beigām ir būtiski pieaugusi ES klātbūtne šajā reģionā, ar to saprotot arī ES-Krievijas dialoga intensifikāciju. Tā kā atšķiras arī valstu priekšstati par ES lomu reģiona attīstībā (piemēram, Somijas un Zviedrijas viedokļu atšķirības), tad var secināt, ka BJR dienaskārtība, kas nekad nav bijusi īpaši plaša, pēc Polijas un Baltijas valstu iestāšanās ES un NATO ir kļuvusi vēl šaurāka. Piedevām vēl BJR iesaistīto valstu ieinteresētība šī reģiona norisēs ir bijusi ļoti atšķirīga, turklāt arī visvairāk ieinteresēto valstu politikas prioritātes var būt ļoti atšķirīgas, jo vienas valstis vairāk interesē, piemēram, ar Baltijas jūras piesārņojumu saistītie jautājumi, savukārt citas valstis vairāk ir ieinteresētas līdzīga rakstura jautājumos, taču ģeogrāfiski to prioritātes ir saistītas ar Barenca jūru un ir klasificējamās kā Arktiskā sadarbība.³⁴¹

Atšķirības pastāv arī attiecībā uz BJR valstu ārpolitisko orientāciju, proti, vai šo valstu prioritātes atrodas reģionā vai ārpus tā. Šādā griezumā palūkojoties uz BJR, var redzēt, ka tajā atrodas divas lielas valstis (Vācija un Krievija), kuru politiskās intereses un ietekme sniedzas pāri reģiona robežām, savukārt pārējo valstu skatījums uz to, ka BJR varētu kļūt ārēji vērsts (sadarbība ar Ukrainu, Moldovu, Baltkrieviju un citām bijušajām

---

³⁴⁰ Daudzējādā ziņā Baltijas valstu un Polijas, no vienas puses, un Krievijas, no otras puses, attiecības pēc 2004. gada ES paplašināšanās ir pat pasliktinājušās. Piemēram, Polijas attiecības ar Krieviju ir raksturojamas kā ļoti sliktas. 2006. gada rudenī Polija pat apturēja jauna ES-Krievijas Partnerības un sadarbības līguma izstrādi, jo Krievija jau ilgāku laiku bija uzlikusi aizliegumu Polijā ražoto dārzeņu un gaļas importam, to pamatojot ar muitas dokumentu un preču pavadzīmju viltošanu, ko veikuši atsevišķi poļu uzņēmēji. Taču šis nav vienīgais iemesls abu valstu sliktajām attiecībām, jo nesaskaņas pastāv arī enerģētikas jautājumos, attiecībā uz abu valstu jūras robežu, nemaz nerunājot par to, ka Maskavā ir tikuši piekauti poļu diplomāti. Sīkāka BJR valstu un Krievijas attiecību analīze atrodama: Rostoks, T. Baltijas jūras reģiona valstu attiecības ar Krieviju. Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi. Lejiņš, A. (Red.). Latvijas Ārpolitikas Institūts, Rīga, 2007.

³⁴¹ Valstu interesi par reģionālo sadarbību nosaka arī notikumi ārpus reģiona. Kad 2002. gadā pie Spānijas krastiem nogrima tankkuģis, kas bija uzsācis savu ceļojumu no Ventspils ostas, tad palielinājās valstu ieinteresētība kuģošanas drošības un vides aizsardzības jautājumos.

post-padomju valstīm) nav viennozīmīgs. No vienas puses, reģiona ārējā darbība tam ļautu kļūt par patstāvīgu politisko aktieri un ienest jaunus elementus tā dienaskārtībā, taču, no otras puses, šāda rīcība draudētu pasliktināt attiecības ar Krieviju, kas vēl joprojām uzskata bijušo post-padomju telpu par savas ietekmes sfēru. Otra reģiona eksternalizācijas iespēja ir saistīta ar to, ka astoņas no reģiona valstīm šobrīd ir ES dalībvalstis, tāpēc BJVP varētu tikt izmantots par forumu, kura ietvaros tiktu apspriestas valstu nostājas jautājumos, kas saistīti ar ES. Tas, ka šajā forumā piedalās arī Krievija, Norvēģija un Islande, ir pozitīvi, jo tādā gadījumā kopējas BJR ES dalībvalstu nostājas veidošanā varētu tikt ņemtas vērā arī to valstu intereses, kas nav ES dalībvalstis. Tomēr pagaidām, ņemot vērā reģionālās dienaskārtības ierobežotību un interešu daudzveidību, var secināt, ka reģionā pastāvošās atšķirības padara reģionālo sadarbību par grūti realizējamu un ka reģiona dienaskārtību veido tikai tādi nepretrunīgi jautājumi kā vides aizsardzība, ekonomiskā sadarbība, izglītība, kultūra u.c. Savukārt, institucionālo reformu un dienaskārtības maiņas piedāvājumi nerod cerēto ieinteresētību no valstu puses.

6.3. Reģionalizācija un integrācija BJVP – kopsavilkums

Šajā nodaļā aplūkots BJVP gadījums liecina par to, ka šīs organizācijas attīstība ir raksturojama kā reģionalizācija, nevis integrācija. Par to liecina svārstīgā un neviendabīgā valstu interese par BJR sadarbības jumta organizāciju. BJVP finansējums ir neliels, un pārsvarā reģionālā sadarbība tikusi realizēta projektu veidā. Dienaskārtība ir bijusi diezgan stabila, taču tā ir izteikti nepretrunīga, turklāt valstis ar vienām un tām pašām prioritātēm saprot dažādus jautājumus, kas interesē vienas valstis, bet citām nešķiet interesanti. Par reģionalizāciju liecina arī plašais valstu attiecību spektrs, kas pastāv reģionā. No vienas puses, Krievija ir daļa no BJR, taču, no otras puses, tai ir vēsas attiecības ar daļu no reģiona valstīm (Baltijas valstīm un Poliju). Un konfliktu veidošanās ir iespējama arī ar vairākām citām reģiona valstīm (Norvēģija, Dānija, Zviedrija), ja tās sāks aktīvāk līdzdarboties Eiropa kaimiņu politikā un interesēties par valstīm, kuras Krievija uzskata par savu ietekmes zonu.

BJVP pārsvarā ir bijis forums, kur valstis var satikties un apspriest tās interesējošos jautājumus, tāpēc šīs organizācijas iespējas ietekmēt valstu uzvedību un pieņemt valstīm saistošus lēmumus ir ierobežotas. Arī šī pazīme liecina par labu reģionalizācijai, nevis integrācijai. Visbeidzot, teorētiskajā nodaļā jau tika atzīmēts, ka

reģionalizācija ir daudz nestabilāks process par integrāciju, un tas, ko mūsdienās var vērot BJR valstu sadarbībā, ir reģionālās sadarbības atplūdi. Deviņdesmitajos gados tika paredzēts, ka reģionālā sadarbība nostiprināsies un no reģionalizācijas pāraugs integrācijā, taču pēc pēdējās ES paplašināšanās kārtas ir noticis pretējais. Mēģinājumi starpvaldību sadarbību padarīt spēcīgāku, tai pievienojot starpparlamentu sadarbības organizāciju (BJPK), pagaidām nav bijuši sekmīgi. Reģionālās sadarbības dienaskārtība ir sašaurinājusies, un valstis atrodas jaunas sadarbības dienaskārtības meklējumos. Sadarbības atplūdi nepārprotami liecina par reģionalizāciju, kas ir nestabila un uz projektiem balstīta parādība. BJR ietvaros integrācijas iespējas nav izslēgtas, taču šobrīd izskatās, ka integrācijas avoti būtu meklējami ārējā vidē, nevis paša reģiona ietvaros. Pagaidām reģionā nav novērojamas noturīgas integrācijas pazīmes, un BJVP gadījums liecina par to, ka starpvaldību sadarbība reģiona ietvaros ir klasificējama kā reģionalizācija, nevis integrācija.

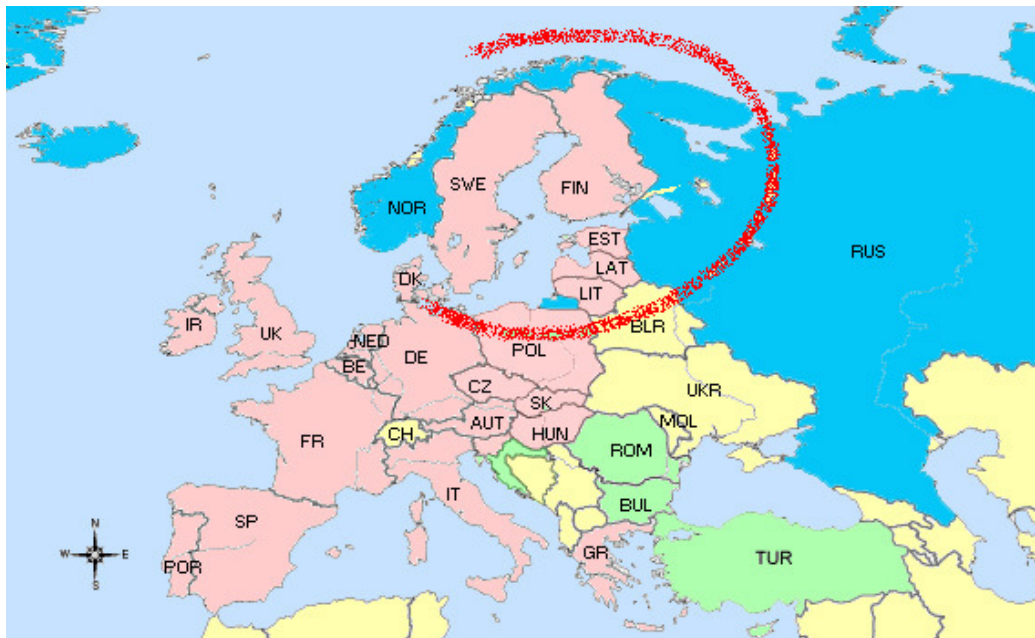
7. Integrācija un reģionalizācija Ziemeļu dimensijā (ZD)

Nodaļas uzdevums ir pārbaudīt reģionalizācijas un integrācijas procesu izpausmes BJR ar Ziemeļu dimensijas piemēru. Par integrāciju liecinātu kopēju politiku veidošanās, kurās būtu iesaistītas visas reģiona valstis, lojalitāšu un politisko aktivitāšu pārbīde reģiona centra virzienā, kas notiktu veiksmīgas politikas realizēšanas rezultātā, sadarbības dominēšana pār konfliktiem un BJR (ieskaitot Krievijas ziemeļrietumu reģionus) iekšpasaules nodalīšana no ārpuspasaules ar ZD politikas palīdzību. Integrācijai būtu raksturīga arī mērķtiecība un pakāpeniska institucionalizācija, kā rezultātā ZD pastāvēšana būtiski samazinātu reģiona valstu vēlmi atteikties no šīs politikas. Savukārt par reģionalizāciju liecinātu atvērtība reģiona nostājas formulēšanas procesā, zems formalizācijas līmenis politikas veidošanas stadijā, elastīgākas ES attieksmes veidošana pret Eiropas ziemeļrietumu reģionu un ZD atvērtais raksturs, kas varētu izpausties gan kā reģiona robežu paplašināšana, gan kā atvērtība jauniem sadarbības piedāvājumiem un jaunu aktieru līdzdalībai. Par reģionalizāciju liecinātu arī ZD politikas nestabilitāte un orientēšanās uz projektu realizēšanu veidā, kas neliecinātu par sistemātisku reģionālo sadarbību.

ZD ir ES ārpolitikas sastāvdaļa, un tas nozīmē, ka integrācijas un reģionalizācijas tendences ir jāaplūko reģiona ietvaros kā reakcija uz ZD politiku. Līdz ar to par būtiskāko atšķirību starp integrāciju un reģionalizāciju ZD gadījumā kļūst tās ietekmes izvērtējums, proti, kā ES ar savas ZD palīdzību ietekmē reģionālo sadarbību Ziemeļeiropā. Un galvenais kritērijs ZD, tāpat kā Kaļiņingradas gadījumā, ir reģiona atvērtība. Ja ar ES ZD palīdzību tiek pārvarētas reģiona ietvaros pastāvošās robežas, nodrošinot vienlīdzīgas valstu iespējas piedalīties šīs politikas veidošanā, tad tas liecinātu par reģionalizācijas prevalenci. Savukārt par integrāciju liecinātu strikta reģiona robežu definēšana un iekšpasaules nodalīšana no ārpuspasaules. Tiesa gan, līdzīgi kā iepriekšējā nodaļā, arī ZD gadījumā integrācija notiktu reģiona ES valstu ietvaros, tādējādi izslēdzot Krieviju no šīs politikas ietekmēšanas. Uzreiz jāatzīmē, ka ZD gadījumā šāds secinājums būtu paradokšāls, jo tas ir klajā pretrunā ar šīs politikas sākotnējām iecerēm, kuras ļoti precīzi ataino neskaidrās robežas šīs nodaļas sākumā ievietotajā ZD ģeogrāfiskā pārklājuma kartē. ZD politikas robežas ar nodomu ir tikušas neskaidri definētas, tāpēc būtu pārsteidzoši, ja tiktu pierādīts, ka ES realizētajai ZD

politikai ir izslēdzošs raksturs. ZD politikas aptverto ģeogrāfisko teritoriju var aplūkot 6. attēlā.

6. attēls. ES Ziemeļu Dimensijas ģeogrāfiskais pārklājums³⁴²

Nodaļas struktūra tiek veidota tā, lai pārbaudītu izvirzītos pieņēmumus par reģionalizācijas un integrācijas attiecībām ZD gadījumā. Nodaļas sākumā tiks sniegts ieskats ZD veidošanās vēsturē, raksturojot to, kā ZD no Somijas politiskas iniciatīvas pārtapa par vienu no ES ārējās politikas komponentiem. Tālākajā nodaļas gaitā vispirms tiks aplūkota ZD kā politiskas iniciatīvas un politikas attīstība ES dažādos politiskajos forumos (ES Padome un ZD ārlietu ministru konferences), kam sekos ZD koncepta aplūkojums pētnieciskajā literatūrā un šīs politikas aplūkojums no finansējuma un rīcības plānu viedokļa. Savukārt nodaļas noslēgumā tiks veikts kopsavilkums un izdarīti secinājumi par to, kurš no abiem konceptiem visprecīzāk raksturo BJR valstu sadarbības iespējas ZD gadījumā.

7.1. ZD attīstības pirmsākumi

ZD ir rezultāts pieaugošajai ES klātbūtnei BJR. Šī darba gaitā ZD ir tikusi pieminēta jau vairākkārt, jo tā raksturo gan ES pakāpenisko ienākšanu reģionā, gan BJR valstu sadarbību. BJR kopš aukstā kara beigām pakāpeniski ir ticis eiropeizēts, palielinoties

³⁴² Northern Dimension. Overview. Eiropas Komisijas mājas lapa. Sk. internetā (29.11.2006.): http://ec.europa.eu/comm/external_relations/north_dim/index.htm

ES klātbūtni šajā reģionā. ES teritorija palielinājās uz Vācijas Demokrātiskās Republikas rēķina, kad tā pievienojās Vācijas Federatīvajai Republikai. ES jau kopš paša sākuma ir bijusi pārstāvēta BJVP ietvaros. Vēlākajos gados BJR piedzīvoja vēl straujāku eiropeizāciju, jo vēlmi iestāties ES izteica Zviedrija, Somija un Norvēģija. 1995. gadā, kad Somija un Zviedrija iestājās ES, bija skaidrs, ka šī nebūs pēdējā paplašināšanās kārtā, jo pie ES durvīm jau klauvēja CAE valstis, to starpā arī Polija un trīs Baltijas valstis. Deviņdesmito gadu beigās tika uzsāktas sarunas vispirms ar Poliju un Igauniju, bet pēc tam arī ar Latviju un Lietuvu. Intensificējās ES un Krievijas attiecības, kuru nepieciešamību vēlreiz apliecināja ES 1995. gada paplašināšanās rezultātā iegūtā 1300 kilometrus garā robeža ar Krieviju. Visi šie notikumi apliecināja pieaugošo ES klātbūtni šajā reģionā, tāpēc radās nepieciešamība pēc politikas, kas aptvertu visas BJR valstis un palīdzētu risināt problēmas un izmantot iespējas, kas pastāv reģiona ietvaros. Protams, ES bija jāveido attiecības ar katru valsti atsevišķi, taču bija izveidojusies nepieciešamība pēc plašāka skatījuma uz reģionu, kas palīdzētu koordinēt ES aktivitātes BJR ietvaros un sniegt lielāku ieguldījumu reģiona attīstībā, nekā tas būtu iespējams, realizējot sadarbību divpusējo attiecību līmenī, īpaši neiedziļinoties rīcības plānošanā reģiona līmenī. Minētie notikumi radīja kontekstu, kura ietvaros Somija nāca klajā ar ZD iniciatīvu.

Par ZD iniciatīvas sākumu parasti tiek uzskatīts 1997. gads, kad Somijas premjerministrs Pāvo Liponens (*Paavo Lipponen*) Luksemburgas galotņu sanāksmes laikā novietoja ZD iniciatīvu ES dienaskārtībā.³⁴³ Kopš tā laika ZD regulāri ir tikusi pieminēta ES galotņu sanāksmju noslēguma dokumentos. Tomēr patiesībā Pāvo Liponena iniciatīvai ir nedaudz senāka vēsture, jo citos avotos tiek apgalvots, ka idejas par ciešāku pārrobežu sadarbības izveidošanu ir sākušas cirkulēt uzreiz pēc aukstā kara beigām. Daudzējādā ziņā deviņdesmito gadu sākuma starpvalstu sadarbības iniciatīvas Ziemeļeiropā var uzskatīt par ZD izveidošanas priekšvēstnešiem. Pirmās konkrētās idejas par ES ZD politikas izveidošanu parādījās laikā, kad Somija, Zviedrija un Norvēģija gatavojās referendumiem par iestāšanos ES. Jēdzieni „ziemeļu” (*Nordic*) un Ziemeļu dimensija (*Northern Dimension*) tika izmantoti gandrīz kā sinonīmi. Šie jēdzieni tika lietoti ar mērķi norādīt uz tām izmaiņām, kuras notiks ES pēc Ziemeļvalstu iestāšanās šajā organizācijā. Paplašināšanās ir uzskatāma par procesu, kura gaitā ES

---

³⁴³ Rostoks, T. Ziemeļu Dimensija: ES un Krievijas intereses un tālākas attīstības perspektīvas. Latvijas Vēsture nr. 2 (42), LU žurnāla „Latvijas Vēsture“ fonds, 2001.

notiek pārmaiņas, jo mainās tās ārējā vide.³⁴⁴ Jaunās dalībvalstis nāk ar savām prioritātēm un vērtībām. Somija un Zviedrija centās akcentēt īpatnības, kas saistītas ar ģeogrāfisko novietojumu, klimatu un tās vērtībām. Ģeogrāfiskā novietojuma īpatnības pārsvarā saistās ar garo Krievijas robežu un plašajiem un reti apdzīvotajiem ziemeļu rajoniem abās jaunajās dalībvalstīs. Klimatiskās īpatnības galvenokārt ir saprotamas kā klimata ietekme uz lauksaimniecības sektoru, savukārt sabiedrības vērtību īpatnības parasti tiek saistītas ar egalitāru sabiedrības modeli, kas raksturīgs Skandināvijas valstīm, tomēr uz Somiju tas ir attiecināms daudz mazākā mērā, nekā uz Zviedriju, Norvēģiju vai Dāniju.

Ziemeļu paplašināšanās radītās gaidāmās pārmaiņas Somijas amatpersonas akcentēja jau 1994. gada februārī, kad šīs valsts ārlietu ministrs Heikki Hāvisto (*Heikki Haavisto*) uzstāšanās laikā vairākas reizes pieminēja jēdzienu „Ziemeļu dimensija”, taču pārsvarā tas izskanēja raksturojot Ziemeļvalstu ģeogrāfiskās īpatnības – plašās un reti apdzīvotās teritorijas. Heikki Hāvisto uzsvēra ne tikai to, ka Ziemeļvalstu integrācijas gadījumā ES klātbūtne pastiprinās ne tikai BJR, bet arī faktu, ka Norvēģijas integrācijas gadījumā ES iegūst pieeju Barenca jūrai.³⁴⁵ Vienas paplašināšanās kārtas rezultātā ES vajadzētu izrādīt lielāku interesi uzreiz par trijiem reģioniem: BJR, Barenca jūras reģionu un Arktisko sadarbību kopumā, kurā piedalās ne tikai Ziemeļeiropas, bet arī Ziemeļamerikas valstis.

1994. gada laikā Somijas prezidents, ārlietu ministrs un premjerministrs vairākos forumos izmantoja Ziemeļu dimensijas jēdzienu, raksturojot pārmaiņas, kuras gaidāmā paplašināšanās radīs ES. Somijas prezidents Martti Ahtisāri (*Martti Ahtisaari*) 1994. gada vasarā izteicās, ka Ziemeļvalstu integrācija nostiprinās ES Ziemeļu dimensiju. Kādā citā runā Martti Ahtisāri izteicās, ka Somijas iestāšanās radīs nepieciešamību ES izveidot aktīvākas attiecības ar Krieviju, jo kopējā robeža ir stabils pamats ekonomisko iespēju izmantošanai, nosaucot arī konkrētus sadarbības sektorus: enerģētika, vides aizsardzība un kodoldrošība. Ārlietu ministrs Heikki Hāvisto izteicās, ka Ziemeļvalstu integrācija ES uzlabos tās ekspertīzi daudzās jomās, tāpēc ir sagaidāms, ka ES būs

---

³⁴⁴ Vēsturē var sameklēt vairākus piemērus tam, kā paplašināšanās ir izmainījusi ES, radot stimulu jaunu politiku veidošanai. Piemēram, Īrijas un Lielbritānijas iestāšanās 1973. gadā un vēlākā Grieķijas, Portugāles un Spānijas integrācija ES radīja nepieciešamību pēc reģionālās politikas izveidošanas, lai sniegtu atbalstu ES nabadzīgākajiem reģioniem. Līdzīgā veidā arī Spānijas, Grieķijas un daļēji arī Portugāles iestāšanās ES radīja apstākļus Vidusjūras dialoga nodibināšanai, kas tiek dēvēts arī par Barcelonas procesu un ES Dienvidu Dimensiju.

³⁴⁵ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 10.

ieguvēja no 1995. gada paplašināšanās, pret ko apmaiņā jaunās dalībvalstis vēlētos, lai ES ņemtu vērā to klimatiskās, ģeogrāfiskās un kultūras īpatnības. Savukārt Somijas premjerministrs Esko Aho (*Esko Aho*), uzskaitot ieguvumus, kurus ES varētu sagaidīt no gaidāmās paplašināšanās, uzsvēra, ka tās rezultātā ES nokļūs tiešā Krievijas un Baltijas valstu tuvumā, atzīmējot Ziemeļvalstu tradīcijas un zināšanas, kas iegūtas, diendienā kontaktējoties ar šīm valstīm, un kuras ES varētu izmantot produktīvu attiecību veidošanai ar Baltijas valstīm un Krieviju.³⁴⁶

Fabricio Tassinari, raksturojot 1995. gada paplašināšanās rezultātā reģionā notikušās nozīmīgās ģeopolitiskās pārmaiņas un citējot ES Padomes galotņu sanāksmju noslēguma dokumentus, raksta, ka šajos dokumentos tiek izteikts pamudinājums Eiropas Komisijai izstrādāt reģionālās sadarbības iniciatīvu. Vienlaicīgi tiek atzīts, ka ES apņemas sniegt ieguldījumu BJR stabilitātē, jo paplašināšanās rezultātā ES robežas ir tikušas pārvirzītas uz reģioniem, kur pastāv draudi, kas galvenokārt ir interpretējami kā Baltijas valstu problemātiskās attiecības ar Krieviju.³⁴⁷

Reaģējot uz ES paplašināšanos, 1996. gada maijā BJVP galotņu sanāksmē Visbijā toreizējais Eiropas Komisijas prezidents Žaks Santērs (*Jacques Santer*) iepazīstināja Baltijas jūras valstu premjerministrus ar Komisijas viedokli par sadarbību šajā reģionā. Eiropas Komisija apliecināja gatavību esošo ES sadarbības programmu ietvaros dot ieguldījumu BJVP nosprausto mērķu realizēšanā un definēja prioritārās sadarbības sfēras. Šajā stadijā Eiropas Komisijas izveidotā Baltijas jūras reģiona iniciatīva pamatā fokusējās uz BJVP darbības atbalstīšanu, un Eiropas Komisija papildinātu jau esošās reģionālās sadarbības iniciatīvas. Paplašināšanās process bija palielinājis ES atbildību par BJR, proti, reģiona problēmas kļuva par ES problēmām, un reģionālā nestabilitāte varēja ietekmēt kopējo ES stabilitāti. Var secināt, ka ES iesaistīšanās BJR norisēs bija loģiska un pašsaprotama.

Paralēli jau aplūkotojumiem procesiem, cenšoties uzsvērt Ziemeļeiropas reģiona nozīmi plašākā ES kontekstā, arī ES Reģionu komisija 1996. gadā puda viedokli par sadarbības nepieciešamību BJR ietvaros un uzsvēra nepieciešamību ES līmenī atbalstīt

---

³⁴⁶ Turpat, P. 10.-11.

³⁴⁷ Tassinari, F. *Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from post-Wall to post-Enlargement Europe*. University of Copenhagen, Copenhagen, 2004. P. 203.

sadarbības procesus šajā reģionā.³⁴⁸ Tiesa gan, ar sadarbību Reģionu komisija pārsvarā saprata pārrobežu sadarbību ar Krieviju. Šajā laikā Somijas aktivitātes Ziemeļu dimensijas popularizēšanā atbalstīja arī Vācija un Dānija, uzsverot ar reģionālo attīstību saistītos jautājumus. Savukārt Somija centās norādīt uz pastāvošajām savstarpējās atkarības attiecībām starp Baltijas jūras un arktiskajiem reģioniem, kā arī starp ES un Krieviju. Somija radīja iespaidu, ka tā ir tilts starp rietumiem un austrumiem. Sākotnēji laikā pēc Somijas un Zviedrijas integrācijas ES Ziemeļu dimensijas ideja netika attīstīta tālāk neraugoties uz to, ka tā bieži tika pieminēta pirmsiestāšanās periodā.

Visbeidzot 1997. gada septembrī Somijas premjerministrs Barenca jūras sadarbībai veltītā konferencē, kas notika Rovaniemi, iniciēja Ziemeļu dimensiju, nepārprotami norādot uz saikni starp notikušo paplašināšanos un nepieciešamību pēc politikas, kas atbalstītu ES Ziemeļu dimensiju. Tādējādi ZD iniciatīva tika saistīta ar ES ārējām attiecībām, jo iniciatīvas aptvertajā reģionā atradās gan ES dalībvalstis, gan kandidātvalstis, gan valstis, kas negatavojās iestāties ES. Tomēr Somijas ZD iniciatīva nav pilnībā uzskatāma par ārējo attiecību sastāvdaļu, jo tā ir mērķēta uz ES interešu realizāciju šajā reģionā, vienlaikus sasaistot kopā ES iekšējās politikas (enerģētikas un transporta politikas) ar ārējām attiecībām. Kā raksta Fabricio Tassinari, tad interešu pieminēšana iezīmē krasu pagriezienu ES politikā attiecībā pret BJR. Ja iepriekš ES aktivitātes tika veidotas tā, lai atbalstītu reģionālo sadarbību, tad Somijas ZD iniciatīvas formulējums norāda uz vēlmi nostiprināt ES politiku Ziemeļeiropā.³⁴⁹ Ja līdz deviņdesmito gadu vidum ES ir viens no aktieriem BJR, tad līdz ar ZD politikas formulēšanu ES kļūst par nozīmīgāko aktieri šajā reģionā, turklāt par tādu aktieri, kam ir nozīmīgas intereses, kas var būt arī pretrunā ar citu reģiona aktieru interesēm.

Protams, viens no iemesliem, kāpēc Somija nāca klajā ar ZD iniciatīvu, bija tās vēlme izrauties no perifērijas statusa ES un internacionalizēt savas attiecības ar Krieviju. Ņemot vērā to, ka Somijas attiecības ar Krieviju ir veidojušās diezgan sarežģīti, tā centās izvairīties no nepieciešamības veidot divpusējās attiecības, tā vietā kļūstot par tiltu starp ES un Krieviju. Tā kā Somija bija valsts, kura nāca klajā ar ZD iniciatīvu, tad politikas formulēšanas stadijā tai bija zināmas priekšrocības. Ja uz Somijas iniciatīvu

---

³⁴⁸ Opinion adopted by the Committee of the Regions on 12 June 1996 on The Northern Dimension and Cross-Border Co-operation on the Border Between the European Union and the Russian Federation and in the Barents Region". Brussels, 12.07.1996.

³⁴⁹ Tassinari, F. Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from post-Wall to post-Enlargement Europe. University of Copenhagen, Copenhagen, 2004. P. 205.

palūkojas no integrācijas un reģionalizācijas viedokļa, tad var redzēt, ka deviņdesmito gadu otrajā pusē pastāvēja vismaz divas iespējas, kā varētu veidoties reģionālās sadarbības attiecības ar ES klātbūtni BJR. Pirmkārt, ES varēja pastiprināt klātbūtni reģionā, turpinot atbalstīt reģionālo sadarbību un veidojot horizontālas attiecības ar reģionālajām institūcijām, piemēram, BJVP. Otrkārt, pastāvēja iespēja, ka ES varētu uzņemties reģionālās sadarbības organizēšanu, pakļaujot un uzņemoties kontroli pār BJR valstu sadarbības dienaskārtību. Somijas iniciatīva, kuras centrā ir ES intereses un nepieciešamība pēc savas politikas šajā reģionā, drīzāk norāda uz otro variantu, kur ES kļūst par galveno aktieri BJR, zināmā mērā nomācot citas sadarbības iniciatīvas. Iepriekšējās nodaļās jau tika atzīmēts, ka Somija daudz lielākā mērā nekā Zviedrija atbalstīja ES piedalīšanos BJR sadarbības organizēšanā, un ZD gadījumā Somijas kopējā nostāja un ieinteresētība ES lomas pastiprināšanā Eiropas ziemeļu daļā patiešām liecina par to, ka šī valsts vairāk atbalstīja reģiona eiropeizāciju, nevis reģionalizāciju.

Somijas mērķis bija stabilitātes palielināšana Eiropas ziemeļos, taču arī tās nacionālo (drošības un labklājības) interešu klātbūtne ir labi saskatāma, jo mērķis bija tuvināt Baltijas valstis integrācijai ES un piesaistīt ES resursus pārrobežas sadarbības projektu realizācijai. Ņemot vērā būtiskās dzīves līmeņa atšķirības abās robežas pusēs, Somija centās piesaistīt ES līdzekļus Krievijas ziemeļrietumu reģionu attīstīšanai, lai mazinātu tā dēvēto „papīra un zelta priekškaru” klātbūtni Somijas un Krievijas pierobežas joslā. Somijas primārās intereses bija saistītas ar transporta sakaru uzlabošanu, vides aizsardzību un kodoldrošības jautājumiem. Tādējādi Somija pievērta citu ES dalībvalstu uzmanību Eiropas ziemeļu daļā pastāvošajām iespējām un izaicinājumiem. Tā kā Vidusjūras reģionā jau pastāvēja Dienvidu dimensija, tad Somija uzskatīja, ka ES uzmanību ir nepieciešams līdzsvarot ar Ziemeļu dimensijas iniciatīvu, kas ļautu veikt pienācīgu uzmanību arī ziemeļu reģioniem raksturīgajām problēmām un attiecībām ar Krieviju.

1999. gada nogalē Hanna Ojanena rakstīja, ka ZD ir vismaz divi mērķi. Pirmkārt, tās uzdevums ir realizēt praktiskus (kodoldrošība, transports u.c.) projektus Eiropas ziemeļu daļā. Otrkārt, Somija ar ZD palīdzību cenšas pievērst lielāku ES uzmanību šai Eiropas daļai un nostiprināt tās klātbūtni reģionā.³⁵⁰ Savukārt mūsdienās ZD tiek definēta divos līmeņos, kas zināmā mērā sasaucas ar Ojanenas minētajiem ZD

---

³⁵⁰ Ojanen, H. Political Aspects. The Northern Dimension: An Assessment and Future Development. Lejiņš, A., Nackmayr, J.D (ed.). LĀI, Rīga, 2000. P. 25.

mērķiem. Politikas līmenī ZD tiek definēta kā politisks koncepts, ar kura palīdzību piesaistīt ES uzmanību Ziemeļeiropai un attīstīt sadarbību ar Krievijas ziemeļrietumu reģioniem. Praktiskajā līmenī ZD tiek definēta kā izveidotās partnerības un projekti, kurus realizē ES, atsevišķas valstis, to grupas, Eiropas Komisija, dažādas organizācijas, reģioni un vietējie aktieri, kas atrodas ZD reģionā.³⁵¹

7.2. ZD politikas vieta dažādos forumos

Kopš 1997. gada decembra, kad ZD pirmoreiz tika apspriesta ES Padomes valstu un valdību vadītāju sanāksmē Luksemburgā, tā regulāri ir tikusi pieminēta Padomes sanāksmju noslēguma dokumentos, kas atainoja šīs politikas attīstību. Tomēr paralēli diskusijām par ZD, kas notika ES Padomes ietvaros, norisinājās darbs pie šīs iniciatīvas arī zemākā starpvalstu sadarbības, kā arī akadēmiskajā līmenī, tāpēc turpmākajās lappusēs tiks aplūkota ZD attīstība vairākos līmeņos. Vispirms tiks aplūkota ZD vieta ES Padomes dienaskārtībā, izmantojot galotņu sanāksmju noslēguma dokumentus. Tālāk tiks aplūkots ārlietu ministru konferenču ieguldījums ZD attīstībā, un visbeidzot tiks sniegts neliels pārskats par to, kā ZD ir tikusi apspriesta dažādos zemāka līmeņa forumos, semināros un konferencēs.

Pirmkārt, ZD attīstību var aplūkot, pievēršoties ES Padomes galotņu sanāksmēs pieņemtajiem lēmumiem. Kā jau tika minēts, pirmoreiz ES Padomes noslēguma dokumentā ZD tika pieminēta 1997. gada decembrī. Tika atzīts, ka notikumi BJR attīstās pozitīvā virzienā un ka ES Padome aicina Eiropas Komisiju sagatavot ziņojumu par Somijas pieteikto ZD iniciatīvu, piebilstot, ka Padome pie šī jautājuma atgriezīsies galotņu sanāksmē 1998. gadā.³⁵² Tā kā līdz Kārdifas galotņu sanāksmei 1998. gada jūnijā Komisijas ziņojums vēl nebija sagatavots, tad jebkādu lēmumu pieņemšana ZD jautājumā tika atstāta uz Austrijas prezidentūru, tomēr jāatzīmē, ka ZD jau šajā stadijā tika saistīta ar Krievijas problēmām izlietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu jautājuma risināšanā, atzīmējot, ka ar kodoldrošību saistītie jautājumi varētu kļūt par būtisku ZD sastāvdaļu.³⁵³

---

³⁵¹ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 5.

³⁵² European Council Conclusions. Luxembourg 12.-13.12.1997. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

³⁵³ European Council Conclusions. Cardiff, 15.-16.06.1998. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

Eiropas Komisija līdz 1998. gada Vīnes sanāksmei bija sagatavojusi pagaidu ziņojumu par ZD iniciatīvu. Ziņojumā bija ietverta atziņa, ka šāda iniciatīva sasaistītu ES iekšējās politikas un ārējās attiecības. Bija uzsvērtā arī nepieciešamība iesaistīt ZD formēšanas procesā valstis, kas tolaik atradās ārpus ES, un izstrādāt ZD politikas vadlīnijas ES Padomes līmenī, kurās tiktu nosauktas nozīmīgākās vēlamās aktivitātes un darbības sfēras. Somijai tika izteikts aicinājums 1999. gada otrajā pusē, Somijas ES prezidentūras laikā, noorganizēt ZD jautājumiem veltītu konferenci, kurā tiktu apspriesti ZD saturiskie aspekti. 1998. gadā arī notika ES–Krievijas sanāksme, kurā tika pārrunāti izlietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu jautājumi, kā rezultātā abas puses vienojās par sadarbības nepieciešamību šajā jautājumā.³⁵⁴ Jāatceras, ka 1998. gadā Krieviju skāra ekonomiskā krīze, tāpēc tā nespēja viena pati risināt kodol un radioaktīvās drošības jautājumus. Līdz ar to par vienu no topošās ZD politikas mērķiem kļuva reģiona finanšu resursu konsolidācija ar mērķi risināt problēmas, no kuru atrisināšanas iegūtu visas reģiona valstis.

ZD tika pieminēta arī Vācijas prezidentūras Ķelnes galotņu sanāksmes noslēguma dokumentā. ES dalībvalstis izteica atbalstu iepriekš akceptētajām vadlīnijām ZD politikas veidošanai, jo tās nostiprinātu ES lomu Eiropas ziemeļu daļā. Vēlreiz tika atbalstīta Somijas ideja par ārlietu ministru konferences sarīkošanu 1998. gada novembrī, un kopumā ZD tika interpretēta kā politika, ar kuras palīdzību būtu iespējams, sadarbojoties ar šī reģiona valstīm, veicināt pārticību, nostiprināt drošību un cīnīties ar vides piesārņojuma draudiem, kodoldrošības riskiem un organizētās noziedzības radītajām problēmām. Jau Vācijas prezidentūras laikā tika paredzēts, ka nākotnē varētu tikt sastādīts ZD rīcības plāns, kurā būtu ietverti konkrēti priekšlikumi par to, kā realizēt augstākminētos mērķus. Noslēguma dokumentā tika atzīts, ka ZD iniciatīvas straujā attīstība rada nepieciešamību uzsākt ciešāku sadarbību ar pārējām ieinteresētajām pusēm: Krieviju, Norvēģiju, Islandi un kandidātvalstīm.³⁵⁵

Par pagrieziena punktu ZD attīstībā ir uzskatāma ES Padomes Helsinku galotņu sanāksme, jo tajā tika izteikts aicinājums Eiropas Komisijai sadarbībā ar Padomi un iesaistītajām valstīm izstrādāt ZD rīcības plānu, kuru varētu apstiprināt jau nākamās prezidentūras laikā. Helsinku samits ir nozīmīgs no tā viedokļa, ka ZD no politiskas

³⁵⁴ European Council Conclusions. Vienna, 11.-12.12.1998. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

³⁵⁵ European Council Conclusions. Cologne, 03.-04.06.1999. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

iniciatīvas pārtapa vienā no ES politikām, kuras realizēšanai jau būtu nepieciešama konkrētu rīcības plānu izstrāde.³⁵⁶ ZD pārtapšanu konkrētā politikā sekmēja iepriekš sagatavotais Eiropas Komisijas ziņojums par ES aktivitātēm Ziemeļu dimensijas ietvaros, kura mērķis bija norādīt uz to, ka ES daudzējādā ziņā jau ir kļuvusi par nozīmīgu spēlētāju Eiropas ziemeļu daļā un ka šo lomu ir nepieciešams konsolidēt, cenšoties iegūt pievienoto vērtību no labākas ES rīcības koordinācijas šajā reģionā. ES aktivitāšu uzskaitē tika definētas arī ZD ģeogrāfiskās robežas, kuras lielā mērā sakrita ar BJR robežām.³⁵⁷ Būtisku ieguldījumu ZD pārtapšanā par vienu no ES politikām deva Somijā notikusī ārlietu ministru konference, kuras dalībnieki vienojās par to, ka ZD ir noderīgs koncepts, ar kura palīdzību būtu iespējams veicināt Eiropas drošību, stabilitāti, demokrātiskas reformas un ilgtspējīgu attīstību Eiropas ziemeļu daļā.³⁵⁸ ZD politikas koordinācija bija ļoti būtiska, jo bez ieinteresēto valstu piekrišanas nebūtu iespējama tās tālāka virzība.

Portugāles ES prezidentūras laikā tika pieņemts ZD rīcības plāns. Tā ieviešana tika uzticēta Eiropas Komisijai, kurai vēlāk vajadzēja nākt klajā ar priekšlikumiem, ja tādi rastos plāna ieviešanas gaitā. Jāatzīmē, ka Feiras galotņu sanāksmes noslēguma dokumentā pirmo reizi ZD kontekstā ir tikusi pieminēta Kaļiņingrada, tādējādi netieši sniedzot atbildi uz pētnieces Lindelas Fērlijas (*Lyndelle Fairlie*) jau 1999. gadā uzdoto jautājumu par to, vai ES izmantos ZD, lai atrisinātu Kaļiņingradas dilemmu.³⁵⁹ Feiras galotņu sanāksmē arī tika pieņemts lēmums, ka 2001. gadā Zviedrijas ES prezidentūras laikā būtu jāpagatavo ziņojums par to, kā tiek ieviesta ZD politika ar akcentu, ka tā varētu tikt papildināta.³⁶⁰

Gēteborgas ES galotņu sanāksmes noslēguma dokumentā 2001. gada jūnijā galvenā uzmanība tika pievērsta Eiropas Komisijas sagatavotajam ziņojumam par ZD politikas ieviešanu. Tā kā ZD rīcības plāni tika veidoti triju gadu periodam, tad Zviedrijas prezidentūras laikā tika veikti šīs politikas uzlabojumi. Noslēguma dokumentā vēlreiz

---

³⁵⁶ European Council Conclusions. Helsinki, 10.-11.12.1999. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

³⁵⁷ A Northern Dimension for the Policies of the Union. An Inventory of Current Activities. European Commission, Brussels, 1999.

³⁵⁸ Foreign Ministers' Conference on the Northern Dimension. Conclusions of the Chair. Helsinki, 11.-12.11.1999. Npublicēts materiāls.

³⁵⁹ Fairlie, L. Will the EU Use Northern Dimension to Solve its Kaliningrad Dilemma? COPRI Working paper nr. 21, Copenhagen, 1999.

³⁶⁰ European Council Conclusions. Feira, 19.-20.06.2000. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

tika apstiprināta nepieciešamība sadarboties ar partnervalstīm visos sektoros, taču tika veikti vairāki politikas papildinājumi. Viens no nozīmīgākajiem uzlabojumiem bija ZD Vides partnerības izveidošana, kuras mērķis bija ar Eiropas Komisijas un starptautisko finanšu institūciju atbalstu piesaistīt līdzekļus vides aizsardzības un kodoldrošības situācijas uzlabošanas projektiem Eiropas ziemeļos.³⁶¹ No vēlākajām ES Padomes galotņu sanāksmēm ZD ir tikusi pieminēta tikai Barselonas (2002. gada marts) un Briseles (2003. gada oktobris) samitu noslēguma dokumentos. Barselonā ES dalībvalstis un starptautiskās finanšu institūcijas tika aicinātas rast risinājumu finansiālajām un tehniskajām problēmām, kuru dēļ nav bijis iespējams pietiekami ātri sākt realizēt ZD Vides partnerības ietvaros sagatavotos projektus.³⁶² Savukārt Briseles samita noslēguma dokumentā ZD tika pieminēta, jo tika apstiprināts tās otrais rīcības plāns, lai būtu iespējams ZD politiku realizēt arī pēc 2003. gada. Barselonas samita noslēguma dokumentā tiek dota norāde uz gaidāmo ES paplašināšanos, kuras rezultātā ZD nozīme varētu pat palielināties, un tā varētu sniegt ieguldījumu Eiropas kaimiņu politikas realizācijā.³⁶³ Pēc 2003. gada Briseles sanāksmes ZD ES Padomes sanāksmju noslēguma dokumentos vairs nav tikusi pieminēta. Tas nenozīmē, ka šī politika vairs netiktu realizēta. Tieši pretēji, 2006. gada nogalē notiek gatavošanās nākamajam ZD realizācijas posmam, taču šī vairs nav politika, par kuru tiktu diskutēts ES Padomes sanāksmēs. Tiesa gan, Eiropas Parlaments ir sācis izrādīt pastiprinātu interesi par ZD, par ko liecina Parlamenta Ārlietu komisijas 2006. gada oktobrī sagatavotais ziņojums, kura mērķis ir stiprināt ZD iekšpolitiskos aspektus.³⁶⁴

Otrkārt, ZD attīstību var aplūkot, skatot ārlietu ministru konferenču materiālus un diskusijas, jo šis ir forums, kura ietvaros tiek izteikti priekšlikumi un uzklausti viedokļi par ZD tālāko virzību. Kopš 1999. gada ir notikušas četras ārlietu ministru konferences. Pirmā notika 1999. gada novembrī Helsinkos mēnesi pirms ES Padomes pieņemtā lēmuma par nepieciešamību izstrādāt ZD rīcības plānu. Šajā konferencē notika plašas diskusijas, jo tā bija būtiska no ZD saturiskās papildīšanas viedokļa. Nozīmīgākais

---

³⁶¹ European Council Conclusions. Goeteborg, 15.-16.06.2001. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

³⁶² European Council Conclusions. Barselona, 15.-16.03.2002. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

³⁶³ European Council Conclusions. Brussels, 16.-17.10.2003. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

³⁶⁴ ZD ģeogrāfiskais „smaguma centrs” ir aizvirzījies prom no Baltijas jūras tālāk uz ziemeļiem un ka ZD ir kļuvusi par apzīmējumu pārrobežas sadarbībai ar Krieviju Eiropas ziemeļos. Report on a Baltic Sea Region Strategy for the Northern Dimension. European Parliament, Committee on Foreign Affairs. 18.10.2006. Npublicēts materiāls.

konferences ieguvums bija visu valstu ārlietu ministru paustais kolektīvais viedoklis, ka ZD ir noderīgs instruments, ar kura palīdzību var uzlabot Eiropas drošību, stabilitāti, demokrātisko reformu norisi un ilgtspējīgu attīstību. Lai šos vispārīgos mērķus sasniegtu, tika atzīts, ka ir nepieciešams veicināt pozitīvo ekonomisko savstarpējo atkarību, tiesiskumu un cilvēktiesību ievērošanu.³⁶⁵

Pirmajā konferencē tika apspriesti visdažādākie jautājumi, kuru vidū bija arī Kaļiņingrada, kurai pēc konferences dalībnieku domām bija nepieciešama īpaša uzmanība tās ģeogrāfiskā novietojuma dēļ, kā arī tādēļ, ka tā ir atrauta no pārējās Krievijas teritorijas. Atzinīgi novērtēta tika arī pieaugošā privātā sektora un starptautisko finanšu institūciju interese par ZD finansēšanu. Ievērojama konferences daļa tika veltīta, lai apspriestu nepieciešamību saudzīgi izturēties pret ziemeļu dabas bagātībām, jo, kā pierāda līdzšinējie pētījumi, tad Arktikas reģiona ekosistēma (un tā rezultātā arī cilvēku veidotā sociālā sistēma) ir īpaši jutīga pret cilvēku iejaukšanos.³⁶⁶ Tika apspriesti arī reģiona infrastruktūras jautājumi, tostarp tranzīta un transporta pakalpojumu sektora konkurētspēja, nepieciešamība izbūvēt jaunus transporta koridorus, kas būs nepieciešami, ja reģiona valstis vēlēsies attīstīt derīgo izrakteņu ieguvu, modernizēt robežas šķērsošanas punktus un attīstīt sadarbību starp reģiona universitātēm, kas specializējas arktiskajos pētījumos, lai izveidotu specifisku zināšanu bāzi, ko vēlāk varētu izmantot plānojot reģiona tālāko attīstību.³⁶⁷

Apspriesti tika arī ar vides aizsardzību saistītie jautājumi. Piemēram, Eiropas Komisija konferencei bija sagatavojusi ziņojumu par vides jautājumu vietu ZD ietvaros, kurā tika izceltas nozīmīgākās vides problēmas Eiropas ziemeļu daļā, kuru risināšana ir visu reģiona valstu interesēs, kā arī nepieciešamie īstermiņa un ilgtermiņa pasākumi, kas būtu jāveic, lai uzlabotu apkārtējās vides kvalitāti.³⁶⁸ Konferences gaitā tika identificēti galvenie mērķi, kurus vajadzētu realizēt ZD ietvaros. Un tie ir šādi: atkritumu pārstrāde, notekūdeņu un dzeramā ūdens attīrīšana, ūdens un gaisa piesārņojuma samazināšana, bioloģiskās daudzveidības saglabāšana un ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas stratēģijas izveidošana. Īpaša uzmanība tika pievērsta enerģētikas un kodoldrošības jautājumiem, jo šajā reģionā ir koncentrēti aptuveni 20% no visiem pasaules

---

³⁶⁵ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 16.

³⁶⁶ Arctic Human Development Report. Stefansson Arctic Institute, Arctic Council, Akureyri, 2004.

³⁶⁷ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 17.

³⁶⁸ Environment in the Northern Dimension. Position paper of the Services of the European Commission. Brussels, 1999.

kodolreaktoriem (kopskaitā aptuveni 300), tāpēc pastāv radiācijas noplūdes risks. Konferences dalībnieki vienojās, ka atomelektrostacijās tiks pastiprinātas drošības prasības, lai nodrošinātos pret iespējamiem negadījumiem un radiācijas noplūdēm.³⁶⁹

Konferencē tika apspriesti arī ar sabiedrības veselību un slimību apkarošanu saistītie jautājumi. Ministri vienojās, ka sadarbība slimību apkarošanā galvenokārt notiks pieredzes apmaiņas veidā. Domājot par reģionālo organizāciju, piemēram, BJVP un BEAC, iesaistīšanu ZD realizācijā, tika nolemts ar tām sadarboties un iesaistīt tās prioritāro jautājumu īstenošanā. Tika panākta vienošanās arī par arktiskā loga izveidošanu ZD ietvaros un īpašas uzmanības veltīšanu šo reģionu pamatiedzīvotājiem un viņu īpašajām vajadzībām.³⁷⁰

Otrā ārlietu ministru konference notika 2001. gada aprīlī Luksemburgā. Tās galvenais mērķis bija novērtēt ZD rīcības plāna ieviešanas gaitu, identificēt jomas, kurās sadarbība neattīstās pietiekami ātri, un veikt nepieciešamās korekcijas. Konferences gaitā pozitīvi tika novērtēts progress trijās jomās: vides aizsardzība, pārrobežu noziedzība un Kaļiņingrada, taču citu rīcības plānā identificēto mērķu realizācija nebija tik veiksmīga. Luksemburgā iezīmējās tendence, kas bija uzskatāmi pamanāma EK ārlietu komisāra Krisa Patena uzrunā, ka ZD aizvien vairāk tiek identificēta kā visu ES aktivitāšu kopums Ziemeļeiropā. Par to liecina gan piemēri, kuros Kriss Patens minēja vides aizsardzības vajadzībām novirzīto finansējumu laikā no 1994. līdz 2000. gadam, gan arī Kaļiņingradas apgabala vajadzībām piešķirtais finansējums, kas arī bija attiecināms uz laika posmu vēl pirms ZD iniciēšanas.³⁷¹ Luksemburgas sanāksmē tika ielikti pamati ZD Vides partnerības izveidošanai, kas tika akceptēta ar diezgan lielu entuziasmu, jo tādējādi tika radīta iespēja sapludināt ieinteresēto pušu finanšu resursus. Lai būtu vienkāršāk novērtēt ZD politikas panākumus, Eiropas Komisijai tika dots uzdevums katru gadu sagatavot atskaiti par paveikto. Konferencē tika panākta arī vienošanās, ka ZD konferences tiks organizētas katru gadu, taču ne visas no tām notiks ārlietu ministru līmenī.³⁷²

---

³⁶⁹ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 17.

³⁷⁰ Foreign Ministers' Conference on the Northern Dimension. Conclusions of the Chair. Helsinki, 11.-12.11.1999. Npublicēts materiāls.

³⁷¹ Patten, C. Second Foreign Ministers' Conference. Eiropas Komisijas Ārlietu komisāra Krisa Patena uzruna ZD ārlietu ministru konferencē. Luksemburga, 02.04.2001. Sk. internetā:

http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/conf/formin2/speech.htm

³⁷² Foreign Ministers' Conference on the Northern Dimension. Conclusions of the Chair. Luxembourg, 09.04.2001. Npublicēts materiāls.

Trešā ārlietu ministru konference notika 2002. gada oktobrī Luksemburgā, un to organizēja tolaik ES prezidējošā valsts Dānija. Galvenais šīs konferences uzdevums bija vienoties par vadlīnijām jaunajam ZD rīcības plānam 2004.–2006. gadam. Valstu pārstāvji vienojās, ka divi nozīmīgākie ZD uzdevumi būs atbalsta sniegšana ES paplašināšanās procesam un ciešāku attiecību izveidošana starp Krieviju un ES. Savukārt ceturta ārlietu ministru konference notika 2005. gada novembrī Briselē, un to iezīmēja reģionālajā vidē notikušās pārmaiņas. Pirmkārt, Baltijas valstis un Polija bija kļuvušas par ES dalībvalstīm. Otrkārt, starplaikā starp trešo un ceturto konferenci bija intensificējušās ES un Krievijas attiecības, kā rezultātā bija panākta vienošanās par četru telpu izveidi un ceļa karti. Jāatzīmē arī tas, ka Krievija šajā laikā bija kļuvusi daudz spēcīgāka un piedzīvoja iesaistīgu ekonomisko izaugsmi, tāpēc palielinājās iespējas veidot partnerattiecības ZD ietvaros uz līdzīgiem pamatiem, nevis realizēt projektus kā palīdzību Krievijas ziemeļrietumu reģioniem. Jaunajā situācijā likumsakarīgs bija jautājums, vai ZD vispār vēl ir nepieciešama?

Ceturtajā ārlietu ministru sanāksmē, ņemot vērā notikušās pārmaiņas, tika pieņemts lēmums sasaistīt ZD ar ES–Krievijas sadarbības četru telpu projektu. Tika pieņemtas vadlīnijas politiskās deklarācijas un politiskā ietvara dokumenta³⁷³ izstrādei, kas regulēs ZD īstenošanu, sākot ar 2007. gadu. Šie jaunie dokumenti iezīmēja pārmaiņas ZD vadībā, jo tika pieņemts lēmums aizstāt līdzšinējos rīcības plānus ar politiskās deklarācijas un ietvara dokumentu,³⁷⁴ kam būtu pastāvīgs raksturs. Nozīmīgākā pārmaiņa ZD statusā ir tāda, ka tā kļūst par ES-Krievijas attiecību un četru kopējo telpu projekta sastāvdaļu, ar kuru tiek realizētas ES, Krievijas, Norvēģijas un Islandes kopējā politika Eiropas ziemeļos. Lai arī ZD saturs neaprobežojas tikai ar četru telpu saturu un prioritātēm, tomēr lielākoties, kā apgalvo Somijas ārlietu ministrs Erkki Tuomioja, ZD kļūst par četru telpu reģionālo izpausmi, kuras centrā atrodas ES un Krievijas sadarbība Krievijas ziemeļrietumu reģionos.³⁷⁵ Jaunais ietvara dokuments, kas tika pieņemts 2006. gada 24. novembrī, stājās spēkā 2007. gada sākumā, kad beidzās iepriekšējā ZD rīcības plāna darbības laiks.

---

³⁷³ Guidelines for the Development of a Political Declaration and a Policy Framework Document – autora tulkojums no angļu valodas.

³⁷⁴ Political Declaration and Framework Document – autora tulkojums no angļu valodas.

³⁷⁵ Tuomioja, E. The role of the Northern Dimension in the Baltic Sea cooperation. Baltic Rim Economies nr. 5, Turku, 2006. P. 5.

2005. gada konferences laikā pieņemtajās vadlīnijās ir identificēti seši sadarbības sektori, no kuriem četri pilnībā atbilst sadarbības jomām ES–Krievijas četru telpu projektā, bet pēdējās divas prioritātes ir pārņemtas no ZD rīcības plāna laikam no 2004. līdz 2006. gadam. ZD sadarbības sektori sākot ar 2007. gadu ir šādi: ekonomiskā sadarbība; sadarbība tieslietu un iekšlietu jomā; ārējā drošība (civilo krīžu risināšana); pētniecība, izglītība un kultūra; vides jautājumi, kodoldrošība un dabas resursi; sociālā labklājība un veselības aprūpe.³⁷⁶

Iepriekš jau tika minēts, ka Krievija pēdējos gados ir kļuvusi ekonomiski daudz spēcīgāka, tāpēc jaunā ZD politika ir četru partneru kopīga politika, nevis tikai ES realizētā politika Eiropas ziemeļu daļā.³⁷⁷ ZD jaunais statuss uzsver partneru vienlīdzīgu atbildību par šīs politikas plānošanu un realizāciju. Var secināt, ka 2005. gadā notika būtisks pagrieziens ZD politikā, turklāt to pavadīja nevis ES dalībvalstu intereses mazināšanās, bet gan palielināšanās. To var izskaidrot ar Krievijas interesi par ZD, jo šīs valsts intereses trūkums nozīmētu, ka šai politikai nav nākotnes. Briseles konferencē piedalījās arī reģionālo un finanšu organizāciju, kā arī ES institūciju pārstāvji.³⁷⁸ Varētu šķist nedaudz paradoksāli, ka ZD politikas fokusa sašaurināšanās un smaguma centra pārvietošanās uz ziemeļiem izsauktu pieaugošu interesi no daudzu aktieru puses, taču zināmā mērā to var izskaidrot ar ziemeļu reģionu pieaugošo nozīmi ES dalībvalstu apgādē ar enerģiju. Krievija šajā jomā ir viens no nozīmīgākajiem spēlētājiem, tāpēc ZD politiku var uzskatīt par ES piedāvājumu sniegt ieguldījumu Krievijas ziemeļrietumu reģionu attīstībā apmaiņā pret stabilām energoresursu piegādēm. Tāpēc ES dalībvalstu un institūciju, reģionālo organizāciju un privāto finanšu institūciju interese par ZD ir saprotama, jo šī politika tiek veidota reģionā, kam ir pieaugoša ģeoekonomiska nozīme.

Treškārt, ZD ideja un saturs ir ticis attīstīts daudzos citos gan starptautiska, gan nacionāla līmeņa forumos. Nav iespējams pieminēt visas konferences un seminārus, kuros ZD ir tikusi aplūkota, taču var sniegt nelielu ieskatu diskusijās par šo politiku.

---

³⁷⁶ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 19.

³⁷⁷ Skatīt, piemēram, ZD vecāko amatpersonu Imatrā notikušās tikšanās rezultātus un, protams, ZD politisko deklarāciju un ZD politiskā ietvara dokumentu. Northern dimension senior officials met in Imatra. Joint press statement by the European Union, Iceland, Norway and Russia. 22.09.2006. Sk. internetā (06.12.2006.): www.eu2006.fi Northern Dimension Policy Framework Document. European Commission, 2006. Npublicēts materiāls. Political Declaration on the Northern Dimension Policy. European Commission, Brussels, 24.11.2006.

³⁷⁸ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 20.

Piemēram, Somijā 2000. gadā tika izveidots ZD nacionālais forums, kurā tika iekļauti valsts pārvaldē strādājošie speciālisti, uzņēmēju pārstāvji, kā arī universitāšu, pētniecības institūtu un nevalstiskā sektora pārstāvji. Nacionālais forums Somijā darbojās līdz 2003. gadam, kad tā funkcijas pārņēma Ārlietu ministrija. Jāatzīmē, ka Somijā salīdzinoši agri notika ZD politikas jautājumu specializācija, piesaistot plašu ekspertu un interesentu loku, kas Somijai ļāva būt soli priekšā pārējām valstīm un spēcīgi ietekmēt ZD dienaskārtības veidošanos.³⁷⁹

Citās valstīs ZD politikai nav bijusi tik spēcīga institucionālā bāze, taču var apgalvot, ka visās BJR valstīs ir notikušas diskusijas ar iesaistītajiem aktieriem, kas ir ļāvušas valstīm noformulēt savas nacionālās nostājas. ES ZD politika ir tikusi apspriesta daudzos reģionālajos forumos. Pie reģionālajām organizācijām, kuru nozīmīgā loma ir tikusi atzīta otrajā ZD rīcības plānā, pieder BJVP, BEAC, AC un Ziemeļvalstu Ministru padome. Jāatzīmē, ka internetā ir tikuši izveidoti forumi, kuros ir iespējams iegūt informāciju par daudzajām ZD politikas aktivitātēm, kas faktiski ļauj iesaistīties gan šīs politikas plānošanas, gan realizācijas stadijā privātajiem uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām un akadēmiskajam sektoram.³⁸⁰ Tomēr nākas secināt, ka interese par ZD daudziem iesaistītajiem aktieriem ir mazinājusies. Minētās diskusiju iespējas ļauj secināt, ka visās BJR valstīs ZD ir tikusi apspriesta dažādos forumos un līmeņos, turklāt šie līmeņi savstarpēji pārklājas.

7.3. ZD interpretācija pētnieciskajā literatūrā

Somijas 1997. gada iniciatīva neiekļaujas tradicionālajās ES instrumentu kategorijās. Lai arī bieži tiek vilktas paralēles starp ES Ziemeļu un Dienvidu dimensijām, tomēr ZD sākotnēji neskaidrais formulējums ir mudinājis pētniekus un politikas praktiķus izskaidrot šīs iniciatīvas būtību. Pētniecisko literatūru par ZD tēmu var iedalīt trijās grupās. Pirmajā grupā ietilpst pētījumi, kuros tika aplūkota ZD iniciatīva vispārīgā politiskās retorikas līmenī. Jāatzīmē, ka sākotnējais ZD formulējums bija plašs, lai piesaistītu visu BJR valstu interesi, tāpēc jautājums, kas nodarbināja pētniekus, bija, kā šī politika pozicionēs Eiropas ziemeļu daļas valstis kopējā ES kontekstā un kādi ir ZD pamatā ieliktie principi? Autori, kas darbojās šīs tradīcijas ietvaros, izmantoja diskursa analīzes pieeju, cenšoties noskaidrot Somijas iniciatīvas būtību. Otrajā pētnieciskās

---

³⁷⁹ Turpat, P. 20.-21.

³⁸⁰ Viens no piemēriem ir ZD Padomdevēju tīkla izveidošana, kas bija paredzēts kā informācijas resurss ar ZD politikas realizāciju saistītajos jautājumos, taču šis resurss jau kopš 2005. gada nav ticis papildināts. Sk. internetā (06.12.2006.): www.northerndimension.net

literatūras grupā iekļaujami tie darbi, kuros ir tikuši aplūkoti jautājumi, kas saistīti ar valstu motivāciju ZD atbalstam, priekšlikumiem par Somijas iniciatīvas piepildīšanu ar konkrētu saturu un tās prioritāšu definēšanu. Otrās grupas pētījumus raksturo pragmatisks skatījums uz ZD. Tās ir valstu un citu politisko aktieru intereses, politikas realizācijas mehānismi un finansiālie instrumenti, kā arī ZD pārvaldes elementi, proti, vai šo politiku ir vai nav nepieciešams institucionalizēt. Trešajā pētījumu grupā ietilpst tie darbi, kuros tiek aplūkota ZD īstenošana praksē. Galvenais interesējošais jautājums ir, cik veiksmīgi tiek realizēti ZD politikas projekti un kāda ir to ietekme uz starpvalstu sadarbību. Pārsvārā runa šajos pētījumos ir par pārrobežu sadarbības realizāciju.³⁸¹ Turpmākajās lappusēs tiks aplūkotas pirmās divas pētījumu grupas, jo trešā ir iekšēji pārāk daudzveidīga, lai to šīs nodaļas ietvaros aplūkotu. Šī darba autors nepretendē uz izsmelšu pirmo divu grupu tradīcijas ietvaros tapušo darbu aplūkojumu. Galvenā uzmanība tiks veltīta tam, lai tiktu atspoguļotas nozīmīgākās idejas un diskusijas par ZD idejiskajiem un praktiskajiem aspektiem.

Pirmajā pētījumu grupā ietilpst darbi, kuros tika mēģināts noskaidrot idejas, uz kurām balstījās ZD iniciatīva. Šī uzdevuma veikšanai parasti tika izmantota politisko tekstu un runu analīze, kuras mērķis bija identificēt Somijas iniciatīvas pamatideju un tās interpretāciju citās valstīs un Eiropas Komisijā. Pētnieki, kuri ir centušies novietot ZD iniciatīvu plašāka diskursa ietvaros, ir Pertti Joenniemi un Marko Lehti (*Marko Lehti*), kuri uzskatīja, ka jēdziens „ziemeļi”³⁸² laikā pēc aukstā kara ir piedzīvojis būtiskas pārmaiņas, kas tiek atspoguļotas arī ZD ietvaros. Joenniemi un Lehti uzskata, ka diskurss, kādos ziemeļu jēdziens ir ticis lietots iepriekšējās desmitgadēs, stipri atšķiras no tā, kādā kontekstā tas tiek izmantots mūsdienās. Ja agrāk vārds „ziemeļi” tika uzskatīts gandrīz par sinonīmu perifērijai un noslēgtībai, tad mūsdienās šis priekšstats mainās. Ziemeļi pēkšņi ir kļuvuši par atvērtu ģeogrāfisko telpu, kurā ietilpst ne tikai Ziemeļvalstis, bet arī Baltijas valstis, Polija, Vācija un Krievija. Šajā reģionā, kura robežas lielā mērā sakrīt ar BJR robežām, tiek veikti mēģinājumi pārvarēt noslēgtību, proti, veidojas fenomēns, ko abi autori nosacīti dēvē par neo-ziemeļiem, kas ir ģeogrāfiska telpa, kuras ietvaros pastāvošās reģionālās konstrukcijas ir fleksiblas un atvērtas. Šādā kontekstā ZD iniciatīva ir drīzāk uzskatāma ne tikai par vienas vai

---

³⁸¹ Par tipisku trešās pētījumu grupas piemēru var uzskatīt Somijas Ziemeļu Dimenijas Pētījumu Centra publikācijas, kurās pārsvārā tiek aplūkota pārrobežu sadarbība starp Somiju un Krieviju, kā arī dažādu nozaru attīstība Krievijā. Northern Dimension Research Centre. Sk. internetā (05.12.2006.): www.lut.fi/nordi/publications/

³⁸² Šajā jēdzienā tiek iekļauti gan „northern”, gan „Norden” elementi.

vairāku reģiona valstu mēģinājumu izrauties no atrašanās Eiropas perifērijā, bet gan kā mēģinājums, kā raksta Joenniemi un Lehti, „izstāstīt Eiropu no ziemeļiem”.³⁸³ „Stāstīšanas” diskurss apzīmē Somijas un citu Ziemeļeiropas valstu mēģinājumu ne tikai ziemeļnieciskumu piesaistīt eiropeiskumam, bet arī panākt, ka ziemeļnieciskums ir viena no noteicošajām eiropeiskuma pazīmēm. Citiem vārdiem sakot, ziemeļnieciskums kļūst par neatņemamu Eiropas pazīmi, un Eiropa bez tās ziemeļu daļas nav uzskatāma par vienotu veselumu, jo tai pietrūktu tās īpašības, kuras raksturīgas Eiropas ziemeļu reģioniem. Ziemeļu Dimensijas loma šajā dialogā starp ziemeļiem un pārējo Eiropu ir „pateikt kaut ko būtisku”³⁸⁴ par ES un pievienot tai jaunus elementus, kuru tai līdz šim nav bijis. Ne tikai ES ir savas intereses ziemeļos, bet šis reģions ir būtiska Eiropas identitātes sastāvdaļa, bez kuras pilnvērtīga eiropeiskuma eksistence nav iespējama. No šāda viedokļa raugoties, ZD kļūst par instrumentu, kas palīdzētu pārvarēt dalījuma līnijas Eiropas ziemeļos, taču vienlaicīgi varētu izveidoties jauns (tomēr atšķirīgs) dalījums starp ziemeļiem un dienvidiem. Tiesa gan, identitātes jautājumi ZD ietvaros nav īpaši labi pamanāmi, jo tā pārsvarā tiek interpretēta funkcionālās kategorijās, uzsverot nepieciešamību pēc sadarbības vides, enerģētikas un citās jomās. Jāatzīmē arī tas, ka ZD iniciatīvas sākotnējā formulējumā netika nodalīta iekšpasaule no ārpuspasaules un ka tā pēc būtības bija iekļaujoša. Arī Krievija kā centrālais ZD elements kļūva par daļu no „lielajiem ziemeļiem” pretstatā „mazajiem ziemeļiem”, kas pastāvēja aukstā kara laikā.

Citviet Joenniemi raksta, ka ZD ir mēģinājums paplašināt ziemeļus, jo ES kontekstā pie ziemeļiem pieskaitāmas tikai divas vai trīs valstis. Savukārt, radot iespaidu par to, ka ziemeļu robežas ir neskaidras, Somija reizē paplašina ES robežas un pozicionē ziemeļu reģionu kā daudz lielāku un ietekmīgāku, nekā tas ir patiesībā. Šādā veidā ZD var uzskatīt arī par pretestības izrādīšanu vai alternatīva diskursa veidošanu pretēji valdošajam priekšstatam par ES kā par gandrīz federālu organizāciju, kas ir iekšēji sakārtota, kurai ir savs centrs un kuras robežas ir skaidri saskatāmas. Piedāvātā alternatīva ir reģionu Eiropa (nejaukt ar ES reģionālo politiku), kuras robežas ir neskaidras un kurā nav centra un perifērijas, proti, Eiropa sastāv no tā dēvētajiem „olimpiskajiem riņķiem”, no kuriem viens atrodas Eiropas ziemeļos.³⁸⁵ Runa šajā

---

³⁸³ Joenniemi, P., Lehti, M. On the encounter between the Nordic and the northern: torn apart but meeting again? COPRI Working paper nr. 36, Copenhagen, 2001.

³⁸⁴ Turpat.

³⁸⁵ Joenniemi, P. Can Europe be Told from the North? Tapping into the EU's Northern Dimension. COPRI Working paper nr. 12, Copenhagen, 2000.

gadījumā ir par to, ka ziemeļi pārstāv viedokli, ka Eiropai ir jābūt policentriskai, jo pretējā gadījumā tie riskē nokļūt perifērijā.

Somijas iniciatīva atbilst priekšstatiem par Eiropu bez dalījuma līnijām, tāpēc citas valstis to atbalstīja, taču, no otras puses, izvairīšanās no dalījuma līnijām ir ļoti grūti paveicama praksē, kad runa ir par dažādiem finanšu instrumentiem, dzīves līmeņa atšķirībām un fiziskajām robežām, ar kuru palīdzību tiek nodalīta iekšpasaule no ārpuspasaules. Kā raksta Kristofers Braunings, ZD iniciatīvā ir pamanāmi gan decentralizācijas, gan centralizācijas elementi, no kuriem virsroku ņem otrie.³⁸⁶ ZD piemīt ideālisms, jo tā tiecas nojaukt barjeras valstu un cilvēku sadarbībai, atbrīvojoties no ģeopolitisko apsvērumu ietekmes uz starpvalstu mijiedarbību Eiropas ziemeļu daļā un veidojot attiecības ar Krieviju uz kopīgas partnerības pamata, tomēr ZD politikas veidošanā un realizācijā ir iesaistīti politiskie aktieri, kas izšķiras par labu modernajam diskursam, tāpēc ZD praktiskā realizācija var nesakrist ar tās dalībnieku sākotnējām iecerēm.³⁸⁷ Kā norāda Joenniemi, tad jau politikas īstenošanas sākuma periodā parādījās būtiskas atšķirības starp ZD politikas iniciatoru un realizētāju nodomiem. Eiropas Komisijas pieeja sākotnēji bija svārstīga, taču tad ZD tika pārveidota par daļu no plašākas politikas, ar kuras palīdzību tiek veidota kopēja Eiropas telpa, turklāt ZD tika ieviesta uz jau pastāvošo politiku bāzes. Ieviešana notika vienā virzienā no augšas uz leju, no centra uz perifēriju. Tādējādi reģionalitāte kļuva par līdzekli, ar kura palīdzību tika stiprināta ES nevis otrādi.³⁸⁸ Šis Joenniemi secinājums ir līdzīgs citu autoru priekšstatiem par ES un reģionālās sadarbības attiecībām, kas tika aplūkoti iepriekšējās nodaļās. Tarjas Kronbergas (*Tarja Kronberg*) secinājums, raksturojot ES Ziemeļu dimensijas diskursu, ir līdzīgs. Pēc Kronbergas domām, ES rīcība līdzinās suverēnu valstu rīcībai, jo iekšējās politikas tiek stingri nodalītas no ārējām attiecībām, un pazīmju, ka ES varētu radīt postmodernu telpu Eiropas ziemeļos, kur nacionālo valstu robežas nespēlētu būtisku lomu, ir niecīgas.³⁸⁹

---

³⁸⁶ Browning, C. The Construction of Europe in the Northern Dimension. COPRI Working paper nr. 39, Copenhagen, 2001.

³⁸⁷ Browning, C. The Region-Building Approach Revisited: The Continued Othering of Russia in Discourses of Region-Building in the European North. COPRI Working paper nr. 6, Copenhagen, 2001.

³⁸⁸ Joenniemi, P. Can Europe be Told from the North? Tapping into the EU's Northern Dimension. COPRI Working paper nr. 12, Copenhagen, 2000.

³⁸⁹ Kronberg, T. A Europe without Divides? The EU-Russia partnership and the Case of Virtual Borders. COPRI Working paper nr. 37, Copenhagen, 2002.

Ulla Holma (*Ulla Holm*) un Pertti Joenniemi novērtē ZD iniciatīvu kā veiksmīgu, raugoties no diskursa veidošanas un dienaskārtības noteikšanas viedokļa. Autori 2001. gadā raksta, ka ZD ir ne tikai palīdzējusi popularizēt Eiropas ziemeļu reģionus, popularizējot ziemeļu vērtības un dzīves stilu,³⁹⁰ bet arī palīdzējusi apvienot vairākus reģionālos projektus Ziemeļeiropā (BJVP, BEAC, AC) zem viena „jumta”.³⁹¹

Diskursīvās pieejas aktivitātes laiks beidzās 2002. gadā ar nelielu vilšanās sajūtu, jo kļuva skaidrs, ka ES ZD politika neatspoguļo postmodernos priekšstatus par valstu robežu nojaukšanu un atvērtas sadarbības veidošanu Eiropas ziemeļos. Diskursīvās pieejas neveiksmju cēloņi ir šādi. Pirmkārt, šī pieeja bija normatīva un bija pretrunā ar nozīmīgāko politisko aktieru nodomiem. Otrkārt, ieinteresētie dalībnieki centās piepildīt ZD saturiski, tāpēc svārsts no ideju pieejas nosvērās par labu daudz pragmatiskākajai projektu pieejai. Viena no lielākajām ZD problēmām bija tāda, ka tā no politiska koncepta pārtapa par politiku, pirms galvenie aktieri bija tikuši skaidrībā par tās idejisko pamatu. Situācijā, kad ZD idejiskais saturs bija neskaidrs, visdrošākā izeja no radušās situācijas bija ZD būtību izteikt praktisku piedāvājumu jeb projektu veidā. Treškārt, ZD veidošanas procesā netika pilnībā ņemtas vērā gaidāmās pārmaiņas Eiropas ģeopolitiskajā kartē. Viena no problēmām bija gaidāmā ES paplašināšanās, kas ZD pārvērstu par iekšēju politiku ar Krievijas izņēmumu. Tas nozīmētu, ka ZD vajadzētu kļūt par jumta politiku gan visām ES realizētajām politikām BJR valstīs, gan attiecībām ar Krieviju. Tomēr, turpinoties partnerattiecībām starp ES un Krieviju, ir grūti iedomāties, kā ZD tūri praktiski varētu tikt realizēta. Paplašināšanās rezultātā Somija vairs nebūtu vienīgā ES dalībvalsts, kurai ir robeža ar Krieviju, kas praksē nozīmētu to, ka ZD robeža pārvietotos uz dienvidiem un tās ģeogrāfiskais pārklājums palielinātos. Tomēr ne visas jaunās dalībvalstis atbalstīja ZD, par ko liecina Polijas Austrumu dimensijas ideja. Citiem vārdiem sakot, kā raksta Hiski Haukkala (*Hiski Haukkala*) gaidāmā ES paplašināšanās draudēja izmainīt ZD daudz lielākā mērā, nekā

---

³⁹⁰ Ziemeļi pretstatā dienvidiem ir kļuvuši par attīstības paraugu un populārās kultūras sastāvdaļu. Ziemeļi tādējādi kļūst par modernu telpu, kur tiek radītas idejas un kurā dzīvojošo cilvēku dzīves stils šķiet pievilcīgs vērotājiem, kas atrodas ārpus reģiona. Pretstatā agrākajam Ziemeļu attēlojumam, kur dominēja tumšie toņi, mūsdienās Ziemeļi tiek attēloti kā progresīvs reģions. Atsevišķos vēstures periodos Ziemeļos vairāk tiek saskatīta polārā diena, kas ilgāka nekā jebkur citur Eiropā, bet citos periodos Ziemeļi tiek interpretēti polārās nakts kategorijās kā vieta, kur cilvēku dzīve ir apgrūtināta un kur valda sasulums. Šobrīd Ziemeļi tiek uzskatīti par progresīvu vietu, par ko liecina gan tūrisma atrakciju pievilcība, gan ziemeļu dizains (Skandināvu dizains) u.c. pazīmes.

³⁹¹ Holm, U., Joenniemi, P. North, South and the Figure of Europe: Changing Relationships. COPRI Working paper nr. 11, Copenhagen, 2001.

visi iepriekšējie notikumi ap ZD rīcības plānu veidošanu.³⁹² Ceturtkārt, diskursīvās pieejas ietvaros tika atkārtoti uzsvērts, ka attiecībām starp ES un Krieviju ir jāveidojas kā sadarbībai starp līdzvērtīgiem partneriem. Par spīti šīm cerībām ES bieži ir tikusi kritizēta pavisam citādākas pieejas realizēšanā attiecībās ar Krieviju, kas parasti ir tikusi attēlota kā atšķirīga no ES, sniedzot norādi uz to, ka Krievijai vajadzētu pielāgoties un kļūt līdzīgākai ES. Citiem vārdiem sakot, līdzvērtīgas partnerības jēdziens apzīmē nevis pašreizējo situāciju, bet gan iespējamu situāciju, kas varētu izveidoties tajā gadījumā, ja Krievija pielāgosies un izpildīs ES prasības. Sergejs Prozorovs norāda uz to, ka šāda pieeja nevar tikt realizēta, jo Krievija tai nepiekrītīs un ka pielāgošanās procesam vajadzētu būt abpusējam.³⁹³

Papildus jau minētajiem argumentiem, kas apgrūtināja diskursīvi-normatīvās pieejas izmantošanu ZD gadījumā, ir jāpievieno vēl viens ne mazāk būtisks. Robežu nojaukšanas pieeja balstās uz apgalvojuma, ka Krievijai ir jābūt līdzvērtīgam partnerim un ka integrācijas procesi Eiropā nedrīkst radīt jaunas dalījuma līnijas, tādējādi atsvešinot Krieviju, taču rodas jautājums, vai Krievija ir un vai tā grib būt līdzvērtīgs partneris? Vai Krievija pret visām BJR valstīm izturas kā pret līdzvērtīgiem partneriem? Vai Krievija ir gatava atvērtības un robežu nojaukšanas diskursam? Kaļiņingradas gadījuma analīze norādīja uz to, ka gan Krievijai, gan ES ir grūtības ar šī diskursa pieņemšanu, tāpēc ZD gadījumā diskursīvās pieejas iespējas ir ierobežotas, jo politiskie aktieri šajā ģeogrāfiskajā telpā seko nevis vienam, bet dažādiem diskursiem.

Otrajā pētījumu grupā ietilpst darbi, kuros ir analizētas ZD praktiskas īstenošanas iespējas. Šajos darbos galvenais uzsvars tiek likts uz valstu interešu, politikas un finanšu instrumentu analīzi. Piemēram, Ozoliņa, 2000. gadā skaidrojot Somijas ZD iniciatīvas motivāciju, raksta, ka pastāv pieci būtiski iemesli, kāpēc šī valsts nāca klajā ar ZD iniciatīvu. Pirmkārt, ņemot vērā ES neskaidro politiku BJR, bija nepieciešams izveidot politiku, kurā tiktu apvienotas gan esošās kandidātvalstis Polija un Igaunija, topošās kandidātvalstis Lietuva un Latvija, kā arī Krievija. Otrkārt, Somija uzskatīja, ka ir nepieciešams attīstīt Eiropas ziemeļu daļas infrastruktūru, lai to sagatavotu gaidāmajam tranzīta un tirdzniecības plūsmu pieaugumam nākotnē. Treškārt, Somija bija ņēmusi vērā to, ka ES ir gatava piedalīties perspektīvu reģionu attīstīšanā, un tā

---

³⁹² Haukkala, H. Towards a Union of Dimensions. The effects of eastern enlargement on the Northern Dimension. FIIA report nr. 2, Kelsinki, 2002. 38. pp.

³⁹³ Prozorov, S. Understanding Conflict between Russia and the EU. Palgrave, Basingstoke, 2006.

Somija cerēja ES ziemeļu reģionam piesaistīt papildus līdzekļus. Ceturtkārt, Eiropas ziemeļos vēl joprojām drošības situācija bija neskaidra, ņemot vērā pastāvošo kodolieroču un militārā personāla koncentrāciju, tāpēc sadarbības saišu un tirdzniecības stiprināšana radītu fenomenu, kas ticis raksturots ar jēdzienu pozitīva ekonomiskā savstarpējā atkarība. Piektkārt, Somija bija jauna ES dalībvalsts, kas atradās Eiropas perifērijā, tāpēc tā centās nākt klajā ar savu iniciatīvu, lai piesaistītu ES uzmanību Eiropas ziemeļu reģionam, tādējādi palīdzot Somijai izkļūt no atrašanās perifērijā.³⁹⁴

Citas BJR valstis sākotnēji nebija tik ieinteresētas ZD iniciatīvā kā Somija, tomēr interešu sakritība un dienaskārtības atvērtība bija iemesli, kas ļāva Somijai iegūt pārējo reģiona valstu atbalstu. Tā kā ZD ir ES politika, tad tās nodibināšana nebūtu bijusi iespējama bez citu ES valstu atbalsta, un ir zināms, ka Somijas premjerministrs Pāvo Lipponens bija solījis Dienvideiropas valstīm, ka ZD politikas realizēšanai netiks izveidoti papildus fondi un institūcijas. Savukārt BJR valstu gadījumā katras valsts motivācija ir nedaudz atšķirīga. Lindela Fērlija raksta, ka Lietuvu piesaistīja iespēja, ka ZD ietvaros varētu tikt risināts Kaļiņingradas jautājums³⁹⁵. Bertels Herlins, raksturojot Dānijas ieinteresētību ZD politikā, ir rakstījis, ka tās pamatā ir trīs iemesli. Pirmkārt, Dānijai bija tuvas ZD iniciatīvas vērtības. Otrkārt, Dānija atbalstīja šīs iniciatīvas fokusēšanos uz Krieviju. Treškārt, Dānija uzskatīja, ka ZD varētu palīdzēt uzlabot jau pastāvošo sadarbības tīklu koordināciju reģionā.³⁹⁶

Raksturojot Zviedrijas interesi par ZD, Nikolā Katellani (*Nicola Catellani*) raksta, ka šī valsts atbalstīja Somijas iniciatīvu, taču tās priekšstats par reģionālo sadarbību vairākos aspektos bija atšķirīgs. Zviedrijas galvenās bažas bija par ES ietekmi uz reģionālo sadarbību, tāpēc tā centās panākt, lai Eiropas Komisija ciešāk sadarbotos ar reģionālajām organizācijām. Zviedrija atbalstīja principu, ka ZD realizācijai nav nepieciešama atsevišķa budžeta izveidošana un ka pievienoto vērtību ir iespējams sasniegt ar uzlabotas koordinācijas palīdzību starp ES politikām, valstu divpusējo sadarbību un starptautisko finanšu organizāciju iesaistīšanu. Viena no Zviedrijas prioritātēm bija vides aizsardzība, tāpēc 2001. gada Luksemburgas ārlietu ministru

---

³⁹⁴ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 216.-218. lpp.

³⁹⁵ Fairlie, L. Will the EU Use Northern Dimension to Solve its Kaliningrad Dilemma? COPRI Working paper nr. 21, Copenhagen, 1999.

³⁹⁶ Heurlin, B. Denmark and the Northern Dimension. DUPI Working papers nr. 11, Copenhagen, 1999. P. 9.

konferencē tā panāca ZD Vides partnerības izveidošanu.³⁹⁷ Lī Mailss (*Lee Miles*) raksta, ka Zviedrijas nostāja ZD jautājumā ir viegli savienojama ar Somijas uzskatiem, jo ZD nav pilnībā vienota politika, tāpēc tajā ir gan tēmas, kuru realizācija reģionālās organizācijas, piemēram, BJVP, nespēlē īpašu lomu, gan arī mīkstās drošības jautājumi, kuru risināšanā ZD var smelties pieredzi no reģionālo organizāciju sadarbības gaitā uzkrātās pieredzes.³⁹⁸ Ozoliņa par Latvijas nostāju ZD jautājumā raksta, ka Somijas iniciatīva tika uztverta ar bažām, jo sākotnēji tika uzskatīts, ka ZD apdraud Latvijas kā tranzīvalsts statusu. Ciešāku attiecību veidošanās starp Krieviju un Somiju, ja tās atbalstītu arī Eiropas Komisija, Latvijai draudētu ar tranzīta ieņēmumu samazināšanos.³⁹⁹ Par šī viedokļa pamatotību liecina arī Latvijas ārlietu ministrijas pārstāves Ivetas Šulcas uzstāšanās ZD jautājumiem veltītajā konferencē, kas pārsvarā tika veltīta Latvijas interešu izklāstam enerģētikas un transporta sektoros.⁴⁰⁰

Vācijas un Polijas iesaistīšanās ZD politikas veidošanā nav bijusi aktīva, jo šīs valstis ir diezgan attālinātas no reģiona, uz kuru tiek likts galvenais uzsvars. Turklāt Vācija ir bijusi aktīvāka ES–Krievijas partnerības veidošanā, nevis ZD, kas ir reģionāla iniciatīva, atbalstīšanā. Atsevišķos gadījumos Vācija ir aktīvi veidojusi divpusējās attiecības ar Krieviju, uzskatot, ka šāda pieeja ir produktīvāka, nekā ZD politikas atbalstīšana. Viens no ZD inovatīvajiem aspektiem bija partnervalstu uzaicināšana piedalīties diskusijās par ZD, tomēr, kā raksta Nikolā Katellani, Krievijas kandidātvalstu iesaistīšanās ZD veidošanas procesā ir bijusi ierobežota. Viens no galvenajiem iemesliem ir ES princips nepieļaut ārējo aktieru tiešu ietekmi uz lēmumu pieņemšanu. Krievija ir centusies ietekmēt ZD attīstību, taču pārsvarā tās interese ir aprobežojusies ar ES finansiālā atbalsta gaidīšanu.⁴⁰¹ Jau sākotnēji Krievija uzskatīja, ka ar ZD palīdzību varētu piesaistīt ES palīdzību tās ziemeļrietumu reģioniem. Tā kā atsevišķs finansu instruments netika izveidots, tad Krievijas attieksmi pret ZD sākotnēji

---

³⁹⁷ Catellani, N. Short and Long-Term Dynamics in the EU's Northern Dimension. COPRI Working paper nr. 41, Copenhagen, 2001. P. 13.-14.

³⁹⁸ Miles, L. Swedish Melodies and Finnish Overtones: Sweden and the Future Northern Dimension. Baltinfo nr. 81, Stockholm, 2006. P. 10.-11.

³⁹⁹ Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000. 216. lpp.

⁴⁰⁰ Šulca, I. Latvia's view of the ND. The Northern Dimension: An Assessment and Future Development. Lejiņš, A., Nackmayr, J.D (ed.). LĀI, Rīga, 2000.

⁴⁰¹ Catellani, N. Short and Long-Term Dynamics in the EU's Northern Dimension. COPRI Working paper nr. 41, Copenhagen, 2001. P. 15.-16.

raksturoja neizpratne par šīs politikas jēgu un pievienoto vērtību.⁴⁰² Kopumā var teikt, ka Krievijas attieksme bija pozitīva, taču nogaidoša.

Īpašu vietu ZD attīstībā ieņem diskusijas par atsevišķa fonda izveidošanas nepieciešamību un šīs politikas institucionalizāciju. Lai arī sākotnēji ZD izveidošana bija iespējama tikai pateicoties Somijas solījumiem neprasīt atsevišķa fonda izveidošanu ZD politikas realizācijai un necensties šo politiku institucionalizēt, tomēr ZD pastāvēšanas laikā ir pavadījušas pastāvīgas diskusijas par atsevišķa finanšu instrumenta radīšanu⁴⁰³ un politikas institucionalizēšanu.⁴⁰⁴ Tomēr līdz šim panākumi šajā jomā nav gūti. Tobias Etcolds (*Tobias Etzold*) raksta, ka ZD realizācija prasa labāku reģionālo organizāciju darba koordināciju, taču rodas jautājums, kā to vislabāk panākt. Viena no iespējām ir ZD sekretariāta radīšana, taču tā izveidošanas iespējas ir neskaidras, un viedokļi par tā izveidošanu dalās. Pirmkārt, nav skaidrs, vai šāds sekretariāts vispār būtu jāizveido. Otrkārt, ja tas tiktu izveidots, tad tā novietošana būtu problemātiska, jo interesi par ZD izrāda dažādas organizācijas. Viena iespēja ir izveidot pilnīgi jaunu sekretariātu. Otra iespēja ir to izveidot Eiropas Komisijas ietvaros, bet trešā iespēja ir to izveidot kādas jau pastāvošas reģionālās organizācijas ietvaros.⁴⁰⁵

ZD atsevišķa finanšu instrumenta izveidošanas jautājumā situācija ir daudz skaidrāka. Kā atzīmē Eiropas Komisijas Ārējo attiecību ģenerāldirektorāta pārstāvis Janoss Hermans, tad diskusija par atsevišķas budžeta līnijas piešķiršanu ZD projektu realizācijai notiek jau kopš deviņdesmito gadu beigām, tomēr ir jāsaprot, ka atsevišķa ZD fonda izveidošana nozīmētu to, ka mazāks līdzekļu daudzums varētu tikt novirzīts ZD prioritāšu realizācijai pa citiem ES kanāliem. Pēc ES paplašināšanās nepieciešamība pēc atsevišķa fonda izveidošanas ir vēl vairāk samazinājusies, un, tā kā

---

⁴⁰² Leshukov, I. Northern Dimension: Interests and Perceptions. The Northern Dimension: An Assessment and Future Development. Lejiņš, A., Nackmayr, J.D (ed.). LĀI, Rīga, 2000.

⁴⁰³ Tarja Kronberga uzskata, ka atsevišķa finanšu instrumenta neesamība ir apgrūtinājusi ZD prioritāšu realizāciju. Kronberg, T. Borders of the Northern Dimension. Northern Dimension in the Changing Europe. Northern Dimension Advisory Network, 2005. P. 14.-15.

⁴⁰⁴ Karls-Einārs Stalvants uzskata, ka labāka ES instrumentu koordinācija ir iespējama pie nosacījuma, ja ZD tiktu institucionalizēta, tomēr konkrēts institucionalizācijas plāns nav ticis piedāvāts. Stalvant, C.E. Northern Dimension. A Policy in Need of an Institution? BaltSeaNet semināra materiāls, Stokholma, 12.01.2001. Npublicēts materiāls. P. 8.

⁴⁰⁵ Etzold, T. Regional organisation and the future Northern Dimension: Challenges, opportunities and cooperation. Baltinfo nr. 78, Stockholm, 2006. P. 10.-11.

no ES viedokļa raugoties, ZD ir daļa no Savienības ārējām attiecībām, tad tās finansējumam ir jānāk no Eiropas Komisijas ārējo attiecību finanšu instrumentiem.⁴⁰⁶

7.4. ZD finansējums un rīcības plāni

Kā jau iepriekšējās lappusēs tika minēts, tad ZD rīcības plāni tiek īstenoti pastāvošo kontraktuālo attiecību, finanšu instrumentu un organizāciju ietvaros. Tomēr ir nepieciešams sniegt nedaudz sīkāku ieskatu ZD finansēšanā, lai redzētu, kā tas ir attīstījies laika gaitā. Līdz ar to šīs nodaļas uzdevums ir aplūkot ZD finansiālos aspektus un sniegt ieskatu abu ZD rīcības plānu realizācijā, salīdzinot šīs politikas prioritātes un to realizāciju praksē.

ZD finansēšanas instrumenti laika gaitā kopš pirmā rīcības plāna izveidošanas ir mainījušies, jo ir tikusi reformēta ES iekšējo un ārējo politiku finansēšanas sistēma kopumā. Eiropas Komisija, 1999. gadā veicot pārskatu par ES aktivitātēm Eiropas ziemeļu daļā, secināja, ka galvenie finanšu instrumenti, ar kuru palīdzību tiks veikta ZD ieviešana, būs INTERREG, PHARE un *Tacis*.⁴⁰⁷ Tika atzīts, ka gan cilvēkresursu, gan budžeta resursu ierobežotības apstākļos atsevišķa finanšu instrumenta izveidošana ZD politikas īstenošanai nebūtu lietderīga.⁴⁰⁸

Kopš 2000. gada, kad tika pieņemts pirmais ZD rīcības plāns, šī politika pārsvarā ir tikusi īstenota ar INTERREG un *Tacis* programmu palīdzību,⁴⁰⁹ un tas ir radījis lielas

---

⁴⁰⁶ Reinforcing Baltic Sea cooperation. Interview with Janos Herman, principal adviser for regional cooperation at the European Commission's directorate-general for external relations. Baltinfo nr. 79, Stockholm, 2006. P. 3.

⁴⁰⁷ INTERREG ir viens no struktūrfondu (ES reģionālās politikas) instrumentiem, kas ir ticis izveidots ar nolūku veicināt pārrobežu sadarbību gan starp ES dalībvalstīm, gan arī tajos reģionos, kur veidojas sadarbība starp ES valsti un ne-ES valsti. Tomēr ar INTERREG palīdzību var tikt finansētas tikai ES valsts pusē notiekošās aktivitātes, kas rada grūtības pārrobežu sadarbības projektu realizēšanā, piemēram, Somijas-Krievijas pierobežā. *Tacis* ir ES finanšu instruments, ar kura palīdzību tiek veicināta pāreja uz tirgus ekonomiku un demokrātiju ne-ES valstīs. ZD gadījumā *Tacis* bija nozīmīgākais finanšu instruments, ar kura palīdzību varēja finansēt Krievijas pusē notiekošos ZD projektus. PHARE programma bija galvenais ES finanšu instruments, ar kuru tika sniegta tehniskā un finansiālā palīdzība Centrāleiropas valstīm. Vēlāk PHARE tika izmantots, lai sagatavotu kandidātvalstis integrācijai ES. Kopš 2000. gada kandidātvalstīm bija pieejami vēl divi papildus finanšu instrumenti ISPA un SAPARD, kas tika izveidoti, lai sagatavotu tās dalībai ES. A Northern Dimension for the Policies of the Union. An Inventory of Current Activities. European Commission, Brussels, 1999. P. 3.-4.

⁴⁰⁸ A Northern Dimension for the Policies of the Union. An Inventory of Current Activities. European Commission, Brussels, 1999. P. 3.-4.

⁴⁰⁹ Lai arī daļa ZD mērķu bija saistīti ar kandidātvalstu sagatavošanu dalībai ES, tomēr šī darba autors uzskata, ka šāds ZD traktējums ir nepamatoti plašs, jo nav saprotams, kāpēc kandidātvalstu sagatavošana būtu jāuzskata par ZD politikas sastāvdaļu. ES paplašināšanās kā viens no nozīmīgākajiem ZD mērķiem ir tikusi uzsvērtā otrā ZD rīcības plāna veidošanas vadlīnijās. Guidelines for a new Action Plan. Presidency Conclusions on the Future of the Northern Dimension Policies of the European Union. Luxembourg, 21.10.2002. Npublicēts materiāls.

problēmas, jo tādējādi ir tikusi apgrūtināta pārrobežu projektu realizācija. Pārrobežu projekti ir viens no būtiskākajiem ZD komponentiem, kas ir vērsti uz to, lai veicinātu sadarbību starp Somijas un Krievijas pierobežas apgabaliem. Bija paredzēts, ka ZD pievienotā vērtība tiks radīta, uzlabojot ES instrumentu un politiku koordināciju ZD reģionā. Līdz ar to finanšu instrumentu savienošana bija viens no lielākajiem praktiskajiem izaicinājumiem, ar kuriem nācās saskarties šīs politikas realizācijas sākumposmā. Praktiskā līmenī grūtības ir izpaudušās tādējādi, ka projektu dalībniekiem ir nācies iesniegt divus atsevišķus projekta pieteikumus, kas tiek vērtēti pēc atšķirīgiem kritērijiem. INTERREG ir ES iekšējās politikas instruments, kas atrodas reģionālās politikas ietvaros, tad Tacis ir programma, ar kuras palīdzību ES realizē projektus ārpus tās robežām. Tā ir daļa no ES ārējo attiecību instrumentiem.⁴¹⁰

ZD finansējums tika mainīts pēc 2004. gada 1. maija, jo Baltijas valstis un Polija no kandidātvalstīm kļuva par dalībvalstīm. Tāpēc ZD finanšu instrumenti kopš 2004. gada ir tikai Tacis un INTERREG (mazākā mērā ZD finansēšanai tiek izmantoti vēl daži citi instrumenti, taču tie nav tik nozīmīgi). Tā kā 2004. gadā tika izveidota Eiropas kaimiņu politika (EKP), tad tika paredzēts, ka pašreizējās finanšu perspektīvas laikā (2007–2013) ZD tiek finansēta no Eiropas kaimiņu partnerības instrumenta (ENPI).⁴¹¹ 2006. gada novembrī tika pieņemti divi nozīmīgi un savstarpēji cieši saistīti dokumenti, kas noteiks ZD turpmāko attīstību. Pirmais ir ZD politikas ietvara dokuments, bet otrais – ZD politikas politiskā deklarācija. Tā kā šo dokumentu darbības laiks nav ierobežots atšķirībā no iepriekš realizētajiem ZD rīcības plāniem, tad konkrēti finanšu instrumenti tajos nav norādīti. Tomēr, tā kā ZD no ES politikas pārtop par kolektīvu ES, Krievijas, Norvēģijas un Islandes politiku, tad šajos dokumentos tiek nostiprināts arī kolektīvas finansiālās atbildības princips, proti, visiem ZD projektiem ir jātiek finansēti ar kopējiem spēkiem. Galvenais nosacījums ir kolektīvas atbildības uzņemšanās par šo politiku. To uzņemas ZD partneri (galvenokārt valstis un Eiropas Komisija) un starptautiskās un privātās finanšu institūcijas. ZD projektus turpmāk īsteno dažādi aktieri, un finansējums nāks no dažādiem avotiem, ieskaitot esošos un nākotnē izveidotos ES finanšu instrumentus un programmas, valstu budžetus, starptautiskās reģionālās organizācijas, starptautiskās finanšu institūcijas, reģionālās un vietējās publiskās institūcijas un citus aktierus (universitātes, NVO un privātā iniciatīva).

---

⁴¹⁰ A Guide to bringing INTERREG and Tacis funding together. European Commission, Brussels, 2001. P. 6.-7.

⁴¹¹ 2004 Annual Progress Report on the Implementation of the Northern Dimension Action Plan. European Commission, Brussels, 2005. P. 5.

Apzinoties, ka finansējuma avotu daudzveidība varētu radīt problēmas projektu realizācijas stadijā, ZD partneri apņemas darīt visu iespējamo, lai kopīgiem spēkiem risinātu šīs grūtības.⁴¹² Tomēr ir paredzēts, ka 2007.–2013. gada finanšu perspektīvas ietvaros pārsvarā ZD aktivitātes (vismaz no ES puses) tiks finansētas caur ENPI.⁴¹³

ZD rīcības plāni ir dokumenti, kuros līdz šim ir tikušas noteiktas šīs politikas prioritātes. Eiropas Komisija, izstrādājot ZD pirmo rīcības plānu laikam no 2000. līdz 2003. gadam, pieturējās pie principa, ka ZD ģeogrāfiskajam pārklājumam nevajadzētu būt strikti ierobežotam. Šis princips vēlāk ļāva ZD iekļaut arī Arktisko sadarbību. ZD pirmajā Rīcības plānā īpaši tika izceltas šādas jaunās politikas prioritātes, kuru ietvaros, pēc Eiropas Komisijas viedokļa, bija vislielākās iespējas sasniegt augstāku pievienoto vērtību: kodoldrošība un radioaktīvo atkritumu uzglabāšana; sadarbība enerģētikas sektorā; transporta un robežu šķērsošanas infrastruktūras uzlabošana; sadarbība tieslietās un iekšlietās; atbalsts uzņēmējdarbībai un investīciju vides uzlabošana; atbalsts sabiedrības veselības un sociālās administrācijas programmām; telekomunikāciju un informācijas tehnoloģiju pieejas uzlabošanai; cilvēkresursu attīstība; atbalsts Arktisko apgabalu pamatiedzīvotāju dzīvesveida saglabāšanai,; Kaļiņingrada.⁴¹⁴ ES Feiras galotņu sanāksmē par pašām nozīmīgākajām prioritātēm tika atzīta vides aizsardzība, kodoldrošības jautājumi, cīņa ar pārrobežu noziedzību un Kaļiņingrada. Ja lielākā daļa politikas prioritāšu ir attiecināmas uz visu reģionu kopumā, tad Kaļiņingrada un vēlāk arī Arktiskā sadarbība kļuva par ģeogrāfiskajām prioritātēm, kurās sadarbība nepieciešama vairākos sektoros vienlaicīgi.

Ja pirmajā rīcības plānā bija ietverts ļoti plašs prioritāšu loks, kas liecināja par to, ka ZD politika vēl tikai atradās veidošanās stadijā, tad otrā rīcības plāna sagatavošanas posmā Eiropas Komisija ieteica prioritāro jautājumu loku sašaurināt un koncentrēties uz atsevišķiem jautājumiem, kuru realizācijas gaitā varētu tikt sasniegta vislielākā pievienotā vērtība. Otrajā rīcības plānā tika izcelti pieci prioritārie sektori: ekonomika, uzņēmējdarbība un infrastruktūra; cilvēkresursi, izglītība, atbalsts zinātnei un veselība;

---

⁴¹² Northern Dimension Policy Framework Document. European Commission, Brussels, 2006. Npublicēts materiāls. P. 8.

⁴¹³ ENPI pilnībā aizstās Tacis un INTERREG programmas, taču arī nākotnē pastāvēs iespēja piesaistīt ZD līdzekļus no citām ES programmām, piemēram, pētniecības projektiem. Pārmaiņas ZD finansējumā no ES puses nenozīmē, ka mazināsies citu partneru sniegtā finansiālā ieguldījuma loma. The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 22.

⁴¹⁴ Action Plan for the Northern Dimension with external and cross-border policies of the European Union 2000-2003. European Commission, Brussels, 2000.

vides aizsardzība, kodoldrošība un dabas resursi; pārrobežu sadarbība un reģionālā attīstība; sadarbība tieslietās un iekšlietās.⁴¹⁵ Samērā brīvi formulētās prioritātes vienlaicīgi ir gan ZD spēks, gan vājums, jo nekonkrētais formulējums un mērķi ļauj iespēju katrai valstij saskatīt ZD ietvaros kaut ko savām interesēm atbilstošu, taču vienlaicīgi ZD arī zaudē savu vērtību, jo tās vājā institucionalizācija un uzsvars uz pievienotās vērtības sasniegšanu ar jau esošo finanšu instrumentu palīdzību un privātā finansējuma piesaistīšanu kļūst par problēmu, jo faktiski ZD vismaz līdzšinējā Eiropas Komisijas izpratnē aprobežojas ar dažādu projektu realizēšanu Krievijas ziemeļrietumu apgabalos.⁴¹⁶ Līdz ar to sākotnējais ZD uzstādījums, ka ar šīs politikas palīdzību tiktu panākta lielāka pozitīvā savstarpējā atkarība starp reģiona valstīm, kā rezultātā reģionā palielinātos drošība un stabilitāte, tiktu veiktas demokrātiskas reformas un panākta ilgspējīga attīstība Eiropas ziemeļos, ir ticis sasniegts tikai daļēji, jo abu ZD rīcības plānu realizācijas laikā Krievija noteikti nav kļuvusi demokrātiskāka. Noticis ir tieši pretējais. Savukārt, ar pārējo ZD mērķu sasniegšanu nav skaidrs, vai to īstenošanā lielāku ieguldījumu ir devusi ZD, citas ES politikas vai arī pavisam citi aktieri, nemaz nerunājot par to, ka ES ZD ietekmi ir grūti nošķirt no cita veida un citu ES politiku ietekmes. Var secināt, ka ilgtermiņa vīzija, kas bija iekļauta ZD veidošanas sākumstadijā, ir tikusi izšķēdināta un saskaldīta savstarpēji nesaistītos projektos, kuru realizācija kopumā nav sekmējusi sākotnējo ZD mērķu sasniegšanu.

Pēc 2004. gada ES paplašināšanās varēja prognozēt, ka tālākā ZD attīstība būs atkarīga no tā, cik veiksmīgi ZD tiks piemērota jaunajai starptautiskajai realitātei, kas ir izveidojusies Eiropas ziemeļu daļā, no tā, kā ZD tiks savienota ar citiem ES-Krievijas attiecību aspektiem (*četras telpas un ceļa karte*⁴¹⁷), kā arī no tā, cik veiksmīgi ES spēš līdzsvarot vērtības, uz kurām ES ir balstīta, ar interesēm, jo pretējā gadījumā ES ZD kļūst par instrumentu, ar kura palīdzību tiek attīstīti Krievijas ziemeļrietumu reģioni laikā, kad federālās varas līmenī norisinās varas vertikāles nostiprināšana, masu saziņas līdzekļu cenzūra, nevalstisko organizāciju brīvības ierobežošana, turpinās terorisma apkarošanas operācija Čečenijā un citas tendences, kas liecina par Krievijas atkāpšanos

⁴¹⁵ The Second Northern Dimension Action Plan 2004-6. European Commission, Brussels, 2003.

⁴¹⁶ Nedaudz cita projektu finansēšanas izpratne ir Eiropas Komisijai, kas bieži vien zem ZD „virsraksta” paliek apakšā visus savus ZD ģeogrāfiskajā telpā realizētos projektus.

⁴¹⁷ Jaunais ZD plāns paredz, ka ZD kļūs par Krievijas-ES sadarbības mehānismu, īpašu uzmanību pievēršot Krievijas ziemeļrietumu reģioniem. Faktiski ZD kļūst par ES un Krievijas kopējo telpu izpaušmi reģionālā mērogā. Tomēr Ziemeļvalstis vēlētos, lai ZD nekļūst tikai par ES-Krievijas sadarbības mehānismu, jo tai vajadzētu aptvert arī visu BJR kopumā, īpašu uzmanību veltot arktisko reģionu problēmām. Excerpts from Roundtable on Northern Dimension. Danish Parliament. Copenhagen, 30.01.2006. Npublicēts materiāls.

no rietumos pieņemtajiem demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšanas principiem. Līdz šim ZD ir bijusi nodalīta no augstās politikas, tāpēc būtu pienācis laiks ZD kā būtisku ES–Krievijas attiecību elementu savienot ar citiem abu pušu attiecību komponentiem. Līdzīga rakstura ieteikumi parādījās ZD vadlīnijās, uz kurām vajadzētu balstīties, veidojot ZD politiku pēc 2007. gada.

Interesanti, ka vadlīnijās parādās ieteikums iekļaut ZD arī Baltkrieviju, kas zināmā mērā ļautu ZD smaguma centru pārvietot nedaudz uz dienvidiem, paaugstinot arī Latvijas, Lietuvas un Polijas interesi par ZD.⁴¹⁸ Šim ieteikumam, ja tas nākotnē tiks realizēts, varētu būt tālejošas sekas, jo līdz ar ES paplašināšanos parādījās ieceres par ES Austrumu dimensijas izveidošanu, kas vēl līdz šim nav piepildījušās. Vai priekšlikums iekļaut Baltkrieviju ZD liecina par atteikšanos no Austrumu dimensijas idejas? Vai Baltkrievijas iespējamā iekļaušana (vismaz ekspertu līmenī) ZD nozīmētu to, ka ES atsakās no aktīvas iesaistīšanās, piemēram, Moldovā? Tas nozīmētu, ka Austrumu dimensija netiktu izveidota, bet EKP ietvaros šīm valstīm netiktu pievērsta pienācīga vērība, jo prioritāras ir pavisam citas valstis citos reģionos. Tiesa gan, ZD fokusēšanās uz Krieviju un jaunu valstu iekļaušana šajā iniciatīvā jau ir radījusi situāciju, kad vairāki BJVP sadarbības partneri dažādu apsvērumu dēļ neizrādīja interesi par piedalīšanos jaunā ZD politiskā ietvara dokumenta izstrādē.⁴¹⁹

Jāatzīmē, ka ZD politikas turpināšanās pēc 2006. gada beigām nemaz nebija pašsaprotama, taču, pateicoties Krievijai un Somijai tā netika pārtraukta, turklāt tika uzsāktas sarunas par jaunu dokumentu un plāni izstrādi.⁴²⁰ ZD politiskā ietvara dokuments iezīmē krasu pagriezienu šīs politikas attīstībā. Tam ir vismaz trīs iemesli. Pirmkārt, ZD kļūst par ES, Krievijas, Norvēģijas un Islandes kopējo politiku. Klaiivs Ārčers (*Clive Archer*) un Tobiass Etcolds raksta, ka līdz 2006. gada beigām ZD bija ES politika, taču, sākot ar 2007. gadu, tā kļūst par vairāku pušu kopīgu politiku, kur ES ir tikai viens no aktieriem.⁴²¹ Otrkārt, atšķirībā no iepriekšējiem rīcības plāniem jaunais politikas ietvara dokuments ir pieņemts uz nenoteiktu laiku, tādējādi izvairoties no nepieciešamības ik pēc dažiem gadiem gatavot jaunus rīcības plānus un katru gadu

---

⁴¹⁸ Guidelines for the Development of a Political Declaration and a Policy Framework Document for the Northern Dimension Policy from 2007. European Commission, Brussels, 2005.

⁴¹⁹ Schwartz, P. CBSS Survey on the Northern Dimension Beyond 2006. CBSS, Stockholm, 31.03.2006.

⁴²⁰ Archer, C., Etcold, T. The EU's Northern Dimension and its Future: tool, fuel or Northern gruel? *Baltic Economic Trends* nr. 2, Riga, 2006. P. 38.

⁴²¹ Turpat, P. 35.

gatavot atskaites par paveikto. Protams, šajā dokumentā ir atstāta iespēja to periodiski pārskatīt un atjaunot, taču tā kā pašreizējais organizacionālās piederības izkārtojums tuvākajā laikā visticamāk nemainīsies, tad nepieciešamība pārskatīt ZD politiskā ietvara dokumentu tik drīz neradīsies. Treškārt, šis dokuments paredz ZD smaguma centra pārvietošanos uz ziemeļiem. Jau iepriekšējos ir ticis atzīmēts, ka ZD ir fokusēta uz Krievijas ziemeļrietumu reģioniem,⁴²² taču jaunajā politiskā ietvara dokumentā tas ir pateikts skaidri un nepārprotami. Lai arī sākotnēji tiek paziņots, ka ZD politikas noteiktās ģeogrāfiskās robežas nemainās, tomēr jau nākamajā paragrāfā tiek atzīts, ka ZD ietvaros prioritāte Krievijas ziemeļrietumu reģioni, kuros pastāvošajām iespējām un ierobežojumiem ir milzīga ietekme uz visu ZD aptverto ģeogrāfisko telpu.⁴²³

Tomēr patiesībā jaunais ZD politiskā ietvara dokuments iet daudz tālāk par vienkāršu koncentrēšanos uz Krievijas ziemeļrietumu apgabaliem, jo tajā ir rakstīts, ka ZD kļūst par ES–Krievijas četru kopējo telpu projekta reģionālo izpausmi. Lai arī šajā dokumentā tiek sniegtas gan norādes uz to, ka Baltijas jūra turpina būt par ZD prioritāti, gan uz to, ka iesaistītās puses turpinās risināt Eiropas ziemeļu reģionu specifiskās problēmas, tomēr kopumā ir skaidrs, ka par ZD kodolu kļūst pārrobežu sadarbība ar Krievijas ziemeļrietumu reģioniem. Par to liecina arī izvirzītās sadarbības prioritātes – ekonomiskā sadarbība; sadarbība tieslietu un iekšlietu jomā; ārējā drošība (civilo krīžu risināšana); pētniecība, izglītība un kultūra; vides jautājumi, kodoldrošība un dabas resursi; sociālā labklājība un veselības aprūpe. Par to, ka lielākā daļa no šīm prioritātēm ir tiešs ES un Krievijas četru kopējo telpu projekta atspoguļojums, liecina tas, ka paragrāfa sākumā, kur pēc tam tiek nosauktas ZD prioritātes, tiek dota norāde uz paragrāfu, kur bija rakstīts, ka ZD ir četru telpu reģionāla izpausme.⁴²⁴ Var secināt, ka ZD politikas meklējumu laiks ir beidzies un ka tā ir nostabilizējusies Eiropas ziemeļos, kur tā turpmāk kalpos par instrumentu ES-Krievijas pārrobežu sadarbības realizācijai. Šo attīstību ZD prioritāšu veidā var aplūkot 19. tabulā (atrodas nākamajā lappusē), kur ir atainota ZD prioritāro sektoru attīstība laikā no pirmā rīcības plāna līdz politiskā ietvara dokumenta izstrādei. Informācija liecina par to, ka ZD prioritāšu sarakstam skaitliskā izteiksmē, tāpat kā tās ģeogrāfiskajam pārklājumam, ir bijusi tendence sašaurināties. Tomēr prioritāšu sarakstā notikušās pārmaiņas ir mānīgas, jo galvenā

---

⁴²² 2005 Annual Progress Report on the Implementation of the Northern Dimension Action Plan. European Commission, Brussels, 2006. P. 4.

⁴²³ Northern Dimension Policy Framework Document. European Commission, Brussels, 2006. Nerepublicēts materiāls. P. 1.

⁴²⁴ Turpat, P. 5.

sašaurināšanās tomēr ir notikusi ģeogrāfiskā izteiksmē.

Nākotnē ir sagaidāms, ka ZD politika sašaurināsies arī dalībnieku interešu un (nenovēršami) arī skaita ziņā. Jaunā ZD politiskā ietvara dokumenta izstrādes procesā jau bija pamanāma partneru intereses mazināšanās par šo politiku, tāpēc skaidri definēta ģeogrāfiskā prioritāte – Krievijas ziemeļrietumu reģioni – vēl vairāk sekmēs partneru skepsi. ZD politikas sašaurināšanās jau ir atstājusi zināmu iespaidu uz pētnieku interesi par to. Piemēram, somu pētniece Hiski Haukala raksta, ka ZD ir nozudusi no pētniecisko un politisko diskusiju dienaskārtības un ka daudzu ZD aptverto partneru interese, kas jau sākotnēji nebija liela, ir vēl vairāk samazinājusies.⁴²⁵ Var secināt, ka nozīmīgākā ir bijusi ZD ģeogrāfiskā centra pārbīde, nevis pārmaiņas dienaskārtībā, kas ir izraisījusi ZD pakāpenisku atkāpšanos no reģiona valstu un citu reģiona aktieru dienaskārtības.

19. tabula. ZD politikas prioritātes abos rīcības plānos un politiskā ietvara dokumentā

Pirmā ZD rīcības plāna prioritātes	Otrā ZD rīcības plāna prioritātes	ZD politiskā ietvara dokumenta prioritātes
Kodoldrošība un radioaktīvo atkritumu uzglabāšana Sadarbība enerģētikas sektorā Transporta un robežu šķērsošanas infrastruktūras uzlabošana Sadarbība tieslietās un iekšlietās Atbalsts uzņēmējdarbībai un investīciju vides uzlabošana Atbalsts sabiedrības veselības un sociālās administrācijas programmām Telekomunikāciju un informācijas tehnoloģiju pieejas uzlabošana Cilvēkresursu attīstība Atbalsts Arktisko apgabalu pamatiedzīvotāju dzīvesveida saglabāšanai Kaļiņingradas apgabals	Ekonomika, uzņēmējdarbība un infrastruktūra Cilvēkresursi, izglītība, atbalsts zinātnei un veselībai Vides aizsardzība, kodoldrošība un dabas resursi Pārrobežu sadarbība un reģionālā attīstība Sadarbība tieslietās un iekšlietās Atbalsts Arktisko apgabalu pamatiedzīvotāju dzīvesveida saglabāšanai Kaļiņingradas apgabals	Ekonomiskā sadarbība Sadarbība tieslietu un iekšlietu jomā Ārējā drošība un civilo krīžu risināšana Pētniecība, izglītība un kultūra Vides jautājumi, kodoldrošība un dabas resursi Sociālā labklājība un veselības aprūpe

Vai ZD ir pilnībā aizgājusi no BJR? Uz šo jautājumu pagaidām ir grūti sniegt precīzu atbildi. Raugoties no prioritāšu viedokļa, kur ZD kļūst par ES un Krievijas ciešākas sadarbības reģionālo izpausmi, varētu secināt, ka šī politika attālinās no Baltijas jūras.

⁴²⁵ Haukkala, H. Where have all the flowers gone? Northern Dimension in the Changing Europe. Northern Dimension Advisory Network, 2004. P. 26.-28.

Tomēr ZD centrā atrodas ne tikai prioritātes, bet arī partnerības. Šīs politikas ietvaros ir tikušas izveidotas divas partnerības: ZD Vides partnerība (NDEP) un ZD Sabiedrības veselības un sociālās labklājības partnerība (NDPHS). NDEP tika izveidota 2001. gadā, bet NDPHS tika izveidota divus gadus vēlāk. NDEP ietvaros tiek īstenoti vides aizsardzības un kodoldrošības projekti, lai risinātu akūto vides apdraudējumu Krievijas ziemeļrietumu rajonā.⁴²⁶ Kā raksta Erkki Tuomioja, tad NDEP atbalsta fondam ir izdevies piesaistīt partneru ziedojumu veidā aptuveni 225 miljonus eiro, ar kuru palīdzību ir tikuši uzsākti daudzi projekti, kas vērsti uz apkārtējās vides kvalitātes uzlabošanu un kodoldrošības risku mazināšanu. Partneru ziedojumi nav primārais NDEP projektu realizācijas finansiālais avots. Tie ir tikai līdzekļi, kas nepieciešami lielāku projektu uzsākšanai. Pārsvarā projekti tiek realizēti ar starptautisko finanšu institūciju līdzdalību, un finansējums tiek iegūts aizņēmumu veidā. Kopējā NDEP ietvaros realizēto projektu vērtība tiek lēsta aptuveni divu miljardu eiro apmērā.⁴²⁷ Pie lielākajiem projektiem pieskaitāma notekūdeņu attīrīšanas iekārtu izbūve Sanktpēterburgā (attiecīgi 189 un 90 miljoni eiro) un notekūdeņu attīrīšanas sistēmu izbūve vairākās Ļeņingradas apgabala pilsētās (23,3 miljoni eiro), kā arī vairāki projekti (katrs vismaz 1 miliona eiro vērtībā) Krievijas ziemeļrietumu apgabala kodoldrošības uzlabošanai.⁴²⁸

NDPHS mērķis ir koordinēt daudzos BJR valstu realizētos projektus, kas vērsti uz sabiedrības veselības uzlabošanu. Partnerības mērķis ir uzlabot sabiedrības veselību Eiropas ziemeļu daļā, popularizējot veselīgu dzīvesveidu, apkarojot slimību izplatību un veicinot veselības aprūpes un sociālo dienestu sadarbību reģionā. Jāatzīmē, ka NDPHS dalībnieki ir ne tikai BJR valstis, bet arī starptautiskās organizācijas un vairākas valstis, kas atrodas ārpus BJR ģeogrāfiskās telpas. Līdz šim nozīmīgākais pasākums partnerības ietvaros ir plaša apmēra HIV/AIDS pētniecības projekta veikšana Krievijas ziemeļrietumos, un galvenā pievienotā vērtība NDPHS ietvaros ir informācijas apmaiņa starp speciālistiem un kopēju rekomendāciju izstrādāšana.⁴²⁹ NDPHS ir viena no divām izveidotajām ZD partnerībām, tomēr jaunajā politiskā ietvara dokumentā tā nav tikusi pieminēta, kamēr NDEP ir izpelnījies plašu

---

⁴²⁶ Tassinari, F. The Euroean Sea: Lessons from the Baltic Sea Region for Security and Cooperation in the European Neighborhood. *Journal of Baltic Studies*, 36:4, Association for Advancement of Baltic Studies, 2007. P. 394.

⁴²⁷ Tuomioja, E. The role of the Northern Dimension in the Baltic Sea cooperation. *Baltic Rim Economies* nr. 5, Turku, 2006. P. 5.

⁴²⁸ The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls. P. 23.-29.

⁴²⁹ Turpat, P. 30.

uzmanību kā efektīvākais projektu īstenošanas modelis.⁴³⁰ Tas liecina, ka ZD ietvaros ir atstāta viena partnerība kā reģionālās sadarbības paraugs, kura projektu lielākā daļa tiek realizēta Krievijas ziemeļrietumos, kamēr plašāka partnerība, kuras centrā varētu atrasties viss BJR, ir izņemta no politiskā ietvara dokumenta. Tas liecina, ka ZD politiskais un ģeogrāfiskais centrs ir attālinājies no Baltijas jūras, tāpēc tās iespējas veicināt reģionalizācijas un integrācijas procesus BJR ir samazinājušās.

7.5. Reģionalizācija un integrācija ZD – kopsavilkums

Nodaļas sākumā jau tika atzīmēts, ka par integrāciju ZD gadījumā liecinātu tādas pazīmes kā kopēju politiku veidošanās, lojalitāšu un politisko aktivitāšu pārbīde centra virzienā, sadarbības dominēšana pār konfliktiem un BJR iekšpasaulas nodalīšana no ārpasaulas. Par reģionalizāciju liecinātu atvērtība reģiona nostājas formulēšanas procesā, zems formalizācijas līmenis politikas veidošanas stadijā, elastīgākas pieejas veidošana Eiropas ziemeļrietumu reģionam un ZD atvērtais raksturs, kas izpaustos kā reģiona robežu paplašināšana un atvērtība jauniem sadarbības piedāvājumiem un jaunu aktieru līdzdalībai. Jau sākotnēji tika atzīts, ka integrācijas un reģionalizācijas tendences ir jāaplūko BJR ietvaros kā reakcija uz ZD politiku, jo tā ir ES realizētās politikas sastāvdaļa, kamēr šī darba uzdevums tomēr ir aplūkot integrāciju un reģionalizāciju BJR ietvaros. ZD kā reizē iekšēja un ārēja spēlētāja (ES) realizēta politika tika aplūkota no tā viedokļa, kā tā ietekmē reģionālo sadarbību, proti, vai reģions tās ietekmē kļūst integrētāks vai arī reģionālā sadarbība vairāk atbilst reģionalizācijas pazīmēm. Citiem vārdiem sakot, analīzes galvenais uzdevums bija aplūkot to, kā ZD ietekmē reģionālo sadarbību un vai līdzšinējā līdzšinējā ZD attīstība liecina par reģionalizāciju vai integrāciju.

Veiktās analīzes rezultātā var secināt, ka dažas pazīmes liecina par ZD radītu integrāciju, citas liecina par reģionalizāciju, bet vēl citas liecina par to, ka ZD virzās prom no BJR un pamazām tiek marginalizēta. Par integrāciju liecina tas, ka reģiona ietvaros tika izveidota kopēja politika. Tīri formāli tā kļuva par ES kopējo politiku, taču tās izveidošana bija iespējama, tikai pateicoties BJR valstu (jo īpaši Somijas) aktivitātei. Politikas sākotnējais pārklājums lielā mērā sakrita ar reģiona robežām, tāpēc pastāvēja iespēja, ka tā kļūtu par instrumentu reģiona ietvaros pastāvošo barjeru nojaukšanai, tādējādi integrējot reģionu. Tomēr politikas veidošanas procesā BJR

---

⁴³⁰ Northern Dimension Policy Framework Document. European Commission, Brussels, 2006. Nerepublicēts materiāls. P. 7.

valstīm nācās piekāpties un atzīt ES dienvidu dalībvalstu intereses, atsakoties no ZD institucionalizācijas un atsevišķa finanšu instrumenta radīšanas iespējām. Tas apliecina BJR sadarbības atkarību no plašākiem ES ietvaros notiekošajiem procesiem. Lai arī ZD sākotnējā iecerē var saskatīt integrācijas pazīmes, tomēr šīs iniciatīvas neskaidri definētās ģeogrāfiskās robežas atbilst reģionalizācijas modelim, jo politiskās iniciatīvas (reģiona) robežas bija ļoti neskaidras attiecībā uz iekšpasaules/ārpasaules dalījumu, un var apgalvot, ka sākotnēji bija iecerēts veidot ZD kā atvērtu politiku, pilnīgi apzināti vispār izvairoties no iekšpasaules/ārpasaules robežu noteikšanas.

Zināmā mērā par integrāciju liecina tas, ka ZD politika tika nodota Eiropas Komisijas rīcībā, kā rezultātā varētu notikt pakāpeniska reģiona politisko aktieru lojalitāšu un politisko aktivitāšu pārbīdīšana centra (Briseles) virzienā, tomēr šāda integrācijas izpratne ir atšķirīga no šī darba ietvaros lietotās, kur reģionalizācijas un integrācijas procesi tiek aplūkoti BJR, nevis ES ietvaros. Ir saprotams, ka politikas nodošana Eiropas Komisijas rīcībā varēja sekmēt ES, nevis BJR integrāciju. Protams, pastāvēja iespēja, ka šīs politikas veidošanas procesā reģionālā sadarbība varētu tikt stiprināta. Joenniemi rakstītais par Ziemeļu veidošanu ar ZD palīdzību gan diskursa, gan praktiskā līmenī ir pierādījums tam, ka šāda iespēja tika apsvērta, tomēr ES politikas procesa īpatnības un BJR valstu dažādā ieinteresētības pakāpe bija par iemeslu tam, ka jau sākotnēji ZD neizdevās apvienot reģiona valstis. Arī vēlākajā laikā tas nenotika, neraugoties uz to, ka reģionālās organizācijas tika minētas kā viens no nozīmīgākajiem aktieriem ZD saturiskās papildīšanas procesā. Pirmajos pastāvēšanas gados reģionālās organizācijas bija diezgan vāji partneri, bet vēlākajos gados daļa valstu bija zaudējušas interesi par ZD, un tāpēc reģionālo organizāciju kā BJVP ieguldījums ZD veidošanā nebija tik liels, lai sekmētu reģiona integrāciju.

ZD kontekstā sadarbība dominēja pār konfliktiem, taču galvenokārt tam par iemeslu bija šīs politikas neskaidrais un nepretrunīgais raksturs. Turklāt šī nebūt nav spēcīgākā integrācijas pazīme, tāpēc, lai arī ZD gadījumā ir novērojamas vairākas integrācijas pazīmes, nākas secināt, ka ZD nav kalpojusi par BJR integrāciju veicinošu elementu. Var secināt, ka ZD nav būtiski veicinājusi BJR saliedētību, jo šī politika pēdējos gados ir tikusi nostumta malā, par ko liecina tas, ka reģiona valstu interese par to ir ļoti nevienmērīga, turklāt pārsvarā valstu interese par ZD mazinās. Jāatzīmē arī tas, ka ZD veidošanās un realizācija nav bijusi īpaši mērķtiecīga, ko uzskatāmi parāda realizēto

projektu saraksts. ZD līdzšinējā realizācija liecina par to, ka ZD ir kalpojusi nevis par ietvaru politisko veidošanai un prioritāšu definēšanai, bet gan par ietvaru jau gatavu projektu realizācijai.

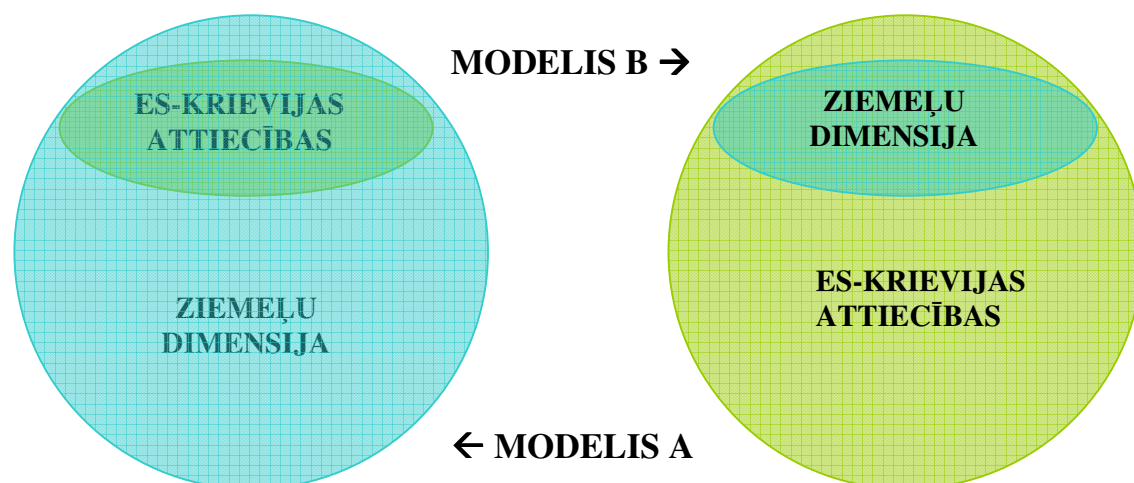
Izvērtējot reģionalizācijas pazīmes, kas tika pārbaudītas ZD gadījumā, nākas secināt, ka tās nav viennozīmīgi interpretējamās, un tās pavisam noteikti nav bijušas konsekventas. Reģiona atvērtība kā reģionalizācijas pazīme ir parādījusies ļoti neviennozīmīgi. No vienas puses, reģiona robežas nav tikušas skaidri definētas, kas neapšaubāmi liecina par atvērtību. Arī mūsdienās ZD iniciatīva ir atvērta, piemēram, Baltkrievijai, ja šajā valstī notiktu politiskas pārmaiņas. Turklāt ZD ir bijusi atvērta gan valstīm, gan reģionālajām organizācijām, gan citiem politiskajiem un ekonomiskajiem aktieriem, kas ir centušies to saturiski piepildīt un uzlabot. Taču šī pazīme ir parādījusies pēdējos gados, jo ZD politikas sākumposmā tās atvērtība bija daudz mazāka, par ko liecina Krievijas, Polijas un Baltijas valstu ierobežotās iespējas piedalīties šīs politikas veidošanas procesā. Šie ierobežojumi izskaidrojami ar ES nevēlēšanos ļaut ārējiem aktieriem ietekmēt politisko lēmumu pieņemšanu un politiku formulēšanu.

ZD gadījums ir licis ES izveidot elastīgāku pieeju politikas realizācijā, par ko liecina nepieciešamība padarīt iekšējos un ārējos politikas instrumentus saskanīgākus, jo pretējā gadījumā būtu ļoti sarežģīti realizēt pārrobežu sadarbības projektus. Var apgalvot, ka ES pieeja Ziemeļeiropai ir kļuvusi atvērtāka, pateicoties pārrobežu sadarbības veicināšanai, taču šī reģionalizācijas pazīme vairāk uzskatāma par ES, nevis BJR reģionalizāciju. Arī sadarbība ar daudzajām reģionālajām organizācijām ZD veidošanas procesā neapšaubāmi ir bagātinājusi ES (Eiropas Komisijas) prasmis sadarboties ar dažādu līmeņu aktieriem, proti, attiecību formalizācijas līmenis ir bijis diezgan zems, jo ZD apspriešanā un veidošanā ir piedalījušies visdažādākie aktieri, un diskusijas par politikas tālāko virzību ir notikušas dažādos forumos. No šāda viedokļa raugoties, BJR aktieriem ir izdevies pārveidot Eiropas Komisijas pieeju šim reģionam, kas sākotnēji bija vērsta no augšas uz leju.

Tomēr ZD iespējas veicināt integrācijas un reģionalizācijas procesus BJR ir izrādījušās ierobežotas, jo ir mainījušies šīs politikas *de facto* ģeogrāfiskie uzsvāri. Galvenais iemesls tam, kāpēc ZD nekļuva par instrumentu, ar kura palīdzību varētu tikt stiprināta BJR sadarbība, ir tās uzsvāra pakāpeniska pārvietošanās uz ziemeļiem. 7. attēlā (attēls

atrodas nākamajā lappusē) ir atainots iemesls, kāpēc ZD nekļuva par BJR apvienojošu politiku. Neraugoties uz to, ka sākotnēji ZD iniciatīvā labi pamanāmas bija Somijas intereses, tās neskaidrais formulējums ļāva ikvienai reģiona valstij atrast tajā kaut ko sev. Politikas saturiskās papildīšanas stadijā pamazām ZD smaguma centrs sāka pārvietoties uz ziemeļiem Somijas, Krievijas, Zviedrijas un Norvēģijas ziemeļu reģionu virzienā. Šo virzību vēl vairāk pastiprina reģiona pieaugošā ģeostatēģiskā nozīme. Tādējādi mazinājās BJR dienvidu daļas valstu interese par ZD. Plašākajā traktējumā ZD tika uzskatīta par ES politiku summu BJR, un tas ir pārāk plašs skatījums, lai sekmētu reģiona valstu sadarbību.

7. attēls. ZD un ES–Krievijas partnerības attiecības

Savukārt šaurākajā traktējumā ZD ir kļuvusi par instrumentu pārrobežu sadarbības veicināšanai ar Krievijas ziemeļrietumu reģioniem, kas faktiski nozīmē to, ka BEAC nozīme ZD veidošanā ir lielāka par BJVP lomu, taču, no BJR sadarbības viedokļa raugoties, šo reģionālo organizāciju nozīme ir tieši pretēja, jo BJVP ir visas reģiona valstis apvienojoša organizācija, kamēr BEAC apvieno tikai tās valstis, kas atrodas Barenca jūras reģionā. Arī pašreizējā ZD dienaskārtība nedod iespēju stiprināt reģionālās sadarbības organizācijas BJR ietvaros, jo ZD ir kļuvusi par ES–Krievijas attiecību sastāvdaļu (ir realizējies modelis B). Jāpiebilst, ka sākotnēji ZD tika uzskatīta par politisku iniciatīvu, ar kuras palīdzību varētu apvienot daudzās reģionālās organizācijas, un ka ZD varēja kļūt par formu ES–Krievijas attiecībām (bija cerēts, ka

īstenoties varētu modelis A). Noticis ir tieši pretējais, jo ZD ir kļuvusi par ES–Krievijas partnerības reģionālo izpausmi, kā rezultātā tā ir pakārtota ES-Krievijas attiecībām, un tās saikne ar BJR valstu sadarbību ir vairāk nekā vāja. Šī virzība ir pamanīta gan politiskajā, gan pētnieciskajā vidē, ar ko izskaidrojamas, piemēram, Eiropas Parlamenta ārlietu komisijas aktivitātes un aicinājums izveidot Ziemeļu dimensijas BJR stratēģiju. Tas ir uzskatāms piemērs mēģinājumiem atjaunot ZD saikni ar BJR sadarbību, taču pagaidām šīs aktivitātes nav devušas konkrētus rezultātus.⁴³¹

Var secināt, ka ZD gadījumā ir vērojami vāji integrācijas un reģionalizācijas elementi, kam par iemeslu ir šīs politikas nokļūšana ES–Krievijas attiecību un BJR valstu sadarbības perifērijā. Paradoksāli, taču ZD mūsdienās ir konkrētāka nekā jebkad iepriekš savas pastāvēšanas 7–8 gados, taču vienlaicīgi tā ir nokļuvusi Eiropas perifērijā, un tās potenciāls veicināt BJR valstu sadarbību ir būtiski samazinājies. Citiem vārdiem sakot, mūsdienās ZD noteikti nav tā politiskā platforma, uz kuras būtu iespējams veidot BJR valstu sadarbību.

---

⁴³¹ Report on a Baltic Sea Region Strategy for the Northern Dimension. European Parliament, 18.10.2006. Nepublicēts materiāls.

8. Reģionalizācija un integrācija Kaļiņingradā

Nodaļas uzdevums ir pārbaudīt reģionalizācijas un integrācijas dinamiku BJR ar Kaļiņingradas piemēru. Par integrāciju Kaļiņingradas gadījumā liecinātu tādas pazīmes kā pieaugoša Kaļiņingradas integrētība reģiona ekonomikā, Krievijas daļējs lēmumu pieņemšanas autonomijas zudums attiecībā uz šo apgabalu, mērķtiecīgas reģionālās sadarbības veidošanās (un reģionālo organizāciju nozīmes pieaugums) Kaļiņingradas jautājumā un apgabala politisko un ekonomisko aktivitāšu pārbīde jauna politiskā centra virzienā.⁴³² Savukārt par reģionalizāciju liecinātu Kaļiņingradas apgabala attīstības jautājuma nepastāvība reģionālās sadarbības dienaskārtībā, sadarbības nemērķtiecība un uz projektiem balstīta sadarbība.

Kaļiņingradas gadījumā integrācijas un reģionalizācijas pazīmes nav tik precīzi nosakāmas kā BJVP gadījumā. Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, teorētiskajā līmenī integrācijas un reģionalizācijas pazīmes, kuras tiek attiecinātas uz Kaļiņingradu, ir diezgan līdzīgas. Otrkārt, Kaļiņingrada ir valsts daļa, tāpēc reģionalizācijas un integrācijas tendences nav tik viegli identificējamās, jo Kaļiņingradas integrācija vai reģionalizācija lielākoties ir atkarīga no vienas valsts, proti, no Krievijas. Līdz ar to reģionalizācijas un integrācijas pazīmju noteikšanai nākas pārbaudīt šajā apgabalā notiekošās pārmaiņas. Treškārt, Kaļiņingrada ir būtisks elements ES–Krievijas attiecībās, tāpēc ir grūti nodalīt Kaļiņingradas reģionalizāciju vai integrāciju ES un BJR līmenī, jo šobrīd jau astoņas BJR valstis ir ES dalībvalstis. Ceturtkārt, parasti reģionalizācijas un integrācijas procesi ir tikuši saistīti ar starptautiskajām organizācijām un/vai brīvās tirdzniecības līgumiem. Ir skaidrs, ka šādu pieeju Kaļiņingradas gadījumā realizēt nav iespējams, tāpēc pārsvarā nodaļā tiks aplūkotas sīkākās abu procesu izpausmes, kas nav saistītas ar organizacionāliem sadarbības aspektiem. Par reģionalizāciju un integrāciju liecina valstu pieeja sadarbībai Kaļiņingradas jautājumā un veids, kādā Kaļiņingradas gadījums ietekmē reģionālo sadarbību.

Nodaļas struktūra ir šāda. Vispirms tiks sniegts neliels ieskats Kaļiņingradas attīstībā laika posmā pēc aukstā kara. Tālāk tiks aplūkota Kaļiņingradas ekonomiskā attīstība, pārmaiņas SEZ darbībā, tranzīta un vīzu režīma jautājumi, pilotreģiona jēdziens un

---

⁴³² Tā kā integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmes tiek aplūkotas BJR ietvaros, tad ar jēdzienu „jauns politiskais centrs” tiek saprastas organizācijas, kuru ietvaros notiek BJR valstu sadarbība.

apgabala iedzīvotāju identitātes. Nodaļas struktūra ir veidota tā, lai atklātu Kaļiņingradas dažādus attīstības aspektus pēc aukstā kara, kas ļautu izdarīt secinājumus par integrācijas un reģionalizācijas attiecībām. Tā kā šis apgabals vienlaicīgi ir gan nozīmīga ES–Krievijas attiecību sastāvdaļa, gan BJR reģionālās sadarbības dienaskārtības elements, tad tiks aplūkota gan ES ietekme, gan Kaļiņingradas sadarbība ar BJR valstīm, gan arī Krievijas politika attiecībā uz šo apgabalu. Pamatjautājums, uz kuru šī darba autors centīsies atbildēt turpmākajās šīs nodaļas lappusēs, ir, vai Krievija cenšas reģionalizēt vai integrēt reģionu BJR ietvaros? Protams, pastāv arī iespēja, ka Krievija neizvēlas nevienu no abām alternatīvām un cenšas paturēt pēc iespējas lielāku kontroli pār Kaļiņingradu.

8.1. Kaļiņingradas vispārējs raksturojums

Aukstā kara beigas un PSRS sabrukums krasi izmainīja starptautisko vidi ap Kaļiņingradu. Deviņdesmito gadu sākumā kādu laiku nebija pārlicības, ka Kaļiņingradas apgabals paliks Krievijas īpašumā, jo straujās pārmaiņas Baltijas valstīs un PSRS sabrukums radīja ticību, ka iespējams ir viss. Tā kā Kaļiņingradas apgabals nav vēsturiska Krievijas teritorija, tad neskaidrības par apgabala turpmāko likteni bija likumsakarīgas. Tiesa gan, politiskā līmenī publiski šaubas par Kaļiņingradas piederību netika paustas.

Kaļiņingradas „problēmas” izcelsme ir ģeopolitiska. Lietuviešu politologs Raimundas Lopata (*Raimundas Lopata*), kurš ir viens no kompetentākajiem ekspertiem Kaļiņingradas jautājumā, raksta, ka šis apgabals ir Prūsijas daļa, kuru Padomju Savienība pēc Otrā pasaules kara pārņēma savā valdījumā un pārvērta par milzīgu militāro bāzi. Kaļiņingrada kļuva par eksklāvu, ar kura palīdzību PSRS nodrošināja Baltijas republiku pakļāvību, nodalot tās no pārējām reģiona valstīm, un kontroli pār Poliju. Pēc aukstā kara beigām šis apgabals kļuva par 15 000 kvadrātkilometru lielu Krievijas eksklāvu⁴³³ ar aptuveni vienu miljonu lielu iedzīvotāju skaitu. Pamazām Kaļiņingrada nokļuva dažādu organizāciju uzmanības krustpunktā, līdz beidzot 2004.

---

⁴³³ Anklāvu un eksklāvu problemātiku ir pamatīgi izpētījis krievu pētnieks Jevgēnijs Vinokurovs. Eksklāvs ir kādas valsts daļa, kura ir izolēta no šīs valsts pamatteritorijas un kuru pilnībā ieskauj viena vai vairākas citas valstis. Anklāvs ir valsts, kuru pilnībā ieskauj cita valsts vai arī valsts daļa, kas ir atdalīta no valsts pamatteritorijas un kuru pilnībā ieskauj citas valsts sauszemes teritorija. Gadījumos, kad valsts vai valsts daļas teritoriju tikai daļēji ieskauj cita valsts, proti, ja anklāvam ir izeja uz jūru, tas tiek dēvēts par daļēju anklāvu. Vinokurov, E. Enclaves and Exclaves of the World. ZDES Working papers, Bielefeld/St.Petersburg, 2004. un Vinokurov, E. Establishment of Corridors in the Context of Exclave-Mainland Transit. Kaliningrad, 2004. Sk. internetā (05.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

gadā tā pilnībā nokļuva ES un NATO valstu ielenkumā.⁴³⁴ Izmaiņas tuvākajā reģionālajā vidē neizbēgami ietekmēja Kaļiņingradas attīstības iespējas, tāpēc šim apgabalam tika pievērsta pastiprināta uzmanība.

8. attēls. Kaļiņingradas apgabala karte

Pētnieciskajā literatūrā ir sastopami dažādi viedokļi par Kaļiņingradas apgabalu, jo tas ir aplūkots dažādos laika posmos un no dažādām perspektīvām. Piemēram, astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmito gadu sākumā Kaļiņingrada galvenokārt tika aplūkota no vēstures un drošības perspektīvām, proti, kā apgabals nonāca Padomju Savienības valdījumā un cik lielā mērā Krievijas eksklāvs rada draudus BJR valstu drošībai. Vēlākajos gados, kad apgabala militārais aspekts vairs nebija tik ievērojams, Kaļiņingradas nākotne tika apspriesta ekonomiskās attīstības un identitātes kategorijās. Šajā laikā tika apspriestas apgabala izredzes kļūt par Baltijas Honkongu un par tiltu, kas savienotu reģiona rietumu un austrumu daļas. Kad vēlākajos gados apgabala stratēģiski militārā nozīme vēl vairāk samazinājās, tika apspriesta Kaļiņingradas ietekme uz visa reģiona drošību, raugoties no mīkstās drošības draudu viedokļa. Tuvojoties ES paplašināšanai, aizvien vairāk tika apspriesta iespējamā Kaļiņingradas nokļūšana

⁴³⁴ Lopata, R. Anatomy of a Hostage. Kaliningrad Anniversary Case. Baltic Defence College, Tartu, 2006. P. 7.

dubultā perifērijā, no kuras varētu izvairīties, pārorganizējot reģiona politisko telpu un samazinot teritorijas piederības un robežu nozīmi, proti, gadījumā, ja Krievija tam piekristu. Kā raksta Joenniemi, Fērlija un Devars (*Stephen Dewar*), tad Kaļiņingrada piespieda Krieviju uztvert kā iekšēju, nevis ārēju aktieri, jo ES paplašināšanās aizskāra attiecības starp Krievijas reģioniem un attiecības starp centru un perifēriju. Citiem vārdiem sakot, Kaļiņingradas problēma piespieda Krieviju pielāgoties, un ES klātbūtne pie tās robežām kļuva daudz jūtāmāka, nekā gadījumā, ja Kaļiņingradas nebūtu⁴³⁵. Pēdējos gados pirms paplašināšanās diskusijas tika pārnestas uz praktiskāku līmeni, un apspriesti tika jautājumi, kas saistīti ar Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju pārvietošanās iespējām uz Krieviju un atpakaļ. Ne mazāk svarīgi bija arī jautājumi, kas saistīti ar preču un militārpersonu un militārā aprīkojuma tranzīta iespējām.⁴³⁶ Visbeidzot pēc ES un NATO paplašināšanās pamazām tiek izvērtēta tās ietekme uz Krievijas eksklāvu, un tā kā nākotnē ir gaidāma Krievijas iestāšanās Pasaules tirdzniecības organizācijā (PTO), tad pagaidām atklāts ir jautājums par Kaļiņingradas speciālās ekonomiskās zonas savietojamību ar saistībām, kuras Krievija uzņemas iestājoties šajā organizācijā.

Palūkojoties nesenā pagātnē, var redzēt, ka Krievijas eksklāvs pie Baltijas jūras nekļuva par šķērslī jaunu dalībvalstu uzņemšanai ES un NATO. Tas nekļuva par konfliktu cēloni, un nav piepildījušās pesimistiskās prognozes par to, ka Kaļiņingrada varētu kļūt par problēmu nomāktu reģionu, kas radītu mīkstās drošības draudus apkārtējām valstīm. Tomēr piepildījušies nav arī optimistiskie scenāriji, kuri paredzēja apgabala strauju ekonomisko attīstību un internacionalizāciju. Tāpat arī pilotreģiona jēdziens pagaidām ir palicis vairāk ideju, nekā saturiska piepildījuma līmenī.

8.2. Kaļiņingradas apgabala ekonomiskā attīstība

Kaļiņingradas novietojums BJR ietvaros un attālinātība no pārējās Krievijas ir faktori, kas to spiež integrēties reģionālajā vidē, tāpēc var prognozēt, ka apgabala ekonomika būs integrēta BJR. Savukārt, par reģionalizāciju Kaļiņingradas gadījumā varētu spriest, ja starp Krieviju un ES vai arī Krieviju un citām reģiona valstīm tiktu noslēgtas īpašas vienošanās par Kaļiņingradas ekonomisko statusu, kas atbilstu vispārējiem priekšstatiem par reģionalizāciju kā brīvās tirdzniecības līgumu slēgšanas skaita

⁴³⁵ Joenniemi, P., Fairlie, L.D., Dewar, S. *The Kaliningrad Puzzle: A Russian Region within the European Union*. The Baltic Institute of Sweden, Karlskrona, 2000. P. 6.-7.

⁴³⁶ Lopata, R. *Kaliningrad Anniversary: The First Steps of Georgy Boos*. Lithuanian Foreign Policy Review nr. 15-16/1-2, Vilnius, 2005. P. 123.-124.

pieaugumu visā pasaulē. Tā kā Kaļiņingrada ir subnacionāla vienība, tad vienošanos šajā gadījumā slēgtu Krievija un ES, atrunājot īpaša statusa piešķiršanu Kaļiņingradai.

Apgabala ekonomisko attīstību postpadomju periodā raksturo Kaļiņingradas salīdzinoši nelielais tirgus un ierobežotie resursi, kas izskaidro neatbilstību starp apgabala patēriņu un ražošanu. Šī iemesla dēļ ļoti nozīmīgs ienākumu avots Kaļiņingradā ir tirdzniecība. Apgabals ir atkarīgs no preču importa (aptuveni 80% pārtikas preču tiek ievestas no Polijas un Lietuvas, jo šis sektors Kaļiņingradā pagaidām ir neattīstīts⁴³⁷), tomēr tas ir spējis saglabāt salīdzinoši ciešas tirdzniecības attiecības arī ar pārējo Krieviju.

Kaļiņingradas ekonomisko attīstību post-padomju periodā var iedalīt divos posmos. Abi posmi sakrīt ar attīstību Krievijā kopumā. Pirmais posms bija ekonomiskās restrukturizācijas periods no 1990. līdz 1998. gadam. Šo posmu raksturo straujš ārējās tirdzniecības pieaugums, kas balstījās uz Krievijas ekonomikas liberalizāciju un Kaļiņingradas gadījumā arī uz Brīvās ekonomiskās zonas un vēlāk uz Speciālās ekonomiskās zonas (SEZ) izveidošanu,⁴³⁸ tomēr tās darbība ir vērtējama kā nestabila, jo Kaļiņingradas SEZ likumdošana ir tikusi daudzkārt mainīta, ieviešot vai atceļot atsevišķas privilēģijas, tāpēc ekonomisko vidi nevar vērtēt kā stabilu un paredzamu. Nestabilitāti vēl vairāk palielināja pretrunas starp SEZ likumu un citiem federālajiem likumiem, kas apdraud Kaļiņingradas SEZ pastāvēšanu ilgtermiņā.⁴³⁹ Pirmajam ekonomiskās attīstības posmam bija raksturīgs ražošanas kritums un minimālas investīcijas reģiona infrastruktūrā. Iepriekšējā ražošanas struktūra jaunajos apstākļos, kad Kaļiņingrada bija atdalīta no pārējās Krievijas teritorijas, nebija dzīvotspējīga, un

---

⁴³⁷ Dewar. S. EU-Russia Borders. Economic Development in Kaliningrad. IISS, London, 2002. Sk. internetā (29.11.2007): www.iiss.org

⁴³⁸ Kaļiņingradas apgabalam Speciālās (Brīvās) ekonomiskās zonas statuss tika piešķirts jau 1991. gadā, taču kopš 1996. gada darbojas federālais likums „Par Speciālo ekonomisko zonu Kaļiņingradas apgabalā”. No ekonomiskā viedokļa raugoties, šis likums tika radīts, lai kompensētu papildus izdevumus, kurus rada reģiona nošķirtība no Krievijas pamatteritorijas un lai radītu labvēlīgus apstākļus investīciju ieguldīšanai apgabala ekonomikā. SEZ tika izveidota visā Kaļiņingradas apgabala teritorijā, atskaitot militārās bāzes, militārās rūpniecības objektus un naftas un gāzes ieguves uzņēmumus un vietas. SEZ būtība bija tāda, ka tā ļāva preces, kas tika ražotas Kaļiņingradas apgabalā vai tajā ievestas, neaplikt ar nodokļiem. Preces tiek uzskatītas par SEZ teritorijā ražotām, ja pievienotā vērtība pārsniedza vismaz 30% no preces vērtības (atsevišķām precēm pievienotā vērtība nedrīkstēja būt mazāka par 15%). Tiesa gan, likumā bija paredzēta iespēja, ka atsevišķām precēm SEZ nosacījumi varēja netikt piemēroti, lai izlīdzinātu konkurenci starp Krievijas uzņēmumiem.

⁴³⁹ Bulletin Nr.1. Kaliningrad Region external trade: present and future. AIKE, Kaliningrad, 2003.

Kaļiņingradā šīs problēmas izpaudās daudz smagākā formā, nekā citos Krievijas reģionos.⁴⁴⁰

Ārējās tirdzniecības rādītāji sasniedza maksimumu 1997. gadā, kad apgabala kopējā eksporta vērtība sasniedza 400 miljonus ASV dolāru, bet importa vērtība pārsniedza vienu miljardu ASV dolāru.⁴⁴¹ 1998. gada ekonomiskā krīze Krievijā ar īslaicīgu importa un eksporta rādītāju kritumu iezīmēja pirmā posma beigas. Kaļiņingrada 1998. gada krīzi izjuta smagāk par citiem Krievijas reģioniem,⁴⁴² taču tā radīja stimulu vietējās ražošanas attīstībai, kas savukārt stimulēja vēlāko vietējās produkcijas eksporta rādītāju pieaugumu. Eksporta pieaugumu sekmēja arī 1998. gadā notikusī rubļa devalvācija, vienlaicīgi samazinot arī ārējās tirdzniecības deficītu, jo importa apjoms rubļa devalvācijas un pazeminātās pirktpējas rezultātā samazinājās.

1999. gadu var uzskatīt par Kaļiņingradas ekonomiskās attīstības otrā posma sākumu, kad ārējās tirdzniecības apjomu palielināšanos stimulēja ne tikai SEZ nosacījumi, bet arī vietējās ražošanas uzplaukums. Jau 2000. gadā eksporta rādītāji sasniedza jaunu rekordu – 475 miljonus ASV dolāru, savukārt importa rādītāji 2002. gadā stipri pārsniedza pirmskrīzes līmeni un sastādīja vairāk nekā pusotra miljarda ASV dolāru. Tiesa gan, pēc 2000. gada, kad eksporta rādītāji pārsniedza pirmskrīzes līmeni, tiem ir bijusi tendence samazināties.⁴⁴³ Šī tendence apstiprina Sergeja Vardomska (*Сергей Вардомский*) un Leonīda Golunova (*Леонид Голунов*) secinājumu, ka SEZ nosacījumi nav izrādījušies pietiekami dzīvotspējīgi, jo importu veicinošie nosacījumi, kas bija vērsti uz to, lai attīstītu produkcijas pievienotās vērtības radīšanu, Kaļiņingradā nav izrādījušies pietiekami konkurētspējīgi ar, piemēram, gatavās produkcijas importēšanu caur Sanktpēterburgu.⁴⁴⁴ Par to liecina fakts, ka apgabalā uzkrātais tiešo ārvalstu investīciju apjoms uz vienu iedzīvotāju ir aptuveni septiņas reizes mazāks nekā Krievijā kopumā, nemaz nerunājot par kaimiņos esošajām Baltijas valstīm, kur tiešo ārvalstu

---

⁴⁴⁰ Strategija sociālo-ekonomiskā attīstīšanai Kaļiņingradskai apgabalā kā reģiona sadarbības na period do 2010 goda (Стратгия социально-экономического развития Калининградской области до 2010. года). Kaļiņingrada, 2003. C. 10.

⁴⁴¹ Bulletin Nr.1. Kaliningrad Region external trade: present and future. AIKE, Kaliningrad, 2003.

⁴⁴² Kaļiņingradas eksklāva statuss nosaka to, ka šis apgabals ekonomisko satricinājumu gadījumā cieš smagāk, nekā pārējās Krievijas teritorijas daļas. Vinokurov, E. Kaliningrad. Enclaves and Economic Integration. CEPS Special Report, Brussels, 2007. P. 2.

⁴⁴³ Bulletin Nr.1. Kaliningrad Region external trade: present and future. AIKE, Kaliningrad, 2003.

⁴⁴⁴ Bezopasnoš i meždunarodnoje sotrudničestvo v pojase novih granic Rossiji (Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ). Vardomskij, L.B., Golunov, S.V. (ed.). Naučno-obrazovatel'nij FORUM po meždunarodnim otnošeņijam (Научно-образовательный ФОРУМ по международным отношениям). Moskava, 2002. C. 141.

investīciju apjoms ir pat divdesmit un vēl vairākas reizes lielāks. Turklāt lielākais investors Kalīņingradā 2003. gadā ar 45% no kopējā tiešo ārējo investīciju apjoma bija Kipra, kas norāda uz to, ka investēts tiek Krievijas kapitāls.⁴⁴⁵ Būtiski ir atzīmēt, ka 2004. gadā Kalīņingradas tirdzniecība ar ES-25 valstīm sastādīja aptuveni 75% no kopējā tirdzniecības apjoma,⁴⁴⁶ kas liecina par apgabala integrāciju reģionālajā ekonomikā.

20. tabula. Kalīņingradas salīdzinājums ar kaimiņvalstīm 2004. gadā (reālajās cenās)⁴⁴⁷

	Kalīņingrada	Polija	Igaunija	Latvija	Lietuva
IKP (miljardos eiro)	1,9	195,2	9,0	11,0	17,9
Eksports (miljardos eiro)	0,9	60,0	4,7	3,2	7,5
Imports (miljardos eiro)	2,5	71,6	6,7	5,6	9,9
Uzkrātās ārvalstu investīcijas 2003. gadā	0,2	42,6	5,3	2,7	4,1
Iedzīvotāju skaits miljonos	0,945	38,174	1,351	2,319	3,446
IKP uz vienu iedzīvotāju (eiro)	2011	5113	6662	4743	5194
Eksports uz vienu iedzīvotāju (eiro)	952	1572	3479	1380	2176
Imports uz vienu iedzīvotāju (eiro)	2646	1876	4959	2415	2873
Uzkrātās tiešās ārvalstu investīcijas uz vienu iedzīvotāju (eiro)	212	1116	3923	1164	1190

Ja Kalīņingradu salīdzina ar kaimiņvalstīm, tad, pat piemērojot pašu augstāko ēnu ekonomikas īpatsvaru, Kalīņingradas IKP uz vienu iedzīvotāju sastāda tikai aptuveni divas trešdaļas no Lietuvas un Latvijas IKP un pusi no Polijas IKP. Oficiālie dati par

⁴⁴⁵ Liuhto, K. Kaliningrad turns into an EU-flanked tax haven for Asian firms? 06.09.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org Jāatzīmē tomēr, ka dati par apgabalā uzkrātajām tiešajām ārvalstu investīcijām ir diezgan pretrunīgi, jo tas pats Liuhto citos avotos min, ka atšķirība starp Kalīņingradā un Baltijas valstīs uzkrātajām investīcijām ir tikai aptuveni piecas reizes liela Latvijas un Lietuvas gadījumā un divdesmit reizes Igaunijas gadījumā. Investīciju skaitļi dažādos avotos nesakrīt, kas liedz izdarīt precīzus secinājumus par uzkrāto ārvalstu investīciju apjomu Kalīņingradā. Tomēr ir skaidrs, ka SEZ darbība nebija attaisnojusi uz to liktās cerības, un ārvalstu investīciju apjoms uz vienu iedzīvotāju apgabalā ir krietni zemāks nekā Baltijas valstīs un Polijā. Liuhto, K. The economic impact of the EU enlargement and forthcoming change in legislation of the special economic zone upon the Kaliningrad region. RECEP, Moscow, 2005. P. 6.

⁴⁴⁶ Vinokurov, E. Economic Prospects for Kaliningrad. Between EU Enlargement and Russia's Integration into the World Economy. CEPS Working Document Nr. 201, Brussels, 2004. P. 13.

⁴⁴⁷ Liuhto, K. The economic impact of the EU enlargement and forthcoming change in legislation of the special economic zone upon the Kaliningrad region. RECEP, Moscow, 2005. P. 6.

Kaļiņingradas IKP salīdzinājumā ar Baltijas valstu un Polijas IKP rādītājiem ir apkopoti 20. tabulā. Neraugoties uz to, ka nav precīzu datu, kas ļautu salīdzināt iedzīvotāju pirktspēju Kaļiņingradā un tās kaimiņvalstīs, var prognozēt, ka pirktspējas rādītāji būtu visai līdzīgi, jo atsevišķas preces un pakalpojumi Kaļiņingradā ir lētāki, nekā kaimiņvalstīs,⁴⁴⁸ par ko liecina augstais pārrobežu tirdzniecības apjoms. Piemēram, Vardomskis un Golunovs lēš, ka pārrobežu tirdzniecībā pirms ES paplašināšanās bija iesaistīti aptuveni 15% apgabala iedzīvotāju.⁴⁴⁹

Kaļiņingrada ir sekmīgi integrējusies BJR ekonomiskajā sadarbībā, par ko liecina tās tirdzniecības apgrozījums ar tuvākajām kaimiņvalstīm. Kaļiņingradas lielākie tirdzniecības partneri ir Polija, Vācija, Lietuva, Nīderlande, Norvēģija un Somija. Dati par Kaļiņingradas ārējās tirdzniecības attiecībām ir apkopoti 21. tabulā nr.

21. tabula. Kaļiņingradas galvenie ārējās tirdzniecības partneri 2005. gadā⁴⁵⁰

	Valsts					
	Polija	Vācija	Lietuva	Nīderlande	Norvēģija	Somija
Imports miljonos dolāru	368,6	50,4	177,3	91,3	33,8	18,0
Eksports miljonos dolāru	41,4	282,4	49,5	128,8	96,6	104,6
Kopējais ārējās tirdzniecības apgrozījums	410,0	332,8	226,8	220,1	122,6	130,4

Gan politikas pētnieki, gan praktiķi Kaļiņingradu ir dēvējuši par nabadzīgu un problēmu plosītu reģionu. Kaļiņingradas ekonomiskās attīstības problēmas bieži vien ir tikušas pārspīlētas un to novērtējums ir bijis atkarīgs no vērtētāja priekšstatiem par to, kā un cik strauji Kaļiņingradai vajadzētu attīstīties. Ja vērtējums tiek veikts, izejot no pieņēmuma, ka Kaļiņingradai vajadzēja kļūt par Baltijas Honkongu, tad vērtējums būs pesimistisks savukārt ja vērtētājs balstās uz pieņēmumu, ka reģiona konkurētspēja, salīdzinot ar Baltijas valstīm un Poliju, ir vājāka, tad vērtējums varētu būt optimistiskāks. Kaļiņingradas reģions nav uzskatāms par nabadzīgu Krievijas reģionu,

⁴⁴⁸ Samson, I. Economic Survey. The Kaliningrad Economy – at the Edge of EU Enlargement, Promoting Trade and Investment in Kaliningrad Oblast. European Commission, Brussels, 2002. P. 5.

⁴⁴⁹ Bezopasnosť i meždunarodnoje sotrudničestvo v rojase novih granic Rossiji (Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ). Vardomskij, L.B. un Golunov, S.V. (ed.). Naučno-obrazovatelnij FORUM po meždunarodnim otnošenijam (Научно образовательный ФОРУМ по международным отношениям), Moskva, 2002. С. 144.

⁴⁵⁰ Dykhanov, G. Kaliningrad region economic policy review. Jena 28.-30.04.2006. Npublicēts materiāls.

jo, salīdzinot ar citiem šīs valsts apgabaliem, tas ieņem otro vietu pēc automašīnu skaita uz 1000 iedzīvotājiem, atpaliekot tikai no Maskavas pilsētas. Kaļiņingrada atrodas 14. vietā Krievijā pēc patērētās gaļas daudzuma uz vienu iedzīvotāju, 32. vietā pēc patērētā piena daudzuma, 35. vietā pēc patērēto olu skaita un 29. vietā pēc patērēto dārzeņu daudzuma.⁴⁵¹ Šie rādītāji liecina par salīdzinoši augstu labklājības līmeni, kas īsti neatbilst oficiālajiem datiem par iedzīvotāju ienākumu līmeni. Tas nozīmē, ka apgabalā ir spēcīga ēnu ekonomika. Šo pieņēmumu apstiprina gan neoficiāla informācija par Padomju Savienības laika melno tirgu Kaļiņingradā,⁴⁵² gan par mūsdienu ēnu ekonomikas īpatsvaru apgabala ekonomikā⁴⁵³. Bezdarba līmenis 2004. gadā Kaļiņingradā bija salīdzinoši zems – tikai 6,2%, un ir novērojamas tendences, ka apgabala uzņēmēji sāk izjust kvalificēta darbaspēka trūkumu. Tā rezultātā varētu pastiprināties tendence, ka kaimiņos esošo Lietuvas un Polijas nabadzīgo pierobežas reģionu iedzīvotāji sāk meklēt darbu Kaļiņingradā. Šāda notikumu virzība atbilst apgabala vadības idejām par to, ka jau tuvāko gadu laikā apgabala iedzīvotāju skaitu vajadzētu palielināt gandrīz uz pusi.⁴⁵⁴ Tiesa gan, pagaidām šī ideja nav attīstījusies tālāk par ieceru līmeni.

Dati par iedzīvotāju patēriņu ir klajā pretrunā ar *Goskomstat* datiem par IKP līmeni uz vienu iedzīvotāju. Spriežot pēc šiem datiem, IKP uz vienu iedzīvotāju Kaļiņingradā ir aptuveni uz pusi mazāks nekā pārējā Krievijā. Aplūkojot IKP dinamiku laikā no 1998. līdz 2004. gadam, var redzēt, ka IKP stabili palielinājās gan visā Krievijā, gan Kaļiņingradā, taču attiecībai 2 pret 1 bija tendence saglabāties. Šie dati nav uzticami, jo ir jāņem vērā arī ēnu ekonomika, kas pēc atsevišķu autoru aprēķiniem Kaļiņingradā sastāda pat 60% līdz 90% no legālās ekonomikas vērtības, tāpēc reālais IKP varētu būt pat 1,6 līdz 2,1 reizi lielāks, nekā oficiāli uzrādītais.⁴⁵⁵ Oficiālie dati norāda uz to, ka Kaļiņingradas reģiona ekonomika pēc 1998. gada ekonomiskās krīzes attīstās straujāk, nekā Krievijas ekonomika kopumā. 1999. gadā IKP pieauga par 6.8%, 2000. gadā par

---

⁴⁵¹ Vinokurov, E. Economic Prospects for Kaliningrad. Between EU Enlargement and Russia's Integration into the World Economy. CEPS Working Document Nr. 201, Brussels, 2004. P. 24.

⁴⁵² Neoficiāla informācija liecina, ka PSRS laikā Kaļiņingradas melnais tirgus ir bijis otrais vislabāk apgādātais uzreiz pēc Odesas, kas stabili ieņēma pirmo vietu. Hanson, P., Kirkow, P., Sutherland, D., Troyakova, T. Kaliningrad and Primorskiy Krai. Regional Economic Change in Russia. Hanson, P. un Bradshaw, M. (ed.). Edward Elgar, Cheltenham, 2000. P. 230.-231.

⁴⁵³ Samson, I. Economic Survey. The Kaliningrad Economy – at the Edge of EU Enlargement, Promoting Trade and Investment in Kaliningrad Oblast. European Commission, Brussels, 2002. P. 24.

⁴⁵⁴ Ignatiev, A. Competitiveness of the Kaliningrad's Economy: Problems and Opportunities. 07.09.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁵⁵ Vinokurov, E. Economic Prospects for Kaliningrad. Between EU Enlargement and Russia's Integration into the World Economy. CEPS Working Document Nr. 201, Brussels, 2004. P. 26.

14,4%, 2001. gadā par 6,4%, 2002. gadā par 10,1%, un arī vēlākajā laikā līdz pat 2004. gadam apgabala ekonomika pieauga straujāk, nekā Krievijā kopumā. Kari Liuhto ir aprēķinājis, ka laikā no 2001. līdz 2004. gadam ekonomikas vidējais ikgadējais pieaugums Kaļiņingradā ir bijis virs 10%.⁴⁵⁶ Tomēr jāņem vērā arī tas, ka līdz 1998. gadam Kaļiņingradas IKP saruka straujāk nekā Krievijā kopumā.

Ražošana Kaļiņingradas apgabalā līdzīgi kā visā pārējā bijušās PSRS teritorijā piedzīvoja strauju kritumu, kas turpinājās līdz pat 1998. gadam. Nākamajos trijos gados ražošana Kaļiņingradā piedzīvoja kāpumu, 1999. gadā pieaugot par 6,8%, bet abos nākamajos gados pieaugums bija attiecīgi 14,4% un 6%, tomēr 2001. gadā ražošanas apjoms sastādīja tikai 80% no 1994. gada līmeņa,⁴⁵⁷ nemaz nerunājot par 1990. gada līmeni.⁴⁵⁸

Kopumā Kaļiņingradas ekonomisko attīstību jau kopš 1999. gada raksturo izaugsme, par kuru liecina gan stabilais investīciju pieaugums, gan IKP palielināšanās, gan ražošanas nostiprināšanās, gan arī iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanās, taču straujā ekonomiskā attīstība liek arī uzdot jautājumus par tās perspektīvām. Jāatzīmē, ka pagaidām ES ietekme uz apgabala ekonomisko izaugsmi pēc paplašināšanās nevar tikt raksturota kā pozitīva. Drīzāk ES paplašināšanos var uzlūkot kā procesu, kas piespiež Kaļiņingradas iedzīvotājus adaptēties un kas pagaidām ir saistīts ar neērtībām nevis pozitīvu ietekmi. Protams, nākotnē pieaugot dzīves līmenim Kaļiņingradas kaimiņvalstīs, situācija varētu mainīties un šis reģions varētu gūt labumu no ekonomiski spēcīgākajiem kaimiņiem, taču tā ir ilgtermiņa ietekme, kas pagaidām vēl nevar realizēties. Uz Kaļiņingradas pakāpenisko internacionalizāciju norāda tas, ka apgabalā jau ir tikuši nodibināti 2 500 uzņēmumi ar ārvalstu kapitāla daļām (1 uzņēmums uz katriem 400 iedzīvotājiem), tomēr Kaļiņingradā deviņdesmito gadu

---

⁴⁵⁶ Liuhto, K. The economic impact of the EU enlargement and forthcoming change in legislation of the special economic zone upon the Kaliningrad region. RECEP, Moscow, 2005. P. 2.

⁴⁵⁷ Vinokurov, E. Economic Prospects for Kaliningrad. Between EU Enlargement and Russia's Integration into the World Economy. CEPS Working Document Nr. 201, Brussels, 2004. P. 11.

⁴⁵⁸ 1998. gadā ražošanas apjoms Kaļiņingradas reģionā sastādīja tikai 29% no 1990. gada rādītājiem (Krievijas vidējais rādītājs bija 46%), lauksaimniecības produkcijas apjoms bija krities par 52%, mazumtirdzniecības apjoms bija krities par 58%. Celniecības apjoms bija samazinājies sešas reizes, salīdzinot ar 1990. gadu. Strategija sociālo-ekonomiskā attīstībai Kaļiņingradskajā apgabalā kāk reģiona sadarbības na period do 2010 goda (Стратегия социально-экономического развития Калининградской области до 2010. года). Kaļiņingrada, 2003. С. 11.

beigās neatradās neviens no Krievijas 200 lielākajiem uzņēmumiem, tāpēc reģiona ekonomiskajai attīstībai patiešām būtu ļoti svarīgi piesaistīt ārvalstu investīcijas.⁴⁵⁹

Kaļiņingradas apgabala bijušais gubernators Vladimirs Jegorovs,⁴⁶⁰ izvērtējot pirmo gadu pēc ES paplašināšanās, atzina, ka paplašināšanās ietekme nav samazinājusi IKP izaugsmes tempus, kas laikā no 2001. līdz 2004. gadam ir sastādījuši vidēji 9,1% gadā, tomēr Polijas un Lietuvas integrācija ES sarežģījusi kravu tranzītu caur Lietuvu,⁴⁶¹ iedzīvotājiem ir nācies iegūt ārzemju pasēs⁴⁶² un ir apgrūtināta izbraukšana ārpus Kaļiņingradas teritorijas.⁴⁶³ Par to, ka ES paplašināšanās nav atstājusi negatīvu ietekmi uz Kaļiņingradas ekonomiku, liecina straujā ekonomiskā izaugsme šajā apgabalā 2006. gadā, kad būtiski palielinājās algas, samazinājās inflācija un strauji pieauga eksports.⁴⁶⁴ Būtisku ieguldījumu Kaļiņingradas ekonomikas attīstībā varētu sniegt arī 2006. gada beigās pieņemtais likums par azartspēļu organizēšanu, kura rezultātā azartspēļu organizēšana tiks atļauta tikai četrās vietās Krievijā. Viena no tām atradīsies Kaļiņingradā.⁴⁶⁵

Var secināt, ka ES paplašināšanās ir radījusi neērtības un grūtības, taču tā nav radījusi nepārvaramus šķēršļus apgabala ekonomiskajai attīstībai. Protams, tas nenozīmē, ka paplašināšanās radītās neērtības nebūtu iespējams mazināt, par ko liecina, piemēram, Lietuvas un Polijas intensīvā gatavošanās vīzu režīma ieviešanai 2003. gadā, turpmākā sadarbība starp Polijas un Krievijas ārlietu resoriem ar mērķi uzlabot un paātrināt

---

⁴⁵⁹ Hanson, P., Kirkow, P., Sutherland, D. un Troyakova, T. Kaliningrad and Primorskiy Kray. Regional Economic Change in Russia. Hanson, P. un Bradshaw, M. (ed.). Edward Elgar, Cheltenham, 2000. P. 231.

⁴⁶⁰ 2005. gada 16. septembrī par Kaļiņingradas apgabala jauno gubernatoru tika iecelts partijas "Vienotā Krievija" pārstāvis Georgijs Booss. Georgij Boos utverždžen na post gubernatora Kaļiņingradskoi oblaski (Георгий Боос утверждён на пост губернатора Калининградской области). 16.09.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁶¹ Dzelzceļa kravu tranzīts caur Kaļiņingradu 2005. gada pirmajā pusē samazinājās par 9%, salīdzinot ar 2004. gadu, kas tika izskaidrots ar ražošanas kritumu Krievijas metālapstrādes nozarē un Lietuvas ieviesto dzelzceļa kravu tranzīta maksas paaugstinājumu. Objom gruzoperevozok na Kaļiņingradskoi železnoi doroge spizilsja na 9% (Объём грузоперевозок на Калининградской железной дороге снизился на 9%). 06.07.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁶² Ārzemju pasēs ir vairāk nekā 90% Kaļiņingradas iedzīvotāju. Pēc šī rādītāja Kaļiņingrada ieņem pirmo vietu starp visiem Krievijas reģioniem.

⁴⁶³ Vladimir Jegorov: bez rešenija transportnoi problēmi Kaļiņingradu ne dobitsja ekonomičeskogo progiva (Владимир Егоров: без решения транспортной проблемы Калининграду не добиться экономического прорыва). Ekspert Severo-Zapad Nr. 24 (229). Kaliningrad-online.RU, 28.06.2005. Sk. internetā (12.11.2007): www.kaliningrad-online.ru

⁴⁶⁴ Kaliningrad Region. Baltic Rim Economies nr. 1, Turku, 2007. P. 7.

⁴⁶⁵ Protams, ir jāņem vērā, ka ar azartspēļu organizēšanu ir saistīti ne tikai ieguvumi, bet arī problēmas, taču fakts, ka Kaļiņingradā atradīsies viena no četrām zonām, kurā tiks atļauta azartspēļu organizēšana, ļauj prognozēt, ka ieguvumu varētu būt vairāk nekā zaudējumu. Nygaard, K. Kaliningrad and the Benefits of Gambling. Baltic Rim Economies nr. 2, Turku, 2007. P. 21.

robežas šķērsošanas procedūras uz Polijas–Kaļiņingradas robežas⁴⁶⁶ un tikt skaidrībā par biežajiem poļu robežsargu atteikumiem ielaist Polijā Kaļiņingradas iedzīvotājus⁴⁶⁷ un garajām rindām uz Polijas–Krievijas robežas.⁴⁶⁸

Eiropas Komisija 2001. gada ziņojumā norādīja, ka atbildība par Kaļiņingradas attīstību ir jāuzņemas pašai Krievijai.⁴⁶⁹ Šim viedoklim nevar nepiekrīst, jo, izvērtējot Kaļiņingradas lielākos izaicinājumus pēc ES paplašināšanās, nākas secināt, ka tie visi ir Krievijas „mājasdarbi”, kuru izpilde ir nepieciešama, lai apgabalā turpinātos ekonomiskā izaugsme. Investīciju apjoms Kaļiņingradā pēdējos gados ir būtiski palielinājies, tomēr tiešās ārvalstu investīcijas 2004. gadā veidoja tikai aptuveni 10% no kopējā investīciju apjoma (62 miljoni ASV dolāru). Tas nenozīmē, ka reģionā netiktu realizēti lieli ārvalstu investoru projekti, tomēr kopumā ārvalstu investori neuzskata Kaļiņingradu par pietiekami drošu un stabilu ieguldījumu vietu. Viens no iemesliem zemajai investoru interesei noteikti ir arī reģiona novecojusī infrastruktūra, jo lielākā daļa uzņēmumu ir koncentrēta Kaļiņingradas pilsētā, savukārt, apgabalā ir rajoni, kuros nav reģistrēts neviens ražošanas uzņēmums.⁴⁷⁰ Kaļiņingradā reģistrēto uzņēmumu skaits stipri atpaliek pat no Krievijas vidējiem rādītājiem. Vēl viens iemesls tam, kāpēc ārvalstu investori 2005. gadā nesteidzās investēt Kaļiņingradā, bija gaidāmās pārmaiņas SEZ likumdošanā, jo 2005. gada otrajā pusē norisinājās intensīvs darbs pie jaunā Kaļiņingradas SEZ likuma, kas stājās spēkā 2006. gada aprīlī. Ar Kaļiņingradas SEZ saistītie jautājumi tiks aplūkoti turpmākajās lapaspusēs.

8.3. Kaļiņingradas Speciālās ekonomiskās zonas (SEZ) darbība

Neliels ieskats Kaļiņingradas SEZ attīstībā tika sniegts jau iepriekšējā nodaļā, kur tika aplūkota apgabala sociālekonomiskā attīstība pēc aukstā kara, tomēr šis jautājums ir

---

⁴⁶⁶ Russia and Poland trying to speed up border and customs control procedures. 21.07.2001. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁶⁷ В Kaļiņingraģe zaveršilisj rossijsko-poļskije mežmidovskije konsultaciji (В Калининграде завершились межмидовские консультации). 25.07.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁶⁸ Aleksejs Ignatjevs, kurš ir viens no autoriem, kurus var uzskatīt par ekspertiem Kaļiņingradas jautājumos, raksta, ka bieži vien problēma ir nevis Krievijas, bet gan Polijas robežsargu un muitas darbība, kas rada garās rindas uz abu valstu robežas. Ignatiev, A. Kaliningrad as a Means of Europeanization of Russia? 18.07.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁶⁹ Communication from the Commission to the Council. The EU and Kaliningrad. Brisele, 17.01.2001. Sk. internetā (14.11.2006.): <http://www.europa.eu.int/comm/>

⁴⁷⁰ Vladimir Jegorov: bez rešenija transportnoi problemi Kaļiņingradu ne dobitsja ekonomičeskogo proriva (Владимир Егоров: без решения транспортной проблемы Калининграду не добиться экономического прорыва). Ekspert Severo-Zapad Nr. 24 (229). Kaliningrad-online.RU, 28.06.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

jāaplūko pamatīgāk, jo tas atļaus izdarīt secinājumus par apgabala integrētību reģiona ekonomikā un par līdzekļiem, ar kuru palīdzību Krievija ir gatava stimulēt Kaļiņingradas sociālekonomisko attīstību. Īpašu ekonomisko nosacījumu piemērošanu Kaļiņingradai no Krievijas puses var iedalīt trijos posmos. Pirmajā posmā, kas ilga no 1991. līdz 1995. gadam, apgabalā darbojās Brīvā ekonomiskā zona. Laikā no 1996. līdz 2005. gadam darbojās Speciālā ekonomiskā zona, bet 2005. gadā tika pieņemts jauns SEZ likums, kas stājās spēkā 2006. gada 1. aprīlī⁴⁷¹ un kas būtiski izmainīja iepriekšējās SEZ nosacījumus.

Kā raksta Vardomskis un Golunovs, tad Brīvās ekonomiskās zonas „Dzintars” (1991–1995) galvenā ideja bija reģiona ekonomikas attīstība un investīciju piesaiste. Lai piesaistītu Kaļiņingradai investīcijas, federālā valdība 1992. gadā atbrīvoja reģionā ražotās preces no eksporta tarifiem un importētās preces no muitas nodevām ar nosacījumu, ja tās netiek tālāk izvestas uz Krieviju. Šis solis palīdzēja palielināt reģiona ārējās tirdzniecības rādītājus gandrīz piecas reizes, taču bija arī neveiksmes. Izrādījās, ka apgabalā ražotā produkcija nebija konkurētspējīga. Infrastruktūra bija tik sliktā stāvoklī, ka investīciju piesaistīšana nebija veiksmīga. Neraugoties uz samērā lielo kopuzņēmumu skaitu Kaļiņingradā, ražošana neattīstījās, jo lielākā uzņēmumu daļa nodarbojās ar tirdzniecību un tūrismu. Investorus atbaidīja arī sliktā apkārtējās vides kvalitāte, un šo problēmu risināšanai bija nepieciešami lieli ieguldījumi, kurus reģions nespēja veikt. Kristofers Prestons (*Christopher Preston*) raksta, ka galvenie Kaļiņingradas Brīvās ekonomiskās zonas neveiksmes cēloņi bija apgabala nopietnās ekonomiskās problēmas un neprognozējamās investīciju vides izmaiņas.⁴⁷² Arī Kaļiņingradas ģeopolitiskais novietojums neizrādījās tik izdevīgs kā bija cerēts. Pirmkārt, Kaļiņingrada zaudēja konkurences cīņā ar citiem Krievijas reģioniem. Otrkārt, BJR ietvaros investori daudz lielāku interesi izrādīja par Baltijas valstīm un Poliju. Tirdzniecību ar rietumu partneriem apgrūtināja nesakārtotie vīzu, transporta un muitas jautājumi, kā arī augstais korupcijas līmenis. Arī tas, ka ārvalstu investoriem bija liegta iespēja iegādāties zemi īpašumā (zemi bija iespējams tikai nomāt), nerādīja

---

⁴⁷¹ The Federal Law on the Special Economic Zone in the Kaliningrad Region. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁷² Preston, C. Russia in the EU or the EU in Russia? Approaches to Kaliningrad. Through the Paper Curtain. Insiders and Outsiders in the New Europe. Smith, J., Jenkins, C. (ed.). Blackwell Publishing, London, 2003. P. 153.

labu priekšstatu par uzņēmējdarbības vidi. Nosauktie iemesli kalpoja par iemeslu tam, ka 1995. gada maijā Brīvā ekonomiskā zona tika likvidēta.⁴⁷³

Nepagāja pat gads, kad reģiona vadībai izdevās pārliecināt federālo valdību, ka Brīvās ekonomiskās zonas vietā ir nepieciešama SEZ izveidošana. Tā sāka darboties 1996. gada 22. janvārī, un Kaļiņingradas SEZ raksturo tas, ka tā kļuva par brīvās muitas zonu. Muitas nodevas netika piemērotas, pirmkārt, precēm, kas tika izgatavotas SEZ un eksportētas uz ārzemēm vai uz pārējo Krievijas daļu. Otrkārt, muitas nodevas netika piemērotas precēm, kas tika ievestas apgabalā no citām valstīm. Treškārt, muitas nodevas netika piemērotas precēm, kas tika ievestas no citām valstīm Kaļiņingradas SEZ un vēlāk izvestas uz citām valstīm. Tomēr galvenais iemesls, kāpēc Kaļiņingradas SEZ kādu laiku spēja samērā veiksmīgi darboties, bija tas, ka apgabalā varēja ievest preces bez nodevām un pēc tam tās izvest uz pārējo Krievijas teritoriju, ja to vērtība Kaļiņingradā tika paaugstināta par 30%.⁴⁷⁴ Atsevišķām produktu grupām prasības pēc pievienotās vērtības bija pat zemākas. Tomēr arī Kaļiņingradas jaunais statuss nedeļa cerētos rezultātus. It kā muitas nodevu atlaidē vajadzēja ļaut Kaļiņingradas uzņēmumiem pārdot saražoto produkciju lētāk, nekā citiem uzņēmumiem Krievijā, tomēr praksē nodokļu atlaides nedarbojās kā bija iecerēts. Caur Kaļiņingradu tika importēti aptuveni 4% no Krievijas kopējā preču importa, neraugoties uz to, ka pēc teritorijas Kaļiņingrada sastāda tikai 0,1% no Krievijas teritorijas un 0,6% no šīs valsts iedzīvotājiem. Importa plūsma caur Kaļiņingradu ir desmit reizes lielāka, nekā šī apgabala daļa no Krievijas kopprodukta,⁴⁷⁵ taču SEZ nosacījumi nespēja piesaistīt cerētās ārvalstu investīcijas, tāpēc pamazām SEZ noteikumi tikai izmainīti un jau 2001. gadā tika pieņemts lēmums par to, ka apgabala ražošanai vajadzētu būt vairāk orientētai uz produkcijas eksportu, nevis importu.

2006. gadā stājās spēkā jaunais SEZ likums, tomēr vienlaicīgi uz apgabala uzņēmumiem vēl 10 gadus turpinās attiekties 1996. gada likumdošana. Šis nosacījums gan attiecas tikai uz tiem uzņēmumiem, kas Kaļiņingradā ir darbojušies jau pirms 2006.

---

⁴⁷³ Bezopasnosk i meždunarodnoje sotrudničestvo v pojase novih granic Rossiji (Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ). Vardomskij, L.B., Golunov, S.V. (ed.). Naučno-obrazovatel'nij FORUM po meždunarodnim otnošenijam (Научно образовательный ФОРУМ по международным отношениям), Moskva, 2002. С. 140.

⁴⁷⁴ Liuhto, K. Kaliningrad turns into an EU-flanked tax haven for Asian firms? 06.09.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁷⁵ Liuhto, K. The economic impact of the EU enlargement and forthcoming change in legislation of the special economic zone upon the Kaliningrad region. RECEP, Moscow, 2005. P. 5.

gada. Jaunās SEZ nosacījumi ir sekojoši. Uzņēmumiem, kas investē apgabalā vismaz 150 miljonus rubļu jeb vismaz 5 miljonus dolāru tiek piešķirtas privilēģijas, proti, no šiem uzņēmumiem pirmajos sešos gados netiek iekasēts uzņēmumu ienākuma nodoklis, un tiem pirmos sešus gadus nav jāmaksā arī īpašuma nodoklis. Nākamajos sešos gados uzņēmums maksā peļņas nodokli tikai 50% apmērā no valsts noteiktā. Tā kā Krievijā uzņēmumu peļņas nodoklis ir 24%, un īpašuma nodoklis ir 2,2%, tad nodokļu atlaides ir ievērojamas.⁴⁷⁶ Jaunais SEZ likums būs spēkā 25 gadus līdz pat 2031. gadam. Lai palielinātu potenciālo investoru ticību Kaļiņingradā notiekošajām pārmaiņām, apgabala gubernatora Georgija Bosa vadības laikā vairākiem administrācijas darbiniekiem ir tikušas izvirzītas apsūdzības korupcijā.⁴⁷⁷ Pagaidām vēl ir pārāgri spriest par to, cik veiksmīgi ir jaunie SEZ noteikumi investoru piesaistīšanā, tomēr eksperti jau ir izteikuši kritiku attiecībā uz jauno SEZ likumu, jo tas pilnībā ignorē mazos un vidējos uzņēmējus, kuriem augstākminētie nodokļi ir jāmaksā pilnā apmērā.

Georgijs Dihanovs apgalvo, ka jaunais SEZ likums ir vērsts uz apgabala attīstību, tomēr pastāv vairāki apstākļi, kas varētu mazināt jaunā likuma pozitīvo ietekmi uz apgabala attīstību. Problēmas rada Kaļiņingradas uzņēmēju zemā konkurētspēja un orientācija uz Krievijas iekšējo tirgu. Var izrādīties, ka orientācija uz eksportu ir neveiksmīgi izvēlēta, jo ES tirgū apgabala uzņēmējiem varētu būt grūti iekļūt. Gan tarifu, gan ārpusstarifu barjeras un zemais ārvalstu investīciju līmenis var būtiski apgrūtināt uzņēmēju spēju ieiet ES tirgū. SEZ funkcionēšanu var apgrūtināt arī administratīvās barjeras un neskaidrības, kas saistītas ar Krievijas PTO dalības ietekmi uz SEZ funkcionēšanu. Turklāt pārējie Krievijas reģioni nemaz nav priecīgi par papildus konkurenci no Kaļiņingradas, jo liela daļa Krievijas ziemeļrietumu daļas uzņēmumu arī orientējas uz ES tirgu, tāpēc Kaļiņingradas pozīciju uzlabošana savstarpējās konkurences cīņā tiem varētu nebūt pa prātam.⁴⁷⁸ Tiesa gan, Kari Liuhto raksta, ka jaunais SEZ likums varētu būtiski palielināt Kaļiņingradas uzņēmumu konkurētspēju un piesaistīt uzņēmumam jaunas ārvalstu investīcijas, par ko liecina Austrumāzijas valstu uzņēmēju pieaugoša

---

⁴⁷⁶ Liuhto, K. Kaliningrad turns into an EU-flanked tax haven for Asian firms? 06.09.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁷⁷ Rettman, A. Kaliningrad enclave to pilot EU-Russia integration, Moscow says. 04.07.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁷⁸ Dykhanov, G. Kaliningrad region economic policy review. Jena 28.-30.04.2006. Npublicēts materiāls.

interese par Kaļiņingradu. Pagaidām ES valstu uzņēmēju (un arī tūristu⁴⁷⁹) interesi par Kaļiņingradu nedaudz ierobežo pastāvošais vīzu režīms. Kaļiņingradas vadība bija izteikusies, ka to varētu atcelt vienpusējā ceļā, taču federālā valdība šādam solim nepiekrita. Tomēr, ja ES un Krievija nolemtu izmēģināt bezvīzu režīma ieviešanas iespējas, tad Kaļiņingrada varētu kalpot par pilotreģionu. Sīkāks tranzīta un vīzu režīma izklāsts tiks sniegts nākamajā nodaļā.

8.4. Tranzīta un vīzu režīma jautājumi

Nozīmīgākās problēmas ES paplašināšanās kontekstā bija vīzu režīma ieviešanas ietekme uz Kaļiņingradas reģiona iedzīvotāju mobilitāti un preču tranzītu. Neraugoties uz ģeogrāfisko attālinātību, Kaļiņingradas iedzīvotājiem ir diezgan ciešas saiknes ar Krievijas pamatteritoriju, kuras bija iespējams saglabāt pateicoties tam, ka līdz 2003. gada jūnija beigām Kaļiņingradas iedzīvotājiem nebija vajadzīgas vīzas, lai iebrauktu Lietuvas teritorijā vai to šķērsotu ar mērķi nokļūt Krievijā. 2001. gadā Lietuvas teritoriju kaļiņingradieši ar vilcienu vai automašīnu šķērsoja vairāk nekā pusotru miljonu reižu.⁴⁸⁰

Starp Kaļiņingradu un pārējo Krieviju pastāv visai ciešas ekonomiskās, kultūras un sociālās saiknes, kuru uzturēšana ES paplašināšanās un vīzu sistēmas ieviešanas rezultātā varēja tikt sarauta, tāpēc Kaļiņingradas iedzīvotāju pārvietošanās nosacījumi, tuvojoties ES paplašināšanai, izvirzījās ES-Krievijas attiecību priekšplānā. Tiesa gan, kopējais robežas šķērsošanas gadījumu skaits 2001. gadā bija gandrīz 9 miljoni, tāpēc 1,5 miljoni virzienā uz Krieviju nav tik nozīmīgi kā pārējie robežas šķērsošanas gadījumi, kuru mērķis ir bijusi kāda cita valsts.⁴⁸¹ Tikai daļai Kaļiņingradas iedzīvotāju saiknes ar Krieviju ir nozīmīgas, jo 28,8% iedzīvotāju Krievijā nav bijuši ne reizi, bet 25,7% Krievijā pēdējo reizi ir bijuši pirms 1991. gada.⁴⁸² Džovanni Kampi (*Giovanni Campi*) raksta, ka tikai 15% Kaļiņingradas jauniešu ir bijuši Krievijas galvenajā daļā,

---

⁴⁷⁹ Kaļiņingradā pastāv labas iespējas attīstīt tūrisma industriju, taču pagaidām apgabala kūrortus pārsvarā apmeklē tūristi no Krievijas. 2005. gadā Kaļiņingradu apmeklēja aptuveni 250 000 tūristu no Krievijas un tikai 75 000 tūristu no citām valstīm.

⁴⁸⁰ Vinokurov, E. Transit is just a part of it: Kaliningrad and free movement of people. AIKE, Kaliningrad, 2004.

⁴⁸¹ Turpat.

⁴⁸² Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi problēme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Decembris, 2004. Sk. internetā (25.11.2006.): www.zircon.ru

kamēr 80% jauniešu vismaz reizi ir apmeklējuši kādu citu valsti.⁴⁸³ Tas nozīmē, ka lielākā daļa Kaļiņingradas iedzīvotāju vai nu vispār nav bijuši Krievijas pamatteritorijā vai arī pēdējoreiz to ir darījuši vēl pirms PSRS sabrukuma, tāpēc vīzu režīma ieviešana uz Polijas robežas būtiski palielināja Kaļiņingradas iedzīvotāju neērtības, jo Lietuvas tranzīts nebija lielākā problēma.

Ne mazāk nozīmīgs jautājums, izvērtējot gaidāmo ES paplašināšanās ietekmi uz Kaļiņingradu, bija pārrobežu tirdzniecība. Pēc Eiropas Komisijas veiktajām aplēsēm 2001. gadā aptuveni 10 000 Kaļiņingradas iedzīvotāju ieguva iztiku, realizējot produkciju Lietuvas un Polijas pierobežas teritorijās.⁴⁸⁴ Pastāvēja pamatotas bažas, ka līdz ar Polijas un Lietuvas iestāšanos ES šīs aktivitātes tiks ierobežotas. Kā uzskata Hains Barkbarts, tad šīs bažas ir apstiprinājušās, un pārrobežas tirdzniecībā iesaistītās personas patiešām ir izjutušas zināmas neērtības. Tas attiecas gan uz Kaļiņingradas, gan Polijas un Lietuvas iedzīvotājiem, kas nodarbojas ar pārrobežu tirdzniecību.⁴⁸⁵

Lietuva, Polija un Krievija jau laikus sāka apsvērt gaidāmās ES paplašināšanās ietekmi uz Kaļiņingradu. Par to liecina gan Krievijas tajā laikā vēl ministru prezidenta Vladimira Putina izteikumi 1999. gada rudenī par pilotreģiona statusa piešķiršanu Kaļiņingradai, gan arī Polijas un jo īpaši Lietuvas politiķu un pētnieku Kaļiņingradai veltītā uzmanība. Apgabala nākotne ir tikusi pamatīgi apspriesta Lietuvā jau kopš 1999. gada, kad Raimundas Lopata un Vladas Sirutavičius (*Vladas Sirutavicius*) sāka uzdot jautājumus par to, kādi ir Krievijas tālākie plāni attiecībā uz Kaļiņingradu, piedāvājot piecas apgabala attīstības alternatīvas.⁴⁸⁶ Turpmākajos gados interese par šo apgabalu Lietuvā nav mazinājusies, par ko liecina publikāciju virkne, kuras autoru vidū ir Pertti Joenniemi, Ramūnas Vilpišauskas (*Ramunas Vilpisauskas*), Raimundas Lopata, Vladas Sirutavičius,⁴⁸⁷ kā arī krievu pētnieki un politikas praktiķi Vladimirs Pozdorovkins

---

⁴⁸³ Campi, G. Is Kaliningrad taking its first step towards the EU? 14.07.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁸⁴ Dažādos avotos minētie skaitļi par pārrobežu sadarbībā iesaistīto cilvēku skaitu ir atšķirīgi. Communication from the Commission to the Council. The EU and Kaliningrad. Brisele, 17.01.2001. Sk. internetā (25.11.2006.):

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/north_dim/doc/com2001_0022n01.pdf

⁴⁸⁵ Barkbart, H. Integrated Border management on the Russian-RU Border: The Kaliningrad Region. East-West Institute, Moscow, 2005.

⁴⁸⁶ Lopata, R. un Sirutavičius, V. Lithuania and the Kaliningrad Oblast: a Clearer Frame for Cooperation. Lithuanian Foreign Policy Review 1999. Vilnius.

⁴⁸⁷ Joenniemi, P., Lopata, R., Sirutavičius, V., Vilpišauskas, R. Impact Assessment of Lithuania's Integration into the EU on Relations Between Lithuania and Kaliningrad Oblast of Russian Federation. Lithuanian Foreign Policy Review, 2000. Vilnius.

(*Vladimir Pozdorovkin*)⁴⁸⁸ un Vladimirs Nikitins (*Vladimir Nikitin*).⁴⁸⁹ Pētnieki uzskatīja, ka Krievijas un Lietuvas attiecības nākotnē noteiks tieši Kaļiņingradas jautājums, turklāt pastāvēja bažas, ka ES paplašināšanās rezultātā šī Krievijas sastāvdaļa varētu nokļūt dubultā perifērijā: kā Krievijas eksklāvs un kā ES pilnībā aptverta teritorija.

Polijas interese par Kaļiņingradu ir bijusi mazāk izteikta, un tas arī ir saprotams, jo tranzīta jautājumi vairāk attiecas uz Lietuvas-Krievijas attiecībām. Malgožata Pačuka (*Malgorzata Pacuk*) un Tadeušs Palmovskis (*Tadeus Palmowski*) raksta, ka ir bijusi ideja izveidot transporta koridoru cauri Polijai un Baltkrievijai, apejot Lietuvu, taču politiskā līmenī šāds piedāvājums Polijai nav ticis izteikts.⁴⁹⁰ Turklāt, kā raksta Jakubs Godzimirskis (*Jakub Godzimirski*), tad ilgu laiku Polija arī pēc aukstā kara beigām turpināja uzskatīt Kaļiņingradu par draudu Polijas drošībai,⁴⁹¹ tāpēc, samazinoties Krievijas armijas skaitliskajam sastāvam Kaļiņingradā, mazinājās arī Polijas interese par šo Krievijas teritoriju.

Tirdzniecības un ceļošanas jautājumi spieda Krieviju par savu prioritāti attiecībās ar ES izvirzīt atvieglota ceļošanas režīma panākšanu. Sākotnēji Krievija uzstāja, ka būtu nepieciešams saglabāt līdzšinējos ceļošanas nosacījumus, savukārt Eiropas Komisija savā 2001. gada ziņojumā par Kaļiņingradu nenorādīja uz nepieciešamību radīt īpašus nosacījumus, lai nodrošinātu apgabala iedzīvotāju pārvietošanās brīvības saglabāšanu. 2002. gadā ceļošanas jautājums piedzīvoja strauju aktualizāciju, kas vainagojās ar novembra ES–Krievijas galotņu sanākumi, kurā abas puses vienojās, ka tiks izstrādāta atvieglotā tranzīta dokumentu shēma.⁴⁹² Jāatzīmē, ka no ES šajā laikā tika saņemti pretrunīgi signāli par tranzīta jautājuma atrisināšanas iespējām.⁴⁹³ 2003. gada pavasarī

---

⁴⁸⁸ Pozdorovkin, V. Problems of Basic subsistence and Development of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation in the Context of the European Union Expansion Eastwards. Lithuanian Foreign Policy Review, 2000. Vilnius.

⁴⁸⁹ Nikitin, V. Kaliningrad Chance: Realization of the Pilot Region Concept. Lithuanian Foreign Policy Review, 2000. Vilnius.

⁴⁹⁰ Pacuk, M., Palmowski, T. The Development of Kaliningrad in the Light of Baltic Co-operation. The NEBI Yearbook 1998. North European and Baltic Sea Integration. Hedegaard, L., Lindstrom, B. (ed.). Springer, Berlin, 1998. P. 278.

⁴⁹¹ Godzimirski, J.M. Soviet Legacy and Baltic Security: The Case of Kaliningrad. Stability and Security in the Baltic Sea Region. Russian, Nordic and European Aspects. Knudsen, O.F. (ed.). Frank Cass, London, 1999. P. 48.

⁴⁹² Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian Federation. Brisele, 11.11.2002. Sk. internetā (25.11.2006.): www.europa.eu.int

⁴⁹³ Pretrunas palielināja Francijas Prezidenta Žaka Širaka neapdomīgā piekrišana Krievijas pozīcijai. EU Won't Back Down on Kaliningrad Visas. Security Watch, 26.07.2002. Sk. internetā (25.11.2006.): www.isn.ethz.ch

ES un Krievija vienojās par to, ka Kaļiņingradas iedzīvotājiem tiks radītas atvieglota tranzīta iespējas caur Lietuvas teritoriju. Vienošanās stājās spēkā 2003. gada 1. jūlijā. Lietuvas pusei vienošanās radīja papildus izdevumus (12 miljoni eiro), kurus pilnā apmērā (kas ir neparasti PHARE projektiem) sedza ES.⁴⁹⁴ Kaļiņingradas iedzīvotāju mobilitāti noteikti sekmēs arī tas, ka iedzīvotāji tika atbrīvoti no valsts nodevas nomaksas par ārzemju pases iegūšanu.⁴⁹⁵

ES–Krievijas vienošanās būtība ir tāda, ka tika ieviesti divi tranzīta dokumenti, kas no 2003. gada 1. jūlija bija nepieciešami Lietuvas šķērsošanai virzienā uz/no Krievijas pamatteritorijas uz/no Kaļiņingradu.⁴⁹⁶ Pirmais ir Atvieglotā tranzīta dokuments,⁴⁹⁷ kas nepieciešams, šķērsojot Lietuvas teritoriju ar autobusu vai automašīnu, bet otrais dokuments ir Atvieglotā dzelzceļa tranzīta dokuments (ADTD),⁴⁹⁸ kas bija nepieciešams, šķērsojot Lietuvas teritoriju ar vilcienu.⁴⁹⁹ Abu dokumentu ieviešana nav pagājusi bez starpgadījumiem (milzīgas rindas pie Lietuvas konsulātiem), taču kopumā ieviestā sistēma darbojas sekmīgi, un noraidīto pieteikumu skaits ir mazāks par 1%. 2003. gadā (no 1. jūlija līdz gada beigām) tika izsniegti 120 000 ADTD un 2 000 ATD.⁵⁰⁰ ATD tiek izsniegts Lietuvas konsulātos, bet ADTD tiek izsniegts vilcienā, balstoties uz informāciju, kuru pasažieris ir sniedzis, pērkot biļeti.⁵⁰¹ Turklāt ES ir segusi Lietuvas papildus izdevumus 40 miljonu eiro apmērā, kas bija saistīti ar minēto dokumentu izsniegšanas nodrošināšanu. Jāatzīmē arī tas, ka Lietuva 2005. gada laikā divas reizes mainīja tranzīta noteikumus, tādējādi radot papildus sarežģījumus tiem Krievijas iedzīvotājiem, kas vēlējās nokļūt Kaļiņingradā.

---

⁴⁹⁴ Signature of EUR 12m financing memorandum for Kaliningrad transit. 28.02.2003. Sk. internetā (25.11.2006.): www.europa.eu.int

⁴⁹⁵ Kaļiņingradcam dadut pasporta bez pošlin (Калининградцам dadut pasporta bez pošlin). 21.09.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁴⁹⁶ Robežu šķērsošanas procedūras izmaiņas, kas aizstāja faktisko bezvīzu režīmu ar Lietuvu un Poliju, vēl joprojām nav uzskatāmas par pilnībā izvērtētām, jo pastāv milzīga risinājumu daudzveidība. Sīkāku problēmas izklāstu skatīt Vinokurov, E. Transit is just a part of it: Kaliningrad and free movement of people. AIKE, Kaliningrad, 2004.

⁴⁹⁷ Facilitated Transit Document (FTD) – šo dokumentu izsniedz Lietuvas konsulāts Krievijā. Tas ir derīgs vienu gadu un tiek izsniegts bez maksas. Neskatoties uz to, šī dokumenta saņemšanas procedūra ir visai līdzīga vīzas saņemšanas procedūrai.

⁴⁹⁸ Facilitated Railway Transit Document (FRTD) – šo dokumentu ir iespējams saņemt, pērkot biļeti vilciena maršrutā uz Maskavu vai Sankt-Pēterburgu. Arī ADTD ir iespējams saņemt bez maksas, taču šī dokumenta saņemšanas procedūra ir citādāka nekā ATD gadījumā. ADTD ir derīgs trīs mēnešus.

⁴⁹⁹ Vinokurov, E. Transit is just a part of it: Kaliningrad and free movement of people. AIKE, Kaliningrad, 2004.

⁵⁰⁰ Turpat.

⁵⁰¹ Vinokurov, E. Kaliningrad transit and visa issues revisited. CEPS Commentary, 2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Ja Lietuvas tranzīta gadījumā tika panākts kompromiss, kas beigās līdzinājās vīzu režīmam, tad attiecībā uz Poliju šādi kompromisi nebija iespējami, un 2003. gada 1. oktobrī stājās spēkā vīzu režīms.⁵⁰² Kaļiņingradas iedzīvotājiem tika radīti atviegloti nosacījumi Polijas vīzas iegūšanai, jo viņiem nebija jāmaksā par vīzu. Arī pie Polijas konsulāta Kaļiņingradā veidojās garas rindas, pat neskatoties uz to, ka tas spēja apkalpot 600 cilvēkus dienā.⁵⁰³ No ekonomiskās attīstības viedokļa raugoties, attiecības ar Poliju Kaļiņingradai ir svarīgākas par Lietuvu, jo Polija ir Kaļiņingradas eksporta preču lielākais noieta tirgus, absorbējot vairāk kā 35% apgabala eksporta. Lietuva šajā sarakstā atrodas trešajā vietā aiz Vācijas.⁵⁰⁴

2002. gada novembrī panāktā vienošanās par cilvēku tranzītu cauri Lietuvas teritorijai līdz šim ir darbojusies salīdzinoši veiksmīgi. Gerhards Lohans (*Gerhard Lohan*) raksta, ka sistēmas darbības laikā kopš 2003. gada vasaras to ik gadu izmanto aptuveni 1,5 miljoni ceļotāju, un līdz šim tikai atsevišķos gadījumos ceļošanai nepieciešamie dokumenti vai nu nav izsniegti, vai arī cilvēki ir tikuši izsēdināti no vilciena.⁵⁰⁵ Tie ir bijuši tikai atsevišķi gadījumi, un ADTD sistēma darbojas gandrīz nevainojami. 2006. gada martā tika izsniegts miljonais ceļošanas dokuments.

ATD savukārt nav iemantojis lielu popularitāti, jo cilvēki daudz labprātāk izvēlas Lietuvas vīzas, kas Kaļiņingradas iedzīvotājiem līdz šim ir tikušas izsniegtas bez maksas. Situācija varētu izmainīties, ja bezmaksas vīzas nomainītu jaunā ES–Krievijas vienošanās, kurā attiecībā uz Kaļiņingradu nav izdarīti nekādi izņēmumi. Tādējādi Krievijas iedzīvotājiem būs jāmaksā 35 eiro par ES vīzu. Šāds notikumu pavērsiens varētu palielināt ATD popularitāti. Papildus problēmas rada tas, ka Lietuva un Polija gatavojas tuvākajā nākotnē pievienoties Šengenas līgumam, tāpēc ir gaidāma otrā Kaļiņingradas tranzīta krīze (pirmā notika 2002. gada vasarā un rudenī). Kaļiņingradas kaimiņvalstu pievienošanās Šengenas līgumam varētu izmainīt tranzīta nosacījumus, tāpēc ir nepieciešams izvērtēt pieejamās izvēles iespējas. Jevgēņijs Vinokurovs uzskata,

---

⁵⁰² Līdz 2003. gada 1. oktobrim Polijas robežas šķērsošanai Kaļiņingradas iedzīvotājiem bija jāiegūst tā dēvētais tūristu sertifikāts. Hreczuk, A. Polish-Russian Relations and Kaliningrad. Russian Participation in Baltic Sea Region-Builging: A Case Study of Kaliningrad. Holtom, P., Tassinari, F. (ed.). BaltSeaNet, Berlin-Gdansk, 2002. P. 83.-84.

⁵⁰³ Vinokurov, E. Transit is just a part of it: Kaliningrad and free movement of people. AIKE, Kaliningrad, 2004.

⁵⁰⁴ Samson, I. Economic Survey. The Kaliningrad Economy – at the Edge of EU Enlargement, Promoting Trade and Investment in Kaliningrad Oblast. European Commission, Brussels, 2002. P. 19.

⁵⁰⁵ Lohan, G. Kaliningrad Transit: Achievements and Perspectives. Baltic Rim Economies nr. 4, Turku, 2006. P. 7.

ka pastāv trīs iespējas, kā atrisināt situāciju, kas radīsies pēc Polijas un Lietuvas pievienošanās Šengenas līgumam.

Pirmkārt, ES ietvaros tiek apspriesta iespēja ieviest tā dēvēto pierobežas ceļošanas atļauju.⁵⁰⁶ Šīs atļaujas īpašniekam (ne-ES valsts iedzīvotājam) būtu tiesības šķērsot ES robežu un uzturēties pierobežas zonā, proti, persona nedrīkstētu iebraukt tālāk ES valsts teritorijā kā 30 vai 50 km attālumā no robežas. Problēma tomēr ir tāda, ka šādu atļauju ieviešana neatrisinātu Lietuvas tranzīta problēmu, jo šis valsts teritorijas šķērsošana prasa vairāk nekā 50 kilometrus. Otrkārt, Lietuva varētu paplašināt savus konsulātus Kaļiņingradā, lai spētu apmierināt milzīgo pieprasījumu pēc vīzām. Taču, kā raksta Vinokurovs (*Evgeni Vinokurov*), ar šī risinājuma īstenošanu ir divas problēmas. Runa nav tikai par Kaļiņingradas iedzīvotājiem, kuri vēlas apmeklēt Krievijas galveno daļu, jo katru gadu apgabala kūrortus apmeklē liels skaits tūristu no Krievijas (gandrīz ceturtdaļmiljons cilvēku katru gadu), tāpēc līdzīgā veidā vajadzētu paplašināt arī Lietuvas vēstniecību Maskavā. Turklāt Krievija asi iestājas pret jebkādiem piedāvājumiem, kuru rezultātā Lietuvas teritorijas šķērsošanai būtu nepieciešams iegādāties vīzu. Treškārt, pirms kāda laika tika piedāvāta ideja par ātrgaitas vilciena satiksmes nodrošināšanu starp Krieviju un Kaļiņingradu, taču šī projekta izmaksas ir tik lielas, ka tas nemaz nav nopietni ticis apspriests.⁵⁰⁷

Līdz ar to par pieņemamāko variantu var uzskatīt piedāvājumu saglabāt pašreizējo sistēmu, kas darbojas diezgan apmierinoši. Atbalstu šim ieteikumam ir izteikuši gan Krievijas, gan ES diplomāti un politiskie līderi. Turklāt, kā raksta Vinokurovs, ES jau ir tikuši realizēti līdzīgi precedenti Vidusjūras reģionā. Ir jāatzīmē, ka tranzīta jautājums, ko atrisināt var diezgan vienkārši, ir jānodala no daudz plašākā vīzu jautājuma. 2006. gada pavasarī tika parakstīta vienošanās par vīzu izsniegšanas veicināšanu noteiktām Krievijas iedzīvotāju grupām un ES valstu iedzīvotājiem. Īpaši neiedziļinoties panāktās vienošanās detaļās, var secināt, ka šī vienošanās neparedz nekādus izņēmumus attiecībā uz Kaļiņingradas apgabala iedzīvotājiem. Apgabala uzņēmēju intereses visticamāk necietīs, jo uzņēmēji ir viena no grupām, kurai vīzu izsniegšanas procedūra tiks padarīta vienkāršāka, taču no jaunās vienošanās varētu ciest daudzas citas apgabala iedzīvotāju grupas, kuru vīzas pieteikumi pēc Polijas un Lietuvas pievienošanās

---

⁵⁰⁶ Local border traffic permit – autora tulkojums no angļu valodas.

⁵⁰⁷ Vinokurov, E. Kaliningrad transit and visa issues revisited. CEPS Commentary, 2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Šengenas valstu grupai tiks izskatīti īpaši rūpīgi. Praksē cilvēkiem tas nozīmētu nepieciešamību vairāk laika pavadīt Lietuvas, Vācijas, Zviedrijas un Polijas konsulātos, kas atrodas Kaļiņingradā, vai pat nepieciešamību doties pēc vīzas uz Maskavu, ja rodas nepieciešamība doties vizītē uz kādu citu ES valsti. Šo problēmu varētu atrisināt, un iespējami ir divi risinājumi. Pirmais no tiem paredzētu bezvīzu režīma ieviešanu starp ES un Krieviju, taču tas pagaidām ir tālākas nākotnes jautājums. Otrajā risinājumā bezvīzu režīma nosacījumi tiktu attiecināti tikai uz Kaļiņingradas iedzīvotājiem. Šāds risinājums ir pilnībā iespējams, jo Kaļiņingrada ir eksklāvs, kas nodalīts no Krievijas lielākās teritorijas daļas. Protams, šī risinājuma īstenošanai būtu nepieciešams izdarīt izmaiņas Šengenas līgumā, turklāt daudzas ES valstis uztraucas, ka tādējādi tiktu atvērtas durvis Krievijas noziedzības ienākšanai ES. Tomēr arī šo problēmu būtu iespējams atrisināt, ja bezvīzu režīma nosacījumi tiktu attiecināti tikai uz tiem Kaļiņingradas iedzīvotājiem, kas dotajā apgabalā ir dzīvojuši un bijuši pierakstīti, piemēram, pirms 2006. gada.⁵⁰⁸

Kaļiņingradas kaimiņvalstu pievienošanās Šengenas valstu grupai draud izraisīt otro pasažieru tranzīta krīzi. Lai tā nenotiku, ir nepieciešams vismaz saglabāt esošo tranzīta sistēmu, jo ATD un ADTD sistēmas atcelšana, vienlaikus ieviešot stingrākus nosacījumus Šengenas vīzu saņemšanai, atstātu ļoti nelabvēlīgu iespaidu uz apgabala tālāko attīstību. Bezvīzu režīma ieviešana ES–Krievijas attiecībās acīmredzot ir tālākas nākotnes jautājums, turklāt nekas pagaidām neliecina, ka Krievija būtu gatava izdarīt Kaļiņingradas gadījumā izņēmumu un pieļaut bezvīzu režīma attiecināšanu uz šo apgabalu. Turklāt arī ES puse pagaidām nav gatava tādām pārmaiņām.

Atšķirībā no personu tranzīta, daudz lielākas problēmas pastāv preču tranzīta jomā. Kā raksta Gerhards Lohans, tad 2004. gadā aprīlī, neilgi pirms paplašināšanās, panāktā vienošanās ar Krieviju paredzēja, ka iesaistītās puses centīsies realizēt pasākumus, kas vērsti uz to, lai tranzīta attiecības starp Kaļiņingradu un pārējo Krievijas nepasliktinātos un netiktu ar nodomu apgrūtinātas.⁵⁰⁹ Vienošanās tiek pildīta, tomēr preču tranzīta realizācijas procesā tiek veikta vesela virkne veterināro, fitosanitāro un cita veida kontroles. Tomēr neraugoties uz to, ka preču pārvadājumu apjoms cauri Lietuvas teritorijai kopš 2004. gada maija ar katru gadu ir palielinājies, eksperti diezgan

---

⁵⁰⁸ Turpat.

⁵⁰⁹ Lohan, G. Kaliningrad Transit: Achievements and Perspectives. *Baltic Rim Economies* nr. 4, Turku, 2006. P. 7.

skeptiski vērtē pastāvošā kravu pārvadājumu režīma lietderību. Aleksejs Zernovs (*Aleksei Zernov*) un Konstantīns Šopins (*Konstantin Shopin*) raksta, ka neraugoties uz kravu apjoma palielināšanos ES paplašināšanās ietekme uz kravu tranzītu ir nelabvēlīga. Kontroles procedūru skaits ir palielinājies, nepieciešamo dokumentu skaits ir pieaudzis, noteikumi un procedūras ir kļuvušas sarežģītākas, turklāt ir radītas dažādas nodevas, kuras sadārdzina kravu pārvadājumu efektivitāti un tādējādi samazina reģiona konkurētspēju. Jāpiebilst, ka daudzas nodevas ir tikušas radītas tikai pēc Lietuvas integrācijas ES, tāpēc neraugoties uz ES un Krievijas panākto vienošanos, ka preču pārvadājumiem tiks radīti pēc iespējas labvēlīgi apstākļi, daudzējādā ziņā preču kontroles procedūras ir kļuvušas sarežģītākas un dārgākas. Ir pieaugušas gan izmaksas, kas saistītas ar kravu pārvadājumiem cauri Lietuvas teritorijai, gan arī kontroles procedūru iziešanai un dokumentu sagatavošanai patērētais laiks.⁵¹⁰ Un runa šajā gadījumā nav tikai par grūtību radīšanu privātajiem uzņēmējiem, jo uz pārvadājumu rēķina ir palielinājušās arī apgabalā ievesto energoresursu cenas. Aleksejs Ignatjevs raksta, ka energoresursu cenas Kaļiņingradā ir par 10-15% augstākas, nekā citviet Krievijā, jo energoresursi tiek piegādāti pa dzelzceļu.⁵¹¹

Ieviesto kravu pārvadājumu noteikumu un procedūru rezultātā ir cietušas vairākas ražošanas nozares Kaļiņingradā, piemēram, celulozes rūpniecība. Ir arī ieviests aizliegums pārvadāt lopus cauri Lietuvas teritorijai, kas negatīvi ietekmē apgabala lauksaimniecības nozari. Ieviestie ierobežojumi ir radušies tāpēc, ka Lietuva ir pieskaņojusi savu likumdošanu ES Kopējai tranzīta procedūrai, kā rezultātā tranzīts cauri Lietuvas teritorijai tiek pielīdzināts starptautiskajiem tranzīta kravu pārvadājumiem. Lietuvā ir izveidojies noteikts uzņēmējdarbības segments, kas nodarbojas ar Kaļiņingradas tranzīta kravu apkalpošanu. Šāda pieeja pilnīgi noteikti neņem vērā Kaļiņingradas apgabala īpašo ģeopolitisko stāvokli, kas daudzējādā ziņā nostāda šo Krievijas teritorijas daļu nelabvēlīgākā stāvoklī, salīdzinot ar citām Krievijas Federācijas daļām. Vēlreiz jāatzīmē, ka šāda situācija ir izveidojusies neraugoties uz to, ka 2004. gadā ES un Krievijas amatpersonas visaugstākajā līmenī vienojās, ka ES paplašināšanās process neatstās negatīvu ietekmi uz kravu pārvadājumiem starp Kaļiņingradu un pārējo Krievijas daļu.

---

⁵¹⁰ Zernov, A. un Shopin, K. Kaliningrad Transit of Goods: In Need of Strategic Approach to Problem-Solving. East-West Institute, Moscow, 2005.

⁵¹¹ Ignatiev, A. Competitiveness of Kaliningrad's Economy: Problems and Opportunities. 07.09.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Kādus pasākumus būtu nepieciešams veikt, lai uzlabotu izveidojušos situāciju? Zernovs un Šopins uzskata, ka ir nepieciešams izveidot automatizētu sistēmu, kas būtu savietojama ar ES jauno datorizēto tranzīta uzskaites sistēmu, taču līdz šim Lietuvas un Krievijas muitas dienesti tehnisku iemeslu dēļ nav spējuši nodrošināt šīs sistēmas izmantošanu. Autori secina, ka ievērojama izveidojušās situācijas uzlabošanās ir iespējama tādā gadījumā, ja diskusijas no tehnisko detaļu līmeņa tiktu pārnestas uz daudz vispārīgāku līmeni un ja beidzot tiktu nopietni apsvērta iespēja izmēģināt Kaļiņingradu kā pilotreģionu ES–Krievijas attiecībās. Praktiskā līmenī tas nozīmētu ne tikai apgabala attīstībai labvēlīgu kravu tranzīta noteikumu radīšanu, bet arī kopējas ES-Krievijas ekonomiskās telpas izveidošanu.⁵¹² Šāds lēmums atrisinātu radušās problēmas, tomēr šī darba autors uzskata, ka tas ir tālākas nākotnes jautājums.

Protams, apgabala transporta problēmas vismaz daļēji varētu uzlabot citu satiksmes veidu attīstīšana, piemēram, subsidēti aviopārvadājumi un prāmju satiksme ar Sanktpēterburgu. Ir vērojamas pazīmes, kas liecina par alternatīvu kravu pārvadājumu iespēju apsvēršanu,⁵¹³ taču dzelzceļa pārvadājumi vēl ilgi būs nozīmīgākais Kaļiņingradas preču tranzīta elements. Lai atvieglotu kravu pārvadājumu režīmu, būtu nepieciešams ieviest elektronisko kravu uzskaiti, samazinot dažādu formalitāšu kārtrošanas laiku un panākot Krievijas un ES elektroniskās uzskaites sistēmu savietojamību. Savukārt, Lietuvai vajadzētu apsvērt iespēju atcelt vairākus ierobežojumus fitosanitārās un veterinārās kontroles jomā, kā arī laikus informēt Krievijas kravu pārvadātājus par gaidāmajām izmaiņām kravu pārvadājumu režīmā, jo līdz šim ne vienmēr informācija par režīma izmaiņām ir tikusi sniegta laicīgi.

Var secināt, ka personu un preču tranzīta gadījumā starp ES un Krieviju ir panākts kompromiss, kas līdz šim ir darbojies pietiekami veiksmīgi, un ka spēkā esošie tranzīta kustību regulējošie noteikumi īpaši netraucē Kaļiņingradas apgabala attīstību, tomēr viss liecina, ka ES un Krievija nav radījušas īpaši labvēlīgus nosacījumus Kaļiņingradai, kā rezultātā vismaz attiecībā uz personu un kravu tranzītu šis apgabals

---

⁵¹² Zernov, A. un Shopin, K. Kaliningrad Transit of Goods: In Need of Strategic Approach to Problem-Solving. East-West Institute, Moscow, 2005.

⁵¹³ Nikolajs Makarovs raksta, ka 2006. gada septembrī Krievijas prezidents Vladimirs Putins atklāja kravas prāmju satiksmi starp Kaļiņingradu un Sanktpēterburgu. Prāmis „Baltijsk” spēj uzņemt līdz pat 100 dzelzceļa vagonus, un šis ir viens veids kā vismaz daļēji atrisināt kravu tranzīta problēmu, jo patlaban lielākā daļa kravu tranzīta tiek nogādāta Kaļiņingradā (un otrādāk) pa dzelzceļu. Makarov, N. President's problems. 21.09.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

nav kļuvis par tā dēvēto pilotreģionu abu pušu attiecībās. Nākamajā nodaļā sīkāk tiks aplūkots pilotreģiona jēdziens.

8.5. Kaļiņingrada kā ES un Krievijas attiecību pilotreģions

Kaļiņingradas apgabals bieži ir ticis dēvēts par pilotreģionu, taču ar šo jēdzienu ir saistītas divas būtiskas problēmas. Pirmkārt, pilotreģiona jēdziens nav ticis saturiski papildīts. Otrkārt, pētnieki un politikas praktiķi ar to saprot atšķirīgus pasākumus, tāpēc var apgalvot, ka apgabala attīstību kavē neskaidrības ap pilotreģiona jēdzienu. Pirmoreiz Kaļiņingrada kā pilotreģions, kur praksē tiktu pārbaudīta Krievijas un ES sadarbība ar mērķi risināt šim reģionam raksturīgās problēmas, tika pieminēta 1999. gada rudenī Krievijas vidējā termiņa stratēģijā attiecībām ar ES.⁵¹⁴ Sākot ar 2000. gadu pilotreģiona jēdziens ir piedzīvojis dažādas interpretācijas. Pilotreģiona jēdzienu ir izmantojuši Krievijas, BJR valstu un ES līderi (piemēram, Krievijas prezidents Vladimirs Putins un bijušais Eiropas Komisijas prezidents Romano Prodi), taču parasti tas politiskā diskursa veidošanā ir izmantots diezgan nekonkrēti kā trauks, kuru varētu papildīt ar saturu, tomēr ne Krievija, ne ES nav centusies to izdarīt.

Natālija Smorodinskaja (*Наталья Смородинская*) uzskata, ka pilotreģions ir teritorija, kuras ietvaros tiek pārbaudīti jauni mehānismi, nosacījumi un tehnoloģijas, kas izdošanās gadījumā var tikt reproducēti citās teritorijās.⁵¹⁵ Kaļiņingradas gadījumā neskaidrības sākās jau ar to, ka nebija skaidrības par to, vai reģions būs Krievijas pilotreģions vai Krievijas–ES attiecību pilotreģions. Pirmajā gadījumā Kaļiņingradā varbūt tiktu ieviesti ES ekonomiskās aktivitātes regulējošie standarti, savukārt otrajā gadījumā tiek norādīts uz ES–Krievijas attiecību pāriešanu jaunā kvalitātē, proti, Kaļiņingrada tiktu izmantota kā instruments, ar kuru tiktu pārvarēts dalījums starp „mums” un „viņiem” gan Eiropā kopumā, gan BJR ietvaros⁵¹⁶.

Stefens Devars (*Stephen Dewar*) sadarbībā ar citiem autoriem ir pētījuši pilotreģiona jēdzienu ar mērķi piedāvāt praktiskas rekomendācijas, kā Kaļiņingradas apgabalu varētu izvirzīt par ES-Krievijas attiecību pilotreģionu. Šis autoru kolektīvs šādi apraksta

---

⁵¹⁴ Medium-term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010). 1999. Sk. internetā (25.11.2006.): www.europa.eu.int

⁵¹⁵ Smorodinskaya, N. Kaliningrad Exclave: Prospects of Transformation into the Pilot Region. RAS Institute of Economics, Moscow, 2001.

⁵¹⁶ Ignatyev, A. EU-Russia Borders. Relations between Russia and the EU: What the Future Holds (The European Aspect of Kaliningrad as a Pilot Region). East-West Institute, Moscow, 2003.

pilotreģiona jēdzienu. Kaļiņingradas apgabalā pastāv vairākas labi zināmas problēmas un vājie punkti, taču tam ir arī savas stiprās puses, tāpēc tajā pastāv arī iespējas, kas varētu tikt realizētas ES-Krievijas sadarbības ietvaros. Tā kā Kaļiņingrada ir neliela teritorija, kuru ieskauj ES dalībvalstis, to var izmantot par izmēģinājumu lauku ES un Krievijas sadarbības un partnerības inovatīviem piedāvājumiem. Problēmu risināšanas pieejas var tikt pārbaudītas uz Kaļiņingradas piemēra, lai no tām iegūtu gan reģiona, gan arī visas Krievijas iedzīvotāji gadījumā, ja piedāvātie risinājumi apgabala problēmām izrādītos veiksmīgi.⁵¹⁷ Citiem vārdiem sakot, Kaļiņingradai vajadzēja kļūt par lakmusa testu ES-Krievijas sadarbībai, kur tiktu pārbaudīta abu pušu gatavība labos sadarbības nodomus realizēt praktiski.⁵¹⁸

Andrejs Makaričevs (*Andrei Makarychev*) un Sergejs Prozorovs (*Sergei Prozorov*) uzskata, ka pilotreģiona izpratnes ir ļoti dažādas un savstarpēji konfliktējošas. Pirmkārt, pilotreģiona jēdziens var tikt saprasts kā mēģinājums panākt strauju ekonomisko izaugsmi ar ekonomiskās liberalizācijas metožu palīdzību. Kaļiņingradu var uzskatīt par reģionu, kur praksē tiktu pārbaudītas liberālās reformas ar mērķi panākt strauju ekonomisko izaugsmi. Otrkārt, pilotreģiona jēdzienu izmanto Kaļiņingradas vietējā elite saviem mēģinājumiem palielināt apgabala privilēģijas un iegūt lielāku finansiālo atbalstu ne tikai no federālā centra, bet arī no ES. Treškārt, pilotreģiona jēdzienu var izmantot Maskava kā mēģinājumu praksē pārbaudīt ES elastīgumu un reakciju uz Maskavas prasībām pēc tās interešu respektēšanas. Ceturtkārt, pilotreģionu var izmantot ES, lai pierādītu to, ka ES paplašināšanās labvēlīgi ietekmē tās kaimiņu reģionus. Piektkārt, pilotreģiona jēdziens var tikt saprasts kā Kaļiņingradas ieviešana transnacionālajā vidē ciešākas sadarbības panākšanai ar tās kaimiņiem.⁵¹⁹ Pilotreģions būtībā ir intensificēta sadarbība.

Daudzās pilotreģiona izpratnes savstarpēji konfliktē, tāpēc nav brīnums, ka šis jēdziens nav ticis piepildīts ar saturu un nav izveidojusies tā vienota izpratne. Makaričevs un Prozorovs uzskata, ka pilotreģiona konceptam Kaļiņingradas gadījumā pagaidām nav

---

⁵¹⁷ Swiecicki, J., Wellmann, C., Ignatiev, A., Lindholm, P., Usanov, A. un Vinokurov, E. Policy Recommendations: „Support to Transforming Kaliningrad into a Pilot Region of EU-Russia Partnership”. East-West Institute, Moscow, 2005.

⁵¹⁸ Vinokurov, E. Kaliningrad in the Framework of EU-Russia Relations: Moving Toward Common Spaces. Chair Interbrew Baillet-Latour Working paper No. 20, K.U.Leuven, 2004.

⁵¹⁹ Makarychev, A. un Prozorov, S. The Logic of Piloting and Trans-border Regionalism. The project-oriented approach in EU-Russian cooperation. DIIS Working Paper 2004/22. P. 14.-22. Sk. internetā (01.12.2006.): www.diis.dk

vairāku būtisku komponentu. Pirmkārt, ja Kaļiņingradas apgabalu aplūko kā pilotprojektu,⁵²⁰ tad pagaidām nav skaidrs šī projekta saturs. Parasti pilotprojekti tiek veidoti ar mērķi panākt konkrētas izmaiņas precīzi definētās jomās. Kaļiņingradas gadījumā precīzi mērķi un rīcības programma nav definēti. Pilotprojektu gadījumā parasti tiek izmēģināti organizatoriskie modeļi, kas jau pastāv citviet, taču Kaļiņingradas gadījumā dominē priekšstats par to, ka šis reģions ir unikāls, tāpēc jau funkcionējošu modeļu adaptācija vietējām vajadzībām ir maz ticama. Nav arī skaidrs, kā Kaļiņingradā iegūtā pieredze varētu tikt pārmantota citos Krievijas reģionos.⁵²¹ Nav precīzi definētu mērķa grupu, nav skaidru mērķu, plānošanas un laika perioda, kura ietvaros būtu jāveic kādas konkrētas darbības, tāpēc pilotreģiona jēdzienu nav iespējams realizēt, jo tas ir pārāk nekonkrēts.

Stefens Devars un citi autori piedāvā pilotreģiona jēdzienu papildīt ar septiņiem elementiem, kas ir interpretējami kā praktiski soļi Kaļiņingradas apgabala nostiprināšanai ne tikai ES–Krievijas sarunu, bet arī praktiskās sadarbības dienaskārtībā. Pirmkārt, ir nepieciešams panākt vienošanos par ES-Krievijas kopēju deklarāciju, kurā tiktu apstiprināta Kaļiņingradas kā pilotreģiona nozīme, bet vēlāk vajadzētu izveidot Kaļiņingradas pilotreģiona partnerības programmu, kurai sekotu „biznesa plāna” un „ceļa kartes” izstrāde, kas paredzētu konkrētus pasākumus, ar kuriem tiktu papildīts pilotreģiona jēdziens. Otrkārt, vajadzētu uzlabot uzņēmējdarbības vidi Kaļiņingradā, lai tā šķīstu pievilcīgāka ārvalstu investoriem. Šis solis ietvertu pasākumus, kuros ietilptu gan apgabala administrācijas attiecību uzlabošana ar investoriem, gan praktiski soļi Kaļiņingradas uzņēmējdarbības vides uzlabošanai. Tāpat vajadzētu liberalizēt apgabala enerģētikas tirgu, un atļaut ES valstu uzņēmumiem piedalīties konkursos valsts pasūtījumu iegūšanai. Treškārt, vajadzētu atvieglot Kaļiņingradas uzņēmumiem pieejas iegūšanu ES tirgum.

Jaunā SEZ likuma pieņemšanas rezultātā mainās Kaļiņingradas apgabala ārējo ekonomisko attiecību orientācija no importa aizvietošanas uz eksporta preču ražošanu. Kaļiņingradā varētu tikt izveidota brīvā ekonomiskā zona, taču ne mazāk svarīgi būtu veikt nepieciešamos pasākumus, lai uzlabotu vietējo uzņēmēju starta pozīcijas konkurencei ES tirgū. Ceturtkārt, lai paaugstinātu reģiona konkurētspēju, ir

---

⁵²⁰ Pilotreģiona jēdziens loģiski ietver sevī norādi uz projektu īstenošanu.

⁵²¹ Makarychev, A. un Prozorov, S. The Logic of Piloting and Trans-border Regionalism. The project-oriented approach in EU-Russian cooperation. DIIS Working Paper 2004/22. P. 22.-23. Sk. internetā (01.12.2006.): www.diis.dk

nepieciešams radīt tūristiem un ārvalstu uzņēmējiem draudzīgāku vīzu politiku. Ja Krievija nespētu panākt abpusēju vienošanos ar ES par bezvīzu režīma radīšanu Kaļiņingradā, tad vīzu režīmu vajadzētu atcelt vismaz vienpusējā ceļā, lai uzlabotu ES valstu pilsoņu iespējas bez vīzas apmeklēt Kaļiņingradu. Kari Liuhto ir aprēķinājis, ja Kaļiņingradai izdotos piesaistīt gadā pusmiljonu ārvalstu tūristu, no kuriem katrs apgabalā iztērētu vismaz 200 ASV dolārus, tad Kaļiņingradas ekonomiskais ieguvums būtu lielāks par visām pēdējos 20 gados iegūtajām ārvalstu investīcijām.⁵²² Līdz ar to bezvīzu režīma izveidošana Kaļiņingradā dotu milzīgu pozitīvu impulsu apgabala attīstībai. Piektkārt, ir nepieciešams uzlabot robežu šķērsošanas un transporta infrastruktūru, lai atvieglotu tūristu un uzņēmēju piekļūšanas iespējas Kaļiņingradai. Šī ieteikuma izpilde prasītu ceļu uzlabošanu un dzelzceļa satiksmes integrāciju BJR transporta tīklā. Būtu nepieciešams arī atvieglot kravu pārvadājumu nosacījumus preču tranzītam caur Kaļiņingradu, turklāt vajadzētu vienkāršot muitas procedūras. Sestkārt, ir nepieciešams atbalstīt reģiona pilsoniskās sabiedrības attīstību, izveidojot vienkāršākas procedūras nevalstisko organizāciju reģistrācijai un darbībai. Pilsoniskās sabiedrības nostiprināšanai vajadzētu notikt arī ar izglītības sistēmas modernizācijas palīdzību, izveidojot Eiropas studiju centru. Starp autoru kolektīva ieteikumiem ir atrodami arī diezgan ekstravaganti piedāvājumi, piemēram, Kaļiņingradas pilsētas nosaukuma nomaiņa ar Kantgradas nosaukumu par godu slavenākajam no cilvēkiem, kas jebkad dzīvojuši šajā pilsētā. Septītkārt, ir nepieciešams rast finansējumu visiem piedāvājumiem. Lielākā daļa nepieciešamo investīciju ir ilgtermiņa ieguldījumi, taču tie noteikti atmaksātos, ja pasākumi Kaļiņingradas attīstības veicināšanai izrādītos veiksmīgi. Finansējumu būtu iespējams piesaistīt, izveidojot Kaļiņingradas attīstības fondu. Pirms vairākiem gadiem ES noraidīja iespēju izveidot šādu fondu, taču tas nenozīmē, ka ES nepiekrītu šāda fonda izveidošanai. Šī fonda līdzekļus vajadzētu izmantot mazās uzņēmējdarbības attīstībai un lielajiem infrastruktūras projektiem kā ceļu, telekomunikāciju un lidostas atjaunošanai un modernizācijai.⁵²³ Ieteikumu saraksts ir visai garš, tomēr tas ir praktisks piedāvājums Kaļiņingradas pilotreģiona jēdziena piepildīšanai ar saturu. Jāatzīmē tomēr, ka liela daļa ieteikumu tādā vai citādā veidā ir pretrunā ar Krievijas un ES likumdošanu un līdzšinējo darbības praksi.

---

⁵²² Liuhto, K. Kaliningrad turns into an EU-flanked tax haven for Asian firms? 06.09.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁵²³ Swiecicki, J., Wellmann, C., Ignatiev, A., Lindholm, P., Usanov, A., Vinokurov, E. Policy Recommendations: „Support to Transforming Kaliningrad into a Pilot Region of EU-Russia Partnership”. East-West Institute, Moscow, 2005.

Galvenās neskaidrības par pilotreģiona jēdzienu ir Krievijas pusei, kurai ir lielākā atbildība par apgabala tālāko attīstību. Turklāt Maskava nav izdarījusi pietiekami daudz, lai stimulētu apgabala attīstību. Lietuviešu politologs Raimundas Lopata ir izteicies, ka Maskavas retorika attiecībā uz Kaļiņingradu nav tikusi atbalstīta ar reāliem darbiem. Kaļiņingradas iepriekšējai vadībai bija ticis dots solījums uzlabot apgabala transporta infrastruktūru, bet tas netika izdarīts. Arī pašreizējai vadībai šāds solījums ir ticis dots, taču pagaidām tas nav izpildīts. Savukārt, kad ES bija piedāvājusi piešķirt finansējumu Kaļiņingradas lielceļu remontam, Maskava bija atteikusies no šī piedāvājuma.⁵²⁴ ES galvenās intereses Kaļiņingradas gadījumā ir saistītas ar drošības nemilitārajiem aspektiem. ES nevēlas, lai tās iekšienē atrastos nabadzīgs un piesārņots reģions, kas varētu radīt sociālo spriedzi, nelegālo imigrāciju un citas problēmas. Tiesa gan, līdzšinējā pieredze liecina par to, ka ES pozīcija ir diezgan elastīga un ka tā ir gatava ņemt vērā Krievijas intereses, ja tās nav klajā pretrunā ar ES interesēm un tiesību aktiem.⁵²⁵ Viens no Ķīles starptautiskās Kaļiņingradas ekspertu grupas ieteikumiem situācijas uzlabošanai Kaļiņingradā ir tāds, ka Krievijai vajadzētu saturiski piepildīt pilotreģiona jēdzienu ar sociālajiem, politiskajiem, ekonomiskajiem un tiesiskajiem komponentiem un tālāk šo piedāvājumu nodot ES izvērtēšanai.⁵²⁶ Var redzēt, ka būtisks Kaļiņingradas pilotreģiona jēdziena praktiskas attīstības priekšnosacījums ir, lai gan ES, gan Krievija atzītu šī reģiona īpašās vajadzības, kuru realizācija prasa īpašus risinājumus. Kamēr šis pats galvenais nosacījums netiek izpildīts, ir maz ticams, ka pilotreģiona jēdziens varētu piedzīvot būtisku progresu.

Mēģinājumus realizēt atsevišķus pilotreģiona aspektus var saskatīt Krievijas Federālās mērķprogrammas izskatā, tomēr tās realizācija ir apdraudēta, jo tikai daļu tās izpildei paredzēto līdzekļu piešķirs valsts. Lielāko daļu aktivitāšu ir paredzēts realizēt no privātajiem līdzekļiem un starptautisko finanšu institūciju un banku aizņēmumiem, kas liek apšaubīt programmas mērķu realizāciju, jo tikai 18% no 3 miljardu ASV dolāru apjomīgās Federālās mērķprogrammas 2002.–2010. gadam ir paredzēts finansēt no valsts līdzekļiem. Ņemot vērā iepriekšējo pieredzi, var prognozēt, ka šī programma

---

⁵²⁴ Lithuanian political scientist: Kaliningrad can be detached from Russia. Regnum, 13.05.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

⁵²⁵ Vinokurov, E. Kaliningrad in the Framework of EU-Russia Relations: Moving Toward Common Spaces. Chair Interbrew Baillet-Latour Working paper No. 20, K.U.Leuven, 2004.

⁵²⁶ The Kiel International ad-hoc Group of Experts on Kaliningrad. Kaliningrad in Focus. Policy Recommendations in the Perspective of Problem-Solving. The Kaliningrad Challenge. Options and Recommendations. Birkenbach, H.M., Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 2003. P. 18.

varētu tikt realizēta tikai daļēji, nemaz nerunājot par to, ka atsevišķu programmā paredzēto mērķu realizācija varētu neatbilst apgabala ilgtermiņa attīstības interesēm.⁵²⁷

Pēdējos gados diskusijām par Kaļiņingradu kā ES–Krievijas attiecību pilotreģionu ir pieaugošs raksturs, turklāt aizvien vairāk tiek uzsvērta šī jēdziena saturiskās piepildīšanas nepieciešamība. Tomēr, ja palūkojas uz apgabala attīstību nevis atrauti no ES–Krievijas attiecību vispārējās dinamikas, bet gan tās kontekstā, tad var pamanīt, ka abu pušu attīstība pēdējos gados ir piedzīvojusi būtisku progresu vismaz vismaz trijos jautājumos. Pirmkārt, energoresursu cenu un piegādes drošības jautājumi ir palielinājuši Krievijas kā ES stratēģiskā partnera nozīmi, taču Krievija ir kļuvusi spēcīgāka, kā rezultātā to ir kļuvis grūtāk ietekmēt no ārpuses. Tas nozīmē, ka optimistiskajiem scenārijiem par Krievijas pielāgošanos ES uzvedībai un prasībām tuvākajā laikā nav lemts piepildīties. Otrkārt, Kaļiņingradas jautājumu nevajadzētu aplūkot atrauti no ES–Krievijas „kopējo telpu” un „ceļa kartes” attīstības. Iespējams, ka Krievija cer uz diezgan strauju sadarbības attīstību, kā rezultātā īpašu nosacījumu piemērošana Kaļiņingradai netiek uzskatīta par lietderīgu, jo tās situācija varētu uzlaboties līdz ar ES–Krievijas attiecību attīstību, piemēram, bezvīzu režīma īpaša piemērošana Kaļiņingradai nebūtu lietderīga, ja šo projektu izdotos realizēt visā Krievijas teritorijā.⁵²⁸ Treškārt, Kaļiņingradas apgabals cieš no tā, ka ES–Krievijas dienaskārtībā šobrīd dominē enerģētikas jautājumi, jo tādējādi Kaļiņingrada tiek nostumta malā un vairs neatrodas politiskās dienaskārtības degpunktā. Turklāt pašreiz ir novērojama ES–Krievijas attiecību pasliktināšanās, kā rezultātā īpašu nosacījumu piemērošana Kaļiņingradai nešķiet iespējama vispārējās nelabvēlīgās atmosfēras apstākļos, tāpēc pilotreģiona jēdziena piepildīšana ar saturu tuvākajā laikā visticamāk nenotiks, jo Maskava uzskata, ka jau tā ir daudz paveikusi Kaļiņingradas attīstībai, nosūtot uz apgabalu par gubernatoru vienu no saviem spējīgākajiem vadītājiem un pieņemot jauno SEZ likumu. Ja Krievija nav ieinteresēta pilotreģiona saturiskā piepildīšanā, tad substanciālu priekšlikumu sagaidīšana no ES puses nešķiet ticama.

⁵²⁷ Dewar. S. EU-Russia Borders. Economic Development in Kaliningrad. IISS, London, 2002. Sk. internetā (12.11.2007): www.iiss.org

⁵²⁸ Jevgēņijs Vinokurovs, Artūrs Usanovs, Peters Lindholms un Aleksejs Ignatjevs piedāvā atšķirīgu skatījumu uz Kaļiņingradas vietu ES-Krievijas dienaskārtībā. Šo autoru skatījumā ES-Krievijas dialogu pēdējos gados ir veidojuši divi jautājumi: kopējās telpas un Kaļiņingrada. Tomēr šo jautājumu saturs ir krasi atšķirīgs. Ja kopējo telpu veidošana ir uzskatāma par ilgtermiņa projektu, kura virzība ir pakāpeniska, tad Kaļiņingradas jautājums ļoti praktisks, tehnisks un saistīts ar problēmu risināšanu. Autori uzskata, ka ES un Krievija Kaļiņingradas gadījumā nespēj konsekventi pieturēties pie savu ilgtermiņa plānu realizēšanas, kā rezultātā Kaļiņingrada kļūst par abu pušu attiecību problēmu un domstarpību avotu. Vinokurov, E., Usanov, A., Lindholm, P., Ignatiev, A. Kaliningrad in the Context of Establishing the EU-Russia Common Economic Space. East-West Institute, Moscow, 2005.

8.6. Kaļiņingradas iedzīvotāju identitāte

Kaļiņingradas apgabala vēsture, veids, kādā tā kļuva par Krievijas sastāvdaļu, un nošķirtība no pārējiem šīs valsts reģioniem liek uzdot jautājumus par apgabala iedzīvotāju identitāti. Turklāt iedzīvotāju pašidentifikācija un orientācija ir būtisks elements, ar kura palīdzību var pārbaudīt reģionalizācijas un integrācijas attiecības Kaļiņingradas gadījumā. Ingmārs Oldbergs (*Ingmar Oldberg*) raksta, ka reģionālā identitāte ir apstrīdēts jēdziens, taču Kaļiņingradas gadījumā tas raksturo piederības izjūtas Krievijas administratīvajai daļai. Parasti reģionālās identitātes ir savietojamas ar nacionālo jeb valsts identitāti un papildina to, bet citos gadījumos tās ir savstarpēji konkurējošas. Parasti tas notiek gadījumos, kad reģiona identitāte veidojas uz etnisko atšķirību bāzes.⁵²⁹ Kaļiņingradas gadījums ir atšķirīgs, jo tā iedzīvotāju nospiedošs vairākums ir krievu tautības, tāpēc reģiona identitātei ir jābalstās uz citām atšķirībām, piemēram, uz attālinātību no pārējās Krievijas.

Parasti Kaļiņingrada tiek attēlota kā problēmu reģions. Tas neizbēgami atstāj iespaidu uz apgabala iedzīvotājiem, par kuru identitātes būtisku sastāvdaļu tādējādi kļūst „nabadzīgā brāļa” sindroms, radot iespaidu, ka attīstības avoti Kaļiņingradā atrodas ārpus šī apgabala Maskavā un/vai Briselē.⁵³⁰ Gandrīz divas trešdaļas Kaļiņingradas iedzīvotāju piekrīt apgalvojumam, ka Krievijas valdībai ir pienākums sniegt Kaļiņingradas apgabalam plašu finansiālo palīdzību, un tikai mazāk nekā desmitā daļa respondentu uzskatīja, ka apgabalam ir jātiek galā ar grūtībām pašu spēkiem.⁵³¹ Mūsdienās skatīšanos uz Maskavu vēl papildina mēģinājumi uzvelt atbildību par Kaļiņingradas attīstību Eiropas Savienībai, un tas nav pārsteidzoši, ja ņem vērā, ka apgabala kaimiņvalstu galvaspilsētas atrodas daudz tuvāk nekā Maskava.⁵³²

Atkarību no Maskavas var izskaidrot gan ar apgabala populācijas veidošanās vēsturi, gan ar centra politiku attiecībā uz Kaļiņingradu. Ingmārs Oldbergs, rakstot par

⁵²⁹ Oldberg, I. The Emergence of a Regional Identity in the Kaliningrad Oblast. *Cooperation and Conflict*, 35:3, SAGE, 2000. P. 270.

⁵³⁰ Browning, C.S. un Joenniemi, P. The Identity of Kaliningrad: Russian, European or Third Space? The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft-Security and Marginality Tassinari, F. (ed.). BaltSeaNet, Gdansk-Berlin, 2003.

⁵³¹ Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi problēme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Cirkon, 2004. www.zircon.ru Lapa pēdējoreiz aplūkota 01.12.2006.

⁵³² Viļņa atrodas 350 km attālumā no Kaļiņingradas, Varšava – 400 km attālumā, Berlīne 600 km attālumā un Stokholma – 650 km attālumā. Sk. internetā (01.12.2006.): www.gov.kaliningrad.ru

Kaļiņingradas iedzīvotāju identitātes veidošanos, uzsver, ka tās izpratnē ir jāņem vērā vēsturiskais konteksts. Pēc Otrā pasaules kara gandrīz visi vācieši tika vai nu deportēti vai paši aizbrauca no Kaļiņingradas un to vietā apgabalā ieradās cilvēki no PSRS,⁵³³ tomēr pat mūsdienās iedzīvotāju skaits Kaļiņingradā nav sasniedzis pirmskara līmeni. Padomju Savienības laikā bija vērojami mēģinājumi pilnībā atbrīvoties no tiem Kaļiņingradas fragmentiem, kas liecināja par Vācijas klātbūtni šajā teritorijā. Ielas tika pārdēvētas, un Otrā pasaules kara laikā nopostītās ēkas netika atjaunotas. To vietā tika uzceltas jaunas bezpersoniskas padomju stila celtnes. Iedzīvotāju migrācija Kaļiņingradā vēl septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados trīs reizes pārsniedza PSRS vidējos rādītājus, un arī deviņdesmitajos gados apgabala iedzīvotāju skaits būtiski palielinājās uz migrācijas rēķina, jo tajā ieradās un palika uz pastāvīgu dzīvi no Vācijas Demokrātiskās Republikas izvestās militārpersonas un viņu tuvinieki. Artūrs Usanovs (*Artur Usanov*) raksta, ka laikā no 1990. līdz 1998. gadam Kaļiņingradā ieradās vairāk par 400 000 migrantu.⁵³⁴ Var apgalvot, ka apgabala iedzīvotājus raksturo migrantu identitāte, kurai pietrūkst piesaistes Kaļiņingradai. Nedaudz vairāk par pusi apgabala iedzīvotāju ir piedzimuši nevis Kaļiņingradā, bet gan kādā citā Padomju Savienības daļā. Šie fakti vismaz daļēji izskaidro to, kāpēc apgabalu raksturo daudz augstāki noziedzības, alkoholisma, atsvešinātības un laulību šķiršanas rādītāji, nekā vidēji Krievijā.⁵³⁵ Vēl 1990. gadā Kaļiņingradā atradās aptuveni 200 000 militārpersonu, un aptuveni 40% apgabala iedzīvotāju bija saistīti ar kara floti vai armiju. Militārā personālsastāva drastiskā samazināšana līdz aptuveni 16 500 radīja problēmas, jo lielākā daļa bijušo militārpersonu palika uz pastāvīgu dzīvi apgabalā,⁵³⁶ un tos bija nepieciešams pārkvalificēt, lai tie spētu adaptēties jaunajos apstākļos.

Kā raksta Kristians Velmans, tad Krievijas politikai, kas vērsta uz krieviskās identitātes nostiprināšanu Kaļiņingradā, ir trīs nozīmīgākie komponenti. Pirmkārt, runa ir par darbībām, kas tieši vērstas uz krieviskās identitātes stiprināšanu, ko var panākt ar dažādiem simboliskiem pasākumiem, piemēram, monumentu, baznīcu celtniecību un

---

⁵³³ Stīvens Meins raksta, ka pēc Otrā pasaules kara beigām no Kaļiņingradas tika deportēti atlikušie 102 000 vācieši. Kad 1948. gada rudenī Kaļiņingradu atstāja pēdējais vilciena sastāvs ar deportētajiem vāciešiem, apgabalā palika tikai daži simti augsti kvalificētu vācu tautības speciālistu, un Kaļiņingradas sovjetizāciju varēja uzskatīt par gandrīz pilnībā pabeigtu. Main, S.J. Kaliningrad. A Pilot Region? Russian Regions and Regionalism. Strength Through Weakness. Routledge, London, 2003. P. 226.

⁵³⁴ Usanov, A. Future vision on the Kaliningrad economy in the Baltic Sea region. Kaliningrad 2020. Its future competitiveness and role in the Baltic Sea economic region. Liuhto, K. (ed.). Turku, 2005. P. 123.

⁵³⁵ Oldberg, I. The Emergence of a Regional Identity in the Kaliningrad Oblast. Cooperation and Conflict, 35:3, SAGE, 2000. P. 271.

⁵³⁶ Juntunens, A. Važnaja baza stala kažolim breneņem (Важная база стала тяжолым бременем). Kaliningrad-online.RU, 26.05.2005. Sk. internetā (05.12.2006): www.kaliningrad-online.ru

jauniešu braucienu organizēšanu uz citiem Krievijas reģioniem. Otrkārt, ir iespējams veikt pasākumus, lai mazinātu Kaļiņingradas atkarību no ārējās ietekmes. To var panākt, piemēram, palielinot enerģētisko neatkarību (*Nord Stream* gāzes vada atzara izbūve uz Kaļiņingradu). Treškārt, galvenais iedzīvotāju atsvešināšanās iemesls no Krievijas varētu būt saistīts ar pastāvošajām ekonomiskajām atšķirībām starp Kaļiņingradu un apkārtējām valstīm, tāpēc krievisko identitāti šajā apgabalā būtu iespējams stiprināt, radot īpaši labvēlīgus apstākļus Kaļiņingradas ekonomikas attīstībai.⁵³⁷ Jāatzīmē, ka apgabala ekonomiska ir ciešāk saistīta ar Krieviju nekā ar apkārtējām valstīm. Tiek uzskatīts, ka Kaļiņingradas ekonomisko attīstību spēcīgāk ietekmē politiskie, nevis ģeogrāfiskie nosacījumi.⁵³⁸ Var secināt, ka Krievijas politika attiecībā uz Kaļiņingradu ir vērsta uz nacionālās identitātes veidošanu un teritoriālās integritātes saglabāšanu un ka šādas politikas veiksmīga realizācija ir ļoti ticama.

Savukārt Raimundas Lopata, raksturojot Kaļiņingradas attiecības ar Maskavu, uzskata, ka tā ir kļuvusi par ģeopolitisku gūstekni un ka, neraugoties uz to, ka neviens politiskā līmenī nav apšaubījis Kaļiņingradas piederību Krievijai, Maskava tomēr veic pasākumu virkni ar mērķi stiprināt saikni ar Kaļiņingradu. Lopata pie šāda secinājuma ir nonācis pēc 2005. gada Kaļiņingradas/Kēnigsbergas 750 gadu jubilejas svinību analīzes. Šajās svinībās bija gan elementi, kas apliecināja apgabala īpašo statusu Krievijas-ES attiecībās (Kaļiņingrada – viena pilsēta, viena vēsture; Krievijas pilsēta Eiropas sirdī; Kaļiņingrada – vieta, kur satiekas ES un Krievija; Kaļiņingrada – Krievijas logs uz Eiropu), gan arī elementi, kas liecina par vēlmi neatzīt apgabala īpašo statusu. Formāli Krievija nav iebildusi pret Kaļiņingradas uzskatīšanu par īpašu reģionu, tomēr tā nekad nav pieļāvusi praktiskas apgabala īpašā statusa izpausmes. Pēc Lopatas domām, Krievija beidzot ir atradusi lietojumu Kaļiņingradai, pārvēršot to par platformu Krievijas uzņēmēju mēģinājumiem iekarot ES tirgu.⁵³⁹

Deviņdesmitajos gados notika Kaļiņingradas atvēršanās un savas vietas apzināšanās BJR ietvaros. Paralēli tam notika vēstures apgūšana, jo iepriekšējās desmitgadēs bija vērojami mēģinājumi sistemātiski iznīcināt visus elementus, kas norādīja uz

---

⁵³⁷ Wellmann, C. The Political Dimension of Kaliningrad Identity Formation: An Attempt to Understand Russia's Kaliningrad Policy. Plenary lecture at the seminar Kaliningrad Identity – Crucial to Democracy and Development in Kaliningrad. Kaliningrad, 12.-13. March, 2007. P. 4.-5. Npublicēts materiāls.

⁵³⁸ Vinokurov, E. In Russia, With Russia: Kaliningrad's Dependence on Russian Domestic Policy and Economic Development. AIKE Working paper, Kaliningrad, 2007. P. 2.

⁵³⁹ Lopata, R. Anatomy of a Hostage. Kaliningrad Anniversary Case. Baltic Defence College, Tartu, 2006. P. 116.-117.

Kaļiņingradas vācisko pagātņi. Iedzīvotāju migrācija un īsā vēsture liecina par to, ka iedzīvotāju identitātes ir seklas un tām trūkst pamatīgākas piesaistes savai pašreizējai dzīves vietai, jo piederības apziņa Kaļiņingradai netiek balstīta uz etniskiem un vēsturiskiem faktoriem. Deviņdesmitajos gados notika arī pakāpeniska atšķirīgas apgabala identitātes veidošanās, tomēr, kā raksta Oldbergs, sabiedriskās domas aptaujas, kas tika veiktas 1997. gadā, norādīja uz to, ka apgabala iedzīvotāju attieksmes ir tuvākas Baltkrievijas, nevis Baltijas valstu iedzīvotāju attieksmēm.⁵⁴⁰ Šajā laikā notika arī pārmērīga vācu mantojuma glorifikācija, kas daļēji bija saistīta ar pieaugošo vācu tūristu interesi par Kaļiņingradu. Izmainījās cilvēku skatījums uz apkārtējo vidi apgabala ietvaros. Piemēram, cilvēki sāka daudz augstāk vērtēt ēkas, kas bija celtas laikā pirms kara, un sāka nievājōšāk attiekties pret PSRS laika celtnēm.

Reģiona identitāte var kalpot par būtisku resursu Kaļiņingradas tālākajā attīstībā. Identitāte palīdz rast atbildes uz jautājumiem par to, kas es esmu, no kurienes nāku un uz kurieni dodos? Izdarot izvēles par attīstību nākotnē, cilvēki bieži mēdz meklēt atbildes uz viņus interesējošajiem jautājumiem pagātnē. Ar to ir izskaidrojama Kaļiņingradā novērojamā pastiprinātā interese par tās vēsturi.⁵⁴¹ Un tieši vēsture lielā mērā ir par iemeslu tam, kāpēc apgabala iedzīvotāji sevi uzskata par piederīgiem Eiropai, neraugoties uz to, ka viņi vai viņu vecāki Kaļiņingradā ieradās tikai pēc Otrā pasaules kara. Taču neraugoties uz to, ka apgabala iedzīvotāji uzskata sevi par piederīgiem Eiropai, ļoti spēcīga ir arī krieviskā identitāte. Atbildot uz jautājumu par iedzīvotāju primāro pašidentifikāciju, visbiežāk sniegtās atbildes ir identificēšanās ar Krieviju (40%) un Kaļiņingradu (54%).⁵⁴² Stīvens Meins raksta, ka no iedzīvotāju puses atdalīšanās iespēja no Krievijas netiek uzskatīta par labvēlīgu apgabala tālākajai attīstībai, tomēr lielākā daļa iedzīvotāju vēlas, lai kaut kādā veidā tiktu nostiprināts Kaļiņingradas īpašais statuss.⁵⁴³ Turklāt šeit ir viena būtiska nianse. Iedzīvotāji ne tikai vēlas, lai apgabala *de facto* īpašais statuss tiktu nostiprināts *de jure*, bet ir pārliecināti, ka tā arī notiks. Uz to norāda sabiedriskās domas aptauju rezultāti, turklāt šim uzskatam

---

⁵⁴⁰ Oldberg, I. The Emergence of a Regional Identity in the Kaliningrad Oblast. *Cooperation and Conflict*, 35:3, SAGE, 2000. P. 280.-281.

⁵⁴¹ Oldberg, I. Contributing to Identity-Building in the Kaliningrad Oblast'. *The Kaliningrad Challenge. Options and Recommendations*. Birckenbach, H.M. un Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 2003. P. 234.-246.

⁵⁴² Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi probleme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Cirkon, 2004. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

⁵⁴³ Main, S.J. *Kaliningrad. A Pilot Region? Russian Regions and Regionalism. Strength Through Weakness*. Routledge, London, 2003. P. 233.

ir tendence nostiprināties.⁵⁴⁴ Sabiedriskās domas aptaujas liecina par to, ka Kaļiņingradas īpašajam statusam iedzīvotāju acīs pietrūkst konkrēta satura, proti, cilvēki vēlas, lai apgabala īpašās vajadzības un stāvoklis tiktu nostiprināts, taču tie nezina, kā tas varētu izpausties.⁵⁴⁵ Tomēr, kad cilvēkiem tiek piedāvātas izvēles iespējas, lielākā daļa uzskata, ka apgabala labākās ekonomiskās perspektīvas ir tūrisma nozares attīstībā (27,2%) un transporta koridora izveidošanā (19,4%). Savukārt tādas atbildes kā lauksaimniecības sektora attīstība, dzintara produkcijas izgatavošana, armijas priekšpostenis un augsto tehnoloģiju attīstības centrs ir izvēlējušies vidēji 10% iedzīvotāju.⁵⁴⁶ Var diskutēt par to, vai šīs patiešām ir visperspektīvākās alternatīvas, tomēr divas populārākās atbildes liecina par to, ka iedzīvotāji apgabala nākotni saskata atvērtībā, jo gan transporta koridoru veidošana, gan tūrisma industrijas attīstīšana norāda uz to, ka apgabalam vajadzētu kļūt atvērtākam. Savukārt nākotnes vīzija, kur Kaļiņingrada kļūtu par Krievijas militāro priekšposteni Eiropā, nav īpaši populāra, un šo alternatīvu visbiežāk ir izvēlējušies gados vecāki cilvēki.⁵⁴⁷

Kaļiņingradas iedzīvotāju attieksme jautājumā par apgabala iespējamo atdalīšanos no Krievijas tikpat kā neatšķiras no pārējo Krievijas reģionu iedzīvotāju attieksmes. Separātiski uzskati raksturīgi mazāk nekā 10% apgabala iedzīvotāju, tomēr jāatzīmē, ka šādi uzskati ir raksturīgi grupām – jauniešiem, turīgiem cilvēkiem un apgabala administrācijā strādājošajiem –, kuru politiskā līdzdalība parasti ir augstāka, nekā vidusmēra iedzīvotājiem.⁵⁴⁸ Jāatzīmē arī tas, ka jauniešu izvēle par labu separātismam

---

⁵⁴⁴ Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi problēme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Cirkon, 2004. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

⁵⁴⁵ “Kaļiņingradskaja problēma” v zerkale obščestvennovo mņeņija. Analīķičeskij obzor po dannim oprosov obščestvennovo mņeņija („Калининградская проблема” в зеркале общественного мнения. Аналитический обзор по данным опросов общественного мнения). Zircon, 2002. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

⁵⁴⁶ Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi problēme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Cirkon, 2004. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

⁵⁴⁷ Dati par iedzīvotāju prioritātēm attiecībā uz apgabala tālāko attīstību nav viennozīmīgi. Tūrisma un tranzītkoridora alternatīvas iedzīvotājiem šķiet vispievilcīgākās, taču, uzdodot respondentiem jautājumu par iespējām pielāgoties dažādiem apgabala attīstības modeļiem, iegūtie rezultāti liecina par to, ka iedzīvotāji spētu vienlīdz labi pielāgoties ikvienai no piedāvātajām alternatīvām. Turklāt šajā gadījumā tūrisma sfēra paliek priekšpēdējā vietā, un priekšplānā izvirzās uz vietējiem resursiem balsītā attīstība un Kaļiņingrada kā militārais priekšpostenis. Šo divu attīstības stratēģiju ietvaros iedzīvotāji vislabāk spētu atrast sev vietu. Strategiji razvīkija Kaļiņingradskoi oblaški: čelovečeskoje izmerezņije. Osnovnije rezultati sociologičeskovo issledovanija (Стратегии развития Калининградской области: человеческое измерение. Основные результаты социогического исследования). Zircon, 2004. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

⁵⁴⁸ “Kaļiņingradskaja problēma” v zerkale obščestvennovo mņeņija. Analīķičeskij obzor po dannim oprosov obščestvennovo mņeņija („Калининградская проблема” в зеркале общественного мнения.

var būt bīstama ilgtermiņa, ja federālā valdība juridiski nenostiprinās Kaļiņingradas īpašo statusu, jo, mainoties paaudzēm, šī alternatīva var kļūt par aizvien nopietnāku iedzīvotāju izvēli, domājot par Kaļiņingradas tālāko attīstību. Tomēr gandrīz divas trešdaļas Kaļiņingradas iedzīvotāju uzskata, ka Krievijai nav skaidras pozīcijas attiecībā uz apgabala tālāko attīstību. Pretējs viedoklis ir tikai nedaudz vairāk kā vienai piektdaļai aptaujāto iedzīvotāju.⁵⁴⁹ Šāds atbilžu sadalījums ir Krievijas līdzšinējās politikas sekas, jo Maskavai nav skaidrības par Kaļiņingradas attīstības stratēģiju, tāpēc iedzīvotāju priekšstatu par Maskavas politiku nav pārsteidzoši.

Var secināt, ka Kaļiņingrada, raugoties no iedzīvotāju identitāšu viedokļa, nav īsti Krievija, taču tā noteikti nav arī Eiropa, tomēr par labu otrajai izvēlei liecina tas, ka iedzīvotāju vairākums apgabala nākotni saskata atvērtībā. Iedzīvotāju identitāti raksturo arī „salas psiholoģija” un priekšstats, ka viņu dzīves līmenis ir sliktāks nekā citviet Krievijā, kas nav gluži taisnība, tomēr ilgstoša ekonomiskās situācijas neuzlabošanās var novest pie tā, ka iedzīvotāji var justies nodoti, tāpēc visoptimālākā federālās varas rīcības stratēģija varētu būt Kaļiņingradas īpašā stāvokļa atzīšana *de jure*. Vienlaicīgi būtu nepieciešams mainīt apgabala attīstības stratēģiju no Kaļiņingradas kā Eiropas tilta uz Krieviju uz stratēģiju – Krievijas tilts uz Eiropu. Šāda stratēģija būtu labāk piemērota Kaļiņingradas iedzīvotāju īpašās identitātes dēļ, kuru veido īpatnējs patriotisma un izredzētības sajaukums. Maskavai vajadzētu pārliecināt apgabala iedzīvotājus, ka Kaļiņingrada kļūst par Krievijas logu uz Eiropu, lai pēc iespējas produktīvāk izmantotu apgabala iedzīvotāju identitāti.

8.7. Reģionalizācija un integrācija Kaļiņingradā – kopsavilkums

Kaļiņingradas gadījumu analizēt, izmantojot reģionalizācijas un integrācijas jēdzienus, ir sarežģīti, tomēr ne neiespējami. Nodaļā aplūkoti Kaļiņingradas attīstības daudzveidīgie aspekti ļauj secināt, ka šī reģiona gadījumā ir novērojamas integrācijas tendences, tomēr tās ir salīdzinoši vājas. Par integrāciju liecina apgabala ekonomiskā integrācija reģionā, tomēr integrācijas tendences ekonomikā nav viennozīmīgas. No vienas puses, Polija, Lietuva un Vācija ir Kaļiņingradas lielākie tirdzniecības partneri un investori, tomēr, no otras puses, salīdzinoši nelielais ārvalstu investīciju daudzums

---

Аналитический обзор по данным опросов общественного мнения). Zircon, 2002. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

⁵⁴⁹ Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi problēme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Zircon, 2004. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

liecina par to, ka apkārtējo valstu investoru interese par Kaļiņingradu ir samērā zema. To neveicina arī mainīgā uzņēmējdarbības vide apgabalā. Savukārt salīdzinoši lielais ārvalstu tirdzniecības apjoms ir ticis sasniegts, pateicoties SEZ nosacījumiem, tāpēc vēl nav skaidrs, kā notiks apgabala integrēšanās BJR ekonomiskajā vidē pēc jaunā SEZ likuma pieņemšanas.

Par integrāciju liecinātu arī Krievijas autonomijas mazināšanās attiecībā uz Kaļiņingradu un apgabala iedzīvotāju pieaugoša politisko lojalitāšu un aktivitāšu pārbīde jauna politiskā centra virzienā. Tiesa gan, šis centrs ir Brisele, nevis Stokholma (kur atrodas BJVP sekretariāts) vai kāda cita BJR galvaspilsēta. Analīzes gaitā tika konstatēta Krievijas autonomijas samazināšanās attiecībā uz Kaļiņingradu, ko izraisīja ES paplašināšanās un nepieciešamība pārskatīt līdzšinējo personu un kravu tranzīta sistēmu. Tomēr pēc ES paplašināšanās tālāka Krievijas autonomijas samazināšanās nav tikusi konstatēta. Apgabala iedzīvotāju identitātes analīze norāda uz pārliecinošu orientāciju Krievijas virzienā, un aktivitāšu un lojalitāšu pārbīde notiek tikai tik lielā mērā, lai piesaistītu apgabalam ES uzmanību, kas ir saistīts ar nepieciešamību pievērst uzmanību Kaļiņingradas īpašajām vajadzībām, tomēr politiskās identifikācijas izmaiņas nav konstatētas. Ja var runāt par identitāšu un lojalitāšu pārmaiņām, tad drīzāk tās liecina par atšķirtības identitātes nostiprināšanos. Lojalitātes netiek pārbīdītas ne ES, ne BJR politisko organizāciju virzienā.

Par reģionalizāciju Kaļiņingradas gadījumā liecinātu apgabala atvēršana un novietošana reģionālo organizāciju dienaskārtībā, robežu paplašināšana (atvēršana), uz projektiem balsītas sadarbības dominānce un Kaļiņingradas jautājuma nepastāvība reģionālajā dienaskārtībā. Analīzes gaitā tika konstatēts, ka apgabala atvēršana starptautiskajai sadarbībai nav notikusi, Kaļiņingradas jautājums tiek diskutēts BJR ietvaros, tomēr galvenie aktieri Kaļiņingradas problēmas risināšanā ir Krievija, ES, Lietuva, Polija un pats apgabals. BJR valstis Kaļiņingradā ir realizējušas vairākus projektus, arī BJVP realizē Eiropas Komisijas projektu šajā Krievijas eksklāvā, taču praktiskā līmenī apgabala atvēršana nav notikusi.⁵⁵⁰ Daļēji tas ir izskaidrojams gan ar to, ka Krievijas 1999. gadā ieviestais pilotreģiona koncepts nav ticis saturiski piepildīts, gan ar Krievijas vēlmi nepieļaut pārāk lielu ārējo aktieru ietekmi uz Kaļiņingradu. Tā rezultātā reģionālās

---

⁵⁵⁰ Rostoks, T. Kaļiņingrada gadu pēc ES paplašināšanās. Latvijas ārpolitika un "robežu paplašināšana". Ozoliņa, Ž. (Red.). Stratēģiskās Analīzes Komisija, Zinātne, Rīga, 1(7)/2006.

sadarbības tendences ir diezgan vājas. Bet vai tās liecina par to, ka Kaļiņingradas gadījumā nenotiek ne tikai integrācija, bet arī reģionalizācija?

Veiktā analīze liecina, ka Kaļiņingradas apgabala gadījumā nav novērojama reģiona valstu saliedēšanās, kas liecinātu par integrāciju. Arī tas, ka Krievija saglabā un pat pastiprina kontroli pār Kaļiņingradu vairāk ir raksturīgs reģionalizācijai nevis integrācijai. Tātad tīri formāli aplūkots gadījums vedina uz secinājumu, ka Kaļiņingradas gadījums atbilst reģionalizācijas raksturojumam, tomēr patiesībā kaļiņingradas apgabala gadījuma analīze liek secināt vēl ko vairāk. Par reģionalizāciju dotajā gadījumā liecina tādas pazīmes kā sadarbības vājināšanās, saliedētības līmeņa nepaaugstināšanās un valstu (konkrēti Krievijas) kontroles saglabāšanās pār reģionālo sadarbību. Šīs tendences, lai arī raksturīgas reģionalizācijas procesam, patiesībā norāda uz reģionālās sadarbības vājināšanos, kas zināmā mērā apdraud reģiona pastāvēšanu.

Perti Joenniemi un Tomass Kristiansens (*Thomas Christiansen*) raksta, ka Ziemeļeiropā mūsdienās norisinās divu veidu politiskie procesi. Pirmo raksturo atvērtība un dažādu līmeņu aktieru iesaistīšanās reģiona veidošanā. Šo politisko procesu, kas nostiprina reģionalitāti, Joenniemi un Kristiansens dēvē par jauno politiku. Savukārt otrais process atspoguļo dažādu politisko vienību vēlmi apstiprināt esošās robežas. Un to nosacīti var dēvēt par veco politiku.⁵⁵¹ Par piemēru šajā gadījumā var kalpot ES pieeja politiskās telpas pārorganizēšanai Ziemeļeiropā un Maskavas vēlme apstiprināt Kaļiņingradas piederību Krievijai. Abos gadījumos atvērtība tiek uzskatīta par draudu ES un Krievijas iekšējās politiskās telpas funkcionēšanai, tāpēc atvērtības principa, kas raksturīgs reģionalizācijai, piemērošanas iespējas Kaļiņingradas gadījumā ir ļoti ierobežotas.

Kaļiņingradas gadījums norāda uz reģionalizācijas un integrācijas iespēju robežām BJR. Tā kā šo reģionu veido un organizē divi aktieri – Krievija un ES, tad šo politikas subjektu intereses un iekšējie spēles noteikumi nosaka ierobežojumus tām darbībām, kuras pašos pamatos var tikt raksturotas kā pastiprināta sadarbība, bet attīstītākās izpausmēs – kā integrācija un reģionalizācija. Kaļiņingradas gadījumā pie integrācijas pazīmju vājumā „vainojama” nav tikai Krievija. Protams, Kaļiņingrada ir Krievijas

---

⁵⁵¹ Joenniemi, P., Christiansen, T. Politics on the Edge: On the Restructuring of Borders in the North of Europe. Curtains of Iron and Gold. Restructuring Borders and Scales of Interaction. Eskelinen, H., Liikanen, I., Oksa, J. Ashgate, London, 1999. P. 91.

Federācijas sastāvdaļa, taču arī ES rīcība liecina par nevēlēšanos izmantot inovatīvus robežu paplašināšanas risinājumus, kas atvieglotu sadarbību ar kaimiņvalstīm. Tikmēr, kamēr ES un Krievija nenoslēgs īpašu vienošanos par Kaļiņingradas kā abu pušu intensīvas sadarbības pilotreģionu, kas palīdzētu iekļaut apgabalu reģionālajā vidē, nekāda tālāka reģionalizācija un integrācija nebūs novērojama. Kaļiņingradas apgabala integrēšana ES nav neiespējama, kā apgalvo Raimundas Lopata, taču tai ir jānotiek ar Krievijas piekrišanu, izejot no tās ģeopolitiskajām interesēm. Tas pats attiecas uz Kaļiņingradas reģionalizāciju, un arī šajā gadījumā izšķiroša nozīme ir Krievijas interesēm.⁵⁵² Reģionalizācijas tendences Kaļiņingradas gadījumā ir pārsvarā, taču šis pārsvars ir mānīgs, jo patiesībā šis secinājums norāda nevis uz viena reģionālās sadarbības modeļa pārākumu pār otru, bet gan uz to, ka reģionālā sadarbība BJR ietvaros Kaļiņingradas gadījumā ir kļuvusi vājāka. Reģionalizācija prevalē, jo Kaļiņingradas gadījumā ir vērojami sadarbības atplūdi, tomēr var prognozēt, ka šiem atplūdiem vairāk ir permanents, nevis ciklisks raksturs.

---

⁵⁵² Lithuanian political scientist: Kaliningrad can be detached from Russia. Regnum, 13.05.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI

Hipotēžu pārbaudes gaitā promocijas darba autors nonāca pie secinājumiem, kurus iespējams izkārtot trijos līmeņos. Pirmkārt, integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu analīze ļauj nonākt pie konceptuāliem secinājumiem un precizēt darbā izmantotos jēdzienus. Otrkārt, veiktā analīze ļauj izdarīt secinājumus par iespēju lietot integrācijas un reģionalizācijas jēdzienus BJR valstu sadarbības procesu analīzē. Treškārt, BJVP, ZD un Kaļiņingradas izpēte ļauj izdarīt secinājumus par katru no aplūkotajiem gadījumiem. Tā kā ikviens no trijiem reģionalizācijas un integrācijas procesu izpausmes piemēriem raksturo būtiskus BJR valstu mijiedarbības aspektus, tad uz izvēlēto gadījumu bāzes var izdarīt secinājumus arī par reģionālās sadarbības attīstības kopējo virzību.

Pirmais secinājumu līmenis – jēdzienu analīze.

BJR valstu sadarbības aplūkojums no integrācijas un reģionalizācijas viedokļa kļuva iespējams, pateicoties plašākām pārmaiņām starptautiskajā vidē, taču vēl joprojām pētnieciskajā literatūrā abi jēdzieni tiek diezgan strikti nodalīti viens no otra.⁵⁵³ Ar integrāciju pārsvarā saprot ES politisko attīstību un reģionālās integrācijas projektus, kas tiecas atdarināt Eiropas integrācijas pieredzi. Savukārt reģionalizācijas jēdziens tiek izmantots, lai aplūkotu mazāk veiksmīgus vai nozīmīgus reģionālās sadarbības projektus un iniciatīvas, kuru mērķi nesniedzas tālāk par brīvās tirdzniecības līgumu slēgšanu. Darba gaitā autors pierādīja, ka integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni pārsvarā tiek attiecināti uz reģionālās sadarbības institūciju veidošanu un uz starpvalstu transakciju izpēti. Tas nozīmē, ka ar šo jēdzienu palīdzību salīdzinoši viegli var analizēt institūciju veidošanos (darbā aplūkotais BJVP gadījums) un starpvalstu transakcijas (ekonomiskās un cita veida reģiona ietvaros notiekošas plūsmas, kas darbā netika aplūkotas), taču to attiecināšana uz politikas (darbā aplūkotais ZD gadījums) un subreģiona (darbā aplūkotais Kaļiņingradas gadījums) piemēriem izrādījās apgrūtināta, jo pētnieciskajā literatūrā integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni netika attiecināti uz politiku un subreģionu analīzi.

Darba gaitā autors izveidoja pazīmju kopumu, uz kura tika balstīta Kaļiņingradas un ZD analīze, tādējādi sniedzot ieguldījumu integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu

---

⁵⁵³ Striktais nodalījums tomēr vēl nenozīmē to, ka šie jēdzieni tiktu adekvāti pielietoti un pietiekami izskaidrota to izpratne katrā konkrētajā publikācijā.

attīstībā, tomēr grūtības radīja arī pētnieciskajā literatūrā sastopamās neviennozīmīgās integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu interpretācijas. Daudzviet šie jēdzieni ir tikuši izmantoti bez pienācīgas izskaidrošanas, kā rezultātā tie ir tikuši izmantoti gandrīz savstarpēji aizvietojami. Darba gaitā tie tika nodalīti viens no otra un tika nodemonstrēts, ka abu konceptu saturs, lai arī daudzējādā ziņā līdzīgs, ir vairākos būtiskos jautājumos atšķirīgs, tāpēc tos nedrīkst savstarpēji aizvietot. Starp tiem pastāv būtiskas atšķirības, taču sešas nozīmīgākās, kas darbā tika izmantotas pie izvēlēto gadījumu analīzes, pēc promocijas darba autora domām, ir šādas:

- Sadarbības ilgtspēja. Reģionalizācijas procesu raksturo uz projektiem balstīta reģionālā sadarbība, kas pārsvarā notiek „zemās” politikas līmenī. Integrācijas procesu raksturo ilgtermiņa (pat beztermiņa) sadarbība, kas notiek arī „vidējās” un „augstās” politikas jomā.
- Sadarbības vājināšanās. Reģionalizācijai kā vienai no reģionālisma formām ir vairāk raksturīga sadarbības mazināšanās jeb vājināšanās iespēja. Integrāciju savukārt raksturo sadarbības stabilitāte un noturība pret svārstībām.
- Reģiona ārējās robežas. Reģionalizācija ir elastīgāka reģionālās sadarbības forma, tāpēc tā ir pieļāvīgāka attiecībā uz ārējo aktieru iesaistīšanu reģionālajā sadarbībā, kamēr integrācijas procesā reģiona ārējās robežas tiek nostiprinātas, jo reģiona valstu sadarbības daudzšķautņainība ārējo aktieru iesaistīšanu padara sarežģītāku.
- Reģiona saliedētība. Reģionalizācijas process norāda uz reģiona iekšējās saliedētības palielināšanos, taču tā kā reģionalizācijas process ir salīdzinoši nestabils, tad tālāka saliedētības palielināšanās var nenotikt. Integrācijas jēdziens norāda uz iekšēji saliedētu reģionu.⁵⁵⁴
- Sadarbības raksturs. Reģionalizācijai raksturīga nejauša un nemērķtiecīga sadarbība reģiona ietvaros, un savstarpējās sadarbības nepieciešamība pat ir nozīmīgāka par skaidru izpratni par to, kādā veidā valstīm būtu nepieciešams reaģēt uz starptautiskajā vidē notiekošajām pārmaiņām. Savukārt integrācijai ir raksturīga mērķtiecība un reģionālās sadarbības procesu iepriekšparedzamība.
- Procesa kontrole. Reģionalizācijas gadījumā valstis pilnībā kontrolē reģionālās sadarbības procesu, kamēr integrācijas gadījumā ciešās sadarbības iekšējā

---

⁵⁵⁴ Šo konkrēto atšķirību starp integrāciju un reģionalizāciju ir nepieciešams nedaudz pamatīgāk izskaidrot. Reģionalizācijas procesā reģiona saliedētība palielinās, taču tā kā sākotnējā stāvoklī reģions ir bijis iekšēji dažāds, tad saliedētības palielināšanās vēl nenozīmē to, ka reģions ir saliedēts. Jāatzīmē, ka reģiona saliedētība var izpausties gan kā kultūras, valodas, dzīves stilu un cita veida līdzību pastāvēšana reģiona ietvaros, gan kā saliedētības palielināšana ar spēcīgu reģionālo organizāciju palīdzību.

dinamika neļauj valstīm atsacīties no integrācijas procesā iegūtajiem labumiem. Līdz ar to valstis daudz brīvāk var manipulēt ar reģionalizācijas nekā ar integrācijas procesu.⁵⁵⁵

Teorētiskās analīzes gaitā izdarītie secinājumi ir viens no būtiskākajiem šī darba pievienotās vērtības elementiem, jo tās gaitā ir tikuši pilnveidoti jēdzieni un norādīts uz to atšķirībām, tādējādi sniedzot ieguldījumu jēdzienu precizēšanā attīstībā.

Otrais secinājumu līmenis – jēdzienu un gadījumu savietojamība.

Jau tika minēts, ka pētnieciskajā literatūrā integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni pārsvarā tika izmantoti, lai analizētu institūcijas un transakciju plūsmas. Promocijas darba pieeja ir atšķirīga, jo integrācijas un reģionalizācijas jēdzieni tiek aplūkoti viena reģiona ietvaros, izvairoties no jau par rutīnu kļuvušā pieņēmuma, ka valstu mijiedarbību BJR var uzskatīt par reģionalizācijas paraugu un ka to nevar aplūkot ar integrācijas jēdziena palīdzību. Integrācija šajā darbā netika interpretēta kā ES tieša ietekme uz BJR, kuras gaitā vispirms Zviedrija un Somija, bet vēlāk Baltijas valstis un Polija integrējās ES. Reģionalizācija un integrācija tika aplūkoti kā procesi, kas norisinās BJR ietvaros, nevis kā ES ietekme uz starpvalstu reģionālo sadarbību. Šāds skatījums uz BJR valstu sadarbību ir inovatīvs, un tas ļauj paraudzīties uz reģionā notiekošo valstu mijiedarbību ar divu atšķirīgu jēdzienu palīdzību. Būtisks izaicinājums darba gaitā bija ne tikai integrācijas un reģionalizācijas pazīmju kopuma izstrāde, kuru varētu attiecināt arī uz politikas un subreģiona analīzi, bet arī šī pazīmju kopuma pārbaude praksē. Veiktā analīze liecina par to, ka ar reģionalizācijas un integrācijas jēdzienu palīdzību var aplūkot gan politiku, gan subreģionu, taču, iespējams, šo pazīmju kopumu būtu nepieciešams pārbaudīt ar citiem piemēriem, lai pilnībā pārliecinātos par to autora izveidotās klasifikācijas lietderību.

Trešais secinājumu līmenis – reģionalizācijas un integrācijas procesu piemēri un reģionālā sadarbība kopumā.

Šajā līmenī atrodas secinājumi, kas atbild uz darba ievadā izvirzītām hipotēzēm. Pirmkārt, tika apgalvots, ka BJR starpvalstu sadarbības procesi atbilst reģionalizācijas, nevis integrācijas pazīmēm. Otrkārt, tika izvirzīts pieņēmums, ka integrācijas un reģionalizācijas pazīmes BJR pēc 2004. gada ES paplašināšanās ir kļuvušas vājākas. Tā

---

⁵⁵⁵ Sīkāk šīs klasifikācijas pamatojums atrodams promocijas darba nodaļā 2.3 no 97. līdz 101. lpp.

kā darba galvenais pieņēmums ir balstīts uz priekšstatu, ka reģionalizācija ir dominējošā starpvalstu sadarbības forma BJR ietvaros, tad šīs sadarbības procesu virzība bija par iemeslu otrā pieņēmuma izteikšanai par to, ka pēc 2004. gada ES paplašināšanās reģionālā sadarbība ir kļuvusi vājāka, ar to saprotot, ka vājāka ir kļuvusi gan reģionalizācija, gan integrācija. Neraugoties uz to, ka izvirzītie pieņēmumi ir vienkārši formulēti, to pārbaudīšana izrādījās sarežģīta.

Darba empīriskajā daļā caur integrācijas un reģionalizācijas jēdzienu prizmu tika aplūkoti trīs reģionālās sadarbības piemēri: BJVP, Kaļiņingrada un ZD. Pirmā gadījuma analīze bija salīdzinoši vienkārša, jo tika aplūkota reģionāla starptautiskā organizācija. Tiek uzskatīts, ka organizāciju veidošana ir raksturīga starpvalstu reģionālajai sadarbībai, tāpēc BJVP gadījuma analīzes gaitā bija visvienkāršāk izmantot teorētiskajā daļā aplūkotās integrācijas un reģionalizācijas pazīmes. Otrā un trešā gadījuma analīze bija sarežģītāka, jo ZD un Kaļiņingrada neatbilst tradicionālajiem priekšstatiem par integrāciju un reģionalizāciju, tāpēc abu jēdzienu pazīmes ir grūti attiecināt uz izvēlētajiem gadījumiem. ZD ir ES politika, un Kaļiņingrada ir Krievijas eksklāvs. Līdz ar to reģionalizācijas un integrācijas analīze tika veikta, aplūkojot abus gadījumus no tāda viedokļa, kā tajos izpaužas BJR valstu sadarbība. Analīzes gaitā tika izmantots starp reģionalizāciju un integrāciju pastāvošais dalījums robežu atvēršanā un robežu nostiprināšanā, uz projektiem balstītā sadarbībā un formalizētā uz līgumiem balstītā sadarbībā, reģionālās sadarbības intensitātes palielināšanās un samazināšanās. Var apgalvot, ka ZD un Kaļiņingradas gadījumu izpēte bija iespējama tikai pateicoties teorētiskās analīzes rezultātā izveidotajām sešām nozīmīgākajām atšķirībām starp integrācijas un reģionalizācijas jēdzieniem.

Hipotēžu pārbaudes rezultāti.

Veiktā analīze, kuras rezultātā autors nonāca pie iepriekš aprakstītajiem secinājumiem, liek secināt, ka pirmā hipotēze nav apstiprinājusies. Visos trijos aplūkotajos gadījumos ir bijušas saskatāmas atsevišķas integrācijas un reģionalizācijas pazīmes. Pēdējās ir bijušas pārsvarā, tomēr tā kā ir saskatāmas arī integrācijas pazīmes, tad nevar apgalvot, ka BJR valstu sadarbība ir klasificējama tikai kā reģionalizācija. BJVP, ZD un Kaļiņingradas apgabala analīzes rezultāti liecina par to, ka galvenokārt BJR starpvalstu sadarbību var raksturot kā reģionalizāciju. Ir pamanāmas arī pazīmes, kas liecina par integrāciju, taču tās ir salīdzinoši vājas. Savukārt otrā hipotēze par to, ka BJR

starpvalstu sadarbība pēc 2004. gada ir kļuvusi vājāka, apstiprinājās. BJVP gadījumā tas nebija tik izteikti pamanāms, tomēr ZD un Kaļiņingradas gadījumos skaidri pierādījās, ka priekšstats par BJR valstu attiecībām kā izteikti uz sadarbību orientētām nav pamatots. Abos pēdējos gadījumos gan valstu, gan ES rīcība ir radījusi draudus reģionālās sadarbības tālākai attīstībai. Krievijas pieaugošā norobežošanās no ārējās ietekmes, vēlme pasargāt Kaļiņingradu no ārējās ietekmes un šī apgabala kā loga uz Eiropu veidošana liecina par vēlmi nostiprināt reģionā pastāvošās robežas. Arī ES pieeja liecina par vēlmi nodalīt iekšpasauli (BJR ES dalībvalstis) no ār pasaules un traktēt attiecības ar Krieviju kā ar ārēju spēlētāju. Šādas pieejas rezultātā tiek pastiprinātas BJR ietvaros pastāvošās dalījuma līnijas. Šeit runa ir nevis par integrācijas un reģionalizācijas procesu izpausmēm, bet gan par iespējamu reģionālās sadarbības apsīkumu. Gan Kaļiņingradas, gan ZD gadījumos ir vērojamas pazīmes, kas liecina par reģionālās sadarbības pavājināšanos un sadarbības iespēju apzinātu neizmantošanu.

ZD gadījumā problēmas ir bijušas līdzīgas, taču tās ir atrisinātas, pārveidojot šo politiku par kopīgu ES, Krievijas, Norvēģijas un Islandes projektu. Tomēr ZD ietekme uz BJR sadarbību nav bijusi pozitīva, jo šī politiskā iniciatīva, par kuru daudzām valstīm jau sākotnēji bija salīdzinoši neliela interese, ir pārtapusi par instrumentu, ar kura palīdzību tiek veidota pārrobežu sadarbība Eiropas pašos ziemeļos, kura nav nostiprinājusi reģionālās sadarbības organizācijas (konkrēti BJVP) un kura nav palielinājusi reģiona saliedētību. Pagaidām neatbildēts paliek jautājums, vai sadarbības vājināšanās ZD un Kaļiņingradas gadījumos ir izskaidrojama tikai ar atsevišķu valstu (Krievijas), starptautisko organizāciju, (ES) vai arī ar BJR valstu interesēm. Ja pareiza ir pēdējā alternatīva, tad ir sagaidāma turpmāka reģionālās sadarbības nozīmes mazināšanās, kuru BJR ES dalībvalstīs aizstātu ES vadīta integrācija, bet Krievija tiktu iesaistīta reģionā caur ES–Krievijas attiecībām, vēl vairāk samazinot BJR reģionālās sadarbības tīklu nozīmi.

Ir maz ticams, ka tuvākajā laikā būs vērojams reģionalizācijas tendenču pilnīgs apsīkums BJR, jo, neraugoties uz daudzajiem trūkumiem, reģionālā sadarbība līdz šim ir sniegusi nozīmīgu ieguldījumu reģiona drošībā un stabilitātē. Tomēr konkrētas sadarbības izpausmes formas būs atkarīgas no daudzu faktoru mijiedarbības, turklāt ir jāņem vērā, ka reģionalizācija ir viļņveidīga un notiek projektu veidā, tāpēc tā ir daudz vairāk pakļauta starpvalstu sadarbības intensitātes svārstībām. BJR tālākas sadarbības

iespējas noteiks Krievijas iekšējā attīstība, šis valsts attiecības ar citām BJR valstīm, reģiona valstu ieinteresētība reģionālās sadarbības turpināšanā un uzturēšanā un reģionālās dienaskārtības izveidošanās, jo tā nav parādība, kas notiek pati par sevi. Reģionālo sadarbību nosaka valstu un citu starptautiskās politikas aktieru intereses. Ir svarīgi, lai reģiona valstu intereses reģionālās sadarbības organizēšanā sakristu, jo tas radītu pamatu pozicionēt BJR kā patstāvīgu spēlētāju starptautiskajā politikā. Šādas notikumu virzības nepieciešamība darbā jau vairākkārt ir tikusi atzīmēta, taču tā ir iespējama tikai pie nosacījuma, ja valstis spēs vienoties par sadarbības motivāciju, mērķiem, dienaskārtību un institucionālajām izpausmēm. Tomēr pagaidām BJR valstu sadarbība ir īstermiņa, tiek veidota zemās politikas līmenī, un pēdējos gados ir vērojama tās vājināšanās. Protams, reģiona ārējās robežas paliek atvērtas citiem dalībniekiem, tomēr gan politisku, gan ģeogrāfisku apstākļu iespaidā spēlētāju loka paplašināšanās tuvākajā laikā nav sagaidāma. BJR nav saliedēts, un šī reģiona valstu sadarbība ir nemērķtiecīga. BJR valstis pilnībā kontrolē reģionālo sadarbību, taču tas neveicina saliedētāka reģiona veidošanos, jo reģionālā sadarbība nav attīstījusies tik tālu, lai būtiski stimulētu valstu uzticību reģionam. Sadarbība BJR ietvaros būtu daudz stabilāka, ja sadarbības process būtu tik spēcīgs, ka spētu ietekmēt valstu uzvedību, taču ir maz ticams, ka tuvākajā laikā tas varētu notikt.

Rekomendācijas BJR valstu ārpolitikas veidotājiem.

Promocijas darbā veiktā jēdzienu un gadījumu analīze ļauj izteikt rekomendācijas reģiona valstu politikas veidotājiem jautājumā par tālāko reģionālās sadarbības virzību BJR. Lai arī būtisku darba daļu aizņēma jēdzienu analīze, tomēr būtībā gan jēdzienu, gan empīriskā analīze bija virzīta uz to, lai noskaidrotu BJR tālākas starpvalstu sadarbības iespējas. Darba gaitā radušies vairāki secinājumi, no kuriem iespējams atvasināt rekomendācijas ārpolitikas veidotājiem.

Pirmkārt, pastāv ļoti dažādi reģionālās sadarbības modeļi, tāpēc priekšstats par reģionālo sadarbību kā lineāru vienvirziena procesu ir kļūdainš. BJR starpvalstu sadarbība pārsvarā ir raksturojama kā reģionalizācija, nevis integrācija. Līdz ar to ārpolitikas veidotājiem būtu jāreķinās ar to, ka šim reģionālās sadarbības modelim ir savas īpatnības. Nozīmīgākās no šīm pazīmēm ir sadarbības vājināšanās iespēja, reģionālās sadarbības inerces trūkums, vāja reģiona saliedētība, sadarbības notikšana ar projektu palīdzību, neskaidrība par reģiona robežām un reģionālās sadarbības

nemērķtiecība. Minētās pazīmes reizēm tiek pārprastas, piemēram, reģionālās sadarbības vājināšanās tiek interpretēta kā šajā sadarbībā iesaistīto aktieru neprasme vai nevēlēšanās izmantot esošās sadarbības iespējas un meklēt jaunus sadarbības projektus. Promocijas darba autora viedoklis ir tāds, ka reģionālās sadarbības atplūdi ir normāla reģionalizācijai raksturīga parādība, tāpēc lielam uztraukumam par reģionālās sadarbības virzību nav pamata.

Sadarbības atplūdu pamatā ir BJR raksturīgās reģionalizācijas pazīmes. Sadarbības atplūdi ir pilnīgi normāla parādība, tāpēc ārpolitikas veidotājiem vajadzētu izvairīties no pārlieku liela pesimisma par pašreizējo reģionālās sadarbības stāvokli BJR. Problēma ir tāda, ka diezgan ilgi pēc aukstā kara BJR valstu sadarbība nostiprinājās, un tika uzskatīts, ka šim procesam vajadzētu turpināties, tāpēc šobrīd ir vērojams zināms apjukums, jo sadarbība pēdējos gados ir vājinājusies. Ir svarīgi saprast, ka tas ir normāli un ka pašreizējie atplūdi neizslēdz sadarbības uzplūdus nākotnē. Lai atvieglotu reģionālās sadarbības uzplūdu iespēju nākotnē, šobrīd nevajadzētu noniecināt reģionālo sadarbību un tās sniegtos līdzšinējos ieguvumus, jo tādā veidā tiktu apgrūtināta sadarbības pastiprināšana nākotnē.

Otrkārt, ārpolitikas veidotājiem būtu lietderīgi atzīt, ka pašreizējo reģionālās sadarbības atplūdu iemesls tikai daļēji ir institucionāls, jo reģionalizācijas pazīmes tikai daļēji attiecas uz institūciju darbību. Tas nozīmē, ka ar institucionālo reformu palīdzību vien nav iespējams pretoties reģionālās sadarbības vājināšanās tendencēm. Ārpolitikas veidotājiem būtu lietderīgi ņemt vērā, ka BJVP institucionālās reformas nesniegs cerētos rezultātus, ja vienlaicīgi, piemēram, nepalielināsies reģiona saliedētība un reģiona ārējās robežas nekļūs noslēgtākas.

Treškārt, ārpolitikas veidotājiem vajadzētu ņemt vērā, ka ES iesaistīšana reģionālās sadarbības organizēšanā visticamāk nenovedīs pie sadarbības nostiprināšanās. ZD piemērs liecina, ka reģiona saliedētības organizēšana no ārpuses nav bijusi veiksmīga. BJR ir reģions, kura lielākā daļa atrodas ES pārklājuma zonā, tāpēc reģionālās sadarbības organizēšanas funkciju nodošana ES pārziņā noved pie pastiprinātas ārējo aktieru ietekmes uz reģionālo sadarbību BJR ietvaros. Tomēr būtu kļūdaini vainot tikai ārējo ietekmi pie tā, ka reģionālā sadarbība ir vājinājusies, jo arī BJR valstis acīmredzot ir izvēlējušās reģionalizācijas nevis integrācijas modeli, veidojot BJR sadarbību. Tas ir

izskaidrojams tādējādi, ka reģionā darbojas atšķirīgi aktieri, tāpēc tie nevēlas nonākt situācijā, kur reģionālā sadarbība kļūtu tik spēcīga un dinamiska, ka sāktu būtiski ietekmēt tajā iesaistīto aktieru preferences. Arī Latvija ir viena no BJR valstīm, tad arī tai ir jāizdara izvēle starp reģionalizāciju un integrāciju, jo jautājums ir par to, kādā reģionā Latvija vēlas atrasties – integrētā vai reģionalizētā? Latvijas līdzšinējā nostāja liecina par to, ka tā līdzīgi kā citas reģiona valstis atbalsta reģionalizācijas modeli, un tieši tāpēc ir svarīgi apzināties, kādas ir šī sadarbības modeļa alternatīvas un kādas sekas uz reģionālo sadarbību atstātu šī modeļa nomaina ar integrācijas modeli.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

2004 Annual Progress Report on the Implementation of the Northern Dimension Action Plan. European Commission, Brussels, 2005.

2005 Annual Progress Report on the Implementation of the Northern Dimension Action Plan. European Commission, Brussels, 2006.

A Brave New Region? Removing Barriers to Business in the Baltic Sea Region. Dansk Industri, Copenhagen, 2003.

A Guide to bringing INTERREG and Tacis funding together. European Commission, Brussels, 2001.

A Northern Dimension for the Policies of the Union. An Inventory of Current Activities. European Commission, Brussels, 1999.

Action Plan for the Northern Dimension with external and cross-border policies of the European Union 2000-2003. European Commission, Brussels, 2000.

Akerholm, J. Why a Baltic Sea Economic Region? Baltic Rim Economies nr. 5, Turku, 2005.

Allen, D. Cohesion and the Structural Funds. Policy-Making in the European Union. Wallace, H., Wallace, W. (ed.). 4. ed. Oxford University Press, New York, 2000.

An EU Strategy for the Baltic Sea Region. Baltinfo nr. 78, Stockholm, 2006.

Antola, E. One Voice for the Baltic Sea Region in the EU? Baltinfo nr. 72, Stockholm, 2005.

Antola, E. Third Wave co-operation needed in the Baltic Sea Region. Baltic Rim Economies nr. 3, Turku, 2006.

Archer, C., Etzold, T. The EU's Northern Dimension and its future: tool, fuel or Northern gruel? *Baltic Economic Trends*, No. 2, Riga, 2006.

Arctic Human Development Report. Stefansson Arctic Institute, Arctic Council, Akureyri, 2004.

Balassa, B. *The Theory of Economic Integration*. R.D. Irwin, Homewood, 1961.

Barkbart, H. *Integrated Border management on the Russian-EU Border: The Kaliningrad Region*. East-West Institute, Kaliningrad, 2005.

Bezopasnosť i meždunarodnoje sotrudničestvo v pojase novih graņic Rossiji (Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ). Vardomskij, L.B. un Golunov, S.V. (ed.). *Naučno-obrazovačelnij FORUM po meždunarodnim otnošeņijam* (Научно образовательный ФОРУМ по международным отношениям), Moskva, 2002.

Blau, P.M. *A Theory of Social Integration*. *The American Journal of Sociology*, Vol. 65:6, The University of Chicago Press, 1960.

Branch, A.P., Ohrgaard, J.C. Trapped in the supranational-intergovernmental dichotomy: a response to Stone Sweet and Sandholtz. *Journal of European Public Policy* 6:1, Routledge, 1999.

Breslin, S., Higgott, R., Rosamond, B. *Regions in Comparative Perspective*. CSGR Working Paper no. 107/02, Warwick, 2002.

Browning, C. *The Construction of Europe in the Northern Dimension*. COPRI Working paper nr. 39, Copenhagen, 2001.

Browning, C. *The Region-Building Approach Revisited: The Continued Othering of Russia in Discourses of Region-Building in the European North*. COPRI Working paper nr. 6, Copenhagen, 2001.

Browning, C.S., Joenniemi, P. Introduction. The Challenges of EU and NATO Enlargement. *Cooperation and Conflict*, 39:3, SAGE, 2004.

Browning, C., Joenniemi, P. Regionality Beyond Security? The Baltic Sea Region After Enlargement. *Cooperation and Conflict*, 39:3, SAGE, 2004.

Browning, C.S., Joenniemi, P. The Identity of Kaliningrad: Russian, European or Third Space? No The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft-Security and Marginality Tassinari, F. (ed.). *BaltSeaNet*, Gdansk-Berlin. 2003.

Bulletin Nr.1. Kaliningrad Region external trade: present and future. AIKE, Kaliningrad, 2003.

Buzan, B., Waeber, O. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Buzans, B. *Cilvēki, valstis un bailes*. AGB, Rīga, 2000.

Cantori, L.J., Spiegel, S.L. International Regions: A Comparative Approach to Five Subordinate Systems. *International Studies Quarterly*, 13:4, Blackwell, 1969.

Caporaso, J. Fischer's Test of Deutsch's Sociocausal Paradigm of Political Integration: A Research Note. *International Organization*, 25:1, Cambridge, 1971.

Caporaso, J. Theory and Method in the Study of International Integration. *International Organization*, 25:2, Cambridge, 1971.

Catellani, N. Short and Long-Term Dynamics in the EU's Northern Dimension. COPRI Working paper nr. 41, Copenhagen, 2001.

Cooperation in the Baltic Sea Region. Joenniemi, P. (ed.). Taylor & Francis, London, 1993.

Cornett, A.P. Regional Perspectives on Integration in the Baltic Sea Region. The Nordic Regions and the European Union. Dosenrode, S., Halkier, H. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2004.

Cornett, A., Snickars, F. Trade and foreign direct investment as measures of spatial integration in the Baltic Sea rim region. Vienna, 2002.

Cornett, A.P. Economic and Political Perspectives on Integration in the Baltic Sea Region. Vienna, 2003.

Comparative Regional Integration. Theoretical Perspectives. Laursen, F. (ed.). Ashgate, Aldershot, 2003.

Deutsch, K.W. The Analysis of International Relations. 2. ed. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1978.

Deutsch, K.W., Foltz, W.J. (eds.). Nation-Building. Aldine Atherton, New York, 1966.

Deutsch, K.W. The Growth of Nations: Some Recurrent Patterns of Political and Social Integration. World Politics, 5:2. The John Hopkins University Press, 1953.

Deutsch, K.W. Integration and Arms Control in the European Political Environment: A Summary Report. The American Political Science Review, 60:2, APSA, 1966.

Environment in the Northern Dimension. Position paper of the Services of the European Commission. Brussels, 1999.

Europe in figures. Eurostat yearbook 2005. Brussels.

Ethier, W.J. Regionalism in a Multilateral World. The Journal of Political Economy, 106:6, The University of Chicago Press, Chicago, 1998.

Ethier, W.J. The New Regionalism. The Economic Journal, 108:449, Blackwell, 1998.

Etzold, T. Regional organisation and the future Northern Dimension: Challenges, opportunities and cooperation. Baltinfo nr. 78, Stockholm, 2006.

Fairlie, L. Will the EU Use Northern Dimension to Solve its Kaliningrad Dilemma? COPRI Working paper nr. 21, Copenhagen, 1999.

Farrell, M. The Global Politics of Regionalism: An Introduction. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005.

Fawcett, L. Regionalism from an Historical Perspective. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005.

Fawcett, L. Regionalism in Historical Perspective. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995.

Fischer, W.E. An Analysis of the Deutsch Sociocausal Paradigm of Political Integration. *International Organization*, 23:2, Cambridge, 1969.

Götz, N. Norden: Structures That Do Not Make a Region. *European Review of History*, 10:2, Routledge, 2003.

Galtung, J. A Structural Theory of Integration. *Journal of Peace Research*, 5:4, SAGE, 1968.

Gavin, B., De Lombaerde, P. Economic Theories of Regional Integration. Global Politics of Regionalism. Theory and Practice. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005.

Godzimirski, J.M. Soviet Legacy and Baltic Security: The Case of Kaliningrad. Stability and Security in the Baltic Sea Region. Russian, Nordic and European Aspects. Knudsen, O.F. (ed.). Frank Cass, London, 1999.

Graudiņš, R. Baltijas jūras reģiona ekonomiskās attīstības tendences. Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji. Ozoliņa, Ž. (Red.). Zinātne, Rīga, 2006.

Gref, G. Russia's Role in the Baltic Region. *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2007.

Guidelines for the Development of a Political Declaration and a Policy Framework Document for the Northern Dimension Policy from 2007. European Commission, Brussels, 2005.

Haas, E.B. *Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization.* Stanford University Press, Stanford, 1964.

Haas, E.B. *International Integration: The European and Universal Process.* *International Organization*, 15:3, Cambridge, 1961.

Haas, E.B. *The Challenge of Regionalism.* *International Organization*, 12:4, Cambridge, 1958.

Haas, E.B. *The Obsolescence of Regional Integration Theory.* Research series, no. 25, University of California, Berkeley, 1975.

Haas, E.B. *The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing.* *International Organization*, 24:4, Cambridge, 1970.

Haas, E. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957.* Stanford University Press, Stanford, 1968.

Haas, E.B., Schmitter, P.C. *Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections about Unity in Latin America.* *International Organization*, 18:4. Cambridge, 1964.

Hacker, S.R., Einarsson, H. *The pattern, pull, an potential of Baltic Sea trade.* *The Annals of Regional Science*, 37, Springer, 2003.

Hanson, P., Kirkow, P., Sutherland, D., Troyakova, T. Kaliningrad and Primorskiy Kray. Regional Economic Change in Russia. Hanson, P., Bradshaw, M. (ed.). Edward Elgar, Cheltenham, 2000.

Haukkala, H. Towards a Union of Dimensions. The effects of eastern enlargement on the Northern Dimension. FIIA report nr. 2, Helsinki, 2002.

Haukkala, H. Where have all the flowers gone? Northern Dimension in the Changing Europe. Northern Dimension Advisory Network, Helsinki, 2004.

Hettne, B. Globalization and the new regionalism: the second great transformation. Globalism and the New Regionalism. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). St. Martin's Press, New York. 1999.

Hettne, B. Regionalism, Security and Development: A Comparative Perspective. Comparing Regionalisms. Implications for Global Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2001.

Hettne, B. The New regionalism: A Prologue. The New Regionalism and the Future of Security and Development. Hettne, B., Inotai, A., Sunkel, O. (ed.). Macmillan Press, Basingstoke, 2000.

Heurlin, B. Danish Security Policy over the last 50 Years – Long-Term Essential Security Priorities. DUPI Working Paper nr. 7, Copenhagen, 2001.

Heurlin, B. Denmark and the Northern Dimension. DUPI Working papers nr. 11, Copenhagen, 1999.

Holm, U., Joenniemi, P. North, South and the Figure of Europe: Changing Relationships. COPRI Working paper nr. 11, Copenhagen, 2001.

Hreczuk, A. Polish-Russian Relations and Kaliningrad. Russian Participation in Baltic Sea Region-Builging: A Case Study of Kaliningrad. Holtom, P., Tassinari, F. (ed.). BaltSeaNet, Berlin-Gdansk. 2002.

Hubel, H. The Baltic Sea Region after the Dual Enlargement. *Cooperation and Conflict*, 39:3, SAGE, 2004.

Hurrell, A. Regional Dimension in International Relations Theory. *Global Politics of Regionalism. Theory and Practice*. Farrell, M., Hettne, B., Van Langenhove, L. (ed.). Pluto Press, London, 2005.

Hurrell, A. Regionalism in Theoretical Perspective. *Regionalism in World Politics*. Fawcett, L. ,Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995.

Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. Waever, O., Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P. (ed.). St.Martin's Press, New York, 1993.

Ignatyev, A. EU-Russia Borders. *Relations between Russia and the EU: What the Future Holds (The European Aspect of Kaliningrad as a Pilot Region)*. East-West Institute, Moscow, 2003.

Inglehart, R. Public Opinion and Regional Integration. *International Organization*, 24:4, Cambridge, 1970.

Innovative Cooperation for a Dynamic Region. Council of the Baltic Sea States, Stockholm, 2005.

Itala, V. New Impetus for the Baltic Sea Co-operation. *Baltic Rim Economies* nr. 5, Turku, 2005.

Jachtenfuchs, M. Deepening and widening integration theory. *Journal of European Public Policy* 9:4, Taylor & Francis, 2002.

Jessop, B. *The Political Economy of Scale. Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions*. Perkmann, M., Sum, N.L. (ed.). Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002.

Joenniemi, P. *Bridging the Iron Curtain? Co-operation around the Balti Rim*. COPRI Working paper nr. 22, Copenhagen, 1999.

Joenniemi, P. *Can Europe be Told from the North? Tapping into the EU's Northern Dimension*. COPRI Working paper nr. 12, Copenhagen, 2000.

Joenniemi, P., Fairlie, L.D., Dewar, S. *The Kaliningrad Puzzle: A Russian Region within the European Union*. The Baltic Institute of Sweden, Karlskrona, 2000.

Joenniemi, P., Lopata, R., Sirutavičius, V., Vilpišauskas, R. *Impact Assessment of Lithuania's Integration into the EU on Relations Between Lithuania and Kaliningrad Oblast of Russian Federation*. Lithuanian Foreign Policy Review, Vilnius, 2000.

Joenniemi, P. *Regionalization in the Baltic Sea Area: Actors and Policies. Cooperation in the Baltic Sea Region*. Joenniemi, P. (ed.). Taylor & Francis, London, 1993.

Joenniemi, P., Christiansen, T. *Politics on the Edge: On the Restructuring of Borders in the North of Europe. Curtains of Iron and Gold. Restructuring Borders and Scales of Interaction*. Eskelinen, H., Liikanen, I., Oksa, J. Ashgate, London, 1999.

Joenniemi, P., Lehti, M. *On the encounter between the Nordic and the northern: torn apart but meeting ragain?* COPRI Working paper nr. 36, Copenhagen, 2001.

Karppi, I. *Competitiveness in the Nordic Economies. Assessment and Structural Features*. Nordregio, Stockholm, 2001.

Kasack, C. *Interaction of inter-parliamentary with inter-governmental bodies: The example of the Baltic Sea Region*. Estonian Foreign Policy Yearbook 2005. Kasekamp, A. (ed.). The Estonian Foreign Policy Institute, Tallinn, 2005.

Kelstrup, M. *Integration Theories: History, Competing Approaches and New Perspectives. Explaining European Integration.* Wivel, A. (ed.). Copenhagen Political Studies Press, Copenhagen, 1998.

Ketels, C. *The Baltic Tigers – An end in sight for the growth story?* *Baltic Rim Economies* nr. 5, Turku, 2006.

Ketels, C., Solvell, O. *State of the Region Report 2004. An Assessment of Competitiveness in the Baltic Sea Region.* Baltic Development Forum. Copenhagen, 2004.

Ketels, C., Solvell, O. *State of the Region Report 2006. The Baltic Sea Region – Top of Europe in Global Competition.* Baltic Development Forum. Copenhagen, 2006.

Kirby, D. *The Baltic World. 1772-1993. Europe's Northern Periphery in an Age of Change.* Longman, London, 1995.

Knothe, T. *Poland and the Baltic Sea Region. A Review in Historical Perspective. The Baltic Sea Region: Conflict or Cooperation? Region-Making, Security, Disarmament and Conversion.* Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Hamburg, 1991.

Kotschau, G. *Perspectives of Baltic Sea co-operation and the Role of the Council of the Baltic Sea States (CBSS).* *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2006.

Kronberg, T. *A Europe without Divides? The EU-Russia partnership and the Case of Virtual Borders.* COPRI Working paper nr. 37, Copenhagen, 2002.

Kronberg, T. *Borders of the Northern Dimension. Northern Dimension in the Changing Europe.* Northern Dimension Advisory Network, 2005.

Laaser, C.F., Schrade, K. *European Integration and Changing Trade patterns: The case of the Baltic States.* Kiel Working paper No. 1088, Kiel, 2002.

Landecker, W.S. Smend's Theory of Integration. *Social Forces*, 29:1, University of North Carolina Press, 1951.

Larner, W., Walters, W. The political rationality of "new regionalism": Toward a genealogy of the region. *Theory and Society* 31, Springer, 2002.

Laursen, F. (ed.). *Comparative Regional Integration. Theoretical Perspectives*. Ashgate, Aldershot, 2003.

Leshukov, I. *Northern Dimension: Interests and Perceptions. The Northern Dimension: An Assessment and Future Development*. Lejiņš, A., Nackmayr, J.D (ed.). LĀI, Rīga, 2000.

Lindberg, L.N. *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford University Press, Stanford, 1963.

Liuhto, K. A common Baltic Sea investment agency could attract new capital into the region. *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2005.

Liuhto, K. The economic impact of the EU enlargement and forthcoming change in legislation of the special economic zone upon the Kaliningrad region. RECEP, Moscow, 2005.

Liuhto, K. The EU accession of the Baltic States and Poland creates an integrating bridge between the East and the West. *Baltic Rim Economies* nr.1, Turku, 2004.

Liuhto, K. un Antola, E. *Baltic Sea Region – A Dynamic Third of Europe*. Turku, 2004.

Lockwood, D. Civic Integration and Class Formation. *British Journal of Sociology*, 47:3, Blackwell, 1996.

Lohan, G. Kaliningrad Transit: Achievements and Perspectives. *Baltic Rim Economies* nr. 4, Turku, 2006.

Lopata, R. Anatomy of a Hostage. Kaliningrad Anniversary Case. Baltic Defence College, Tartu, 2006.

Lopata, R. Kaliningrad Anniversary: The First Steps of Georgy Boos. Lithuanian Foreign Policy Review nr. 15-16/1-2, Vilnius, 2005.

Lopata, R., Sirutavičius, V. Lithuania and the Kaliningrad Oblast: a Clearer Frame for Cooperation. Lithuanian Foreign Policy Review 1999. Vilnius.

Main, S.J. Kaliningrad. A Pilot Region? Russian Regions and Regionalism. Strenght Through Weakness. Herd, G.P. un Aldis, A. (eds.) Routledge, London, 2003.

Makarychev, A. un Prozorov, S. The Logic of Piloting and Trans-border Regionalism. The project-oriented approach in EU-Russian cooperation. DIIS Working Paper nr. 22, Copenhagen, 2004.

Mansfield, E.D. un Milner, H.V. The New Wave of Regionalism. International Organization, 53:3, Cambridge, 1999.

Mattli, W. Explaining regional integration outcomes. Journal of European Public Policy 6:1, Routledge, 1999.

Miles, L. Swedish Melodies and Finnish Overtones: Sweden and the Future Northern Dimension. Baltinfo nr. 81, Stockholm, 2006.

Mitrany, D. Delusion of Regional Unity. Limits and Problems of European Integration. Konferencijos materiāli, Martinus Nijhoff, Hague, 1963.

Mitrany, D. The Functional Approach in Historical Perspective. International Affairs, 47:3, Royal Institute of International Affairs, 1971.

Mitrany, D. The Functional Approach to World Organization. International Affairs, 24:3, Royal Institute of International Affairs, 1948.

Mitrany, D. *The Progress of International Government*. Yale University Press, New Haven, 1933.

Mitrany, D. *A Working Peace System*. Quadrangle Books, Chicago, 1966.

Mittelman, J. un Falk, R. *Global Hegemony and Regionalism. Regionalism in the Post-Cold War World*. Calleya, S.C. (ed.). Ashgate, Burlington, 2000.

Molle, V. *The Economics of European Integration*. 4th ed. Ashgate, Dartmouth, 2001.

Moller, B. *The "Nordic Model of Regionalism"*. *Regionalism in the Post-Cold War World*. Calleya, S.C. redakcijā. Ashgate, Burlington, 2000.

Morozov, V. *Russia in the Baltic Sea Region. Desecuritization or Deregionalization?* *Cooperation and Conflict*, Vol. 39, Nr. 3, SAGE, 2004.

Mouritzen, H. *Security Communities in the Baltic Sea Region: Real and Imagined*. *Security Dialogue* 32:3, PRIO, 2001.

Mouzelis, N. *Restructuring Structuration Theory*. *Sociological Review*, 37. ASA, 1989.

Mouzelis, N. *Social and System Integration: Habermas' View*. *British Journal of Sociology*, 43:2, Blackwell, 1992.

Nation-Building. Deutsch, K.W., Foltz, W.J. (ed.). Aldine Atherton, New Yor, 1966.

Niemann, A. *The PHARE programme and the concept of spill-over: neofunctionalism in the making*. *Journal of European Public Policy* 5:3, Routledge, 1998.

Nikitin, V. *Kaliningrad Chance: Realization of the Pilot Region Concept*. *Lithuanian Foreign Policy Review* 2000. Vilnius.

Norgaard, O. *The Baltic States after Independence*. Edward Elgar, Cheltenham, 1996.

Nurminen, J. Co-operation and New Thinking Required for Protecting the Baltic Sea. *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2006.

Nye, J.S. Comparative Regional Integration: Concept and Measurement. *International Organization*, 22:4, Cambridge, 1968.

Nye, J.S. Patterns and Catalysts in Regional Integration. *International Organization*, 19:4, Cambridge, 1965.

Nygaard, K. Kaliningrad and the Benefits of Gambling. *Baltic Rim Economies* nr. 2, Turku, 2007.

Ojanen, H. Political Aspects. The Northern Dimension: An Assessment and Future Development. Lejiņš, A., Nackmayr, J.D (ed.). LĀI, Riga, 2000.

Oldberg, I. Contributing to Identity-Building in the Kaliningrad Oblast'. The Kaliningrad Challenge. Options and Recommendations. Birckenbach, H.M., Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 2003.

Oldberg, I. The Emergence of a Regional Identity in the Kaliningrad Oblast. *Cooperation and Conflict*, 35:3, SAGE, 2000.

Opinion adopted by the Committee of the Regions on 12 June 1996 on The Northern Dimension and Cross-Border Co-operation on the Border Between the European Union and the Russian Federation and in the Barents Region". European Commission, Brussels, 12.07.1996.

Ozoliņa, Ž. Latvijas drošības politikas reģionālie aspekti. Izglītība, Rīga, 2000.

Pacuk, M., Palmowski, T. The Development of Kaliningrad in the Light of Baltic Co-operation. The NEBI Yearbook 1998. North European and Baltic Sea Integration. Hedegaard, L., Lindstrom, B. (ed.). Springer, Berlin, 1998.

Palankai, T. Economics of European Integration. Akademiai Kiado, Budapest, 2003.

Parsons, T. Some Comments on the State of the General Theory of Action. *American Sociological Review*, 18:6, ASA, 1953.

Parsons, T. The Motivation of Economic Activities. *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, 6:2, Blackwell, 1940.

Paulaukas, K. Security Dimension of the Northern Europe After the Double Enlargement. *Political Integration and Northern Dimension of EU Order*. Schartau, M.B. (ed.). BaltSeaNet, Berlin-Gdansk, 2005.

Pentland, C. *International Theory and European Integration*. Faber and Faber Limited, London, 1973.

Perkmann, M., Sum, N.L. *Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions*. Palgrave Macmillan, London, 2002.

Perspectives for the Baltic Sea Region. The Economic Council of the Labour Movement, Copenhagen, 11.01.2005.

Political Community and the North Atlantic Area. *International Organization in the Light of Historical Experience*. Deutsch, K.W. (ed.). Princeton University Press, Princeton, 1968.

Political Declaration on the Northern Dimension Policy. European Commission, Brussels, 24.11.2006.

Pozdorovkin, V. Problems of Basic subsistence and Development of the Kaliningrad Oblast of the Russian Federation in the Context of the European Union Expansion Eastwards. *Lithuanian Foreign Policy Review* 2000. Vilnius.

Preston, C. *Russia in the EU or the EU in Russia? Approaches to Kaliningrad. Through the Paper Curtain. Insiders and Outsiders in the New Europe*. Smith, J., Jenkins, C. (ed.). Blackwell Publishing, London, 2003.

Prozorov, S. Understanding Conflict between Russia and the EU. Palgrave, Basingstoke, 2006.

Reed, A.M. Regionalization in South Asia: Theory and Praxis. Pacific Affairs, 70:2, University of British Columbia, 1997.

Reinforcing Baltic Sea cooperation. Baltinfo nr. 79, Stockholm, 2006.

Rhein, E. European Regionalism – Where is the European Union Heading? Regionalism in the Post-Cold War World. Calleya, S.C. (ed.). Ashgate, Burlington, 2000.

Rosamond, B. Theories of European Integration. St.Martin's Press, New York, 2000.

Rostoks, T. Baltijas jūras reģiona valstu attiecības ar Krieviju. Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi. Lejiņš, A. (Red.). LĀI, Rīga, 2007.

Rostoks, T. Kaļiņingrada gadu pēc ES paplašināšanās. Latvijas ārpolitika un “robežu paplašināšana”. Ozoliņa, Ž. (Red.). Stratēģiskās Analīzes Komisija, Zinātne, Rīga, 1(7)/2006.

Rostoks, T. Reģionālā sadarbība: teorētisks skatījums. Baltijas jūras reģions pēc Eiropas Savienības paplašināšanās: attīstības scenāriji. Ozoliņa, Ž. (Red.). Zinātne, Rīga, 2006.

Rostoks, T. Ziemeļu Dimensija: ES un Krievijas intereses un tālākas attīstības perspektīvas. Latvijas Vēsture nr. 2 (42), LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2001.

Salaries grew 19.2% in Q1 in Latvia. Baltic Rim Economies nr. 3, Turku, 2006.

Samson, I. Economic Survey. The Kaliningrad Economy – at the Edge of EU Enlargement, Promoting Trade and Investment in Kaliningrad Oblast. European Commission, Brussels, 2002.

Scheingold, S.A. Domestic and International Consequences of Integration. Regional Integration. Theory and Research Lindberg, L.N., Scheingold, S.A. (ed.). Harvard University Press, Cambridge, 1971.

Schmitt-Egner, P. The Concept of „Region”: Theoretical and Methodological Notes on its Reconstruction. Journal of European Integration, Vol. 24:3, Routledge, 2002.

Schulz, M., Soderbaum, F., Ojendal, J. Introduction. A Framework for Understanding Regionalization. Regionalization in a Globalizing World. A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes. Schulz, M., Soderbaum, F., Ojendal, J. (ed.). Zed Books, New York, 2001.

Schwartz, P. CBSS Survey on the Northern Dimension Beyond 2006. CBSS, Stockholm, 31.03.2006.

Smorodinskaya, N. Kaliningrad Exclave: Prospects of Transformation into the Pilot Region. RAS Institute of Economics, Moscow, 2001.

Stalvant, C.E. The Council of Baltic Sea States. Subregional Cooperation in the New Europe. Cottey, A. (ed.). Macmillan Press, London, 1999.

Strategija socialno-ekonomičeskogo razviķija Kaļiņingradskoi oblaski kak regiona sotrudničestva na period do 2010 goda (Стратегия социально-экономического развития Калининградской области до 2010. года). Kaļiņingrada, 2003.

Study of Citizens' Participation in the Baltic Sea Region. CBSS Working Group on democratic Institutions, Stockholm, 2006.

Sum, N.L. Globalization, Regionalization and Cross-Border Modes of Growth in East Asia: the (Re-) Constitution of “Time-Space Governance”. Globalization,

Regionalization and Cross-Border Regions. Perkmann, M., Sum, N.L. (ed.). Palgrave, Basingstoke, 2002.

Svedberg, M. The Baltic Rim Model. *Baltic Rim Economies* nr. 1, Turku, 2006.

Sweden assumes CBSS Presidency. *Baltinfo* nr. 81, Stockholm, 2006.

Swiecicki, J., Wellmann, C., Ignatiev, A., Lindholm, P., Usanov, A., Vinokurov, E. Policy Recommendations: „Support to Transforming Kaliningrad into a Pilot Region of EU-Russia Partnership”. East-West Institute, Moscow, 2005.

Šulca, I. Latvia's view of the ND. *The Northern Dimension: An Assessment and Future Development*. Lejiņš, A., Nackmayr, J.D (ed.). LĀI, Riga, 2000.

Tassinari, F. *Mare Europaeum: Baltic Sea Region Security and Cooperation from post-Wall to post-Enlargement Europe*. University of Copenhagen, Copenhagen, 2004.

Tassinari, F. *Security and Cooperation Reconsidered: Ponderiung the Future of the Baltic Sea Region*. *Baltinfo* nr. 70, Stockholm, 2005.

Tassinari, F. *The Euroean Sea: Lessons from the Baltic Sea Region for Security and Cooperation in the European Neighborhood*. *Journal of Baltic Studies*, 36:4, Association for Advancement of Baltic Studies, 2007.

Tassinari, F., Williams, L.K. *Soft Security in the Baltic Sea Region: Environmental Cooperation as a Pilot Project for regional Integration in the Baltic Sea Area*. *The Baltic Sea Region in the European Union: Reflections on Identity, Soft Security and Marginality*. Tassinari, F. (ed.). BaltSeaNet, Berlin-Gdansk, 2003. (ed.).

Tavares, R. *The State of the Art of Regionalism. The Past, Present and Future of a Discipline*. UNU-CRIS e-Working Paper nr. 10, Brugge, 2004.

Taylor, P. Introduction. Mitrany, D. *The Functional Theory of Politics*. Taylor, P. (ed.). LSE, London, 1975.

The Kiel International ad-hoc Group of Experts on Kaliningrad. Kaliningrad in Focus. Policy Recommendations in the Perspective of Problem-Solving. The Kaliningrad Challenge. Options and Recommendations. Birkenbach, H.M., Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 2003.

The Nordic Region in an International Perspective. Nordic co-operation in a European framework 2006. Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2006.

The Regionalization of the World Economy. Frankel, J.A. (ed.). The University of Chicago Press, Chicago, 1998.

The Second Northern Dimension Action Plan 2004-6. European Commission, Brussels, 2003.

Tuomioja, E. The role of the Northern Dimension in the Baltic Sea cooperation. Baltic Rim Economies nr. 5, Turku, 2006.

Usanov, A. Future vision on the Kaliningrad economy in the Baltic Sea region. Kaliningrad 2020. Its future competitiveness and role in the Baltic Sea economic region. Liuhto, K. (ed.). Turku, 2005.

Vares, P., Zurjari, O. Baltic Political Orientation and International Politics. The Baltic Sea Region: Conflict or Cooperation? Region-Making, Security, Disarmament and Conversion. Wellmann, C. (ed.). Lit Verlag, Kiel, 1991.

Viner, J. The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950.

Vinokurov, E. Economic Prospects for Kaliningrad. Between EU Enlargement and Russia's Integration into the World Economy. CEPS Working Document Nr. 201., Brussels, 2004.

Vinokurov, E. Enclaves and Exclaves of the World. ZDES Working papers, Bielefeld/St.Petersburg, 2006.

Vinokurov, E. Kaliningrad. Enclaves and Economic Integration. CEPS Special Report, 2007.

Vinokurov, E. Kaliningrad in the Framework of the EU-Russian Dialogue: Toward Common Spaces. Chair Interbrew Baillet-Latour Working Paper No. 20, K.U.Leuven, 2004.

Vinokurov, E. In Russia, With Russia: Kaliningrad's Dependence on Russian Domestic Policy and Economic Development. AIKE Working paper, Kaliningrad, 2007.

Vinokurov, E. Transit is just a part of it: Kaliningrad and free movement of people. AIKE, Kaliningrad, 2004.

Vinokurov, E., Usanov, A., Lindholm, P., Ignatiev, A. Kaliningrad in the Context of Establishing the EU-Russia Common Economic Space. East-West Institute, Moscow, 2005.

Zernov, A., Shopin, K. Kaliningrad Transit of Goods: In Need of Strategic Approach to Problem-Solving. East-West Institute, Moscow, 2005.

Waever, O. The Baltic Sea: A Region After Post-Modernity? Neo-Nationalism or Regionality? The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim. Joenniemi, P. (ed.). NordREFO, Copenhagen, Stockholm, 1997.

Winters, A.L. Regionalism versus Multilateralism. The World Bank, Policy Research Working Paper nr. 1687, Washington, 1996.

World Economic Situation and Prospects. United Nations, New York, 2006.

Wyatt-Walter, A. Regionalism, Globalization and World Economic Order. Regionalism in World Politics. Fawcett, L., Hurrell, A. (ed.). Oxford University Press, Oxford, 1995.

Interneta avoti

Baltic Sea map. Sk. internetā 09.06.2007.

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Baltic_Sea_map.png

Campi, G. Is Kaliningrad taking its first step towards the EU? 14.07.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

Chairman's Conclusions of the 6th Baltic Sea States Summit in Reykjavik. 08.06.2006. Sk. internetā (08.01.2008.): www.cbss.org

Communication from the Commission to the Council. The EU and Kaliningrad. Brisele, 17.01.2001. Sk. internetā (14.11.2006.): <http://www.europa.eu.int/comm/>

Dewar. S. EU-Russia Borders. Economic Development in Kaliningrad. IISS, London, 2002. Sk. internetā (29.11.2007.): www.iiss.org

Establishment Agreement of a CBSS secretariat (29 January 1998). Council of the Baltic Sea States. Sk. internetā (29.11.2006.): www.cbss.org

EU Won't Back Down on Kaliningrad Visas. Security Watch, 26.07.2002. Sk. internetā (25.11.2006.): www.isn.ethz.ch

European Council Conclusions. Barselona, 15.-16.03.2002. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Brussels, 16.-17.10.2003. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Cardiff, 15.-16.06.1998. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Cologne, 03.-04.06.1999. Sk. internetā (05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Feira, 19.-20.06.2000. Sk. internetā (05.12.2006.):
<http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Goeteborg, 15.-16.06.2001. Sk. internetā (05.12.2006.):
<http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Helsinki, 10.-11.12.1999. Sk. internetā (05.12.2006.):
<http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Luxembourg 12.-13.12.1997. Sk. internetā
(05.12.2006.): <http://ec.europa.eu/comm/>

European Council Conclusions. Vienna, 11.-12.12.1998. Sk. internetā (05.12.2006.):
<http://ec.europa.eu/comm/>

Georgij Boos utveržģon na post gubernatora Kaļiņingradskoi oblaski (Георгий Боос
утверждён на пост губернатора Калининградской области). 16.09.2005. Sk.
internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Global Competitiveness Report 2006-2007. Executive Summary. World Economic
Forum, 2006. P. xvii. Sk. internetā (25.11.2006.): www.weforum.org

Ignatiev, A. Competitiveness of Kaliningrad's Economy: Problems and Opportunities.
07.09.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Ignatiev, A. Kaliningrad as a Means of Europeanization of Russia? 18.07.2006. Sk.
internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Joint Statement on Transit between the Kaliningrad Region and the Rest of the Russian
Federation. Brisele, 11.11.2002. Sk. internetā (25.11.2006.): www.europa.eu.int

Juntunens, A. Važnaja baza stala ļažolim bremeņem (Важная база стала тяжелым бременем). Kaliningrad-online.RU, 26.05.2005. Sk. internetā (27.11.2006.): www.kaliningrad-online.ru

Kaļiņingradcam dadut pasporta bez pošļin (Калининградцам dadut pasporta bez pošlin). 21.09.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Kaļiņingradci o Kaļiņingradskoi problēme (Калининградцы о Калининградской проблеме). Kaļiņingradas apgabala iedzīvotāju sociālekonomiskā stāvokļa un cilvēkresursu novērtējuma pētījums. Zircon, 2004. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

“Kaļiņingradskaja problēma” v zerkalē obščestvennovo mņeņija. Anaļiķičeskij obzor po dannim oprosov obščestvennovo mņeņija („Калининградская проблема” в зеркале общественного мнения. Аналитический обзор по данным опросов общественного мнения). Zircon, 2002. Sk. internetā (01.12.2006.): www.zircon.ru

Keohane, R. Theory and International Institutions. Intervija ar Robertu Koheinu. Conversations with History. 09.03.2004. Sk. internetā (29.01.2007.): <http://globetrotter.berkeley.edu/conversations/>

Lithuanian political scientist: Kaliningrad can be detached from Russia. Regnum, 13.05.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

Liuhto, K. Kaliningrad turns into an EU-flanked tax haven for Asian firms? 06.09.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Makarov, N. President’s problems. 21.09.2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Medium-term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010). 1999. Sk. internetā (25.11.2006.): www.europa.eu.int

Northern dimension senior officials met in Imatra. Joint press statement by the European Union, Iceland, Norway and Russia. 22.09.2006. Sk. internetā (06.12.2006.): www.eu2006.fi

Objom gruzoperevozok na Kaļiņingradskoi železnoi doroge sņizilsja na 9% (Объём грузоперевозок на Калининградской железной дороге снизился на 9%). 06.07.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Otveti oficialno predstaviķeļa MID Rossiji A.V.Jakovenko na voprosi rossijskih SMI v svjazji s predstojašĉei sessijej Soveta gosudarstv Baltijskovo morja (Отвѣты А.В.Яковенко на вопросы российских СМИ в связи с предстоящей сессией Совета государств Балтийского моря). 10.06.2003. Sk. internetā (26.11.2006.): www.mid.ru

Patten, C. Second Foreign Ministers' Conference. Eiropas Komisijas Ārlietu komisāra Krisa Patena uzruna ZD ārlietu ministru konferencē. Luksemburga, 02.04.2001. Sk. internetā: http://ec.europa.eu/external_relations/north_dim/conf/formin2/speech.htm

Peschel, K. The Baltic Sea Region – an Economically Highly Integrated Area in Future? 1999. 2. lpp. Sk. internetā (16.11.2003.): www.geo.ut.ee.

Rettman, A. Kaliningrad enclave to pilot EU-Russia integration, Moscow says. 04.07.2006. Sk. internetā (01.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

Russia and Poland trying to speed up border and customs control procedures. 21.07.2001. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Signature of EUR 12m financing memorandum for Kaliningrad transit. 28.02.2003. Sk. internetā (25.11.2006.): www.europa.eu.int

Strategiji razviķija Kaļiņingradskoi oblaski: ĉeloveĉeskoje izmereņije. Osnovnije rezultati sociologiĉeskovo issļedovaņija (Стратегии развития Калининградской

области: человеческое измерение. Основные результаты социогического исследования). Cirkon, 2004. Sk. internetā (25.11.2006.): www.cirkon.ru

The Federal Law on the Special Economic Zone in the Kaliningrad Region. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

V Kaļiņingraģe zaveršīlīs rossijsko-poļskije mežmidovskije konsultāciji (В Калининграде завершились межмидовские консультации). 25.07.2005. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Vinokurov, E. Establishment of Corridors in the Context of Exclave-Mainland Transit. Kaliningrad, 2004. Sk. internetā (05.12.2006.): www.kaliningradexpert.org

Vinokurov, E. Kaliningrad transit and visa issues revisited. CEPS Commentary, 2006. Sk. internetā (25.11.2006.): www.kaliningradexpert.org

Vladimir Jegorov: bez rešeņija transportnoi problēmi Kaļiņingradu ņe dobitsja ekonomičeskogo proriva (Владимир Егоров: без решения транспортной проблемы Калининграду не добиться экономического прорыва). Ekspert Severo-Zapad Nr. 24 (229). Kaliningrad-online.RU, 28.06.2005. Sk. internetā (05.12.2006.): www.kaliningrad-online.ru

Nepublicētie materiāli

Arens, H.W. BSPC as the parliamentary dimension of CBSS. BSPC Standing Committee CSO meeting, Pärnu, 15.04.2004. Nepublicēts materiāls.

Dykhanov, G. Kaliningrad region economic policy review. Jena, 28.-30.04.2006. Nepublicēts materiāls.

Economic Perspectives for the Baltic Sea Region. The Economic Council of the Labour Movement, 2005. Nepublicēts materiāls.

Excerpts from Roundtable on Northern Dimension. Danish Parliament. Copenhagen, 30.01.2006. Nepublicēts materiāls.

Foreign Ministers' Conference on the Northern Dimension. Conclusions of the Chair. Helsinki, 11.-12.11.1999. Npublicēts materiāls.

Gartzke, E. The Essential Irrelevance of Power in International Relations. Referāts nolasīts Amerikas Politikas Zinātnes Asociācijas Konferencē Filadelfijā, 1.-3.09.2006. Npublicēts materiāls.

Foreign Ministers' Conference on the Northern Dimension. Conclusions of the Chair. Luxembourg, 09.04.2001. Npublicēts materiāls.

Guidelines for a new Action Plan. Presidency Conclusions on the Future of the Northern Dimension Policies of the European Union. Luxembourg, 21.10.2002. Npublicēts materiāls.

Januszewski, A. Baltic Sea Parliamentary Conference. Present and future developments: where we are, where we are going. 2004. Npublicēts materiāls.

Kasack, C. Baltic Sea Parliamentary Conference. 2004. Npublicēts materiāls.

Khripel, G. Proposals for the development of the Baltic Sea Parliamentary Conference (BSPC). April, 2004. Npublicēts materiāls.

Kosmo, J. The 13th Baltic Sea Parliamentary Conference BSPC. Sustainable Development – Shared Concerns and Responsibilities in the Baltic Sea Region". Bergen, 29-31.08.2004. Npublicēts materiāls.

Northern Dimension Policy Framework Document. European Commission, Brussels, 2006. Npublicēts materiāls.

Position of the German delegation on the further development of the parliamentary dimension of cooperation in the Baltic Sea region. Workshop results. Kiel, 06.12.2004. Npublicēts materiāls.

Report on a Baltic Sea Region Strategy for the Northern Dimension. European Parliament, Committee on Foreign Affairs, Brussels, 18.10.2006. Npublicēts materiāls.

Stalvant, C.E. Northern Dimension. A Policy in Need of an Institution? BaltSeaNet seminar material, Stockholm, 12.01.2001. Npublicēts materiāls.

Statement by Ambassador Alexey A. Obukhov (Chairman of the CBSS Committee of Senior Officials) at the international conference The Baltic Sea Region in the future of Europe. 07.-08.04.2002. Npublicēts materiāls.

The Northern Dimension. A Finnish Perspective. Helsinki, 2006. Npublicēts materiāls.

Excerpts from Roundtable on Northern Dimension. Danish Parliament. Kopenhagen, 30.01.2006. Npublicēts materiāls.

Wellmann, C. The Political Dimension of Kaliningrad Identity Formation: An Attempt to Understand Russia's Kaliningrad Policy. Plenary lecture at the seminar Kaliningrad Identity – Crucial to Democracy and Development in Kaliningrad. Kaliningrad, 12.-13. March, 2007. Npublicēts materiāls.